

โครงการ

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
ในจังหวัดเพชรบุรี

Art and Cultural Communities Actuation for the Area
Development in Phetchaburi Province

โดย

อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม และคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สถาบันคลังสมองของชาติ

สัญญาเลขที่ RDG59A0026

โครงการ
การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
ในจังหวัดเพชรบุรี

Art and Cultural Communities Actuation for the Area
Development in Phetchaburi Province

อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม และคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สถาบันคลังสมองของชาติ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม พื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม ผ่านความร่วมมือกับภาคีหลัก อาทิ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน 2) เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่ตามที่กำหนดในขอบเขตที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับ การสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่มรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ 5 ชุมชน ในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสำรวจ (Survey form) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และแบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop discussion) วิธีการทำวิจัยโดย ตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนงานระดับจังหวัด ตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชน ออกแบบเครื่องมือและเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การขับเคลื่อนพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า

1) พื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม พื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม เป็นชุมชนที่มีมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก สามารถรวบรวมและจัดทำเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ ผ่านความร่วมมือกับภาคีหลัก อาทิ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน ได้

2) เกิดการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่ตามที่กำหนดในขอบเขต โดยเริ่มต้นจากการศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรมชุมชน จัดเวทีสร้างความเข้าใจการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม จากนั้นให้ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ให้ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ จากกลไกดังกล่าวทำให้ได้แนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนเลือกสินค้าและบริการในชุมชนที่โดดเด่น สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนมาดึงดูดและเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เรียนรู้ควรมีการค้นหาจุดเด่นและสร้าง “กลเม็ด” (Gimmick) จากตำนาน เรื่องเล่า หรือความเชื่อ มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีการสร้างเครือข่ายนอกชุมชนและจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ แผนที่วัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

Abstract

The Research “ Art and Cultural Communities Actuation for the Area Development in Phetchaburi Province”, the objectives are 1) to map cultural areas of the target area in five areas, including Nong Chok community area, Ban Noi community area, Nong Kaew – Rai Hua Lum community area, Yang Nam Klad Tai community area and Napansam community area through cooperation with key partners such as communities, local government organizations, artist network in the areas, and the private sectors. 2) to create five cultural areas within the boundaries that will lead to the establishment of cultural operators with the main affiliate. The scope of the study is surveying for the mapping of cultural heritage and culture of five community areas in Phetchaburi province: Nong Chok community in Tha Yang district, Phetchaburi province, Baan Noi in Khao Yoi district, Phetchaburi province, Nong Kaew – Rai Hua Lum in Banlad district, Phetchaburi Province, Yang Nam Klad Tai in Nong Ya Plong district, Phetchaburi Province and Napansam in Muang district, Phetchaburi province. The research tools were survey form, focus group discussion and workshop discussion. Set up a provincial steering committee. Set up a community driven board. Design tools and storage information. Analysis and synthesis driving cultural space.

The research found that

1) The target areas are Nong Chok community area, Ban Noi community area, Nong Kaew – Rai Hua Lum community area, Yang Nam Klad Tai community area and Napansam community area. There are the communities with many cultural heritage, which can be compiled and mapped into the cultural heritage of the five target areas through cooperation with key partners such as communities, local government organizations, artist network in the area, and the private sectors.

2) Creation of five cultural areas as defined in scope beginning with the study of community cultural costs. Organize a forum for understanding cultural entrepreneurship. Then, the communities analyze the potential for cultural entrepreneurship, motivating cultural entrepreneurs, give the communities a way to create a cultural entrepreneur, promoting and experimenting with entrepreneurship.

This mechanism has led to the formation of cultural entrepreneurs by giving the communities select the outstanding community products and services which reflect the identity of the communities. Use the wisdom of the communities to attract and allow outsiders to learn, should find the highlight and create "Gimmick" from the myths, stories or beliefs for community product development, and the development of new generations to participate more. There are continuous networks of community outreach and ongoing community cultural activities.

Keywords: Culture map, Cultural area, Cultural entrepreneur

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ใน จังหวัดเพชรบุรี เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยการ ประสานงานของสถาบันคลังสมองของชาติ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันคลังสมองของชาติ ที่ได้พิจารณาให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการซึ่งประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเพชรบุรี ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบุรี ดร.กรณีย์ สุทธธามย์ ผู้จัดการบริษัท ประชารัฐเพชรบุรี จำกัด เกตุทัตศาสตราภิชาน ดร.ล้อม เฟื่องแก้ว อ.ดร.โคมยง โต๊ะทอง รศ.ดร. กาญจนา บุญส่ง อ.ดร.เอี่ยมพร โตภาณุรักษ์กุล นายทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ ซึ่ง กรุณาให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวคิดเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ และประสานความร่วมมือกับ คณะกรรมการระดับพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่ด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ วัดนาพรหม วัดเขาน้อย วัดหนองจอก วัดท้ายตลาด โรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้ โรงเรียนวัดนาพรหม ชุมชนนาพันสาม ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ชุมชนหนองจอก ชุมชนบ้านน้อย ชุมชน ยางน้ำกลัดใต้ อบต.นาพันสาม อบต.บ้านหาด อบต.หนองจอก เทศบาลหนองจอก เทศบาลเขาย้อย อบต.ยางน้ำกลัดใต้ นายอำเภอหนองหญ้าปล้อง นายอำเภอบ้านลาด พัฒนาชุมชนอำเภอหนองหญ้า ปล้อง สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ที่ได้มอบข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและร่วมกัน ขับเคลื่อนงานไปสู่การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชน สร้างพื้นที่วัฒนธรรมชุมชน และการวางแผนทาง สร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

ขอขอบคุณอาจารย์พนิดา รูปนางกูร ที่ได้ช่วยให้คำแนะนำ ติดตามประเมินผล และเป็น กำลังใจให้คณะผู้วิจัยตลอดมา

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัย การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนา เชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ขอมอบแด่ชาวบ้านในชุมชนทั้ง 5 แห่งซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัย ประกอบด้วยพื้นที่ชุมชนหนองจอก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย อำเภอเขา ย้อย จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่ชุมชนยาง น้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบุรี ตลอดจนผู้มีส่วนร่วมทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญแผนภาพ	ช
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ญ
1 บทนำ	
ความเป็นมาของโครงการ	1
ข้อวิเคราะห์ประเด็นของพื้นที่	3
กรอบแนวคิดและเป้าหมาย	14
วัตถุประสงค์ของโครงการ	19
ขอบเขตโครงการ	19
ระเบียบวิธีวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงาน	20
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	23
ขั้นตอนการดำเนินงาน	24
ระยะเวลาการดำเนินงาน	25
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	27
ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ	29
2 การศึกษาทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดวัฒนธรรม	31
แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม	38
แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม	39
แนวคิดวิธีการศึกษาวิจัยชุมชน	44
แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	51
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	88
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	92
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	95

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
วิธีการดำเนินงาน	95
ระบบกลไกของพื้นที่นาพันสาม	99
ระบบกลไกของพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้	107
ระบบกลไกของพื้นที่หนองจอก	115
ระบบกลไกของพื้นที่บ้านน้อย	117
ระบบกลไกของพื้นที่หนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	121
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่	127
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่นาพันสาม	127
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้	188
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่หนองจอก	222
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่บ้านน้อย	248
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่หนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	277
ผลการวิเคราะห์แผนที่ทางวัฒนธรรมสู่การสร้างแนวทาง	332
ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่	
การสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่นาพันสาม	332
การสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้	236
การสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่หนองจอก	341
การสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่บ้านน้อย	343
การสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่หนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	344
การเปลี่ยนผ่านทางสังคมกับการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรม 5 ชุมชน	353
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการศึกษา	354
อภิปรายผล	356
ข้อเสนอแนะ	359
รายการอ้างอิง	360
ภาคผนวก	364

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	18
2.1 กรอบแนวคิดกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้	49
2.2 กรอบแนวคิดด้านคุณสมบัติของผู้ประกอบการ	53
2.3 รูปแบบกระบวนการการเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์	56
3.1 ระบบกลไกการพัฒนาแผนที่วัฒนธรรมและการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	98
3.2 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม	103
3.3 กระบวนการดำเนินงานแนวทางสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม	106
3.4 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้	111
3.5 กระบวนการดำเนินงานแนวทางสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชน ยางน้ำกลัดใต้	114
3.6 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก	117
3.7 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย	120
3.8 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม	125
4.1 กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม	178

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนหนองจอก	20
1.2 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนบ้านน้อย	21
1.3 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม	21
1.4 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนยางน้ำกลัดใต้	21
1.5 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนนาพันสาม	22
1.6 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Discussion) การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนบ้านน้อย	22
2.1 แสดงพื้นที่และระยะทางห่างจากที่ตั้งอำเภอถึงศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี	65
3.1 วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย	93
4.1 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน ชุมชนนาพันสาม	167
4.2 แสดงสถานที่และพิกัด มรดกทางวัฒนธรรม 6 ด้าน ของชุมชนนาพันสาม	171
4.3 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม	176
4.4 แสดงแนวทางการสร้างผู้ประกอบการจากมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม	188
4.5 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน ชุมชนยางน้ำกลัดใต้	212
4.6 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้	216
4.7 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน ชุมชนหนองจอก	234
4.9 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย	268
4.10 ประเพณีรอบปีที่สำคัญของบ้านหนองแก้ว	286
4.11 รายชื่อผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลโตนด	291
4.12 รายชื่อผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพโยงโตนด	292
4.13 รายชื่อแพทย์แผนโบราณ	298
4.14 รายชื่อแม่ครัวพื้นบ้านของชุมชน	299
4.15 รายชื่อผู้ทำงานหัตถกรรมท้องถิ่น (จักสาน)	307
4.16 รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาวัลลาน วัวเทียมไถ	309

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.17 รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาไท่ชน	310
4.18 สรุปมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านหนองแก้ว – ไไร่หัวลุ่ม	311
4.19 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหนองแก้ว – ไไร่หัวลุ่ม	323
4.20 แนวทางการสร้างผู้ประกอบการชุมชนนาพันสาม	335
4.21 สรุปการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาสในการพัฒนา ของพื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้ง 5 พื้นที่	350

ภาพที่	สารบัญภาพ	หน้า
2.1	แผนที่ท่องเที่ยวย่านวัดเกาะ	43
2.2	ตราประจำจังหวัดเพชรบุรี	58
2.3	แผนที่จังหวัดเพชรบุรี	59
2.4	การตั้งเมรุในงานศพซึ่งเป็นธรรมเนียมนิยมของจังหวัดเพชรบุรี	76
2.5	การแห่ناقอบฉัตรเมื่อขบวนรับนาครมาถึงบ้านงาน	77
2.6	พิธีกองทุนแก้บ่าวสาวโดยญาติผู้ใหญ่ (งานแต่งงาน)	79
2.7	หนังใหญ่ตัวนางสีดา จัดแสดงอยู่ในวิหารวัดพลับพลาชัย	82
2.8	หนังใหญ่ตัวลิงอาสากอบ จัดแสดงอยู่ในวิหารวัดพลับพลาชัย	83
2.9	การแสดงหุ่นกระบอกของคณะสี่พี่น้องในเรื่องขุนช้างขุนแผน	85
4.1	บริเวณ “คลองหัวล้านชนกัน”	132
4.2	เทวดาเหาะมาถวายสักการะพระจุฬามณี จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	135
4.3	พระจุฬามณี จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	135
4.4	อดีตพระพุทธเจ้า จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	136
4.5	มารผจญ จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	136
4.6	ต้นมกกลีผล จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	137
4.7	พระอินทร์ในไผ่ขยันทมหาปราสาท จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม	137
4.8	พระปรางค์ในวัดนาพรหม	138
4.9	วิหารวัดนาพรหม	139
4.10	เศียรพระศกดิ์สิทธิ์	140
4.11	เจดีย์ในวัดนาพรหม	140
4.12	เจดีย์แดงในวัดนาพรหม	141
4.13	หน้าจั่วของกุฏิวัดนาพรหม	142
4.14	พานโบราณ	143
4.15	เครื่องถ้วยลายคราม	143
4.16	หงส์โลหะ	143
4.17	ศาลาการเปรียญไม้สัก	144
4.18	บุษบกธรรมาสน์	145
4.19	เรือแม่แก่งทอง	146

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.20 การทำน้ำตาลโตนดในวัดนาพรหม	147
4.21 เรือนโบราณฝายหอยโข่ง	148
4.22 พิพิธภัณฑสถาน	148
4.23 นานิเวศน์สุนทรีย์	149
4.24 โคมเศรษฐี	150
4.25 เศษเครื่องกระเบื้องที่พบบริเวณโคกเศรษฐี	150
4.26 บริเวณวัดดอนแดง (ร้าง)	151
4.27 วัดดอนแดง (ร้าง)	151
4.28 การเห่เรือบก	152
4.29 นายเจือ คล้ายทิพย์ ปราชญ์ด้านเพลงพื้นบ้านของชุมชนนาพันสาม	152
4.30 การแสดงหนังตะลุง โดยเด็กชายสิทธิพงศ์ ขำเพชร และคณะ	153
4.31 การแสดงระบำวัวลาน	153
4.32 ข้าวกระยาทิพย์	154
4.33 การกวนข้าวกระยาทิพย์	154
4.34 ตักบาตรบนหลังเกวียน	155
4.35 แต่งงานบนหลังเกวียน	155
4.36 ขนมหม้อแกงยักษ์ในงานปิดตำบलगินพีร์	156
4.37 ศาลประจำหมู่บ้านนาพรหม	157
4.38 การทำขวัญข้าวหรือการรับขวัญข้าว	158
4.39 ขนมทองหยอดบ้านคุณปรียานุช คำอินทร์	159
4.40 ขนมชั้นบ้านจำหนั้น บุญพวานิช	159
4.41 ขมนนางเล็ดบ้านคุณจากรูวรรณ เกิดเกตุ	160
4.42 ขนมหม้อแกงบ้านทิวศิรี	160
4.43 ขนมทองหยิบของคุณพั้ว แคล้วคลาด	160
4.44 ขนมฝอยทองกรอบของคุณลัดดา ศิลาจันทร์	161
4.45 ขนมฝอยทองของคุณกุหลาบ เอี่ยมสะอาด	161
4.46 ขนมเม็ดขนุนของคุณสมชาย สนพลาย	161
4.47 นางช้วน ระหว่างบ้าน หมอนวดพื้นบ้าน	162
4.48 นางช้วน ระหว่างบ้าน ขณะกำลังนวดให้ลูกค้า	162

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.49 นางผ่องศรี เทพอยู่	163
4.50 นายน้อย เดชเพชร	164
4.51 นายผวน อินทราพงษ์	164
4.52 กลองยาวโบราณ	165
4.53 นายสมร จันทะทัง	166
4.54 วัวที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้สำหรับเล่นวัวลาน	166
4.55 กิจกรรมบอกเล่าตำนาน ชิมขนมหวานนาพันสาม	183
4.56 การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนนาพันสาม	184
4.57 การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนนาพันสาม	184
4.58 กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมจากปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนนาพันสาม	186
4.59 ถอดองค์ความรู้กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมจากปราชญ์ชุมชนนาพันสาม	187
4.60 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนย่างน้ำกัลดใต้	189
4.61 เครื่องแคนของชาวกะเหรี่ยง “เอียงปี่ย”	194
4.62 เต้า หรือ นะเค๋ย	195
4.63 ชั่งทอง	195
4.64 การตีกลองกะเหรี่ยง	196
4.65 ลักษณะของข้าวห่อกะเหรี่ยงและการต้มข้าวห่อ	198
4.66 หน้ากระฉิดสำหรับทานคู่กับข้าวห่อ	198
4.67 เครื่องในพิธีเรียกขวัญ	199
4.68 พิธีเรียกขวัญและการผูกด้ายแดง	200
4.69 การรวมญาติของชาวกะเหรี่ยงในงานประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง	200
4.70 การจัดเตรียมตุ้มและพวงมาลัยประดับสลุบเจดีย์	201
4.71 สลุบเจดีย์ของชุมชนที่ใช้ในการประกอบพิธีเวียนศาลา	201
4.72 แกงหยวกกล้วยไก่	203
4.73 ปะแน้อผ่อง (หลามใบบอน)	203
4.74 แดงเปรี้ยว	203
4.75 น้ำพริกดองกะบัง	204
4.76 กะปิปลา (ย้าผะอั้ง)	204
4.77 หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลงา)	204

ภาพที่	สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
4.78	เปียกข้าวฟ่าง	205
4.79	เข็มพร โทมัสเตย์	206
4.80	นงนุช โทมัสเตย์	206
4.81	ศรีพนา โทมัสเตย์	206
4.82	บ้านไร่หุบเกอโพลง	206
4.83	กั้งหันลม โทมัสเตย์	206
4.84	พิทยา โทมัสเตย์	206
4.85	ข้าวฟ่างและพื้นที่ปลูกข้าวฟ่าง	207
4.86	การทอผ้ากะเหรี่ยง	208
4.87	ลักษณะผ้าทอกะเหรี่ยง	208
4.88	ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยง	209
4.89	อุปกรณ์การทอผ้าและผลิตภัณฑ์ในศูนย์ทอผ้ากะเหรี่ยง	210
4.90	การเล่นทอยสะบ้า	210
4.91	การเป่าลูกดอก	211
4.92	การยิงหน้าไม้	211
4.93	แผนที่วัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก่ดใต้	220
4.94	คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก่ดใต้	220
4.95	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงสภาพทั่วไปของชุมชนหนองจอก	223
4.96	เส้นทางการเดินทางจากกรุงเทพฯ มายัง ต.หนองจอก จ.เพชรบุรี	224
4.97	ภายในที่พักผู้โดยสารสถานีรถไฟหนองจอก	225
4.98	รถโดยสารประจำทางที่วิ่งจากตัวเมืองใน จ.เพชรบุรี	225
4.99	ศาลเพียงตาที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านหันตะเภา และหน้าเทศบาลตำบลหนองจอก	227
4.100	การแห่นาคในงานบวชน้ำวัดหนองจอก	228
4.101	การทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้าในบ้านที่จัดงานปีผิมด	228
4.102	ชาวบ้านประกอบอาชีพขึ้นตาลบ้านหันตะเภา	229
4.103	คลองน้ำบ้านหันตะเภา	229
4.104	การแสดงละครชาตรีในตำบลหนองจอกในอดีต	231
4.105	ลุงพร ทองโบราณ ตำบลหนองจอก	232
4.106	ลุงพร ลูกศิษย์ และลูกค้า	232

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.107 ตะกร้าสาน ตำบลหนองจอก	233
4.108 แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก	239
4.109 การประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนตำบลหนองจอก	240
4.110 การเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ความทรงจำ โดยมีการให้ข้อมูลจากผู้รู้ในท้องถิ่น	240
4.111 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อจัดกิจกรรมเปิดบ้านย่านเมืองเก่าหนองจอก	241
4.112 การประชุม เครือข่ายภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมงานปีผีמד	242
4.113 ตัวแทนนายนิมนต์จากเครือข่ายงานปีผีמד	242
4.114 การประชุมคณะกรรมการจัดงานประเพณีงานปีผีמד	243
4.115 พิธีเปิดพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์ 17 สิงหาคม 2561	245
4.116 ผู้ประกอบการด้านอาหาร ลุงฮวด ผัดไท	246
4.117 เรือนไม้เก่า และงานกิจกรรมเปิดบ้านย่านเมืองเก่า	246
4.118 พระแล้ง	251
4.119 สมุดไทยตำราผี	252
4.120 วรรณกรรมศาสนา เรื่อง ทศชาติ	252
4.121 การละเล่นเพลงพวงมาลัยของชาวชุมชนบ้านน้อย	253
4.122 ศาลคุณพ่อบ้านน้อย, นางอำไพ ขยายแยม	253
4.123 ศาลคุณพ่อเสมาทอง	254
4.125 ศาลคุณพ่อปู่ขุน	254
4.126 เจร็ดศาลคุณพ่อปู่ขุน	255
4.127 งานตักบาตรข้าวหลาม	255
4.128 นางมยุรี จันทร์กลิ่น ผู้ขับบททำขวัญข้าว	256
4.129 คลองบ้านน้อยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน	256
4.130 เผาข้าวหลาม	257
4.131 นางโฉม ลำอ้อ ขณะกำลังกวาดกละแหม	257
4.132 นางอ่อน ขยายแยม	258
4.133 นายชีพ ขยายแยม หมอพื้นบ้าน	258
4.134 ปู่มูลไส้เดือน	259
4.135 นายอำนาจ ณ บางช้าง	259
4.136 บ้านป่ากิมฮ้อย	260

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.137 บ้านนางหุ่น กาญจนรัตน์	261
4.138 บ้านนายฮกเคี้ยง-นางริ้ว หงส์ทองคำ	261
4.139 บ้านนายเชื้อ เกษนรา	262
4.140 อาจารย์บุญเกื้อ ยูนิพันธ์	263
4.141 บ้านนางลี ศรีฤกษ์	263
4.142 บ้านเกิดพระครูอ่อน พรหมโชติ	264
4.143 จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท้ายตลาด	265
4.144 จิตรกรรมภาพพระบุญ	265
4.145 ธรรมาสน์วัดท้ายตลาด	266
4.146 วัดท้ายตลาดเป็นวัดเก่าแก่ประจำหมู่บ้าน	266
4.148 การละเล่นแข่งเรือแก่งบนศาลพ่อปู่ขุน	267
4.149 ภาพแผนที่เดินดิน	270
4.150 การจัดกิจกรรมการเสวนา “ภาพ ของ คน ชุมชนตลาดบ้านน้อย”	271
4.151 กิจกรรมการเสนา “ภาพ ของ คน ชุมชนตลาดบ้านน้อย”	271
4.152 แผนที่วัฒนธรรมฉบับร่าง	272
4.153 การจัดเสวนา “จากต้นทุนทางวัฒนธรรม สูการเป็นผู้ประกอบการ ทางวัฒนธรรม บ้านน้อย 100 ปี”	273
4.154 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย	274
4.155 คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย	274
4.156 กิจกรรมการเสนาการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี	275
4.157 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมหมู่ 5 บ้านหนองแก้ว	278
4.158 แผนที่ถนนเข้าหมู่บ้านหนองแก้ว	279
4.159 หุ่นนาในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของหนองแก้ว หนองน้ำโบราณ ในชุมชนซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน	282
4.160 วัดเขาน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี	282
4.161 ถ้ำถั่วยฆาต ตั้งอยู่ด้านข้างเขาน้อย	283
4.162 พระครูโกศลศุภการ (ยิ่ง เลสันขโก) เจ้าอาวาสวัดเขาน้อย ผู้ถ่ายทอดทำนองเทศน์มหาชาติเมืองเพชร	284

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.163 พ่อเพลง-แม่เพลง บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ร้องเพลงพวงมาลัย ในงานลานวัฒนธรรมหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2561 จากซ้ายไปขวา 1. นางผึ้ง คงทอง 2.นางสะอึ่ง ดังสะท้อน 3.นายบุญมาก คงทอง 4. นางเพิ่ม ศรีแจ้ง 5. นายบุญล้น ทองแซก	285
4.164 การทำบุญโรงพ่อของชาวบ้านหนองแก้ว จัดขึ้นในเดือนหกของทุกปี	288
4.165 การทำบุญสงกรานต์ประจำปีของชาวบ้านไร่หัวลุ่ม	288
4.166 กระบอง ปิ่นโต หรือกะลา นำมาลงอักขระในงานทำบุญโรงพ่อ จากนั้นนำไปแขวนหน้าบ้าน ป้องกันสิ่งชั่วร้าย	289
4.167 ประเพณีถวายสลากภัตที่วัดเขาน้อย เป็นการถวายทานโดยการจับสลาก นิยมจัดขึ้นในเดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติ	289
4.168 ประเพณีการตักบาตรในวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหกของทุกปีที่วัดเขาน้อย	290
4.169 ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม ประกอบอาชีพทำนา ขึ้นตาล ตามอย่างบรรพบุรุษ ที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี	292
4.170 วิธีชีวิตของชาวบ้านหนองแก้ว –ไร่หัวลุ่มผูกพันกับทุ่งนา – ป่าตาล	293
4.171 การขึ้นตาลของชาวบ้านหนองแก้ว –ไร่หัวลุ่ม	294
4.172 น้ำตาลที่ได้จากต้นตาลในภาษาถิ่นเรียกว่า น้ำตาลใส	294
4.173 ชาวบ้านหนองแก้ว –ไร่หัวลุ่ม หาบกระบอกน้ำตาล	295
4.174 การนำน้ำตาลใสมาต้ม เพื่อทำเป็นน้ำตาลสดบรรจุขวดจำหน่าย	295
4.175 น้ำตาลในกระหะเคียวตาลที่กำลังปุด คือ เดือนปຸດๆ ภาษาถิ่นเรียกน้ำตาลงุ่น	296
4.176 น้ำตาลปุดที่ตกลงจากเตา ใช้ไม้กระแทกจนกลายเป็น น้ำตาล ภาษาถิ่นเรียกว่า น้ำตาลชั้น	296
4.177 น้ำตาลชั้นนำมาหยอดในเบ้า ภาษาถิ่นเรียกว่า น้ำตาลปึก	297
4.178 น้ำตาลโดนดแท้ ผลิตตามกรรมวิธีดั้งเดิม	297
4.179 นายสุ่ม แจ่มฉิม ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการรักษางูกัด	298
4.180 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงผังวัดเขาน้อย ประกอบไปด้วยเจดีย์ และอุโบสถบนภูเขา หมู่กุฎีและเสนาสนะที่พื้นราบ	301
4.181 เรือนไทยของลุงบุญล้น ทองแซก เรือนไทยโบราณที่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัว	302

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.182 กะล่อมข้าวโบราณที่เรือนป่าพง ประดับศรี เรือนไทยโบราณ ที่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	302
4.183 หมู่กุฎิโบราณที่วัดเขาน้อย เป็นกุฎิแบบที่นิยมในเมืองเพชรบุรี คือมีกุฎิล้อมหอนัน หอสวดมนต์	303
4.184 เจดีย์ทรงกลมสมัยอยุธยาตอนกลาง บนยอดเขาน้อย	303
4.185 อุโบสถวัดเขาน้อย ตั้งอยู่บนไหล่เขา เป็นอาคารสมัยอยุธยาตอนปลาย	304
4.186 ซุ้มประตูประดับปูนปั้นวัดเขาน้อย รูปแบบงานช่างที่ปรากฏสามารถ กำหนดอายุได้ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	304
4.187 พระพุทธรูปปูนปั้นในอุโบสถวัดเขาน้อย เป็นพระพุทธรูป ศิลปะอยุธยาตอนปลาย	305
4.188 เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองหน้าอุโบสถวัดเขาน้อย	305
4.189 ธรรมาสน์เข้าไม้แบบเถรอตเพล ฝีมือพระอาจารย์เป้า วัดพระทรง ถวายเป็นที่วัดเขาน้อย	306
4.190 โถ่งใส่น้ำแบบโบราณ ชาวบ้านเรียกว่าโถ่งโพล่ พบที่วัดเขาน้อย สามารถกำหนดอายุได้ในพุทธศตวรรษที่ 20-21	306
4.191 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของ คุณลุงเลิศ ลำภู หมู่บ้านหนองแก้ว-หมู่บ้านไร่หัวลุ่ม	307
4.192 งานจักสานเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่ยังมีผู้ประกอบอาชีพนี้้อยู่ถึง 20 ราย	308
4.193 ภูมิปัญญาการทำกังหันลม สำหรับใช้ฟ่งเสียงและทิศทางลมเวลาขึ้นตาล	309
4.194 การเล่นวัวเทียมไถที่บ้านหนองแก้ว	310
4.195 วัวเทียมเกวียนเข้าร่วมขบวนแห่นาคที่วัดเขาน้อย	311
4.196 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม – วัดเขาน้อย	329
4.197 คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม – วัดเขาน้อย	329
4.198 ผลิตภัณฑ์เสื่อกะเหรี่ยง ตักตาจากผ้าทอกะเหรี่ยง	340
4.199 ลานวัฒนธรรมที่คณะกรรมการชุมชนได้กำหนดให้จัดงาน แสดงวัฒนธรรมในวันที่ 13-14 เม.ย. 2561	342
4.200 ตัวแทนชุมชนบ้านน้อยและนักวิจัยนำเสนอแนวทาง การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	344

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่

หน้า

4.201	ตัวแทนผู้ประกอบการจากชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ตั้งกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์จุดเด่นและแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการ	346
4.202	ตัวแทนผู้ประกอบการจากชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม นำเสนอจุดเด่นและแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการของชุมชน ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ	347
4.203	ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลิตภัณฑ์จากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ไซรัป น้ำตาลโตนด (น้ำตาลงุ่น) จากแหล่งบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	347
4.204	ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลิตภัณฑ์จากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ทองม้วน น้ำตาลโตนดรสเค็ม จากแหล่งบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	348
4.205	ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลิตภัณฑ์จากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ทองม้วน น้ำตาลโตนดรสหวาน จากแหล่งบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	348

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

จังหวัดเพชรบุรีมีประวัติความเป็นมายาวนาน จากหลักฐานทางโบราณคดีพบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์กระจายตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่สูงและรอบเขาลูกโดดของที่ราบลุ่ม เช่น แหล่งโบราณคดีเขาเตาหม้อ แหล่งโบราณคดีเขากระจิว ซึ่งพบภาชนะดินเผา เครื่องประดับ และเครื่องมือหินเป็นจำนวนมาก

ต่อมาประมาณ พุทธศตวรรษที่ 12 – 13 ได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย พัฒนาการขึ้นเป็นชุมชนในวัฒนธรรมทวารวดีกระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณจังหวัด ตั้งแต่เขตอำเภอเขาย้อยลงไปถึงอำเภอชะอำ มีแหล่งโบราณสถานสำคัญเช่น โคกเศรษฐี อำเภอชะอำ และแหล่งผลิตโกลนพระพุทธรูปหินแกรนิตในเขตเขาพระและบ้านหนองปรัง อำเภอเขาย้อย

ในยุคที่อิทธิพลขอมรุ่งเรืองเพชรบุรีพัฒนาการเข้าสู่เมืองในวัฒนธรรมขอมรับศาสนาพุทธมหายาน และฮินดู ตั้งบ้านเมืองเป็นนครรัฐที่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกำแพงแลง และถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในช่วงอยุธยาตอนต้น

เพชรบุรีคงความสำคัญในฐานะเมืองยุทธศาสตร์ เป็นเมืองหน้าด่านที่ควบคุมเส้นทางการเดินทัพระหว่างภาคกลางลงไปภาคใต้ ระหว่างสยามกับพม่า เป็นเมืองท่าควบคุมเส้นทางการค้าระหว่างทะเลอันดามันและอ่าวไทยบนเส้นทาง มะริด ตะนาวศรี สิงขร กุยบุรี ปราณบุรี เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์กับราชสำนักตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

จะเห็นได้ว่าจังหวัดเพชรบุรีเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนอย่างไม่ขาดสายมากกว่าพันปี ประชากรพื้นถิ่นรวมถึงที่อพยพเข้ามาใหม่ในพื้นที่ในระยะเวลาที่ต่างกัน เช่น ชาวจีน ไทยดำ พวน กะเหรี่ยง กะหรวำ ฯลฯ ต่างร่วมกันสร้างสรรค์เมืองให้มีพัฒนาการจนเป็นถิ่นที่มีอัตลักษณ์ ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ เพชรบุรีจึงเป็นนครโบราณที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและสามารถดำรงอัตลักษณ์ไว้ได้อย่างโดดเด่นอีกเมืองหนึ่งในยุคปัจจุบัน

การดำเนินโครงการวิจัยภายใต้ชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ได้เลือกชุมชนสำหรับการศึกษาขึ้นมา 5 แหล่ง ซึ่งทั้งหมดเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน และเป็นพื้นที่ใหม่สำหรับการศึกษาวิจัย และหลายพื้นที่เป็นพื้นที่ตกสำรวจทางวัฒนธรรม ซึ่งมีเอกสารอ้างอิง หรือมีวรรณกรรมที่กล่าวถึงในเชิงวัฒนธรรมน้อยมาก

การดำเนินการคัดเลือกพื้นที่โครงการมีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้

1. เชิญเครือข่ายการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี อันประกอบไปด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ผู้สื่อข่าว อาจารย์ นักวิจัย เข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และเสนอพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัย

2. นำเครือข่ายการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ลงพื้นที่เพื่อสำรวจศักยภาพของชุมชนในการทำวิจัย

3. สรุปผลการคัดเลือกชุมชนขึ้นมา 5 แห่ง ซึ่งทั้งหมดเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน และเป็นพื้นที่ใหม่สำหรับการศึกษาวิจัยและหลายพื้นที่เป็นพื้นที่ตกสำรวจทางวัฒนธรรม ซึ่งมีเอกสารอ้างอิง หรือมีวรรณกรรมที่กล่าวถึงในเชิงวัฒนธรรมน้อยมาก

ชุมชนที่โครงการวิจัยภายใต้ชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกำกับการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จึงได้ลงพื้นที่สำรวจศักยภาพ และมีมติเลือกขึ้นมาเป็นพื้นที่วิจัย ได้แก่

1. พื้นที่วัดเขาน้อย บ้านหนองแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด เป็นชุมชนกิจกรรม โบราณมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีวัดเขาน้อยเป็นศูนย์กลาง ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งโบราณสถานและชุมชนวัฒนธรรมโดยรอบได้

2. พื้นที่ตลาดบ้านน้อย ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย เป็นชุมชนย่านการค้าในยุคต้นรัตนโกสินทร์ด้วยเหตุที่ตั้งสามารถเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำ ทางบก รุ่งเรืองขึ้นมาในยุคของทางรถไฟสายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรุ่งโรจน์ไปสมัยที่มีการตัดถนนเพชรเกษมผ่านจังหวัดเพชรบุรี แต่ยังคงโดดเด่นด้วยอาคารในชุมชนที่แสดงคุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และเชื่อมโยงกับแหล่งศิลปกรรมรอบชุมชน อย่างวัดเขาย้อย วัดท้ายตลาด วัดห้วยหลวง วัดยาง ได้

3. พื้นที่ชุมชนนาพันสาม ตั้งอยู่ที่ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง เป็นชุมชนเกษตรและแหล่งผลิตไข่เป็ดและขนมหวานให้กับตลาดของฝากจังหวัดเพชรบุรี มีแหล่งศิลปกรรมที่น่าสนใจคือวัดนาพรหมที่คงคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นชุมชนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่มีการจัดตลาดนัดทางวัฒนธรรมโดยภาคีชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวไปสู่หาดเจ้าสำราญ

4. พื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ตั้งอยู่ที่ตำบลยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งมีพื้นที่ทางศาสนาความเชื่อที่ชัดเจน เป็นที่ตั้งของศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เป็นแหล่งผลิตหัตถกรรมผ้าทอชุมชน และเป็นชุมชนวิถีเกษตรตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของอำเภอแก่งกระจาน อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีได้

5. พื้นที่ตลาดหนองจอก ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองจอก อำเภอท่ายาง เป็นชุมชนการค้าตามเส้นทางรถไฟในสมัยรัชกาลที่ 6 มีสถานีหนองจอกเป็นจุดขนถ่ายสินค้า และรุ่งเรืองด้วยการเป็นที่ตั้งอำเภอหนองจอกก่อนจะย้ายไปตั้งที่อำเภอท่ายางในปัจจุบัน ปัจจุบันคงคุณค่าในฐานะย่านตลาดเก่าที่มีอาคารร้านค้าแบบโบราณ เป็นแหล่งอาหารอร่อยรสชาติดั้งเดิม มีตลาดนัดโบราณซึ่งมีเสน่ห์ด้วยวิถีชีวิตชุมชนและสินค้าพื้นถิ่น มีวัดหนองจอกเป็นแหล่งศิลปกรรมที่น่านั่งศึกษา ชุมชนโดยรอบเป็นชุมชนเกษตรและมีธรรมชาติที่งดงาม สามารถเชื่อมโยงเส้นทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหาดปึกเตียนและชะอำได้

ข้อวิเคราะห์ประเด็นของพื้นที่

1. พื้นที่วัดเขาน้อย บ้านหนองแก้ว อำเภอบ้านลาด

วัดเขาน้อยตั้งอยู่ที่บ้านหนองแก้ว หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เหตุที่ชื่อวัดเขาน้อยเป็นเพราะบริเวณที่ตั้งวัดมีภูเขาหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่ลูกหนึ่ง บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์เก่าสมัยอยุธยา และที่ไหลเขาลดหล่นมาเป็นที่ตั้งของอุโบสถ ส่วนบริเวณที่ตั้งกุฏิสงฆ์และเสนาสนะนั้นอยู่ที่ลานวัดข้างเขาน้อย วัดเขาน้อยมีเจ้าอาวาสสืบมาตามที่ปรากฏหลักฐาน 8 รูปได้แก่ หลวงพ่อสวน หลวงพ่อเปรม หลวงพ่อออน หลวงพ่อผึ่ง หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อทอง หลวงพ่อทิพย์ และพระครูโกศลศุภการ (ยิง)

ภายในบริเวณวัดร่มรื่นไปด้วยแมกไม้ มีเขาหินปูนลูกโดดตั้งอยู่กลางชุมชน บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาศิลปะสมัยอยุธยาตั้งอยู่ จากรูปแบบศิลปะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ถัดลงมาที่ไหลเขาเป็นที่ตั้งของอุโบสถขนาดย่อม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ใหญ่ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย และพระพุทธรูปอื่นๆ ชุ่มประตุน้ำอุโบสถประดับลายปูนปั้นอย่างงดงามศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์อยู่ในโครงสร้างเดียวกันแต่ออกแบบลายไม่ซ้ำกัน

พื้นที่ราบเป็นที่ตั้งของหมู่กุฏิขนาดใหญ่ เป็นกุฏิยกพื้นสูงแบบโบราณ สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2478 บนหมู่กุฏิประกอบไปด้วย กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ หอไตร หอฉัน และครัว ในบริเวณนี้เป็นที่เก็บตุน้ำโบราณสมัยอยุธยาจำนวนสามใบด้วย

นอกจากนี้ภายในวัดยังมีฌาปนสถานและสระน้ำโบราณอีกสองแห่ง

วัดเขาน้อยนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านหนองแก้ว หมู่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ภูมิประเทศของบ้านหนองแก้วเป็นที่ราบลุ่ม มีเขาหินปูนลูกโดดคือเขาน้อยอยู่ในชุมชนภายในหมู่บ้านมีคลองธรรมชาติผ่านสองสายคือห้วยโพธิ์กรูสายหนึ่ง และห้วยละหานอีกสายหนึ่ง คลองทั้งสองสายนี้ไหลผ่านชุมชนทางด้านตะวันตกและจะไปรวมกันกันเป็นห้วยเวียงคอยทางด้านตะวันออก และไหลลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีในเขตอำเภอบ้านแหลมต่อไป

ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่มีคลองไหลผ่านเช่นนี้ ย่านหนองแก้วและวัดเขาน้อยจึงเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ด้วยมีหลักฐานยืนยันคือ โบราณสถานภายในวัดเขาน้อย และแหล่งโบราณสถานตามเส้นทางที่สายน้ำไหลผ่าน เช่น วัดโรงเข้ วัดช้าง(ร้าง) วัดโพธิ์กรู วัดระหารน้อย(วัดปลักโคลนเดิม) ล้วนแล้วแต่มีโบราณสถานและหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยาราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 มาแล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้บริเวณโดยรอบตามเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อมายังวัดเขาน้อยและบ้านหนองแก้ว ล้วนแต่มีชุมชนสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ เช่น ย่านวัดโพธิ์เรียง วัดวังบัว วัดดอนกอก วัดจันทาราม วัดหนองกาทอง เป็นต้น

ประชากรในพื้นที่บ้านหนองแก้วมีทั้งหมด 134 ครัวเรือน 458 คน ตั้งบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในบริเวณสองฝั่งห้วยละหาน และกระจายตัวออกไปยังพื้นที่นาทั้งสองฟากคลองตั้งแต่บริเวณวัดเขาน้อยไปทางทิศตะวันออก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและทำตาล บ้านเรือนจำนวนมากยังคงเป็นเรือนไทยแบบโบราณ ถัดไปทางด้านท้ายวัด เป็นที่ตั้งเตาเคี้ยวน้ำตาล ชาวบ้านบางส่วนมีความสามารถในการจักสาน เช่น สานพัด สานแข่ง สานหลัว เป็นหัตถกรรมที่สร้างรายได้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า หมู่บ้านหนองแก้วและวัดเขาน้อย เป็นชุมชนโบราณที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏหลักฐานด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันงดงามประกอบไปด้วย ภูเขา หมู่บ้าน ทุ่งนา ลำคลอง หนองบึง โบราณสถาน บ้านเรือน และวิถีชีวิตชนบทแบบดั้งเดิม จัดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) ประชากรยังดำรงชีวิตในสังคมเกษตรมีผลิตผลทางด้านการเกษตรสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งยังมีงานหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพเสริม นอกจากนี้ยังมีที่ตั้งอยู่ในจุดที่สามารถเชื่อมต่อไปศึกษาเรียนรู้ยังแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมอื่นๆ ได้อีก

หมู่บ้านหนองแก้วและวัดเขาน้อยจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทั้งยังมีบุคลากรในชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในอนาคตตามความร่วมมือของภาคีสมาชิกทางด้านวัฒนธรรมได้

2. พื้นที่บ้านน้อย อำเภอยาย้อย

ประวัติการเกิดตลาดบ้านน้อย

บ้านน้อยเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอำเภอยาย้อย ในสมัยอดีตชุมชนบ้านน้อยเป็นชุมชนที่มีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นด้วยมีการเรียกบริเวณนี้ว่า “อำเภอบ้านน้อย” ปัจจัยสำคัญของการเจริญขึ้นของชุมชนบ้านน้อย ย่านตลาดบ้านน้อยมีปัจจัยเช่นเดียวกับชุมชนย่านการค้าอื่นๆ คือ มีเส้นทางน้ำหลัก ได้แก่ คลองบ้านน้อย ซึ่งเชื่อมต่อกับคลองน้ำเขียวหรือคลองสามแพรกไปสู่เส้นทางน้ำ อันได้แก่แม่น้ำเพชรบุรี และออกอ่าวไทยไปสู่ปากแม่น้ำสายอื่นๆ เช่น แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน หรือ

ไปตามลำน้ำสายรอง ลำคลองต่างๆในการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ เช่น คลองบางจาก คลองบางตะบูน เป็นต้น

มูลเหตุอีกประการหนึ่ง คือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟสายใต้ในปี พ.ศ.2446 ซึ่งมีการเปิดเดินรถเป็นช่วงๆ และสร้างเสร็จตลอดสายในปี พ.ศ.2464 สถานีรถไฟบ้านน้อยเป็นสถานีหนึ่งในเส้นทางรถไฟสายใต้นี้ ตลาดบ้านน้อยนั้นก็อยู่ในเส้นทางที่คนเดินทางผ่านไปเพื่อขึ้นรถไฟ จึงเป็นจุดแวะพักของคนเดินทาง มีคนไปมาค้าขายมากขึ้นทำให้บ้านน้อยเติบโตขึ้นเป็นย่านตลาดที่สำคัญของท้องถิ่นนี้

ตลาดบ้านน้อยนี้เป็นย่านตลาดสำหรับให้บริการสินค้าแก่ชุมชน จึงมีร้านค้าที่ขายสินค้าเครื่องบริโภค อุปโภค ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ร้านขายเครื่องยาไทย-จีน ร้านสังฆภัณฑ์ เครื่องถ้วยชาม ร้านขายของชำ ซึ่งขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านตีเหล็ก ร้านทำทอง ร้านทำฟัน ร้านตัดเสื้อผ้าที่มีหลายร้านมากกว่าร้านประเภทอื่นๆ นับเป็นธุรกิจที่เฟื่องฟูมาก เพราะในอดีตไม่มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปเหมือนในปัจจุบัน สินค้าประเภทอาหาร มีร้านขายก๋วยเตี๋ยว ร้านทำขนมจีน ร้านขายจันอับ ร้านขายของแห้ง ของดอง พริกกระปิ น้ำปลา หอยดอง กุ้งแห้ง ปลาเค็ม พริก หอม กระเทียม ผักกาดดอง

ในอดีตตลาดบ้านน้อย นอกจากการค้าขายแลกเปลี่ยนภายในชุมชนคลองบ้านน้อยแล้ว ยังให้บริการชุมชนใกล้เคียงหลายชุมชน เช่น ห้วยท่าช้าง หนองปรัง ทับคาง ดอนทราย เขาย้อย สระพัง หนองปลาไหล ห้วยกระแทก หน้าช่อง หนองแห่น หนองส้ม บ้านกล้วย เป็นต้น และชุมชนเหล่านี้ก็เอาพืชผลที่แต่ละชุมชนผลิตได้มาซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนบ้านน้อย

ตลาดบ้านน้อยจะคึกคักในช่วงเทศกาลสารทจีน ตรุษจีน จะมีคนจีน คนไทยเชื้อสายจีนมาจับจ่ายของไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษกันเนืองแน่น รูปลักษณ์ของตลาดบ้านน้อยเมื่อกว่า 80 ปี คือ เป็นเรือนแถวไม้สองชั้น ปลุกสร้างแบบใช้ค้าขายกึ่งพักอาศัย สร้างกระหนาบทางเดิน มีหลังคาคลุมทางเดิน เป็นหลังคามุงจากเรียงต่อกันเป็นแถวยาวเลียบไปตามคลองบ้านน้อย

ประชากรโดยส่วนใหญ่เป็นคนจีนคนไทย โดยข้อมูลชี้เห็นว่าในย่านตลาดบ้านน้อย ผู้ที่เป็นเจ้าของร้านค้า คนที่ทำการค้าในย่านตลาดบ้านน้อย ส่วนใหญ่เป็นคนจีน มีจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนไหหลำ (แซ่ตั้ง แซ่ลิ่มแซ่พั้ว) บางส่วนได้แต่งงานกับคนไทย มีลูกหลานสืบเชื้อสายมาปัจจุบันนี้ และเป็นเจ้าของกิจการหลายด้านอยู่ในอำเภอเขาย้อยในปัจจุบัน ส่วนชุมชนในคลองบ้านน้อยนั้นเป็นชุมชนไทยที่มีอาชีพหลักคือการทำนา

ศาสนสถานของชุมชน ประกอบด้วย ศาลเจ้า (อยู่ตรงหัวตลาด) เดิมเป็นอาคารไม้ แต่ปัจจุบันปลุกสร้างใหม่เป็นอาคารเครื่องก่อ แต่เดิมจะมีงานทั้งกระเจียด พอดตรุษจีน สารทจีนจะมีคนมาไหว้เจ้าและมีจ๊วมาแสดง วัดท้ายตลาด เป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่เดิม คงมีมาตั้งแต่ครั้งเมื่อตัวอำเภอเขาย้อยตั้งอยู่บริเวณบ้านน้อยในช่วงปี พ.ศ.2465 โบราณสถานสำคัญได้แก่ พระอุโบสถ อาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ที่กระเบื้องมุงหลังคาเรียงเป็นตัวอักษรว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ.2470

ศาลาการเปรียญสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2482 ลักษณะเป็นอาคารไม้ทรงไทยขนาดใหญ่หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง หน้าบันไม้แกะสลัก และวัดห้วยหลวง วัดเก่าแก่และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนในละแวกนี้

สภาพภูมิประเทศบริเวณบ้านน้อยเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ค่อยๆลาดสูงขึ้นมาทางเขาย้อย ถัดไปทางด้านตะวันตกเป็นพื้นที่ป่าเขา ทางด้านตะวันออกมีลักษณะเป็นที่ราบต่ำ เป็นท้องทุ่งนามีคลองบ้านน้อยเป็นแหล่งน้ำใช้และเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ปัจจุบันอาคารร้านค้าและบ้านเรือนในชุมชนบ้านน้อยถูกรื้อถอนไปเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เป็นย่านตลาดเดิมนั้น เหลือเฉพาะส่วนที่อยู่ทางปากถนนด้านใน ส่วนปากที่ปลูกติดลำคลองถูกรื้อถอนไปจนหมด ปัจจุบันอาคารเหล่านี้จึงอยู่ในลักษณะที่หันหน้าออกสู่ถนน ถัดออกไปจากถนน คือ คลองบ้านน้อย ส่วนอีกรกลุ่มหนึ่งเป็นบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ทางฝั่งด้านทิศใต้ของคลองบ้านน้อย กลุ่มนี้มีลักษณะเป็นเรือนที่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่บางส่วนเพื่อการค้า แต่เป็นลักษณะการค้าขายกับต่างถิ่น

ความโดดเด่นและคุณค่าด้านวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านน้อย

คุณค่าวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม ย่านตลาดของชุมชนบ้านน้อยแม้ว่าจะร้างไปแล้ว แต่ตัวอาคารที่ยังเหลืออยู่ถือว่ามีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมมากเนื่องจากเป็นตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นอันทรงคุณค่าในฐานะการเป็นรูปแบบอาคารที่ปรับให้เข้ากับประโยชน์ใช้สอย อีกทั้งมีหมู่เรือนไทย ฉางหรือยุ้งข้าว สิ่งเหล่านี้ควรได้รับการเก็บรักษาเพื่อเป็นสิ่งสะท้อนทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นชุมชนบ้านน้อยได้เป็นอย่างดี

คุณค่าวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมอีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือ วัดห้วยหลวง เป็นวัดโบราณในสมัยต้นรัตนโกสินทร์สร้างขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ 3 ภายในวัดมีอุโบสถโบราณ ที่หน้าบันประดับปูนปั้นและเครื่องถ้วยจีนตามศิลปะแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญและหมู่กุฏิโบราณที่สร้างขึ้นอย่างงดงาม

คุณค่าวัฒนธรรมด้านจิตรกรรม วัดห้วยตลาดเป็นวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ อายุราวรัชกาลที่ 5 ตั้งชื่อตามตลาดบ้านน้อยด้วยเหตุว่าตั้งอยู่ห้วยตลาด ภายในวัดมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนเรื่องพุทธประวัติ ตอน ประสูติและภาพวัดพระแก้วฝีมือนายอยู่ อินมี จิตรกรที่มีชื่อในยุครัชกาลที่ 7 ซึ่งจิตรกรรมที่วัดห้วยตลาดนี้เขียนขึ้นในช่วง พ.ศ.2500

คุณค่าวัฒนธรรมด้านประติมากรรม ที่วัดยางเป็นวัดโบราณอายุประมาณ 100 ปี มีศิลปกรรมที่น่าชมคือ อุโบสถ ซึ่งมีงานปูนปั้นเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นงานปูนปั้นยุค 2490 ฝีมือนายหอม ประทัก ช่างพื้นบ้าน งานปูนปั้นของนายหอมมีคุณค่าที่ลวดลายอันเป็นอิสระ น่ารัก แผงวิถีชีวิตชาวบ้าน และมีมิติด้วยการลงสี นอกจากนั้นบริเวณวัดยางยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเขาย้อยวิทยาซึ่งมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแสดงวิถีชีวิตไทยทรงดำอีกด้วย นอกจากนั้นยังมีวัดเขาย้อย เป็นศาสนสถานโบราณ ภายในถ้ำ

เขาย้อยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนต้นถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีรอยพระพุทธรูปจำลอง และมีถ้ำเล็กน้อยจำนวนมาก ภายในวัดมีอุโบสถสร้างใหม่เมื่อ พ.ศ.2559 เป็นอุโบสถไม้ประดับลายแกะสลัก และปูนปั้นอย่างงดงามตามรูปแบบงานสกุลช่างเมืองเพชร

โอกาสในการพัฒนาของพื้นที่บ้านน้อยนั้น เป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาในด้านของศิลปวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีเรื่องราว มีความรุ่งเรือง และยังคงมีภาพของความรุ่งเรืองเหล่านั้นให้พอมองเห็นได้จากสถาปัตยกรรมต่างๆ จิตรกรรม และประติมากรรม รวมถึงวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชุมชนการเก็บรักษาบ้านเรือน เรื่องราวของบรรพบุรุษของตนเองไว้เล่าขานได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญบ้านน้อยเป็นชุมชนที่มีความเงียบสงบ มีเสน่ห์ในเชิงวัฒนธรรมให้ได้รำลึกย้อนกลับไปสู่อุดมคติแห่งความรุ่งเรือง

3. พื้นที่นาพันสาม อำเภอเมือง

ชุมชนตำบลนาพันสามสภาพโดยทั่วไปนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีลักษณะที่โดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน คือ การเป็นที่ราบกว้างใหญ่ มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่าเดิมบริเวณนี้เป็นทะเลทั้งหมดแต่มีบางช่วงบางแห่งมีเนื้อที่ผุดขึ้นมาให้สามารถทำอะไรทำกันได้ ประชาชนที่อยู่อาศัยใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน พื้นที่ตำบลนาพันสามน่าจะเป็นพื้นที่ที่มากที่สุดที่ย่านพื้นที่ 4-5 ตำบลใกล้เคียง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว นาทุ่ง นาเกลือ และทำขนมหวาน ประกอบด้วยจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 และหมู่ 2 ชื่อหมู่บ้านเดียวกัน คือ บ้านนาขลุ หมู่ 3 บ้านฝั่งท่า หมู่ 4 บ้านนาหัวเรือ หมู่ 5 บ้านดอนมะขามช้าง หมู่ 6 บ้านนาพันสาม หมู่ 7 บ้านคลองใหญ่ หมู่ 8 บ้านนาพรม และหมู่ 9 บ้านดอนแดง โดยในแต่ละหมู่บ้านยังมีกลุ่มบ้านที่มีชื่อเรียกของคนในชุมชน เช่น หมู่ 4 จะมีชื่อเรียกต่างๆ คือ หมู่บ้านโรงแถว บ้านนาหัวเรือ บ้านปากง่าม เป็นต้น (เรื่องเล่านาพันสาม 2558:1-2)

อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลสามะโรง ตำบลโพพระ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองพลับ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

หมู่บ้านตำบลนาพันสาม มีจุดเด่นคือ “สองวัดคู่บ้าน” ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน อยู่ 2 แห่ง ได้แก่ วัดนาพรม และวัดดอนมะขามช้าง เป็นวัดใหม่ที่สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของชาวบ้านที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น มีกำลังทรัพย์จากการประกอบสัมมาอาชีพสำคัญ คือ การทำนา ซึ่งได้ผลดีในภายหลัง จึงร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นอีกแห่ง

นอกจากนี้ยังมีศาสนาดั้งเดิม (ศาสนาคุณพ่อที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป) ซึ่งมีศาลประจำหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน (เรื่องเล่านาพันสาม 2558:9) ในส่วนของวัดนาพรมไม่มีการบันทึกหลักฐานที่ชัดเจนว่าสร้างขึ้นเมื่อใดเพราะเป็นวัดเก่า มีประวัติยาวนานรวมถึงมีตำนานเล่า

ขานต่อกันมาหลายช่วงอายุคน แต่ชาวบ้านเชื่อกันว่าน่าจะสร้างขึ้นเมื่อในกรุงศรีอยุธยาแต่เป็นที่น่าแปลกใจว่าถ้าเป็นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจริง ทำไมวัดนาพรมไม่ถูกพม่าเผาทำลายเหมือนวัดต่างๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้ทราบว่ารูปปั้นหงส์ที่ปักไว้หน้าวัด เป็นสาเหตุให้วัดนาพรมรอดพ้นจากการถูกเผาทำลายจากพม่า ชาวบ้านเชื่อว่าพม่าคิดว่า รูปปั้นหงส์ นั้นเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหงส์สาวดี ปัจจุบันหงส์ยังมีอยู่จริงทำด้วยโลหะทองคำมี การประดับเพชร โดยภายในวัดมีโบราณสถานที่เก่าแก่หลายแห่ง อาทิ ศาลาการเปรียญสร้างด้วยไม้สัก ภูมิ พระปรางเจดีย์ หอระฆัง เป็นต้น รวมทั้งยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่อีกจำนวนหลายองค์ประดิษฐานอยู่ข้างในด้วย ตลอดเวลาชาวบ้านในชุมชน และในละแวกใกล้เคียงจะขออนุญาตเข้าไปกราบไหว้เพื่อปรารภนาที่จะสร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้กับชีวิต และด้วยเหตุนี้เอง พระอุโบสถและวิหารเหล่านี้ จึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อจิตใจของชาวบ้านในพื้นที่มาโดยตลอด

“สืบสานนาข้าว” มีเรือเดินสมุทรลำใหญ่แล่นมาจากเมืองจีนเพื่อมาทำการค้าขายพอแล่นมาถึงตำบลนาพันสาม เห็นชาวบ้านปลูกข้าวมาก จึงเอาของมาแลกข้าว นายเรือจึงคำนวณว่าชาวบ้านทำนาข้าว น่าจะไม่ต่ำกว่า พันสามร้อยลิ หรือพันสามร้อยไร่ (เรื่องเล่านาพันสาม 2558:1) ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านในตำบลนาพันสามมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำนาและมีการจัดแสดงวิถีชีวิต ดังกล่าว โดยเก็บรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ในการทำนาอยู่ทีลานวัฒนธรรม ของวัดนาพรม ซึ่งมีอยู่หลายอย่าง เช่น กระล่อมข้าว เครื่องสีข้าวครกตำข้าว เครื่องสีฝัด คันไถ ระเบิดวิดน้ำ โซงโลง ฯลฯ รวมถึงการจัดแสดงวิถีชีวิตการทำน้ำตาล ไว้ด้วย (ตามรอยหลวงปู่เอี่ยม 2558:42)

“ประเพณีเรือยาว” การแข่งเรือยาวของตำบลนาพันสามเป็นที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของจังหวัดเพชรบุรีประเพณีเรือยาว เมื่อสมัยก่อนนั้นคนในตำบลนาพันสาม มีการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก มีคลองที่ไหลผ่านไปถึงแม่น้ำเพชรบุรีที่วัดเกาะ คนสมัยก่อนนั้นเมื่อว่างจากทำงานก็นำเรือมาพายแข่งกัน ในตำบล ชาวบ้านในต่างตำบลที่ใกล้เคียง พอรู้ว่าที่ตำบลนาพันสามมีเรือยาว โดยเฉพาะเมื่อทราบว่าตำบลนาพันสามมีเรือแม่แก่งทอง เป็นเรือที่ขุดจากไม้ซุงทั้งต้นมีความยาว 9 วา กว้าง 2 ศอก 1 คืบ 4 นิ้ว โดยคำว่า แก่ง คือ ที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งอยู่ตรงกลางของลำเรือ ซึ่งเป็นเรือที่มีความเกี่ยวข้องกับหลวงปู่เอี่ยมชาวบ้านคาดเดาว่าเรือลำนี้เป็นเรือของรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงประทานให้กับหลวงเอี่ยม หลังจากที่พระองค์ทรงเรียกหลวงปู่เอี่ยมเข้าไปในวังเพื่อไปสอบถามว่าทำไมถึงบวชพระ เยอะ หลวงปู่เอี่ยมก็เลยตอบว่า ผมเป็นพระอุปชฌาย์ผมมีหน้าที่บวชพระก็บวชพระ รัชกาลที่ 4 ทรงพอพระราชอุทัยที่หลวงปู่เอี่ยมพูดตรง พระองค์ทรงตรัสว่า ท่านเจ้าคุณมาเรือลำเล็กจงเอาเรือลำใหญ่กลับไปพร้อมกับฝีพาย 28 คน ก็ต่างพากันทำเรือออกมาแข่งกัน จนกลายมาเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้ (ปราชญ์ชาวบ้านตำบลนาพันสาม 2558:37)

“โบสถ์เก่าโบราณ” เป็นโบสถ์ที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ซึ่งมีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เช่น ภาพวาดของตัวละครในเรื่องของรามเกียรติ์จะเป็นรูปของ

หนุมนกัถิ อะไรก็ดี จากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้านได้บอกว่าหลวงพ่ของท่าน “พระครูพิศาลวัชรกิจ” เคยศึกษาเกี่ยวกับภาพนี้ว่าใครเป็นผู้วาด แล้วก็พบว่าน่าจะเป็นครูหวน ตาลวันนา เป็นผู้วาด ปัจจุบันนี้ก็ยังเขียนไม่เสร็จหลายภาพ แต่มีภาพที่มีความโดดเด่นต่อผู้พบเห็นและให้ความสนใจคือภาพฝรั่งขี่วัว (ปราชญ์ชาวบ้านตำบลนาพันสาม 2558: 34)

“ขนมหวานของดี” เนื่องจากหมู่บ้านนาพันสามมีทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว คือ ต้นตาล และไข่เป็ด ซึ่งเป็ดนั้นคนในหมู่บ้านนิยมการเลี้ยงเป็นกันเป็นจำนวนมาก โดยคนในตำบลนาพันสามได้ใช้ของที่ตนมีอยู่นั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการทำขนมหวานเป็นขนมที่ขึ้นชื่อของตำบลนาพันสามที่ส่งออกไปขายในสถานที่ต่างๆ “กีฬาวัวลาน” คนส่วนใหญ่ในตำบลนาพันสามมีอาชีพทำนา และเลี้ยงวัว เพื่อใช้วัวรดข้าวโดยทำนาปีละครั้ง ช่วงที่เว้นว่างไม่ได้ใช้แรงงานวัว ชาวบ้านก็จะนำวัวมาจัดแข่งขันโดยใช้รูปแบบจากการใช้วัวรดข้าวในอดีต จนกลายเป็นประเพณีกีฬาวัวลาน

“เรือนไทยตระหง่าน” การสร้างเรือนไทย คนในตำบลนาพันสามนิยมสร้างเรือนไทยซึ่งมีมาช้านานแล้ว จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของตำบลที่ถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นไม่ให้สูญหายไป นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงภูมิปัญญา “วิหารศักดิ์สิทธิ์” คนในสมัยก่อนเชื่อว่าวิหารศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เป็นโบสถ์เช่นกัน แต่ว่าไม่มีเสมา ตามพุทธบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้าท่านบอกว่าไม่ต้องสร้างเสมาก็ได้แต่ทำให้มีคูน้ำล้อมรอบก็จะเป็นเสมาได้เช่นกัน ภายในวิหารจะมีเศียรของพระพุทธรูป หรือชาวบ้านจะเรียกว่า “เศียรพระศักดิ์สิทธิ์” น่าจะเป็นเศียรพระพุทธรูปเก่าที่มีศิลปะในสมัยอุทอง ผู้คนจะนิยมไปกราบไหว้ปิดทองขอพร และบนบานสานกล่าว เมื่อสำเร็จจะมีการแก้บนด้วยละครชาตรี หรือขนมจีนและไข่ต้ม

จากคำขวัญที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในตำบลนาพันสาม ที่เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำนาข้าวที่มีมาอย่างช้านาน การทำขนมหวานที่เป็นที่ขึ้นชื่อของชุมชน และการปลูกสร้างบ้านเรือนทรงไทย ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ จะเป็นโอกาสการในการพัฒนาพื้นที่มีกลุ่มแกนนำพื้นที่ โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาสวัดนาพรมที่ท่านมีความตั้งใจที่พัฒนาชุมชนให้โดดเด่นขึ้นมา แสดงการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนและแสดง “ตัวตน” ของตนเองสู่ สาธารณชน เช่นการดำเนินการเปิดตลาดน้ำ ซึ่งเปิดเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ บริเวณวัดนาพรมแต่ชาวบ้านยังขาดความตื่นตัวเนื่องจากยังขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม เพื่อให้การพัฒนาปรากฏผลงานอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงมีการนำความรู้ไปใช้ในถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังที่สนใจและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และช่วยเหลือในชุมชนได้ต่อไป พื้นที่นาพันสามจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการพัฒนาเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชน ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ตำบลนาพันสาม และสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

4. พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินแบบไร้เงื่อนไข มีนิสัยรักสันโดษ มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด แม้การแต่งกายจะแปรเปลี่ยนไปบ้างในบางหมู่บ้านก็ตาม ชาวกะเหรี่ยงมีภาษาพูดเป็นของตนเอง ซึ่งใช้สื่อสารในกลุ่มของตน ในปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงทุกคนพูดภาษาไทยภาคกลางได้เป็นอย่างดี (สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2558) สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงสลับภูเขา เป็นพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร และพื้นที่เกษตรกรรม มีแหล่งน้ำ ลำห้วยธรรมชาติ คือ ลำห้วยแม่ประจันต์ และห้วยหินเพ็ง ซึ่งเป็นลำห้วยขนาดใหญ่สายหลักของตำบล มีแหล่งต้นน้ำจากเทือกเขารอยต่อจังหวัดราชบุรีกับเพชรบุรี ไหลทอดยาวจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอหนองหญ้าปล้อง จากตำบลยางน้ำกลัดเหนือและผ่านไปยังตำบลยางน้ำกลัดใต้ทางทิศใต้ ปัจจุบันพื้นที่ต้นน้ำห้วยแม่ประจันต์เป็นที่ตั้งของอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์ (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) และยังมีลำห้วยน้อยใหญ่อีกจำนวนมากในพื้นที่ เช่น ห้วยเสือกัดช้าง ห้วยสาริกา ห้วยกวางโจน ห้วยรางโพธิ์ (องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้, มปป)

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน มีประชากรประมาณ 1,500 คน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,086 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 678,750 ไร่ หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 และหมู่ 4 เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยกะเหรี่ยง โดยเฉพาะหมู่ 2 ซึ่งเรียกว่าหมู่บ้านกะเหรี่ยงโป่ง หรือปัจจุบันเรียกว่า “โป่งวิเชียร” หมู่ 4 เรียกว่าบ้านพุลู เป็นที่อยู่อาศัยของกะเหรี่ยงที่มีจำนวนมากที่สุด พื้นที่ดั้งเดิมของตำบลยางน้ำกลัดใต้ เป็นที่ราบมีเขาล้อมรอบเป็นป่าสมบูรณ์ มีไม้ใหญ่นานาชนิด และสัตว์ป่าจำนวนมาก กะเหรี่ยงที่อยู่ตามแนวชายแดนบางกลุ่ม จะอพยพลอยร่นเข้ามาเป็นระยะ ๆ ซึ่งใช้เวลาหลายชั่วอายุคน เนื่องด้วยกะเหรี่ยงชอบทำไร่ เลื่อนลอย จึงย้ายถิ่นเพื่อหาที่ทำกิน ดังนั้นจึงมี กะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่งที่อพยพมา ตั้งรกราก ณ ที่แห่งนี้โดยเป็นชุมชนกลุ่มเล็กๆ เมื่อประมาณ 100 ปีเศษ หลักฐานที่ยืนยันการมาตั้งชุมชน คือ เสาหงส์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของมอญและพม่า ขณะนี้เสาหงส์อยู่ในลานประเพณีหมู่ที่ 1 ตำบลยางน้ำกลัดใต้ มีความเก่าแก่ นับอายุได้กว่าร้อยปี นั้นแสดงว่า มอญพม่า กะเหรี่ยงบ้านยางน้ำกลัดใต้มี 2 กลุ่ม ซึ่งมีถิ่นฐานทางทิศตะวันตกของประเทศไทย ได้อพยพถิ่นมาตั้งรกราก ณ ที่นี้ (พิทยา อินมิ , 2553)

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้มีทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าดังนี้

ประเพณีข้าวห่อ เป็นประเพณีเรียกขวัญของชาวไทยกะเหรี่ยง ซึ่งถือเป็นประเพณีสำคัญต้องจัดเป็น ประจำทุกปี จัดขึ้นเป็นประจำช่วงขึ้น 14 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี เป็นงานประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกระเหรี่ยง ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะกำหนดวันใดก็แล้วแต่ ข้อตกลงของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากจะเป็นประเพณีเรียกขวัญของชาวไทยกะเหรี่ยงแล้วยังเป็น

การกลับบ้านเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง เยี่ยมเพื่อนบ้าน และแบ่งปันข้าวห่อให้เพื่อนบ้านต่างถิ่น เป็นการผูกไมตรีอีกด้วย

ประเพณีย่องสาว เดิมเป็นประเพณีของหนุ่มสาว ที่นัดพบปะพูดคุยกัน แต่ปัจจุบันประเพณีนี้ค่อยๆ หดไปตามกาลเวลา

ประเพณีเวียนศาลา เป็นประเพณีไว้สังสรรค์สัปดาห์ประจำปี เช่นเดียวกับคนพื้นราบที่จะต้องมีการประเพณีตามความเชื่อซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี กระเหรี่ยงโปว์บ้านยางน้ำกลัดใต้จะทำการไว้สังสรรค์สัปดาห์ที่ชาวเผ่าม้งถือ ได้แก่ ศาลหลวงพ่อโพธิ์ ศาลาพระหลวงพ่อนวม สลุปเจดีย์ โดยการประดิษฐ์ทะเลเตง ซึ่งประกอบด้วยลำไม้ไผ่เป็นเสาหลักตกแต่งด้วยตอกไม้ตามที่ทำได้ หรือปลูกไผ่ แขนงจิกองเปย บนเสาอีกที จิกองเปยคือการนำเอาไหมพรมมาพันรอบไม้ไผ่เหลาเล็ก ๆ เหมือนกากบาท พอพันไปเรื่อย ๆ จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทำเล็กลงใหญ่บ้างมีหลายๆ สีเพื่อความสวยงาม เอามาผูกเป็นพวงเข้าด้วยกันมัดไว้บนทะเลเตง จากนั้นแห่ไปปักไว้รอบสลุปเจดีย์ที่ชาวบ้านนับถือว่าเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ท้าวออนไทย, มปป)

ประเพณีการแต่งกาย ชาวกระเหรี่ยงมีการทอผ้าไว้ใช้เอง โดยเฉพาะหญิงกระเหรี่ยงจะมีการทอผ้าถุงที่เชิงผ้าจะสวยงาม วิจิตร แต่ละผืนจะใช้เวลาในการทอหลายเดือน ส่วนเสื้อจะทอเป็นผ้าผืนยาวตามความกว้างของกึ่งที่ใช้ทอ นำมาเย็บติดกัน จึงมีลักษณะเป็นเสื้อคลุมคอแหลม ไม่มีต่อแขน สีเสื้อจะเป็นสีแดง-ดำ สวยงามมาก ส่วนชายชาวกระเหรี่ยงจะใส่เสื้อที่ทอคล้ายหญิงแต่ตัวสั้นกว่า และมักจะเป็นสีแดง-ขาว

ประเพณีปีใหม่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนมกราคมที่ถือเป็นประเพณีสำคัญ เพราะเป็นวันที่ญาติพี่น้องที่ไปทำมาหากินที่อื่นๆ จะกลับมาร่วมงานปีใหม่อีกกัน จะมีการทำขนมหลากหลายชนิดมีพิธีกรรมการดื่มเหล้าร่วมกัน โดยแต่ละบ้านจะส่งชายเป็นตัวแทนมาร่วมพิธีบ้านละ 1 คน และวันที่สองของพิธีแต่ละบ้านจะนำอาหารมาประกอบพิธีโดยผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือเป็นผู้ทำพิธีเพื่อเรียกขวัญและอายุพรให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการรับประทานอาหารร่วมกันทั้งหมู่บ้าน

ผ้าทอกระเหรี่ยง เป็นผ้าที่ทอด้วยมือ โดยอาศัยเครื่องมือในการทอน้อยที่สุด แต่ผู้ทอต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างสูงจึงจะสำเร็จเป็นผืนผ้า อาทิ ผ้าถุง จะประกอบด้วยลวดลายวิจิตรบรรจง มีมากมาย หลากหลายและหลากสี ที่นิยมคือ สีแดง และสีดำ เสื้อก็มีลักษณะเป็นเสื้อคลุมไม่มีแขนมีลวดลายน้อยกว่าผ้าถุง จะเป็นลายในแนวตั้ง ยามใช้สำหรับใส่สิ่งของติดตัวเดินทาง ทำด้วยผ้าทอมือ เช่นเดียวกับผ้าถุงและเสื้อ ศิลปะการทอสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ มีความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยภูเขาซึ่งมีลวดลายและสีฉูดฉาด โดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาทำ เช่น สีและด้ายทำจากฝ้าย

เครื่องจักสาน ที่ทำด้วยไม้ไผ่เช่น โง มีลักษณะเป็นตะกร้าแต่รูปทรงสูงกว่า มีสายคาดสำหรับติดขึ้นหลังเพื่อใช้ใส่พืชผลในไร่ หวด สานด้วยไม้ไผ่ ใช้สำหรับนั่งข้ามเหนียว เครื่องจับสัตว์น้ำ เช่น สุ่ม ลอบ

มีลักษณะแตกต่างจากที่อื่น ตามลักษณะของการใช้ เช่น ลอบดักปลาไหล เป็นต้นเครื่องมือจับสัตว์ที่ทำด้วยไม้ เช่น หน้าไม้ และไม้เป่าลูกดอก ของใช้ทำจากอวัยวะของสัตว์ เช่น เขาวัว ใช้สำหรับใส่ดินปั้นหนัง ทำสายคาดเอวทอผ้า เครื่องประดับ เช่น สายสร้อยทำด้วยเงิน มีลักษณะเป็นข้อ ๆ แบบหลังเต่า และใช้เป็นเครื่องราง ของขลัง

บ้านกะเหรี่ยง มีลักษณะปลูกด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงแฝกลากชายคาลงมาตลอด มีชานยื่นออกมา พื้นบ้านยกสูงมีบันไดทำด้วยไม้สำหรับขึ้นลง

วัฒนธรรมภาษา ชุมชนยางน้ำก่ดใต้มีวัฒนธรรม ด้านภาษาเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิม ภาษากะเหรี่ยงเป็นภาษาที่ไม่ เจือปนกับภาษาอื่น แต่ไม่มีตัวอักษร ใช้กะเหรี่ยงบางถิ่น เช่นที่จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งอยู่ปะปนกับมอญจะมีอักษรใช้ เนื่องด้วยเป็นการยืมอักษรมอญมาใช้

วัฒนธรรมอาหาร มีลักษณะเฉพาะตามแบบของตนเอง มีความแตกต่างทั้งเครื่องปรุง วิธีการปรุง ที่เป็นรสเผ็ดจัดจ้าน เครื่องปรุงที่ได้จากท้องถิ่น เช่น แงงไก่ใส่หัวบุก แงงหางไหลใส่หมู แงงเย็นปลา แงงเปื้อ แงงข้าวคั่วกับดอกงิ้ว น้ำพริกถั่วเน่า เป็นต้น

สภาพความเป็นอยู่ ชุมชนยางน้ำก่ดใต้มีนิสัยรักอิสระชอบอยู่ตามธรรมชาติที่เป็นป่าเขา ความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ เชื่อถือภูตผี เช่น ที่หน้าบ้านของกะเหรี่ยงจะมีศาล เพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และภูตผีที่นับถือ อาชีพ ของชาวกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงมีอาชีพทำไร่ เช่น ไร่พริก ไร่ข้าวโพด ไร่กล้วย ไร่มะนาว เป็นต้น พริกกะเหรี่ยงถือเป็น พริกพันธุ์ที่ดีที่สุด และมีราคาตามท้องตลาดแพงกว่าพริกอื่น ๆ ผู้ชายชาวกะเหรี่ยง ยามว่างชอบเข้าป่าล่าสัตว์มีความสามารถพิเศษ มีความอดทน สามารถเดินทางด้วยเท้าเปล่า เป็นระยะทางไกล ๆ โดยไม่เหน็ดเหนื่อย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย จะอยู่ก่อนเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มจะเป็นญาติพี่น้องกันเอง มีความเคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ หรือหัวหน้าของตนเอง ปัจจุบันประเพณีนี้ยังคงอยู่ เด็กๆ สามารถพูดภาษาไทยได้ชัดเจน ความเป็นไทยโดยสมบูรณ์ ประเพณีที่คงอยู่ทำให้เกิดความรักและความสามัคคีการแบ่งปัน เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวไทย เช่น ประเพณีข้าวห่อ เป็นต้น

ชาวตำบลยางน้ำก่ดใต้มีผลผลิตและผลิตภัณฑ์เป็นของตนเองมากมายหลายชนิด นอกเหนือจากพืชไร่ พืชสวน ผลไม้ต่างๆ อาทิ มะม่วง กล้วย ขนุน มะละกอ ชาวยางน้ำก่ดใต้ยังมีพริกกะเหรี่ยง ข้าวซ้อมมือ เป็นผลิตภัณฑ์จากข้าวไร่ของชาวกะเหรี่ยง และผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยง

จากทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนยางน้ำก่ดใต้ที่มีอยู่ ทำให้ชุมชนยางน้ำก่ดใต้มีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาสู่วิสาหกิจวัฒนธรรมในอนาคตได้ แต่ปัจจุบันชุมชนยางน้ำก่ดใต้ยังขาดการรวบรวมแผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการจดบันทึก รวบรวมถึงการมีอยู่ของวัฒนธรรมในพื้นที่ และยังขาดกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีหลักในอนาคต ดังนั้นกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ร่วมกับชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อที่จะได้ประมวลความรู้เรื่องทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบ อีกทั้งเป็นการสร้างเวทีชุมชนเพื่อให้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและที่ยังไม่เข้มแข็งได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน โดยเฉพาะให้ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ว่าทุนทางสังคมและวัฒนธรรมใดบ้างที่ตนมีอยู่ หรือเคยมีอยู่และสามารถฟื้นฟู หรือกระตุ้นให้มีการนำมาใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (นภาพรณ ะหวานนท์ และ พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2549)

5. พื้นที่หนองจอก อำเภอยาย่าง

หนองจอกในอดีตเคยมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรี โดยได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอนายายมายังตำบลหนองจอก เมื่อ พ.ศ. 2457 เนื่องจากมีการสร้างสถานีรถไฟหนองจอกในตำบล ซึ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคม ดินเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอหนองจอก ภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา กระทรวงมหาดไทยได้ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองจอกไปตั้งที่ตำบลชะอำ และได้เปลี่ยนเป็นอำเภอชะอำ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2487 เพื่อสอดคล้องกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวตากอากาศชายทะเล ส่วนตำบลหนองจอกปัจจุบันอยู่ในความปกครองของอำเภอยาย่างจนถึงทุกวันนี้

จากการที่เคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอศูนย์กลางของเขตปกครองในระดับ "อำเภอ" มาก่อน และมีสถานีรถไฟในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนจึงทำให้เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนในพื้นที่นี้ การตั้งบ้านเรือนจึงมีความหนาแน่นระดับหนึ่งที่สามารถจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลได้ กระทรวงมหาดไทยจึงได้พิจารณาจัดตั้งสุขาภิบาลหนองจอก เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2506 และได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลหนองจอก เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 (ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559)

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลหนองจอกเป็นพื้นที่ราบ ลาดเทเล็กน้อย โดยมีความลาดเทจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก อาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองขนานและตำบลดอนยาง อำเภอเมืองเพชรบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลหนองศาลาและตำบลนายาย อำเภอชะอำ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลปึกเตียน อำเภอยาย่าง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลมาบปลาเค้า อำเภอยาย่างจังหวัดเพชรบุรี

ตำบลหนองจอกมีประกอบไปด้วย 14 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสายหนึ่ง หมู่ที่ 2 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 4 บ้านหนองเกตุ หมู่ที่ 5 บ้านฝั่งห้วย หมู่ที่ 6 บ้านตลาด หมู่ที่ 7 บ้านดอนยี่พรม หมู่ที่ 8 บ้านห้วยทบ หมู่ที่ 9 บ้านหนองจิก หมู่ที่ 10 บ้านหันตะเภา หมู่ที่ 11 บ้านบ่อพันงู หมู่ที่ 12 บ้านแคใหญ่ หมู่ที่ 13 บ้านเตาปูน หมู่ที่ 14 บ้านอ่างน้ำ

อาชีพของคนในชุมชนตำบลหนองจอกประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับราชการ ค้าขาย และรับจ้าง

ความโดดเด่นและคุณค่าด้านวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านตลาดหนองจอก เป็นพื้นที่ย่านตลาดเก่าที่มีร้านค้าขึ้นชื่อของจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ ร้านขนมเปียะ ร้านผัดไทย มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การสร้างทางรถไฟ ประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้านการปกครอง

โอกาสในการพัฒนาของพื้นที่ มีกลุ่มแกนนำของชุมชนที่ต้องการแสดงถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชน และแสดง “ตัวตน” ของตนเองสู่สาธารณชน สามารถพัฒนาย่านตลาดเก่าซึ่งมีสถาปัตยกรรมมีร้านค้า มีประวัติศาสตร์ของชุมชน สามารถนำมาเป็นจุดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษา ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยว มีแหล่งบัวหลวงตามธรรมชาติที่มีสวยงาม โดยเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน มีวัดหนองจอกซึ่งเป็นที่พักพิงของเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรีรูปปัจจุบัน คือ พระวชิรธรรมคณี อยู่บนเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้ เช่น หาดเจ้าสำราญ หาดปึกเตียน หาดชะอำ แหล่งท่องเที่ยวด้านเกษตรของท่าทราย และเขื่อนแก่งกระจาน ตลอดจนใกล้กับโครงการตามพระราชดำริ เช่น แหลมผักเบี้ย ไร่ซังห้วยมัน ด้วยความสมบูรณ์ของพื้นที่หนองจอกที่เก่าแก่โบราณ มีเรื่องราวเล่าขานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คน และเส้นทางที่ไปสู่สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ของจังหวัดเพชรบุรี หนองจอกจึงเป็นชุมชนที่สามารถนำไปสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและการไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้อีกชุมชนหนึ่ง

กรอบแนวคิดและเป้าหมาย

1. แนวคิดวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว และมีการถ่ายทอดทางสู่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

วัฒนธรรมมีลักษณะ คือ ความคิดร่วมของสังคม ที่มีรูปธรรมที่จับต้องได้ ภายใต้รูปแบบนั้นมีความหมายที่เป็นนามธรรมซ่อนอยู่อย่างมีระเบียบแบบแผน โดยลักษณะที่สำคัญคือมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีการถ่ายทอด และองค์ประกอบของวัฒนธรรม ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นนามธรรมอัน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ระเบียบ แบบแผน และรูปธรรม คือ สิ่งของ วัตถุ อาคารสถานที่ต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จำแนกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้เป็น 6 สาขา ได้แก่

1. วรรณกรรมพื้นบ้าน
2. ศิลปะการแสดง
3. แนวปฏิบัติทางสังคม
4. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม
6. กีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว

ในโครงการวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเพชรบุรีและยังสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีเขตวัฒนธรรมและรูปแบบวัฒนธรรม ของ Clark Wissler อีกด้วย

2. แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการออกแบบ (Historic Designed Landscape)
2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape)
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Sites)
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มชน/ชาติพันธุ์

วิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม มีแนวทางในการจัดการอยู่หลายแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ คุณค่าด้านต่างๆ วัตถุประสงค์ของการจัดการ รวมไปถึงความต้องการการใช้สอยพื้นที่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งในการจัดการพื้นที่ใดๆ อาจไม่ได้ใช้แนวทางในการจัดการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประยุกต์หลายแนวทางเข้าด้วยกัน จึงจะมีประสิทธิภาพและใช้ได้จริง

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีดังนี้

1. การศึกษา (Study)
2. การดูแลรักษาและการรักษาให้คงสภาพ (Maintenance and Preservation)
3. การบูรณะ-ปฏิสังขรณ์(Restoration-Reconstruction)
4. การฟื้นฟู(Rehabitation)
5. การปรับเปลี่ยนใหม่(Adaptation)

6. การพัฒนา การสร้างสรรค์ใหม่(Development and Creation) (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:102)

3. แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม

แผนที่ทางวัฒนธรรม คือ การแปรรูปชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมด้านต่างๆมาบรรจุลงในแผนที่ เพื่อให้ทราบว่าตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ มีมรดกทางวัฒนธรรมใดๆอยู่บ้าง โดยแผนที่ดังกล่าวอาจแบ่งชุดข้อมูลออกไปได้หลายประเภท เช่น แผนที่ภาษา แผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ แผนที่ตั้งมรดกทางสถาปัตยกรรม แผนที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี แผนที่ชุมชน และแผนที่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จะเห็นได้ว่าเราสามารถนำชุดข้อมูลใดๆก็ได้มาบรรจุลงในแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จัดทำขึ้น หรืออาจบรรจุชุดข้อมูลต่างๆลงไว้ในแผนที่แผนที่เดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุดข้อมูลต่างๆ

ประโยชน์ของการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชนจึงเกิดขึ้นเมื่อนำแผนที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผน และการตัดสินใจร่วมของคนในท้องถิ่น กับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:126)

ปัจจุบันแผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้ในหลากหลายวัตถุประสงค์ แต่ภายใต้กรอบการทำงานของ UNESCO แผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Safeguard Cultural Diversity) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ผู้คนจึงเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งเป็นการช่วยเสริมสร้างสำนึกอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมความตระหนักถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและคุณค่าร่วม (Core Value) ในการปกป้องรักษาจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชนต่อไป (ปาริชาติ อ่อนทิมวงศ์ 2559 : 5-6)

4. แนวคิดวิถีการศึกษาวิจัยชุมชน

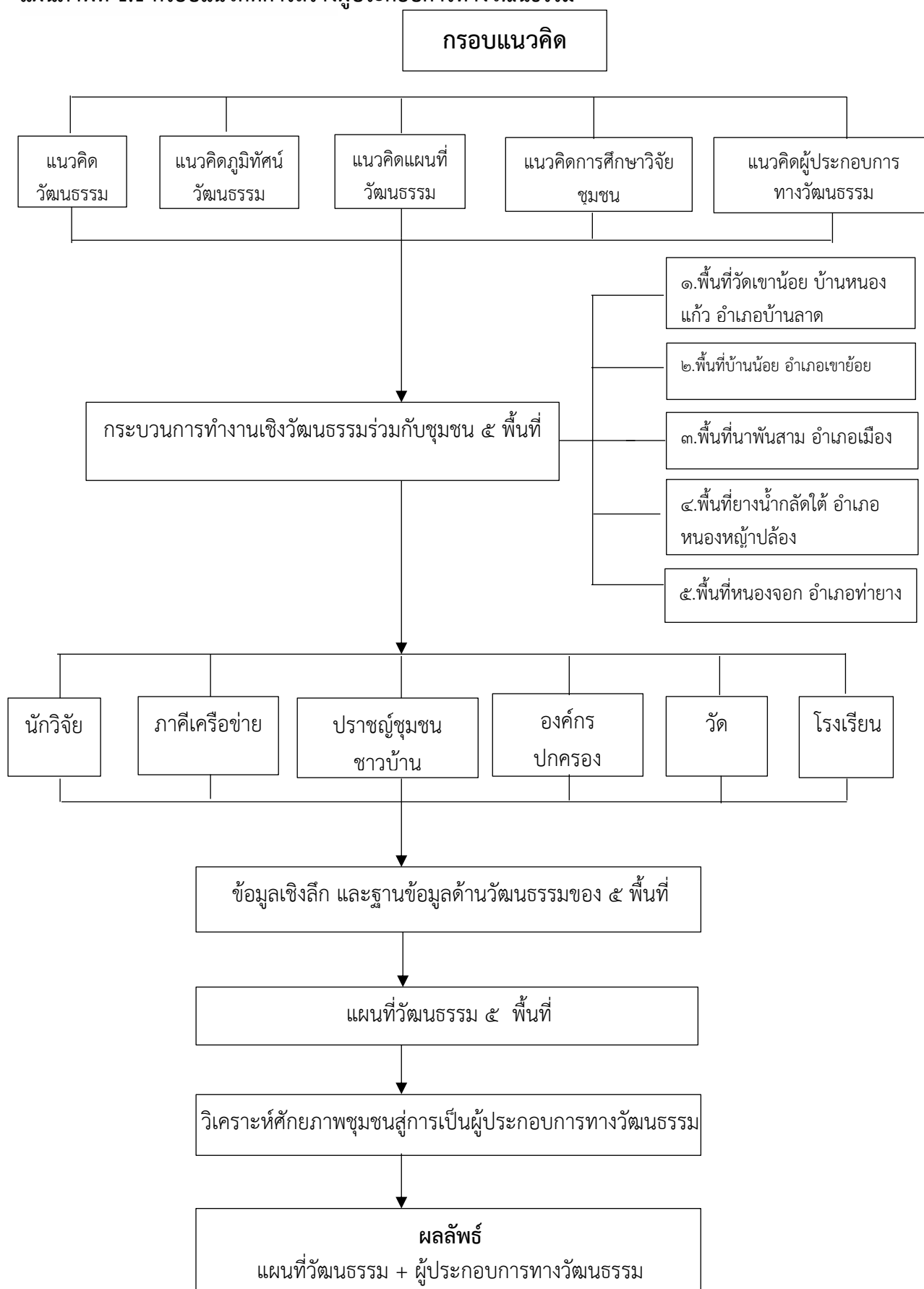
การศึกษาชุมชนหรือชุมชนศึกษาเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนด้วยวิธีวิทยาการต่างๆ และเป็นการศึกษาในด้านต่างๆ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ ความเป็นอยู่ ระบบคิดการทำงาน ความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการกำหนดปัญหาประเมินศักยภาพในด้านต่างๆ ของชุมชน อันจะนำไปสู่การวางแผนโครงการและกิจกรรมการพัฒนา การ

ปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน นอกจากนี้การศึกษาชุมชนยังรวมถึงการศึกษาเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไปด้วย

5. แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม คือ ผู้ริเริ่มดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมให้เป็นของตนเอง ดำเนินกิจการด้วยตนเอง ทั้งการผลิต การจัดจำหน่าย และการบริการด้วยตนเอง มีการวางแผนดำเนินการธุรกิจอย่างต่อเนื่อง และแบกรับความเสี่ยงของธุรกิจที่ได้สร้างขึ้น ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) จะต้องมีความเสี่ยงที่เปี่ยมด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้าซึ่งจะเป็นพลังผลักดันกิจการและยอมรับความเสี่ยงในการที่จะเริ่มต้นเป็นเจ้าของกิจการโดยมุ่งหวังให้ธุรกิจอยู่รอดและเจริญเติบโตด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว ตามกรอบแนวคิดดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนเขาน้อย พื้นที่ชุมชนยางน้ำก่ได้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม ผ่านความร่วมมือกับภาคีหลัก อาทิ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน
2. เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่ตามที่กำหนดในขอบเขตที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่ายหลัก

ขอบเขตโครงการ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

แผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ 5 ชุมชน หมายถึง การสำรวจ บันทึก วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ชุมชน 5 ชุมชน ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนเขาน้อย พื้นที่ชุมชนยางน้ำก่ได้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม ด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

พื้นที่ทางวัฒนธรรม หมายถึง การนำข้อมูลวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ 5 ชุมชน ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนเขาน้อย พื้นที่ชุมชนยางน้ำก่ได้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม มาบริหารจัดการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในรูปแบบของเทศกาล ตลาด พิพิธภัณฑ์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ 5 ชุมชน ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหนองจอก พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย พื้นที่ชุมชนเขาน้อย พื้นที่ชุมชนยางน้ำก่ได้ และพื้นที่ชุมชนนาพันสาม ซึ่งสามารถสร้างรายได้ สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้พื้นที่ 5 ชุมชน ได้แก่

พื้นที่ชุมชนหนองจอก อำเภอท่าช้าง จังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่ชุมชนบ้านน้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่ชุมชนเขาน้อย อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่ชุมชนยางน้ำก่ได้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่ชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดเพชรบุรี” เป็นการศึกษาที่คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มาเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าว มีความเหมาะสมต่อการดำเนินงานวิจัยและสามารถตอบวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัย และ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำและน่าเชื่อถือมากที่สุด ซึ่งในการดำเนินงานวิจัย คณะผู้วิจัยจะมุ่งเน้นการศึกษาข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม และการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย โดย มีรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้ทำการกำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่าง อย่างเหมาะสม โดยได้กำหนดกรอบของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ที่ครอบคลุม ทุกกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ สันทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงประชาชนท้องถิ่น ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีจุดเด่นด้านวัฒนธรรม เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสนทนากลุ่มหรือการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Discussion) โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสนทนากลุ่ม ของแต่ละชุมชนดังนี้

ตารางที่ 1.1 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนหนองจอก

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ชุมชนหนองจอก	
1. ประชาชนชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	3
2. ผู้นำชุมชนชุมชนหนองจอก	1
3. ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือ พระสงฆ์	1
รวม	5

ตารางที่ 1.2 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนบ้านน้อย

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ชุมชนบ้านน้อย	
1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	3
2. ผู้นำชุมชนบ้านน้อย	1
3. ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือ พระสงฆ์	4
รวม	5

ตารางที่ 1.3 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม	
1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	3
2. ผู้นำชุมชนเขาน้อย	1
3. ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือ พระสงฆ์	1
รวม	5

ตารางที่ 1.4 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนยางน้ำกลัดใต้

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ยางน้ำกลัดใต้	
1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	3
2. ผู้นำชุมชนยางน้ำกลัดใต้	1
3. ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือ พระสงฆ์	1
รวม	5

ตารางที่ 1.5 กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนนาพันสาม

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ชุมชนนาพันสาม	
1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	3
2. ผู้นำชุมชนนาพันสาม	1
3. ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือ พระสงฆ์	1
รวม	5

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหน่วยงานภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นเวทีระดมความคิดเห็น ร่วมวางแผน ของหน่วยงานภาครัฐและคนในชุมชน ในการขับเคลื่อนคณะดำเนินงาน สร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบจำเพาะเจาะจง จำนวน 20 คน ดังนี้

ตารางที่ 1.6 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Discussion)

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ	
1. ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาชุมชน	1
2. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	1
3. นักวิชาการ	1
4. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	1
ตัวแทนจากกลุ่มชุมชนท้องถิ่น	
1. ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม	5
2. ผู้นำชุมชนหนองจอก	1
3. ผู้นำชุมชนเขาน้อย	1
4. ผู้นำชุมชนบ้านเขาน้อย	1
5. ผู้นำชุมชนยางน้ำกลัดใต้	1
6. ผู้นำชุมชนนาพันสาม	1
7. พระสงฆ์	1
8. ศิลปิน หรือ ผู้เชี่ยวชาญ	5
รวม	20

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรีคณะผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ 3 ประเภท เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. แบบสำรวจ (Survey form)

คณะผู้วิจัยจัดทำแบบสำรวจบริบทพื้นที่ เพื่อใช้สำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของชุมชน สำหรับเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ผลจากการวิเคราะห์แบบสำรวจ ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

2. แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จัดให้มีการระดมความคิดเห็นเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน นักวิชาการ ประชาชนผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการสร้างประเด็นปัญหาเพื่อทำการสนทนาโดยผู้วิจัยเป็นผู้ป้อนคำถามให้ผู้ร่วมสนทนา แสดงความคิดเห็นและทัศนคติ รวมถึงเสนอวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผลจากการวิเคราะห์แบบสนทนากลุ่มตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

3. แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop discussion)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จัดให้มีการระดมความคิดเห็นเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน ท้องถิ่น ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการสร้างประเด็นปัญหาเพื่อทำการสนทนาโดยผู้วิจัยเป็นผู้ป้อนคำถามให้ผู้ร่วมสนทนา แสดงความคิดเห็น และทัศนคติ รวมถึงเสนอกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม นำเสนอสินค้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ออกแบบพื้นที่ส่วนกลางให้เป็นจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ และแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ผลจากการวิเคราะห์แบบสนทนากลุ่มตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่ายหลัก

ขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินงานสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประยุกต์ใช้หลักในการบริหารแบบ PDCA เริ่มจากการวางแผน (Plan) การปฏิบัติการ (DO) ตรวจสอบ (Check) และการทำให้เป็นมาตรฐาน (Act) เพื่อมุ่งสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

Plan ขั้นตอนแรกจัดตั้งกลุ่มแกนนำ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ชุมชน ใช้บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นหลัก กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักวิชาการประสานความร่วมมือนักวิชาการท้องถิ่นเช่น นักพัฒนาชุมชน นักการศึกษา และกลุ่มที่ 3 ผู้วิจัย โดยประชุมกลุ่มย่อย และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ขั้นตอนที่สองกลุ่มแกนนำขยายแนวความคิดให้เกิดการยอมรับในวงกว้าง ให้ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนได้รับรู้ได้เข้าใจ เกิดความสนใจและให้ความร่วมมือ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย จัดเวทีชาวบ้าน ระดมสมอง และการพูดคุยในแต่ละกลุ่มทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

Do ขั้นตอนที่สามดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในทุกแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง วัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มบุคคลและทุกช่วงวัยในชุมชน ในการดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมใช้วิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Method) เช่น หนังสือ เอกสาร วารสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และพงศาวดาร ที่บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ศึกษาโดยการสำรวจ (Survey Method) ลงพื้นที่แสวงหาข้อเท็จจริงทางวัตถุ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม และที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ฯลฯ ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) จากบุคคล กลุ่ม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน และการศึกษาเฉพาะกรณี

Check และ Act ขั้นตอนที่สี่ประเมินติดตาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดำเนินการถอดบทเรียนในรูปแบบการจัดแสดงผลงาน หรือการจัดนิทรรศการ เพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงผลงาน ความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในครั้งนี้ ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเล็งเห็นความสำคัญของคุณค่าวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น มีความต้องการที่จะรักษาหรือคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสืบทอด ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไปได้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละช่วงเวลา

เดือนที่	กิจกรรม(activities)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ(outputs)
เดือนที่ 1 -2 จัดตั้งกลุ่มแกนนำ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม ที่ 1 ชุมชน ใช้บ้าน วัด และ โรงเรียน เป็นหลัก กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักวิชาการประสานความ ร่วมมือนักวิชาการท้องถิ่นเช่น นักพัฒนาชุมชน นักการศึกษา และกลุ่มที่ 3 ผู้วิจัย	ประชุมกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่ม (Focus Group)	ได้แกนนำที่เป็นที่ยอมรับโดยการ พิจารณาจากชุมชน
เดือนที่ 3-5 ขยายแนวความคิดให้เกิดการ ยอมรับในวงกว้าง	ประชุมกลุ่มย่อย จัดเวทีชาวบ้าน ระดมสมอง การพูดคุยในแต่ละกลุ่มทั้งกลุ่ม ที่เป็นทางการและไม่เป็น ทางการ	ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชน ได้รับรู้ได้เข้าใจ เกิดความ สนใจและให้ความร่วมมือใน การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม
เดือนที่ 6 ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Method)	ทบทวนวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชุมชน	มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของ ชุมชน
เดือนที่ 7 -11 การสำรวจ (Survey Method)	ลงพื้นที่ภาคสนามโดยฝังตัว เก็บข้อมูลในชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview)	1.เข้าใจสังคมและวัฒนธรรม ของชุมชน 2.ได้สื่อสารระหว่างผู้วิจัยกับ ชุมชนได้เป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชน 3.สำรวจข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม ในด้านวิถีชีวิตชุมชน ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ประเพณี

เดือนที่	กิจกรรม(activities)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ(outputs)
		พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในชุมชน 4.บันทึกข้อมูลวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และสถาปัตยกรรม ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในชุมชน 5.ได้แผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่
เดือนที่ 12-15 ประเมินติดตาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้	จัดเวทีชาวบ้าน ถอดบทเรียน จัดแสดงผลงาน และนิทรรศการ	1.ประชาชนได้เรียนรู้ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค หรือประโยชน์ ต่างๆ ที่เกิดขึ้น 2.ประชาชนได้จัดแสดงผลงานที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3.ประชาชนมีความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในครั้งนี้ 4.ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเล็งเห็นความสำคัญของคุณค่าวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น 5.ประชาชนเกิดความต้องการที่จะรักษาหรือคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสืบทอดทางวัฒนธรรม 6.เกิดแนวทางการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมและกลยุทธ์ในการสร้างผู้ประกอบการทาง

เดือนที่	กิจกรรม(activities)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ(outputs)
		วัฒนธรรมของชุมชนทั้ง 5 พื้นที่
เดือนที่ 16 -18	เผยแพร่ และติดตามสรุปและประเมินผล	ได้ฐานข้อมูลที่สมบูรณ์และวิธีการจัดเก็บที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการเผยแพร่ ได้รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อดำเนินงานเสร็จสิ้นที่เป็นรูปธรรม

ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองเข้าใจวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นตนเอง อนุรักษ์และยึดถือวัฒนธรรมที่ดีงาม สามารถนำวัฒนธรรมที่โดดเด่นในชุมชนสร้างเป็นมูลค่าเพิ่มหรือสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ (เชิงคุณค่าและมูลค่า)

ด้านคุณค่า

1. เกิดแผนที่ทางวัฒนธรรมในชุมชนเป้าหมาย
2. มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเป้าหมายได้รับการบันทึกจัดเก็บและเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก
3. เกิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่เป้าหมาย
4. เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ข้อมูลทางวัฒนธรรม เกิดความรักในท้องถิ่น และใช้สื่อท้องถิ่นในการพัฒนาตน
5. ประชาชนในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม รักษาและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนสำหรับใช้เป็นต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ

ด้านมูลค่า

1. ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อคนเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับปี 2558
2. เกิดการกระจายรายได้ของผู้ประกอบการสินค้าทางวัฒนธรรมในพื้นที่เป้าหมาย

สิ่งที่ส่งให้สถาบันคลังสมองของชาติ

1. รายงานความก้าวหน้าระยะ 6 เดือนที่ 1 และ 6 เดือนที่ 2 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมผลการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน ข้อค้นพบ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข
2. งานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ 2

การศึกษาทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบไปด้วย

1. แนวคิดวัฒนธรรม
2. แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม
3. แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม
4. แนวคิดวิธีการศึกษาวิจัยชุมชน
5. แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์ทุกแห่งจะมีวัฒนธรรมซึ่งเปรียบกับเหรียญที่ต้องมีด้านหัวและด้านก้อย มีนักวิชาการให้นิยามความหมาย ลักษณะ และองค์ประกอบของวัฒนธรรม ไว้ดังต่อไปนี้

ความหมายของวัฒนธรรม

Edward B. Tyler (อ้างใน อธิธา สุนทรโธทก ; 2545) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า คือ ผลรวมขององค์ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถ และการกระทำอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะสมาชิกของสังคม

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2553) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม เป็นระบบคุณค่าร่วม เป็นแผนที่นำร่องบอกทิศทาง เป็นคลังของประสบการณ์ร่วมของชุมชน ซึ่งแนบเนื่องอยู่ในระบบความสัมพันธ์ต่างๆ และเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ตลอดถึงการปรับตัว

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว และมีการถ่ายทอดแนวทางสู่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

ลักษณะของวัฒนธรรม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมได้ ดังนี้

ยศ สันตสมบัติ (2556) กล่าวว่าลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรม 6 ลักษณะ ได้แก่

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (culture is learned) ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์
4. วัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญา โดยวัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์
5. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา
6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวว่า (2543) วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ต้องเรียนรู้ โดยพฤติกรรมของมนุษย์ มี 2 รูปแบบ คือ พฤติกรรมบางอย่างเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองหรือเกิดจากสัญชาตญาณ และพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้เป็นการถ่ายทอดทางสังคม ไม่ใช่การถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ เป็นแบบแผนพฤติกรรมการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล เป็นผลที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นผลมาจากการเรียนรู้จากมนุษย์ เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมมีอยู่ร่วมกัน เป็นการถ่ายทอดทางสังคม เป็นระบบการปรับตัว และเป็นภาพรวมของของวิถีชีวิตของมนุษย์

นิยพวรรณ วรรณศิริ (2540) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบความคิดของมนุษย์ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ไม่ใช่สิ่งที่คงที่ตายตัว เป็นสิ่งที่บุคคลได้มาด้วยการเรียนรู้ เป็นสมบัติส่วนรวมของสังคม

โดยสรุปลักษณะของวัฒนธรรม คือ ความคิดร่วมของสังคม ที่มีรูปธรรมที่จับต้องได้ ภายใต้อารมณ์แบบนั้นมีความหมายที่เป็นนามธรรมซ่อนอยู่อย่างมีระเบียบแบบแผน โดยลักษณะที่สำคัญคือมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีการถ่ายทอดสู่สมาชิกของสังคม

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สุพัตรา สุภาพ (2531) กล่าวถึง องค์ประกอบของวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น ภาพเขียน เครื่องจักร โบสถ์ วิหาร และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ มาตรการ ชั่ง ตวง วัด

2. องค์คติ (Concept) คือ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว

3. องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มที่มีการจัดการอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ

4. องค์พิธีการ (Usage) คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ งานแต่งงาน และขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

อภิญา เพื่องฟูสกุล (2553) กล่าวว่า องค์ประกอบของวัฒนธรรมประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ บรรทัดฐานและค่านิยม และสัญลักษณ์และภาษา ซึ่งบรรทัดฐานและค่านิยม หมายถึงกฎเกณฑ์ที่เป็นแบบแผนการประพฤติของคนในสังคมที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในสถานการณ์ต่างๆ ส่วนสัญลักษณ์และภาษา เป็นสิ่งนามธรรมที่แสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์ต่างๆ

โดยสรุป องค์ประกอบของวัฒนธรรม ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นนามธรรมอัน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ระเบียบ แบบแผน และรูปธรรม คือ สิ่งของ วัตถุ อาคาร สถานที่ต่าง ๆ

ประเภทของวัฒนธรรม

Clark Wissler (อ้างในนิยพรรณ วรณศิริ) เจ้าของทฤษฎีเขตวัฒนธรรมและรูปแบบวัฒนธรรม ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 10 ประเภท ได้แก่

1. ภาษา
2. วัฒนธรรมประเพณีรูปธรรม
3. ศิลปะ
4. ระบบและรูปแบบของศาสนา
5. ระบบครอบครัว การแต่งงาน และเครือญาติ
6. ระบบเศรษฐกิจและทรัพย์สิน
7. ระบบการปกครองและรัฐบาล
8. การศึกษาสังคม
9. การกีฬาและการละเล่น
10. ระบบความรู้ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และนิทานปรัมปรา

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2552) จำแนกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 6 สาขา ได้แก่

1. วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านโดยครอบคลุมทั้งวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าและที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบด้วย 7 สาขาย่อย

1.1 นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมา ประกอบด้วย นิทานเทพปกรณัม/ตำนาน นิทานศาสนา นิทานคติ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานเรื่องผี มุขตลก และเรื่องไม้ นิทานเข้าแบบของไทย

1.2 ประวัติศาสตร์บอกเล่า หมายถึง เรื่องเล่าเกี่ยวประวัติการตั้งถิ่นฐาน การอพยพ ความเป็นมา และบุคคลสำคัญในชุมชน

1.3 บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม คำสวดที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น บททำขวัญ คำบูชา คำสมา คำเวหนาน บทสวดสรภัญญ์ คาถาบถอาถรรพ์ บทประกอบการรักษาโรคพื้นบ้าน คำให้พร คำอธิษฐาน ฯลฯ

1.4 บทร้องพื้นบ้าน คำร้องที่ถ่ายทอดสืบกันมาในโอกาสต่างๆ เช่น บทกล่อมเด็ก บทร้องเล่น บทเกี่ยวพาราสี บทจ้อย คำแข็ง ฯลฯ

1.5 ปริศนาคำทาย หมายถึง คำหรือข้อความที่ตั้งเป็นคำถาม คำตอบที่สืบทอดกันมา เพื่อให้ผู้ตอบได้ทายหรือตอบปัญหา เช่น คำทาย ปัญหาเขาวงกต ฆะหมี่ เป็นต้น

1.6 ตำรา องค์ความรู้ที่มีการเขียนบันทึกในเอกสารโบราณ เช่น ตำราโหราศาสตร์ ตำราดูลักษณะคนและสัตว์ ตำรายา ฯลฯ

2. ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก และเรื่องราวต่างๆ โดยมีผู้แสดงเป็นสื่อผ่านเสียง ได้แก่ การขับร้องหรือการเล่นดนตรี และทางร่างกาย เช่น การรำรำ การเชิด การเต้น การแสดงท่าทาง ฯลฯ

2.1 ดนตรี หมายถึง เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง และ/หรือลีลาจังหวะเครื่องบรรเลงซึ่งเสียงดัง ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน หรือเกิดอารมณ์รัก โศก หรือรื่นเริง เป็นต้น ดนตรีมีบทบาทหน้าที่ในการบรรเลงเพื่อการขับกล่อม ความบันเทิง ประกอบพิธีกรรม และประกอบการแสดง

2.2 การแสดง หมายถึง แสดงออกทางร่างกาย ท่วงท่าการเคลื่อนไหว ท่าเต้น ท่ารำ การแสดงกิริยาของการเต้น การรำ การเชิด ฯลฯ ซึ่งแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึก และการเล่าเรื่อง การแสดงร่วมกับดนตรีและการขับร้องหรือไม่ก็ได้

2.3 ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรม หมายถึง การผสมผสานระหว่างการแสดง การร้อง การรำรำ และดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อในการดำรงชีวิต การรักษาโรค การเรียกขวัญกำลังใจ การประกอบอาชีพ เป็นต้น

2.4 เพลงพื้นบ้าน หมายถึง บทเพลงที่เกิดจากคนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่คิดรูปแบบ การร้อง การเล่น เป็นบทเพลงที่มีท่วงทำนอง ภาษาที่เรียบง่ายมุ่งความสนุกสนานเพลิดเพลินในโอกาสต่างๆ หรือการร่วมแรงร่วมใจ ในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการประกอบอาชีพ

3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ หมายถึง การแสดงออกซึ่งแบบอย่างที่ยึดปฏิบัติปฏิบัติสืบๆกันมา

3.1 ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้จะเกิดขึ้นได้จากสติปัญญาโดยมีเหตุผล หรือความศรัทธา หรือไม่มีความจริง หรือโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นความเชื่อส่วนบุคคล หรือความเชื่อของกลุ่มบุคคล หรือกลุ่มชน เช่น ความเชื่อเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ โฉลก โชคลาง เครื่องรางของขลัง ข้อห้ามและอื่นๆ

3.2 ขนบธรรมเนียม หมายถึง แบบอย่างที่คนในท้องถิ่นนิยมปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น การไหว้ การผูกเสี่ยว การสมมาหรือขอขมา กิริยามารยาท และอื่นๆ เป็นต้น

3.3 ประเพณีและพิธีกรรม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติปฏิบัติต่อกันมาตามความนิยมจนเป็นแบบแผน กิจกรรมหรือกรรมวิธี เช่น พิธีกรรมการทำมาหากิน พิธีกรรมการดูแลสุขภาพ พิธีกรรมสำหรับแต่ละขั้นตอนในชีวิต พิธีกรรมในศาสนา พิธีกรรมในรอบปี/ประเพณี 12 เดือน งานเทศกาล และอื่นๆ

4. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง พื้นเพความรู้ ความสามารถ ทักษะในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและจักรวาลของกลุ่มชน ชุมชนและท้องถิ่น

4.1 การตั้งถิ่นฐาน เป็นองค์ความรู้ในการเลือกทำเล หรือที่ตั้งชุมชน การสร้างที่อยู่อาศัยและอื่นๆ

4.2 อาหารการกิน เป็นองค์ความรู้ในการผลิต ประมง ปรุงแต่ง ถนอมอาหาร และอื่นๆ ที่สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา เช่น วัฏจักรของอาหาร การแปรรูป การถนอมอาหาร อาหารในพิธีกรรม ภาชนะเครื่องใช้ และอื่นๆ เป็นต้น

4.3 การดูแลสุขภาพ เป็นองค์ความรู้ในการจัดการดูแลสุขภาพในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับความเชื่อพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้นๆ เช่น วิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพและรักษาโรค ความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ในการดูแลสุขภาพ และอื่นๆ เป็นต้น

4.4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นองค์ความรู้ในการจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของคนในท้องถิ่นและชุมชนที่สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา เช่น การจัดการดิน และแร่ธาตุ ป่า น้ำ และอื่นๆ เป็นต้น

4.5 โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำนายทายทักดวงชะตา ดวงดาว จักรวาล และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ หรือเป็นวิชาที่ว่าด้วยการทำนายอนาคต การให้ฤกษ์ และอื่นๆ เป็นต้น

5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชน

5.1 ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากการทอ ย้อม ถัก ปัก ตี เกลียว ยก จก มัดหมี่ พิมพ์ลาย ขิด เกาะ/ล้วง เพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม แสดงสถานภาพทางสังคม ลักษณะของผ้าไทยเป็นผ้าหน้าแคบ ลวดลายผ้ามีความเกี่ยวข้องกับตำนานพื้นถิ่น ความเชื่อ และธรรมชาติ ซึ่งลวดลายดังกล่าวมักเกิดจากเส้นพุ่งเป็นหลัก เอกลักษณ์ของผ้าไทยที่เด่นชัด คือ ไม่นิยมตัดแต่งผ้า มักใช้ทั้งผืน เช่น ผ้าขาวม้า ทุ่งยาม ผ้าซิ่น โสร่ง ถ้าเป็นผ้านุ่งจะใช้ผ้าลายแต่ถ้าเป็นผ้าห่มจะใช้ผ้าพื้น

5.2 เครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านของคนไทย เช่น ตะกร้า กระจาด ทำจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น ไม้ หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่า เครื่องจักสาน กลวิธีในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การถัก ผูก รัด มัด ร้อย โดยใช้ดอก หวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทนและคงรูปอยู่ได้ตามต้องการ

5.3 เครื่องรัก หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพก้ามระلو ประดับมุก ประดับกระຈສီ ปั้นกระแฉะ และ เขิน รักหรือยางรัก มีคุณสมบัติเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเคลือบรักเป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรดหรือด่างอ่อนๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสมุกหรือสีเข้าด้วยกัน

5.4 เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้ดินเหนียวเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ โดยที่เนื้อดินเหนียวต้องมีส่วนผสมของทรายแม่น้ำที่เป็นทรายเนื้อละเอียดและช่วยให้เนื้อดินแห้งสนิทไม่แตกร้าว ดินเหนียวที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาจากที่ต่างๆ ให้สีไม่เหมือนกัน เช่น ดินเหนียวเกลินจากลำปาง จะให้เครื่องปั้นดินเผาเป็นสีขาว ดินเหนียวจากราชบุรีให้สีแดง ดินเหนียวจากด่านเกวียนให้สีเหลือง น้ำตาลอมม่วง หรือน้ำเงิน

5.5 เครื่องโลหะ หมายถึง สิ่งที่มีวัสดุหลักเป็นหลัก ทองเหลือง หรือทองแดง เครื่องเหล็กนิยมทำเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน และการเกษตร โดยการเผาไฟให้อ่อนตัวและตีเหล็กเป็นรูปทรงต่างๆ ให้ได้สัดส่วน เครื่องโลหะที่ทำจากทองเหลืองเป็นวัสดุหลัก นำทองเหลืองมาเผาจนหลอมเหลว แล้วจึงนำไปเทลงในแบบรูปต่างๆ ตามลักษณะที่ต้องการ หลังจากนั้นจึงนำมาตกแต่งให้เรียบร้อย ส่วนเครื่องโลหะที่ทำจากทองแดงเป็นวัสดุหลัก มีการนำทองแดงมาใช้เป็นโลหะเจือหลัก สำหรับผลิตตัวเรือนเครื่องประดับโลหะเงินเจือ

5.6 เครื่องไม้ หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ซุง หรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างก่อสร้างประเภทเครื่องสับ เครื่องเรือน เครื่องบูชา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการ แกะ สลัก สับ ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด

5.7 เครื่องหนัง หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำมาจากหนังสัตว์ โดยผ่านกระบวนการหมักและฟอกหนังเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และให้เกิดความนิ่มนวลสามารถบึงงอได้ตามที่ต้องการ เครื่องหนังนิยมนำไปใช้เกี่ยวกับศิลปะการแสดง เช่น ทำเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีหนัง ได้แก่ กลองแขก กลองชนะ กลองชาตรี กลองทัด กลองมลายู กลองมอญ กลองยาว กลองสองหน้า ตะโพน โทน บัณเฑาะว์ เปิงมาง รำมะนา ไหซอง เป็นต้น ประเภทการแสดง เช่น รูปหนังตะลุง หนังใหญ่ รวมถึงอุปกรณ์อื่นๆ ที่มีหนังเป็นส่วนประกอบ

5.8 เครื่องประดับ หมายถึง งานช่างฝีมือที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อการตกแต่งให้เกิดความงดงาม เริ่มต้นจากการใช้วัสดุที่พบได้ง่ายในท้องถิ่นนำมาผลิตเป็นเครื่องประดับตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย และพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เป็นการใช้อัญมณีและโลหะมีค่าชนิดอื่นๆ

5.9 งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือ การช่าง ให้ประจักษ์เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองในด้านการยังชีพ และความต้องการคุณค่าด้านความงาม เช่น ภาพเขียน งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ เป็นต้น

5.10 ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ ซึ่งอาจเป็นงานฝีมือประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น

6. กีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือ ชุมชนการแข่งขัน ศาสตร์การต่อสู้ เพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลาย การพัฒนาด้านร่างกาย และจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงชีวิต สังคม และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

6.1 กีฬาพื้นบ้าน

6.2 การละเล่นพื้นบ้าน

6.3 ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

ในโครงการวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเพชรบุรีและยังสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีเขตวัฒนธรรมและรูปแบบวัฒนธรรม ของ Clark Wissler อีกด้วย

แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:20)

ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการออกแบบ (Historic Designed Landscape)
2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape)
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Sites)
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มชน/ชาติพันธุ์ (Ethnographic Landscape) (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:23)

วิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม มีแนวทางในการจัดการอยู่หลายแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ คุณค่าด้านต่างๆ วัตถุประสงค์ของการจัดการ รวมไปถึงความต้องการการใช้สอยพื้นที่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งในการจัดการพื้นที่ใดๆ อาจไม่ได้ใช้แนวทางในการจัดการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประยุกต์หลายแนวทางเข้าด้วยกัน จึงจะมีประสิทธิภาพและใช้ได้จริง

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีดังนี้

1. การศึกษา (Study)
 2. การดูแลรักษาและการรักษาให้คงสภาพ (Maintenance and Preservation)
 3. การบูรณะ-ปฏิสังขรณ์(Restoration-Reconstruction)
 4. การฟื้นฟู(Rehabitation)
 5. การปรับเปลี่ยนใหม่(Adaptation)
 6. การพัฒนา การสร้างสรรค์ใหม่(Development and Creation)
- (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:102)

แผนที่วัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

“แผนที่” เป็นสื่อที่สร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้คนต่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยแผนที่แต่ละแผ่นจะให้ข้อมูลที่แตกต่างออกไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำ

สำหรับการจัดทำ “แผนที่ทางวัฒนธรรม” หรือ “แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม” คือการแปรรูปชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมด้านต่างๆมาบรรจุลงในแผนที่ เพื่อให้ทราบว่าตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ มีมรดกทางวัฒนธรรมใดๆอยู่บ้าง โดยแผนที่ดังกล่าวอาจแบ่งชุดข้อมูลออกไปได้หลายประเภท เช่น แผนที่ภาษา แผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ แผนที่ตั้งมรดกทางสถาปัตยกรรม แผนที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี แผนที่ชุมชน และแผนที่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จะเห็นได้ว่าเราสามารถนำชุดข้อมูลใดๆก็ได้มาบรรจุลงในแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จัดทำขึ้น หรืออาจบรรจุชุดข้อมูลต่างๆลงในแผนที่แผ่นเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุดข้อมูลต่างๆ

ประโยชน์ของการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชนจึงเกิดขึ้นเมื่อนำแผนที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผน และการตัดสินใจร่วมของคนในท้องถิ่น กับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:126)

แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม

ความหมายและประโยชน์ของแผนที่วัฒนธรรม

“แผนที่” เป็นสื่อที่สร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้คนต่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยแผนที่แต่ละแผ่นจะให้ข้อมูลที่แตกต่างออกไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำ

สำหรับการจัดทำ “แผนที่ทางวัฒนธรรม” หรือ “แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม” คือการแปรรูปชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมด้านต่างๆมาบรรจุลงในแผนที่ เพื่อให้ทราบว่าตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ มีมรดกทางวัฒนธรรมใดๆอยู่บ้าง โดยแผนที่ดังกล่าวอาจแบ่งชุดข้อมูลออกไปได้หลายประเภท เช่น แผนที่ภาษา แผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ แผนที่ตั้งมรดกทางสถาปัตยกรรม แผนที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี แผนที่ชุมชน และแผนที่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน จะเห็นได้ว่าเราสามารถนำชุดข้อมูลใดๆก็ได้มาบรรจุลงในแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จัดทำขึ้น หรืออาจบรรจุชุดข้อมูลต่างๆลงในแผนที่แผ่นเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุดข้อมูลต่างๆ

ประโยชน์ของการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชนจึงเกิดขึ้นเมื่อนำแผนที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผน และการตัดสินใจร่วมของคนในท้องถิ่น กับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:126)

สำหรับแผนที่วัฒนธรรมในมุมมองขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) เป็นเครื่องมือและเทคนิควิธีที่สำคัญมากในการอนุรักษ์สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมของโลก ทั้งชนิดที่มีรูปลักษณ์และไม่มีรูปลักษณ์ (The World's Intangible and Tangible Cultural Assets) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมเต็มไปด้วยวิธีการและกิจกรรมจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมและจัดการข้อมูลโดยอาศัยการมีส่วนร่วมกับชุมชน (community based participatory data collection and management) เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมอาจจะมียุทธศาสตร์ประกอบที่นอกเหนือไปจากการเขียนแผนที่ตามขอบ (goes beyond strict Cartography) จึงไม่ควรยึดติดกับรูปแบบของผลลัพธ์ที่ได้ เนื่องจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้สามารถนำเสนอได้หลายรูปแบบ (represented through a variety of formats) ตั้งแต่แผนที่ภูมิศาสตร์ แผนที่ภูมิ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม ฐานข้อมูลสถิติ และอื่นๆ

ปัจจุบันแผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้ในหลากหลายวัตถุประสงค์ แต่ภายใต้กรอบการทำงานของ UNESCO แผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Safeguard Cultural Diversity) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ผู้คนจึงเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งเป็นการช่วยเสริมสร้างสำนึกอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมความตระหนักถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและคุณค่าร่วม (Core Value) ในการปกป้องรักษาจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชนต่อไป (ปาริชาติ อ่อนทิมวงศ์ 2559 : 5-6)

กรณีศึกษาการจัดทำแผนที่วัฒนธรรม

1. แผนที่วัฒนธรรมลำปาง เมืองลำปางเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญของภาคเหนือเมืองหนึ่ง เนื่องจากการพัฒนาในอดีตมักลงไปเมืองเชียงใหม่ในฐานะของเมืองหลวงของภาคเหนือ ทำให้เมืองลำปางถูกละเลยจากการพัฒนาไป แต่ในวันนี้เมืองลำปางกลับได้ประโยชน์จากการเสียโอกาสจากการไม่ได้พัฒนาในอดีต สำหรับโครงการแผนที่วัฒนธรรมเมืองลำปางนั้นได้ดำเนินการโดยกลุ่ม “ล้านคำลำปาง” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อม เพื่อทำการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองลำปาง

มรดกทางวัฒนธรรมของลำปางที่มีอยู่แต่กระจัดกระจายไม่มีเรื่องเล่าที่ทรงพลังพอที่จะทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยง จึงเป็นอุปสรรคอย่างสูงที่จะทำความเข้าใจ ศึกษา เรียนรู้ การจัดการทำแผนมรดกทางวัฒนธรรมแม้จะไม่สามารถตอบโจทย์ดังกล่าวได้ทั้งหมด แต่เป็นการสร้างกระบวนการเพื่อ

ทำความเข้าใจ เข้าใจ เรียนรู้ และร่วมกันร่างประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมกันในระดับหนึ่ง ตลอดจนช่วยกันระบุให้คุณค่าสิ่งที่เป็นมรดกของคนลำปาง

ผลลัพธ์ของการจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรมดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น อันถือว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยท้องถิ่น

อีกทั้งแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมยังถูกใช้เป็นฐานข้อมูล ฐานความคิดต่อการพัฒนาเมืองเพื่อความยั่งยืนในอนาคต รวมไปถึงยังใช้เป็นฐานสำหรับการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของเมืองเก่า และภูมิทัศน์วัฒนธรรมสำหรับประชาชน ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นโดยตรง (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551:128-129)

2. แผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรมเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการสำรวจ ค้นคว้าและการจัดประชุมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ได้แก่ สำนักศิลปากรที่ 5 จังหวัดปราจีนบุรี เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตัวแทนชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ คือ

1. สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
2. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม
3. ส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์มรดกทางวัฒนธรรมในด้านการศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
4. จัดทำฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
5. สนับสนุนการอนุรักษ์และซ่อมแซมอาคาร สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ให้สามารถคงอยู่ได้ต่อไป

แผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรามีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงของทุกภาคส่วนในชุมชนในการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage) เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวทางการนำแผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์มีดังนี้

1. เป็นฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงร่วมระหว่างหน่วยงาน ชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในกระบวนการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราและพื้นที่ต่อเนื่อง

2. เป็นกลไกและเครื่องมือในการเฝ้าระวังและตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าความสำคัญของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

3. เป็นเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

4. เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ เพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะ อันจะนำไปสู่การสร้างพันธมิตรในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต่อไป (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ,2550 : 61)

5. เป็นประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายของกลุ่มอนุรักษ์ชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทำให้การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมมีพื้นฐานที่แข็งแรงอย่างกว้างขวางในประเทศ

3. แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนวัดเกาะ จังหวัดเพชรบุรี แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนวัดเกาะ จัดทำขึ้นเพื่อ รวบรวมคุณค่า ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม วิถีชีวิตของย่านวัดเกาะ และจัดทำเป็นแผนที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเผยแพร่และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางกายภาพ อันส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางกายและสภาวะทางใจ พร้อมกับการสร้างสำนักหวงแหนและดำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของย่านวัดเกาะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งสถาบันอาศรมศิลป์ โดยการสนับสนุนของสำนักงาน (สสส.) ร่วมกับ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จ.เพชรบุรี สถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ชาวชุมชนวัดเกาะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้จัดทำขึ้น โดยกระบวนการ เราได้ทดลองจัดเดินกันเอง กับคนในชุมชน ถึง 3 ครั้ง โดยค้นหาสถานที่สำคัญต่างๆที่น่าสนใจ และได้นำมาพูดคุยกับชุมชนเพื่อทำกระบวนการมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น และได้ทดลองจัดกิจกรรมเดินชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้คนทั่วไปได้ทดลองเดินจริง เพื่อปรับแก้ก่อนที่จะมีต้นฉบับจริง กระบวนการทั้งหมด ราวๆ 1-2 เดือนก่อนจะออกแบบมีแผนที่ฉบับตัวจริง (วัดเกาะเพชรบุรี ชุมชน 300 ปี 2560)

ภาพที่ 2.1 แผนที่ท่องเที่ยวย่านวัดเกาะ

แนวคิดวิธีการศึกษาวิจัยชุมชน

การศึกษาชุมชนหรือชุมชนศึกษาเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนด้วยวิธีวิทยาการต่างๆ และเป็นการศึกษาในด้านต่างๆ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ ความเป็นอยู่ ระบบคิดการทำงาน ความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการกำหนดปัญหาประเมินศักยภาพในด้านต่างๆ ของชุมชน อันจะนำไปสู่การวางแผนโครงการและกิจกรรมการพัฒนา การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน นอกจากนี้การศึกษาชุมชนยังรวมถึงการศึกษาเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไปด้วย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนจึงมองถึงจุดมุ่งหมาย วิสัยทัศน์การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ และวัตถุประสงค์ของชุมชนที่มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์ที่ชุมชนจะนำมาใช้เพื่อการศึกษาชุมชนซึ่งมียุทธศาสตร์สำคัญต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้เป็นของตนเองรวมถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกโดยผู้นำ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเป็นแกนกลาง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตน สามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่างๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

2. กระบวนการสร้างทุนชุมชน/ทุนสังคม ทุนทางสังคมนอกจากจะมีเงินตราเป็นสื่อแล้ว ทุนทางสังคมที่มาจากบุคลากรภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน สถาบันในชุมชน สาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ฯลฯ

3. กระบวนการศึกษาวิจัยชุมชน การสร้างความรู้ใหม่ และการทำความเข้าใจชุมชนในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งทางด้านการวิจัย ดังนั้นการศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อศึกษาวิจัยด้วยตนเอง และนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนในขั้นต่อไป

4. กระบวนการผสมผสานความหลากหลายซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอกโดยเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเอง

5. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน มาจากกระบวนการทัศน์ใหม่ในการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกับระหว่างองค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ-อุตสาหกรรมชุมชน(ธีระภัทร เอกฉายสวัสดิ์, 2554: 502-503)

แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้

แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ ของสุมาลี สังข์ศรี ประกอบวิธีการด้วย 11 ขั้นตอน ได้แก่

1. การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย กำหนดของเขตพื้นที่ เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด
2. การหาจุดเริ่มต้นและตั้งกลุ่มแกนนำ ควรใช้ชุมชนพิจารณาหาจุดเริ่มต้นของกลุ่มแกนนำเพื่อดำเนินงาน
3. สร้างความสนใจในวงกว้าง แต่ละพื้นที่ควรหาวิธีการที่จะดำเนินการขยายแนวคิดให้เกิดการยอมรับในวงกว้าง
4. แสวงหาหุ้นส่วน เพื่อประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม
5. วิเคราะห์ชุมชน กำหนดวัตถุประสงค์และจัดทำแผน การเริ่มจากปัญหาและความต้องการของชุมชนเทียบกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา
6. วิเคราะห์ศักยภาพหุ้นส่วนและแบ่งปันความรับผิดชอบ เพื่อหาจุดเด่นของแต่ละหุ้นส่วนมาใช้
7. ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมควรยึดหลักความหลากหลาย ยืดหยุ่น สัมพันธ์กับชีวิต เปิดกว้างเพื่อความเสมอภาค เข้าถึงได้ง่าย และมีความต่อเนื่อง
8. เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย แนะนำและสนับสนุน ผู้ดำเนินการต้องหากลยุทธ์ในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีต่างๆ จัดกิจกรรมให้การแนะนำอย่างกว้างขวางและทั่วถึง ให้การสนับสนุนกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสด้วยวิธีการต่างๆ
9. ติดตามประเมินผลและเรียนรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้น ควรมีการติดตามการประเมินเพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงาน แล้วนำมาปรับปรุงงานต่อไป
10. ประชาสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เห็นผลของการดำเนินงาน เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น
11. สร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ควรมีการประสานเชื่อมโยงชุมชนแห่งการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆเข้าด้วยกัน (สุมาลี สังข์ศรี, 2556:40-42)

แนวคิดกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการสร้างเครือข่าย เครือข่ายนั้น มีลักษณะวงจรชีวิตเหมือนกับสิ่งมีชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ขึ้นอยู่กับกระบวนการทำงานและการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การสร้างเครือข่ายต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนจึงควรมีแนวทางดังนี้ (ชัชวาล แอร่มหล้า, 2554)

1. การจัดผังโครงสร้างของเครือข่าย (Network Structure) ทั้งโครงสร้างของส่วนงานภายในเครือข่าย คณะกรรมการบริหารเครือข่าย ช่องทางในการเชื่อมโยงและประสานงานเพื่อให้บุคลากรของเครือข่ายและบุคคลภายนอกได้รู้และเข้าใจในโครงสร้างของเครือข่ายบทบาทหน้าที่ของส่วนงานแต่ละส่วน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและช่องทางในการติดต่อประสานงานซึ่งช่วยให้การบริหารและจัดการเครือข่ายมีประสิทธิภาพ

2. การกำหนดระเบียบของเครือข่าย (Network Organizing) เป็นการให้สมาชิกได้มีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกฎระเบียบ กติกาหรือบรรทัดฐานทางสังคมของเครือข่าย (Network Norms) เพื่อใช้ปฏิบัติร่วมกันในเครือข่าย กฎระเบียบหรือบรรทัดฐานจะทำให้สมาชิกของเครือข่ายอยู่ร่วมกันได้ด้วย ความเรียบร้อยและอย่างราบรื่น

3. การกำหนดสถานภาพและบทบาทของสมาชิกเครือข่าย (Status and Rule) เป็นการจัดวางตำแหน่ง และหน้าที่รับผิดชอบให้แก่สมาชิกของเครือข่ายแต่ละคนอย่างชัดเจนตามความเหมาะสม เช่น ประสบการณ์และความถนัด ความสนใจ ความพร้อมและการมีช่องเวลามากพอที่สามารถปฏิบัติงานให้เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้ถึงตำแหน่งหน้าที่ของตนเองและสมาชิกคนอื่นๆ ไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน การกำหนดสถานภาพและบทบาทของสมาชิกอย่างเหมาะสม ทำให้สมาชิกได้ใช้ศักยภาพตรงต่อการดำเนินงานของเครือข่าย

4. การจัดระบบสารสนเทศ (Information System) เครือข่ายมีระบบจัดเก็บข้อมูลทั้งหมดของเครือข่าย และข้อมูลต่างๆที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงาน เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้และนำไปใช้ปฏิบัติงาน ระบบสารสนเทศของเครือข่ายควรเป็นระบบที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนเข้าถึงได้ง่าย และกระจายอย่างกว้างขวาง

5. การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (Communication System) เครือข่ายต้องมีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดีมีช่องทางในการแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิดให้แก่สมาชิกการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ การร่วมมือระหว่างสมาชิกและกับบุคคลทั่วไป ซึ่งจะมีส่วนในการประสานงาน สร้างความรู้ ความรู้ระหว่างสมาชิกและกับบุคคลทั่วไป ซึ่งจะช่วยในการประสานการสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกและระหว่างสมาชิกด้วยกันอีกด้วยการจัดระบบติดต่อสื่อสารของเครือข่ายอาจใช้วิธีการพบปะกันโดยตรงตามกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ในกลุ่มเพื่อนบ้าน ในวัด ตลาดนัดหรือสถานที่ซึ่งเป็นที่รวมกิจกรรมของคนในชุมชนอื่นๆ การรวมกลุ่มสนใจ เช่น ผู้สนใจด้านอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ เป็นต้น การจัดตั้งองค์กรร่วม (Umbrella Organization) เพื่อเชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นต้น

6. การจัดระบบการเรียนรู้ (Learning System) หัวใจของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก เครือข่ายจึงต้องจัดระบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมและอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีหลายวิธีและต้อง

เลือกใช้ให้เหมาะสม เช่น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติจริง การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

7. การจัดระบบประสานงาน (Cooperation System) การประสานงานเป็นกลไกสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน ซึ่งเครือข่ายควรดำเนินการจัดให้มีระบบประสานงานดังนี้

7.1 ให้มีการสื่อสารระบบเปิด (Open Communication) และการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) คือ เป็นการสื่อสารเปิดเผยที่ผู้สื่อสารสามารถโต้ตอบกันได้ไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว

7.2 จัดให้มีช่องทางในการประสานงานทุกส่วนงาน ทุกคนที่มีประสิทธิภาพรวดเร็วและต่อเนื่อง

7.3 จัดให้มีคณะกรรมการหน้าที่ประสานงานของเครือข่าย เช่น เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สมาชิกและสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ จัดทำคู่มือการทำงานของเครือข่ายจัดเวทีให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้และพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

7.4 สร้างบรรยากาศการทำงานแบบสมานฉันท์และสอดคล้องกัน (Synchronize) เพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างและข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกเครือข่าย

7.5 นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ มาใช้ในระบบการประสานงานของเครือข่าย

8. การจัดระบบวางแผน (Planning System) เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนต้องมีการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participation Planning) คือ ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนให้มากที่สุด เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการดำเนินงานไว้ล่วงหน้า เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย การวางแผนแบบมีส่วนร่วมทำให้การวางแผนมีความรอบคอบ เหมาะสมกับเครือข่าย ทำให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนและมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติต่อไป

9. การจัดระบบพัฒนาสมาชิก สมาชิกของเครือข่ายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดของเครือข่าย จึงต้องพัฒนาสมาชิกให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพเพียงพอที่จะดำเนินงานและดำรงรักษาเครือข่ายไว้ได้ การจัดระบบพัฒนาสมาชิกจึงมีความสำคัญในการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

9.1 จัดทำฐานข้อมูลของสมาชิกทุกคน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงานของเครือข่าย

9.2 ตรวจสอบคุณลักษณะของสมาชิกทุกคน แล้วจัดแบ่งออกเป็นกลุ่มตามคุณลักษณะของแต่ละคน

9.3 จัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมาชิกในด้านต่างๆ ทั้งหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวทั้งสมาชิกเก่าและสมาชิกใหม่

9.4 จัดกิจกรรมพัฒนาสมาชิก ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติจริง การจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เป็นต้น

9.5 จัดให้มีส่วนงานรับผิดชอบ ในการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายโดยตรงเพื่อดำเนินการอย่างจริงจัง

10.การจัดระบบติดตามและประเมินผลงาน (Evaluation) การติดตามและประเมินผลงาน เป็นการตรวจสอบเพื่อประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย ผลลัพธ์บรรลุเป้าหมายหรือไม่ เครือข่ายประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวมากน้อยเพียงใด ด้วยสาเหตุหรืออุปสรรคปัญหาใดบ้าง เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนจึงต้องจัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งอาจดำเนินการ ดังนี้

10.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการติดตามและประเมินผลงานของเครือข่ายให้ชัดเจนและรับรู้โดยทั่วไป เช่น

1. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของวิธีการปฏิบัติงาน
2. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน
3. เพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไขการทำงานที่บกพร่องให้มีประสิทธิภาพ
4. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย
5. เพื่อบำรุงขวัญกำลังใจและจูงใจสมาชิกของเครือข่าย

10.2 กำหนดประเภทและรูปแบบของการติดตามและประเมินผล การติดตามและประเมินผลงานของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน มีหลายประเภทและหลายรูปแบบต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการติดตามและประเมินผลด้วย เช่น การติดตามประเมินผล ด้านปริมาณ ด้านคุณภาพ ด้านเวลา ด้านงบประมาณ ด้านผลกระทบที่ตามมา ด้านความคุ้มค่าของโครงการ เป็นต้น

10.3 กำหนดขั้นตอนของการติดตามและประเมินผลให้ชัดเจน ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการปฏิบัติ ขั้นดำเนินการปฏิบัติและขั้นหลังจากการปฏิบัติงานเรียบร้อยแล้ว

10.4 กำหนดช่วงเวลาที่ จะทำการติดตามและประเมินผลงานให้แน่นอน แจ้งให้ผู้ปฏิบัติงานทราบล่วงหน้าและดำเนินการตามช่วงเวลาที่กำหนด

10.5 กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลงานให้เหมาะสม เช่น การตรวจเยี่ยมงาน การนิเทศงาน การจัดเวทีประชาคม การกำหนดตัวชี้วัด เป็นต้น

การดำเนินงานศึกษาวิจัยชุมชนด้านวัฒนธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้หลักในการบริหารแบบ PDCA เริ่มจากการวางแผน (Plan) การปฏิบัติการ (Do) ตรวจสอบ (Check) และการทำให้เป็นมาตรฐาน (Act) เพื่อมุ่งสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

Plan ขั้นตอนแรกจัดตั้งกลุ่มแกนนำ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ชุมชน ใช้บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นหลัก กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักวิชาการประสานความร่วมมือนักวิชาการท้องถิ่นเช่น นักพัฒนาชุมชน นักการศึกษา และกลุ่มที่ 3 ผู้วิจัย โดยประชุมกลุ่มย่อย และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ขั้นตอนที่สองกลุ่มแกนนำขยายแนวความคิดให้เกิดการยอมรับในวงกว้าง ให้ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนได้รับรู้ได้เข้าใจเกิดความสนใจและให้ความร่วมมือ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย จัดเวทีชาวบ้าน ระดมสมอง และการพูดคุยในแต่ละกลุ่มทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

Do ขั้นตอนที่สามดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในทุกแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง วัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มบุคคลและทุกช่วงวัยในชุมชน ในการดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมใช้วิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Method) เช่น หนังสือ เอกสาร วารสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และพงศาวดาร ที่บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ศึกษาโดยการสำรวจ (Survey Method) ลงพื้นที่แสวงหาข้อเท็จจริงทางวัตถุ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม และที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ฯลฯ ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากบุคคล กลุ่ม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน และการศึกษาเฉพาะกรณี

Check ขั้นตอนที่สี่ประเมินติดตาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

Act ดำเนินการถอดบทเรียนในรูปแบบการจัดแสดงผลงาน หรือการจัดนิทรรศการ เพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงผลงาน ความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในครั้งนี้ ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจ และเล็งเห็นความสำคัญของคุณค่าวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น มีความต้องการที่จะรักษาหรือคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสืบทอด ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไปได้

แนวคิดผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ความหมายของผู้ประกอบการ (cultural enterprise)

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของผู้ประกอบการไว้ดังนี้ บุญทวรรณ วิงวอน (2556:201) กล่าวว่า ผู้ประกอบการหมายถึง บุคคลที่มีแรงบันดาลใจในการแสวงหาโอกาสและประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างความแตกต่างในการดำเนินงานทางธุรกิจ โดยมีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะทำการก่อตั้งธุรกิจและสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง และมีการบริหารความเสี่ยงในธุรกิจที่ได้จัดตั้งขึ้นมา มีการบูรณาการองค์ความรู้ที่เป็นปัจจุบันและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ประกอบการจะเป็นผู้ริเริ่มดำเนินธุรกิจอันเป็นผลทำให้เกิดรายได้ ความมั่นคง และเป็นที่ยอมรับของ คนในสังคม Longenecker, Moore, Petty and Palich (2006: 6) นอกจากนี้ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2530:7) ได้ให้ความหมายของผู้ประกอบการว่า ผู้ประกอบการ คือ ผู้ที่จัดตั้งธุรกิจทางเศรษฐกิจโดยมีลักษณะพิเศษว่าบุคคลดังกล่าวจะทำหน้าที่ เป็นทั้งผู้ก่อตั้ง เป็นเจ้าของธุรกิจ เป็นผู้บริหารรวมถึง เป็นผู้รับภาระด้านความเสี่ยงต่างๆของธุรกิจไปพร้อมกัน ส่วน ญาณดา พรประเสริฐ (2557:30) ให้ความหมายว่า การเป็นผู้ประกอบการจะต้องมีคุณลักษณะ คุณสมบัติ และทักษะของผู้ประกอบการที่ควรมีความรู้พื้นฐานอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กก่อนการเริ่มต้นธุรกิจ รวมถึงข้อมูลด้านธุรกิจที่มีผลอิทธิพลต่อการตัดสินใจดำเนินธุรกิจนอกจากนี้ยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมเพื่อพัฒนาธุรกิจเป็นความรู้ที่ผู้ประกอบการสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ และยังต้องมีข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวกับการจัดการองค์กรและตัวธุรกิจแต่ละประเภท เพื่อให้นำไปวางแผนในการดำเนินธุรกิจของตนเอง ตลอดจนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขึ้น

ในทัศนคติของคณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้ประกอบการ คือ ผู้ริเริ่มดำเนินธุรกิจเป็นของตนเอง ดำเนินกิจการด้วยตนเอง ทั้งการผลิต การจัดจำหน่าย และการบริการด้วยตนเอง มีการวางแผน ดำเนินการธุรกิจอย่างต่อเนื่อง และแบกรับความเสี่ยงของธุรกิจที่ได้สร้างขึ้น

คุณลักษณะผู้ประกอบการ

ฉัตรยาพร เสมอใจ (2558:42) กล่าวว่าธุรกิจจะล้มเหลวจนต้องปิดตัวลงในที่สุด ขึ้นอยู่กับเจ้าของกิจการที่เรียกว่า ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นนักธุรกิจที่มองเห็นโอกาส มีวิสัยทัศน์ที่เปี่ยมด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้าซึ่งจะเป็นพลังผลักดันกิจการและยอมรับความเสี่ยงในการที่จะเริ่มต้นเป็นเจ้าของกิจการโดยมุ่งหวังให้ธุรกิจอยู่รอดและเจริญเติบโตด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ผู้ประกอบการที่ดีจึงควรมีคุณสมบัติ 9 ประการ ซึ่งเราจะเรียกว่า 9CS ดังต่อไปนี้.

3. มีความสามารถ (Competence) ผู้ประกอบการควรมีทักษะรอบด้านทั้งในการสร้างธุรกิจ และจัดการให้ธุรกิจดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยทักษะในด้านการเงินและการบัญชี การตลาดและการขาย การผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และทักษะที่สำคัญคือ ความสามารถในการวางแผนธุรกิจ เราจะเห็นว่าธุรกิจขนาดเล็กจะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ในการดำเนินงานเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจขนาดใหญ่ ทำให้ผู้ประกอบการจะต้องจัดสรรทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้ประกอบการจะต้องมีความสามารถรอบด้าน ในการบริหารจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด หากมีข้อจำกัดด้านทักษะต่างๆ ดังกล่าว อาจจำเป็นต้อง หาบุคคลที่มีทักษะและความชำนาญเข้ามาช่วย

4. มีความมั่นใจ (Confidence) ผู้ประกอบการจะต้องมีความมั่นใจในความต้องการและยึดมั่นในแนวทางของตน เชื่อมั่นในการตัดสินใจ และทำตามการตัดสินใจนั้นโดยไม่ลังเลและพร้อมที่จะรับความเสี่ยงจากการประกอบธุรกิจ แต่มิได้หมายความว่าผู้ประกอบการจะเชื่อมั่นในตนเองจนไม่ฟังเสียงใคร ผู้ประกอบการจะต้องศึกษาหาข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้รับมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจ

5. มีความมุ่งมั่น (Commitment) ผู้ประกอบการจะต้องมีความทุ่มเทและมุ่งมั่นให้กับธุรกิจที่เขาสร้างขึ้น เพื่อให้ธุรกิจอยู่รอด เจริญเติบโต และบรรลุเป้าหมายของธุรกิจ โดยผู้ประกอบการอาจต้องใช้เวลาทำงานมากกว่า 10 ชั่วโมงต่อวัน และทำงานโดยไม่มีความเหน็ดเหนื่อยจนกว่าธุรกิจจะมีความมั่นคง ผู้ที่จะทำเช่นนั้นได้ต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาตญาณความเป็นผู้ประกอบการมากเพียงพอ ดังนั้นก่อนที่จะก้าวเข้ามาเป็นผู้ประกอบการ ต้องมั่นใจว่าจะสามารถมุ่งมั่น ทุ่มเท และพร้อมที่จะทำงานหนัก

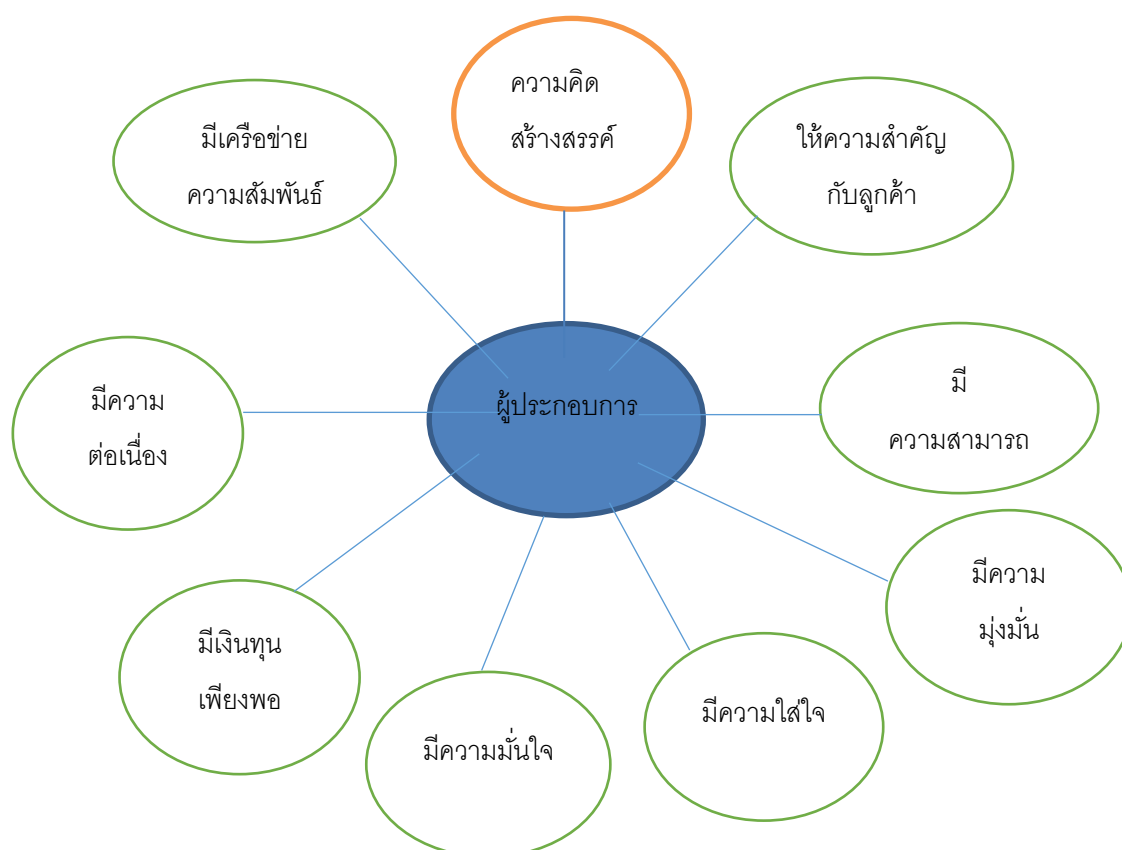
6. มีความใส่ใจ (Concern) นอกจากความเจริญเติบโตและความอยู่รอดของธุรกิจแล้ว ผู้ประกอบการจะต้องใส่ใจต่อสถานการณ์ของธุรกิจ หมั่นตรวจสอบสภาพแวดล้อมถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้แข่งขันหรือตลาดโลก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค

7. มีเงินทุน (Capital) ถึงแม้ธุรกิจขนาดเล็กจะไม่ต้องการลงทุนมหาศาลเท่ากับธุรกิจขนาดใหญ่ แต่ผู้ประกอบการต้องแน่ใจว่ามีเงินลงทุนมากเพียงพอที่จะก่อตั้งธุรกิจได้ มีเงินสำหรับตนเองในการดำรงชีพได้อย่างเหมาะสมตามสถานะ และยังมีเงินสดมากเพียงพอที่จะรักษาสภาพคล่องได้อย่างน้อย 1 ปีแรก

8. มีความต่อเนื่อง (Continous) นอกเหนือจากต้องมุ่งมั่นทำงานอย่างไม่หยุดหย่อนแล้ว ผู้ประกอบการต้องหมั่นเพิ่มพูนพัฒนาทักษะและความชำนาญของตนเองอย่างต่อเนื่อง และต้องศึกษาเทคนิคการบริหารรูปแบบใหม่ๆ เพื่อปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

9. มีเครือข่ายความสัมพันธ์ (Connection) คงไม่มีใครปฏิเสธว่าการมีเครือข่ายที่ดีจะช่วยให้การติดต่อดำเนินกิจการใดๆได้สะดวกขึ้น ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการใช้เส้นสาย แต่การที่มีผู้ที่รู้จักสามารถชี้แนะและช่วยติดต่อกับบุคคลหรือช่องทางที่ถูกต้อง จะช่วยร่นระยะเวลาในการคลำหาเส้นทางที่ถูกต้องด้วยตนเองได้อย่างมาก เครือข่ายความสัมพันธ์อาจช่วยนำไปสู่ตลาดใหม่ แนะนำแหล่งผลิตที่ดี แนะนำลูกค้าใหม่ให้ แนะนำผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจได้ทันที และแนะนำช่องทางในการประชาสัมพันธ์ธุรกิจได้ ฯลฯ

แผนภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดด้านคุณสมบัติของผู้ประกอบการ

กระบวนการสร้างผู้ประกอบการ

การสร้างผู้ประกอบการสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์ โดยมีปัจจัย 6 ประการ คือ 1) คุณลักษณะของผู้ประกอบการ 2) แรงบันดาลใจและความท้าทายในการประกอบการ 3) แนวคิดและจุดยืนในการประกอบการ 4) การตัดสินใจดำเนินธุรกิจ 5) การเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์ 6) ผลการดำเนินงานของธุรกิจ ซึ่งสามารถให้รายละเอียดได้ดังต่อไปนี้ (บุญทวรรณ วิงวอน, 2556: 229-231)

1.คุณลักษณะของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีคุณลักษณะในการประกอบการที่หลากหลายเพราะคุณลักษณะบางประการไม่สามารถขับเคลื่อนธุรกิจให้ไปสู่เป้าหมายของธุรกิจได้โดยคุณลักษณะเหล่านี้ ได้แก่ 1) ความต้องการความสำเร็จ 2) มีความรับผิดชอบสูง 3) เป็นผู้อยอมรับความเสี่ยง 4) มีความอดทนในความไม่แน่นอน 5) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 6) มีภาวะผู้นำ 7) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 8) เน้นการจัดการภายใน 9) มีความรู้ทางเทคนิค 10) เชื่อมั่นในตนเอง 11) ต้องการบรรลุความสำเร็จ 12) ดำเนินงานเชิงรุก 13) มีประสบการณ์ 14) มีความยืดหยุ่น 15) มีมนุษยสัมพันธ์ 16) มีการสื่อสารกับทีมงาน 17) มีความมุ่งมั่นในการทำงาน 18) ความสามารถสร้างเครือข่าย 19) โชคชะตาและสุขภาพ 20) สติปัญญาที่เฉียบแหลม เป็นต้น โดยองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนหรือแนวทางเชิงบวกดังกล่าว อาจเป็นมีมากกว่านี้ได้ตามบริบทของธุรกิจในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจและความท้าทายในการประกอบการธุรกิจ

2.แรงบันดาลใจและความท้าทายในการประกอบการ

แรงบันดาลใจและความท้าทายในการประกอบการมาจากหลายมิติ อาทิ 1) แรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นในตนเอง 2) แรงบันดาลใจจากครอบครัว 3) แรงบันดาลใจจากเพื่อน 4) แรงบันดาลใจจากองค์กรหรือการสัมมนาผู้ประกอบการยุคใหม่ 5) แรงบันดาลใจจากสถานการณ์ปัจจุบัน และ 6) แรงบันดาลใจจากการเรียนรู้จากการทำงาน (ประสบการณ์) เพราะแรงบันดาลใจและความท้าทายส่งอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อจุดยืนและแนวคิดในการประกอบการ

3.แนวคิดและจุดยืนในการประกอบการ

แนวคิดและจุดยืนในการประกอบการเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ เพราะนั่นคือ จุดเน้นในการประกอบการ บุคคลที่จะทำการประกอบการธุรกิจต้องมีการคำนึงถึงศักยภาพและสมรรถนะหลักของตนเอง รวมทั้งทุนเดิมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผสมกับการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก คือ 1) สภาพแวดล้อมธุรกิจ 2) การเงินและการลงทุน 3) การปรับเปลี่ยนหรือความคล่องตัว 4) คุณลักษณะ 5) โอกาส และ 6) ทรัพยากรสนับสนุน เพื่อมุ่งสู่การตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจ

4. การตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจ

การตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับผู้ประกอบการ เนื่องจากเป็นการระดมทรัพยากร สรรพกำลังของตนเองและเครือข่าย ด้วยการแสวงหาจุดแข็งหรือโอกาสเข้ามาสนับสนุน โดยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการเป็นผู้ประกอบการ รวมถึงศึกษาหาความรู้ เพื่อเติมเต็มการประกอบการธุรกิจจากสถาบันการศึกษาด้วยการอบรม สัมมนาและบ่มเพาะธุรกิจ เพื่อดำเนินการสู่ภาวะการเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์

5. การเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์

อย่างไรก็ตามการเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์ต้องมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก คือ สภาพเศรษฐกิจที่มีความผันผวนอย่างต่อเนื่อง สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง คู่แข่งขันที่ทวีคูณมากขึ้น การเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง และนวัตกรรมที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินธุรกิจ ส่วนสภาพแวดล้อมภายในธุรกิจ คือ นโยบายและเป้าหมายของธุรกิจ โครงสร้าง สายการบังคับบัญชา วัฒนธรรมครอบครัว ความผูกพัน ทีมงานภายในองค์กร การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เครื่องมือในการบริหารจัดการและการจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดทำแผนธุรกิจเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันระยะยาว ดำเนินการและประเมินกลยุทธ์ธุรกิจ สร้างความสำเร็จในการประกอบการผ่านกลไกของความยืดหยุ่น การสร้างความแตกต่างให้กับธุรกิจหรือคุณลักษณะเฉพาะของธุรกิจที่เหนือคู่แข่งระยะยาว

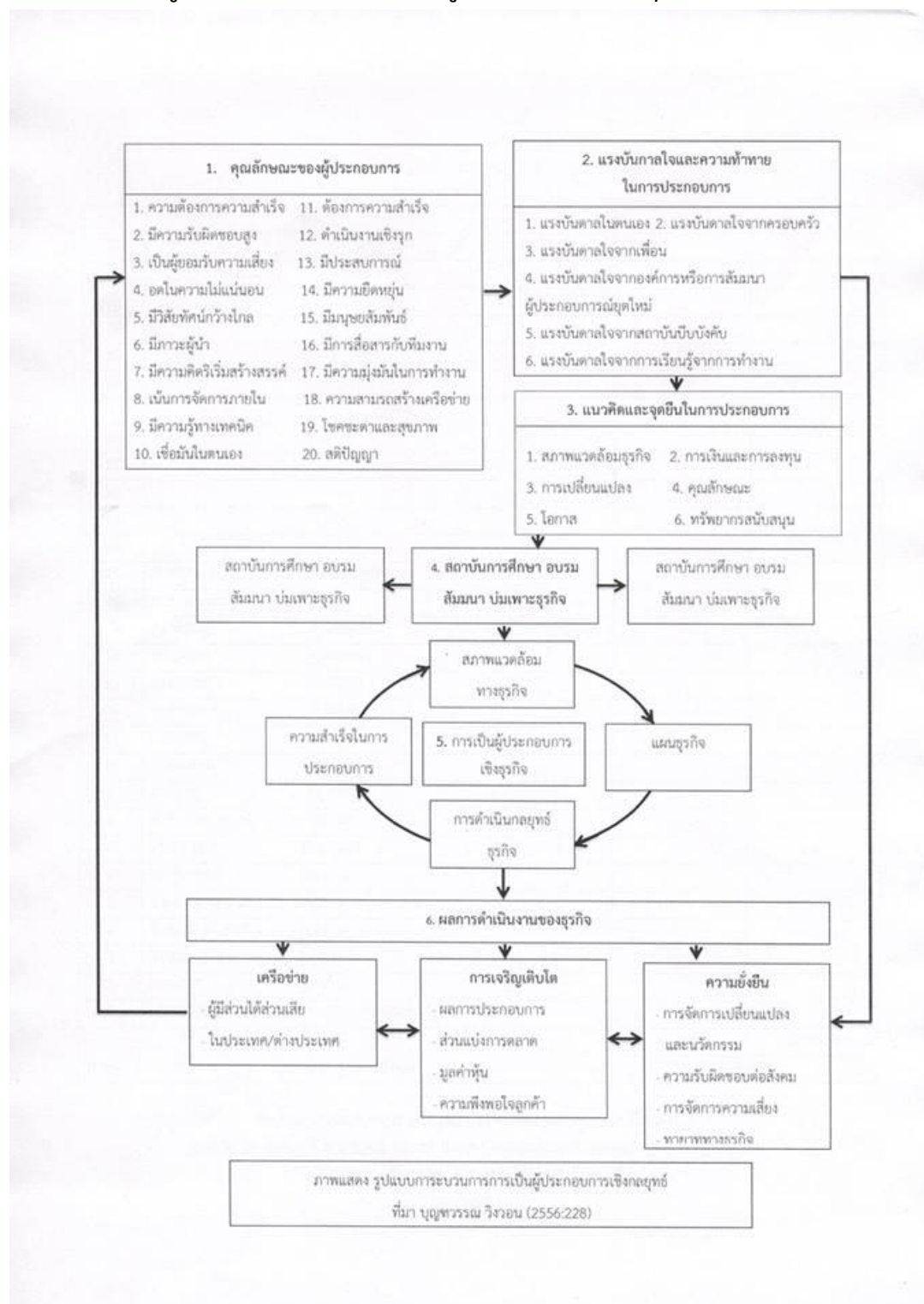
ผลการดำเนินงานของธุรกิจ

ผลการดำเนินงานของธุรกิจสามารถวัดได้จาก

1. การเจริญเติบโต มีตัวชี้วัด คือ ผลการประกอบการ ส่วนแบ่งการตลาด จำนวนลูกค้า มูลค่าหุ้นและความพึงพอใจลูกค้า
2. ความยั่งยืน มีตัวชี้วัด คือ กระบวนการจัดการเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการอย่างต่อเนื่องผ่านนวัตกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดการความเสี่ยงและทายาทธุรกิจ

3. เครือข่ายธุรกิจ มีตัวชี้วัด คือ จำนวนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวนเครือข่ายธุรกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ

แผนภาพที่ 2.3 รูปแบบกระบวนการการเป็นผู้ประกอบการเชิงกลยุทธ์

ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม คือ การพัฒนาบุคคลให้ประสบผลสำเร็จ ก่อเกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจขนาดย่อม โดยริเริ่มดำเนินธุรกิจเป็นของตนเอง ดำเนินกิจการด้วยตนเอง ทั้งการผลิต การจัดจำหน่าย และการบริการด้วยตนเอง มีการวางแผนดำเนินการธุรกิจอย่างต่อเนื่อง และแบกรับความเสี่ยงของธุรกิจที่ได้สร้างขึ้น ซึ่งมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินงาน (บุญทวรรณ วิงวอน, 2556:201; พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2530:7; ญาณดา พรประเสริฐ, 2557:30; dictionary.cambridge.org)

คุณลักษณะของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

McCloskey C.F. (2006) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เป็นผู้ตื่นตัวกับโอกาสที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยทางทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน
2. มีความคิดสร้างสรรค์จากแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน
3. มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายทางวัฒนธรรมในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันได้
4. มีทักษะโน้มน้าวใจทำผู้อื่นเกิดความสนใจและมีส่วนร่วม (เช่น อาสาสมัคร) และสามารถสร้างกองทุนที่จำเป็น การหาแหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานจากภายนอก และการบริจาคและสิ่งอื่นๆ
5. มีความรอบคอบ เชื่อมั่นในตนเอง และคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเพื่อความยั่งยืนในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 2.2 ตราประจำจังหวัดเพชรบุรี เป็นภาพพระนครคีรี ทุ่งนา และป่าตาล

คำขวัญประจำจังหวัด : เขาวังคู่บ้าน ขนมหวานเมืองพระ เลิศล้ำศิลปะ แดนธรรมะ ทะเลงาม

ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้งของจังหวัดเพชรบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นดังนี้ (สมพร ประกอบชาติและคณะ 2558:20)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี อำเภอมือง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ่าวไทย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ภาพที่ 2.3 แผนที่จังหวัดเพชรบุรี

จาก<https://www.novabizz.com/Map/img/map-61-petchaburi.gif>

ขนาดและประชากร

จังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่ทั้งหมด 6,225.138 ตารางกิโลเมตรหรือ 3,890,711.20 ไร่ โดยมีส่วนที่กว้างที่สุดวัดได้ 103 กิโลเมตรจากทิศตะวันออก-ตะวันตกและส่วนที่ยาวที่สุดวัดได้ 80 กิโลเมตรจากทิศเหนือ-ใต้ จังหวัดเพชรบุรีมีประชากร จำนวน 474,192 คน เป็นชาย 229,510 คน หญิง 244,682 คน (กรมการปกครอง.2557) จำนวนบ้าน 156,457 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 97.35) และศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ ศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 2.49) และศาสนาคริสต์ (ร้อยละ 0.16) นอกนั้นเป็นศาสนาอื่น ๆ (สมพร ประกอบชาติและคณะ 2558:24)

สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

1. สภาพภูมิประเทศ

จังหวัดเพชรบุรีตั้งอยู่บนพื้นที่ต่างระดับ 3 ลักษณะ โดยมีความสูงชันจากทางด้านตะวันตกแล้วลาดลงสู่ด้านตะวันออก เริ่มต้นจากพื้นที่ชายแดนด้านตะวันตกเป็นเขตเทือกเขาสูงที่สลับซับซ้อนของเทือกเขาตะนาวศรีในเขตอำเภอหนองหญ้าปล้องและอำเภอแก่งกระจาน จากนั้นพื้นที่จะลาดลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำสาขา ครอบคลุมอำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอเมืองเพชรบุรี และเขตสุดท้ายคือที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกในเขตอำเภอบ้านแหลม อำเภอเมืองเพชรบุรี อำเภอท่ายาง และอำเภอชะอำ (สมพร ประกอบชาติและคณะ 2558:36-47)

จากโครงสร้างดังกล่าว สามารถจำแนกลักษณะต่างๆ ตามภูมิประเทศได้เป็น 3 บริเวณ คือ

1.1 เขตภูเขาและที่สูงทางตะวันตก

เทือกเขาและหุบเขาด้านตะวันตกเกิดจากการเคลื่อนไหวของเปลือกโลก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในยุคพาโลโซอิกต่อเนื่องมาจนยุคซีโนโซอิก โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา คือ มีการแทรกตัวของหินหนืด ประกอบกับแรงบีบอัดในแนวตะวันออก – ตะวันตก ทำให้พื้นผิวโค้งงอ กลายเป็นภูเขาและเทือกเขาสูง ประกอบด้วยทิวเขายาวต่อเนื่อง เรียงซ้อนกันหลายที่กั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า ระหว่างภูเขามียุบเขาสันนิษฐานว่าเกิดจากรอยเลื่อนในยุคเทอร์เทียรี ที่ทรุดต่ำลง มีการทับถมจากตะกอนน้ำ ที่พัดพาทำให้เป็นที่ราบแคบๆระหว่างภูเขา เทือกเขาเขตเทือกเขานี้เป็นเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งต่อเนื่องมาจากภาคเหนือ ทิวเขาตะนาวศรีในส่วนที่ผ่านจังหวัดเพชรบุรี มีความสูง 700-1,500 เมตร มีระยะทางยาวประมาณ 120 กิโลเมตร เป็นส่วนที่สูงชันที่สุดของจังหวัดเพชรบุรี มีบริเวณลุ่มแม่น้ำแคบๆไหลขนานไปตามหุบเขาลึกแบ่งสันปันน้ำออกเป็น 2 ทาง คือไหลสู่แม่น้ำพม่าทางด้านตะวันตก และไหลลงสู่จังหวัดเพชรบุรีทางด้านตะวันออก จากการที่พื้นที่สภาพสูงชันทำให้กระแสน้ำที่ไหลผ่านกัดเซาะแผ่นดินอย่างรุนแรง จึงเต็มไปด้วยน้ำตก น้ำโจน และเกาะแก่ง มีทิวทัศน์สวยงาม และเป็นเขตต้นน้ำลำธารที่สำคัญ อาทิ แม่น้ำเพชรบุรี และแม่น้ำปราณบุรี ห้วยแม่ประจันต์ และห้วยผาก

1.2 เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ

แม่น้ำเพชรบุรีจัดเป็นแม่น้ำขนาดกลางมีพื้นที่ประมาณ 5,607 ตารางกิโลเมตร ความกว้างตามแนวเหนือ – ใต้ ประมาณ 65 กิโลเมตร และความยาวตามแนวตะวันออก – ตะวันออกประมาณ 85 กิโลเมตร เป็นแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านจังหวัดเดียว โดยความยาวตลอดลำน้ำ ประมาณ 200 กิโลเมตร

พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเพชรบุรีเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดจากตะกอนที่ทับถมกันบริเวณริมสองฝั่ง เป็นธรณีสัณฐานแบบสองฝั่งแม่น้ำ จำแนกตามลักษณะพื้นที่ได้ 3 บริเวณ คือ

ลุ่มน้ำตอนบน ประกอบด้วย เขตแม่น้ำบางกลอย มีความยาวทั้งสิ้น 45 กิโลเมตร มีลำห้วยสาขาที่สำคัญคือ ห้วยผาใหญ่ และห้วยสามแพร่ง แม่น้ำบางกลอยไหลไปบรรจบกับแม่น้ำเพชรบุรีที่บ้านบางกลอยต้นน้ำเพชรบุรี มีลำห้วยหลายสาขามารวมกัน ได้แก่ ห้วยแย็ก ห้วยทอทิป ห้วยตะเกลโพ ห้วยมาอีแอต ห้วยบางยายมู ห้วยขุนกระเวน และห้วยบางยายโป่ง ในช่วงนี้น้ำจะไหลไปทางเหนือ ระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร แล้วจึงไหลไปทางด้านตะวันออก ซึ่งจะมีแม่น้ำบางกลอย ห้วยแม่เสลียงและห้วยแม่ประโดน ไหลมาสมทบก่อนที่จะไหลสู่เขื่อนแก่งกระจาน เขตต้นแม่น้ำปราณบุรี ที่อยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ระยะทางยาวประมาณ 35 กิโลเมตร เกิดจากแม่น้ำ และลำห้วยไหลมาสมทบที่สำคัญคือ แม่น้ำคมกฤษ ห้วยสัตว์ใหญ่ห้วยโลก ห้วยสัตว์เล็ก ห้วยป่าแดง ห้วยช่องตะแบก และห้วยป่าเลา

บริเวณลุ่มน้ำตอนกลาง บริเวณนี้เริ่มจากใต้เขื่อนแก่งกระจานมาจนถึงอำเภอยางมา่น้ำเพชรบุรีช่วงนี้เป็นรูปตัวยู ไหลออกจากเขื่อนไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะท้องน้ำกว้างขึ้น มีการกัดเซาะในแนวกว้างมากกว่าทางลึก ริมฝั่งน้ำเริ่มมีอาณาบริเวณมากขึ้น ปรากฏที่ราบขั้นบันไดตลอดสองฝั่งลำน้ำ ห่างลงมาประมาณ 20 กิโลเมตร มีห้วยผากทางใต้ไหลมารวมกับแม่น้ำเพชรบุรีที่บ้านวังกรวด ห้วยผากนี้เป็นแม่น้ำสายหนึ่งของแม่น้ำเพชรบุรี มีความยาวประมาณ 30 กิโลเมตร เกิดจากอ่างเขาแก้ว เขาตะเมาะน้อย เขาตะเมาะใหญ่และเขาน้ำหยด ทางทิศใต้ของอำเภอยางมา่น้ำ ติดกับอำเภอยางมา่น้ำ มีการสร้างเขื่อนห้วยผาก เพื่อกักเก็บและป้องกันน้ำท่วม บริเวณนี้น้ำเริ่มไหลคดเคี้ยวมากขึ้น เมื่อถึงบริเวณบ้านท่ากระทุ่ม อำเภอยางมา่น้ำ แม่น้ำเพชรบุรีไหลวกขึ้นทางเหนือจนถึงบริเวณบ้านท่าซึก จะมีลำห้วยแม่ประจันต์ ไหลมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเพชรบุรีบริเวณเหนือเขื่อนประมาณ 1.5 กิโลเมตร ห้วยแม่ประจันต์มีความยาวประมาณ 60 กิโลเมตร เกิดจากเทือกเขาในจังหวัดราชบุรี ไหลผ่านอำเภอนองหญ้าปล้อง ห้วยแม่ประจันต์เป็นสาขาแม่น้ำเพชรบุรี เนื่องจากลำห้วยนี้มีความยาวมาก ในช่วงฤดูฝนมักเกิดน้ำท่วมเป็นประจำ เกือบทุกปี จึงได้มีการสร้างเขื่อนแม่ประจันต์ เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม ในปี พ.ศ.2548

บริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง เริ่มตั้งแต่บริเวณเขื่อนเพชร ลงมาถึงตัวจังหวัดเพชรบุรี มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร แม่น้ำเริ่มมีการทับถมของตะกอนสองฝั่งลำน้ำมากขึ้น ตลิ่งยังคงสูงขึ้น เกิดที่ราบ น้ำท่วมถึงเป็นบริเวณกว้าง เส้นทางเดินน้ำมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไหลผ่านอำเภอยางมา่น้ำ อำเภอบ้านลาด อำเภอเมือง ไหลไปสิ้นสุดที่อำเภอบ้านแหลม ตัวเมืองเพชรบุรี ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีในที่ราบที่ต่อเนื่องกับชายฝั่งทะเล มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1-2 เมตร บริเวณที่ราบในตัวเมืองเพชรบุรี เคยเป็นทะเลมาก่อน มีแนวสันทรายเก่าโค้งตามแนวนนเพชรเกษม จากอำเภอยางมา่น้ำถึงเขาหลวงของอำเภอเมืองเพชรบุรี เป็นหลักฐานของแนวชายฝั่ง ทะเลเดิม

ถอยร่นออกไปภายหลัง จากบริเวณตัวเมืองเพชรบุรี มีลำคลองหลายสายไหลแยกไปยังแนวชายฝั่งทะเล จากตัวเมืองในเขตอำเภอเมืองเพชรบุรี แม่น้ำเพชรบุรีไหลขึ้นไปทางเหนือระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร จนถึงบริเวณวัดปากคลอง ตำบลบางครก อำเภอบ้านแหลม แม่น้ำจะแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งไหลไปตรงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านวัดบางลำพู แล้วจึงลงสู่บริเวณทางปากอ่าวบ้านแหลม ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร อีกสายไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 13 กิโลเมตร ผ่านวัดเขาตะเคราไปรวมกับแม่น้ำบางตะบูน ที่ไหลมาจากภูเขาในเขตอำเภอหนองหญ้าปล้อง ออกสู่ทะเลที่เขตติดต่อกับจังหวัดสมุทรสงครามบริเวณปากอ่าวบางตะบูน

1.3 เขตที่ราบชายฝั่งทะเล

พื้นที่ชายฝั่งทะเลจังหวัดเพชรบุรี มีลักษณะเป็นชายฝั่งทะเลยกตัวจากการทับถมของตะกอนจากคลื่นและกระแสน้ำทะเล ลักษณะของชายฝั่ง มีฝั่งทะเลตื้น ใหลทวีปกว้าง เกิดเป็นที่ราบลุ่ม มีการทับถมของกรวดทราย ทรายแป้ง ตะกอนดินโคลนจากลำน้ำต่างๆ บนแผ่นดินและจากทะเลอ่าวไทย ปรากฏแนวของชายฝั่งทะเลชัดเจน ประกอบด้วยหาดเลน และหาดทราย มีลักษณะค่อนข้างราบเรียบ ซึ่งเกิดจากการลดลงของระดับน้ำทะเล หรือการยกระดับของแผ่นดินขึ้น พื้นที่ตามแนวชายฝั่งที่มีความสูง 3.50-4.00 เมตร จะเป็นเขตทะเลเก่าในสมัยทวารวดี ด้วยเหตุนี้พื้นที่ราบลุ่มด้านตะวันออกตั้งแต่อำเภอบ้านแหลม จนถึงอำเภอชะอำของจังหวัดเพชรบุรี จะเป็นหาดทรายเก่า ดังปรากฏหลักฐานจากซากดึกดำบรรพ์ ของกลุ่มหอยสองฝาตามผนังถ้ำด้านตะวันออก ของถ้ำเขาย้อย และถ้ำเขาหลวง ซึ่งเรียกว่า ฟอสซิลแบครีชีโอพอด คาอูกายุคเพอร์เมียน ช่วงกลางประมาณ 253 ล้านปี และสอดคล้องกับตำนานเมืองเพชรบุรี เรื่องมหาเมตรา ที่กล่าวว่า แต่เมื่อครั้งดึกดำบรรพ์ เวียงทะเลเพชรบุรี ปรากฏมีน้ำกับฟ้าเท่านั้น

สำหรับชายฝั่งทะเลปัจจุบันมีความยาวของชายฝั่งประมาณ 90.60 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่ตั้งอยู่ในเขตอ่าวไทย ตอนบนหรืออ่าวไทยรูปตัว ก ด้านตะวันตก มีลักษณะโค้งเว้า ยื่นออกสู่ทะเลเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่ปากอ่าวบางตะบูน ทางเหนือสุดของจังหวัดเป็นเขตติดต่อกับสมุทรสงคราม จนถึงบริเวณแหลมหลวง ซึ่งเป็นแหลมทรายบนดินเลนชี้ไปทางทิศเหนือ ในชายฝั่งตำบลแหลมผักเบี้ย และช่วงที่สองตั้งแต่แหลมผักเบี้ยจนสุดหาดต่อเนื่องที่ชะอำ ต่อเนื่องกับหาดหัวหิน สภาพพื้นที่ที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1 เมตร จะมีวัดที่ถูกพัดมาจากทะเล จากตะกอนทับถมเสมอ

ส่วนตอนในที่เข้ามาเป็นที่ราบทะเลท่วมถึง สภาพส่วนใหญ่ของพื้นที่ท่วมในฤดูฝน ในฤดูร้อนดินจะแห้งแตก ระบายเป็นร่องกว้างชายฝั่ง ทะเลตอนบนประกอบด้วยหาดเลนที่ทับถมจากตะกอนของแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำแม่กลอง ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร และมีป่าชายเลนขึ้นปกคลุมตามแนวชายหาดตั้งแต่ปากอ่าวบางตะบูน และอ่าวบ้านแหลมจนถึงแหลมหลวง ได้แหลมหลวงเป็นสันทรายยื่นลงไปในทะเล ซึ่งชายฝั่งทะเลตอนล่าง เริ่มปรากฏหาดทรายต่อเนื่องลงไปจนหาดเจ้า

สำราญ จนถึงชะอำทางตอนใต้มีความยาวของฝั่งที่เป็นหาดทราย ประมาณ 46.90 กิโลเมตร ลักษณะพิเศษของโครงสร้างแหลมหลวง จัดว่าเป็นสันดอนจะงอยคล้ายปากนก โดยปลายแหลมจะงอเป็นรูปโค้งเข้าหาแผ่นดินมีความยาวยื่นไปในทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1.5 กิโลเมตร แหลมหลวงจึงเป็นชายหาดแห่งเดียวของจังหวัดเพชรบุรี ที่สามารถชมพระอาทิตย์ขึ้นและตกได้ในเวลาเดียวกัน แนวสันทรายของแหลมหลวงจึงเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างหาดเลนกับชายหาดของเพชรบุรี

บริเวณที่ถัดจากแหลมหลวงไปทางใต้ปรากฏลักษณะเปิดหาดทรายอย่างชัดเจน นับตั้งแต่หาดเจ้าสำราญ หาดปึกเตียนหาดโตนดน้อย หาดบ้านท่า หาดบางเก่า หาดคลองเตียน และหาดชะอำจนสุดเขตต่อเนื่องกับหัวหิน หาดทรายต่างๆดังกล่าว ในปัจจุบันได้ใช้ประโยชน์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนตากอากาศ โดยเฉพาะชะอำ กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญระดับประเทศ

น้ำทะเลบริเวณชายฝั่งของจังหวัดเพชรบุรี มีความลึกเฉลี่ย 15-20 เมตร น้ำจะตื้นมากทางชายฝั่งตอนบน ส่วนชายฝั่งตอนล่างมีความลึกต่ำที่ระยะห่างประมาณ 8 กิโลเมตร จากแนวชายฝั่งและต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 10 เมตร เนื่องจากมีตะกอนของแม่น้ำเพชรบุรีไหลลงมากับจำนวนมาก น้ำบริเวณชายฝั่งจึงมีสีเขียว และขุ่นใต้แหลมหลวงลงมาน้ำทะเลจะลึกมากขึ้น และมีสีฟ้าใสกว่าตอนบน รวมทั้งมีความเค็มมากขึ้นด้วยการขึ้นลงของน้ำเป็นแบบคู่ คือน้ำขึ้นและน้ำลงวันละ สองครั้ง โดยมีระยะห่างประมาณ 12 ชั่วโมง ระยะที่น้ำขึ้นจะไหลไปทางเหนือเร็วกว่าน้ำลง

2. สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดเพชรบุรีอยู่ในเขตอากาศร้อนชื้น แบบทุ่งหญ้าเขตร้อน ได้รับแสงอาทิตย์ตลอดทั้งปี ทั้งนี้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภูมิอากาศของจังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ

จากข้อมูลทางสถิติอุณหภูมิตามของสถานีวัดตรวจอากาศโดยเฉลี่ยในรายปี มีรายละเอียดดังนี้

ความกดอากาศ มีความกดอากาศเฉลี่ยรายปีละ 1,009.4 มิลลิบาร์ โดยมีความกดอากาศเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนมิถุนายนเท่ากับ 1,006.7 มิลลิบาร์ และเฉลี่ยสูงสุดในเดือนธันวาคม เท่ากับ 1,012.9 มิลลิบาร์

อุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ เดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด คือ 33.4 องศาเซลเซียส มีความแปรผันอุณหภูมิอยู่ในช่วง 26.00-27.00 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในเดือนตุลาคม ร้อยละ 92.00 และค่าความชื้นสัมพัทธ์ และอุณหภูมิในรอบปีของจังหวัดเพชรบุรีดังกล่าวส่งผลให้มีปริมาณแสงแดดจัด และร้อนเกือบทั้งปี รวมทั้งได้รับพลังงานแสงอาทิตย์สูงตลอดทั้งปีอีกด้วย

ปริมาณน้ำฝน เฉลี่ยต่อปีมีค่า 979.09 มิลลิเมตรและจำนวนวันที่ฝนตกเฉลี่ยรวมตลอดปีประมาณ 100.3 เดือนตุลาคม มีฝนตกเฉลี่ยสูงสุด มีจำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 1 วัน เมื่อเทียบกับปริมาณฝนในเพชรบุรี กับค่าเฉลี่ยประเทศไทยรายปีซึ่งมีปริมาณ 1,053.1 มิลลิเมตร จะเห็นได้ว่าปริมาณน้ำฝนจะต่ำกว่าเกณฑ์ แสดงว่าเพชรบุรีเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ปริมาณฝนน้อย สาเหตุสำคัญมาจากที่ตั้งอยู่ในเขตเงาฝน ของเทือกเขาตะนาวศรี จึงอยู่ในเขตประสบภัยแล้งบ่อยครั้ง

ลมและทิศทางลม มีลมหลักจากลมมรสุมสองชนิดที่พัดผ่าน ได้แก่ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดียในช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม ซึ่งทำให้เกิดฝนตกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงมกราคมจะได้รับชนิดอื่นๆ ที่พัดผ่านและมีอิทธิพล ในช่วงเวลาสั้นๆ ได้แก่ ลมพายู ร่องมรสุม หย่อมความกดอากาศ และลมประจำถิ่น เป็นต้น กล่าวโดยสรุป เพชรบุรีมีความเร็วลมอยู่ในช่วง 1.3-5.1 น็อต โดยมีความเร็วลมเฉลี่ยสูงสุดในเดือนมีนาคม เท่ากับ 5.1 น็อต และความเร็วลมเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนตุลาคม เท่ากับ 1.3 น็อต

ลมมรสุมเกิดจากการถ่ายเทความร้อนระหว่างแผ่นดินของทวีปเอเชียและพื้นที่ทางทะเลนอกและทางใต้ของทวีปเกิดเป็นลมมรสุมจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ราวเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม

ลมพายู ก่อตัวทางทะเลจีนใต้และพัดเข้าสู่เพชรบุรีในสภาพพายุอย่างอื่น ซึ่งเป็นลมที่ช่วยเพิ่มปริมาณน้ำฝน

ร่องมรสุม เป็นแนวปะทะของลมมรสุมสองชนิดซึ่งมักพัดพาดผ่านเพชรบุรีในตอนปลายฤดูฝน มักทำให้เกิดฝนฟ้าคะนอง แต่สั้นๆ ประมาณหนึ่งสัปดาห์

ลมประจำถิ่น พบเดือนมีนาคมถึงเมษายนซึ่งเป็นช่วงร้อนอบอ้าวที่สุด มีลมทะเลอ่าวไทยพัดสู่แผ่นดิน จากชายฝั่งในช่วงบ่ายถึงค่ำ ซึ่งช่วงระบายความร้อนได้ดี

ลมประจำเวลา ได้แก่ ลมบก ลมทะเล ซึ่งพัดผ่านประจำวันบริเวณชายฝั่งตลอดแนว ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อชาวประมงพื้นบ้าน ยังช่วยก่อให้เกิดลักษณะอากาศที่เย็นสบายเหมาะในการพักผ่อนตากอากาศ

จากปัจจัยทางธรรมชาติและองค์ประกอบของภูมิอากาศดังกล่าว ทำให้เกิดเป็นฤดูกาล 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูฝน เริ่มประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน โดยในช่วงต้นฤดูถึงเดือนกันยายนในอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน จะอยู่ในอิทธิพลของหย่อมความกดอากาศจากทะเลจีนใต้

ฤดูหนาว เริ่มเดือนธันวาคม ถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ อยู่ในช่วงมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ความหนาวคือความเย็นจากความกดอากาศของประเทศจีนมาปกคลุม

ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน ปลอดภัยจากลมมรสุม แต่มีลมประจำถิ่นและลมประจำเวลาเข้ามา ทำให้อากาศไม่ร้อนอบอ้าวมากนัก บางครั้งมีฝนตก เนื่องจากการนำพาความร้อน

3. เส้นทางเข้าสู่จังหวัดเพชรบุรี

เพชรบุรีมีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณไม่เกิน 100 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางไม่เกิน 2 ชั่วโมง มีเส้นทางรถไฟสายใต้ผ่านจากกรุงเทพมหานครถึงเพชรบุรีเป็นระยะทาง 167 กิโลเมตร และมีทางหลวงผ่าน 2 เส้นทาง ได้แก่

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ถนนพระราม2 หรือถนนสายธนบุรี – ปากท่อ ผ่านจากกรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรสงคราม อำเภopakท่อ ราชบุรี และเพชรบุรี มีระยะทาง 121 กิโลเมตร

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ถนนเพชรเกษม ผ่านจากกรุงเทพมหานคร นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี มีระยะทาง 161 กิโลเมตร ส่วนระยะห่างจากที่ตั้งของแต่ละอำเภอกับอำเภอเมือง ปรากฏดังตารางที่ 7

ตารางที่ 2.1 แสดงพื้นที่และระยะทางห่างจากที่ตั้งอำเภอถึงศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี

ลำดับ ที่	ชื่ออำเภอ	ระยะทางจากศาลา กลางจังหวัดถึงที่ว่าการอำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)
1	บ้านแหลม	12	189.885
2	บ้านลาด	8	298.138
3	ชะอำ	40	660.612
4	แก่งกระจาน	52	2,500.478
5	เขาย้อย	22	305.648
6	เมืองเพชรบุรี	0.3	283.901
7	หนองหญ้าปล้อง	33	1,249.799
8	ท่ายาง	17	736.667
รวมจังหวัดเพชรบุรี			6,225.138

ลักษณะทางการปกครอง

จังหวัดเพชรบุรีมีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน 3 รูปแบบ คือ

1. การบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วยหน่วยงานสังกัดส่วนกลางซึ่งมาตั้งหน่วยปฏิบัติงานในพื้นที่ จำนวน 75 ส่วนราชการ

2. การบริหารราชการส่วนภูมิภาค มีหน่วยราชการที่อยู่ในความควบคุมดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด คือ ส่วนราชการต่าง ๆ ในระดับจังหวัด และอำเภอ ส่วนราชการในระดับจังหวัดเป็นหน่วยงาน

2 ลักษณะ คือ หน่วยราชการบริหาร ส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด และหน่วยราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด (ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง) หน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาคประจำจังหวัดของจังหวัดเพชรบุรีมีทั้งสิ้น 33 หน่วยงาน สังกัดกระทรวงมหาดไทย 8 หน่วยงาน และสังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ 26 หน่วยงาน

ระดับจังหวัด ประกอบด้วยส่วนราชการประจำจังหวัด จำนวน 26 ส่วนราชการ

ระดับอำเภอ ประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเพชรบุรี อำเภอเขาย้อย อำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอชะอำ อำเภอยาย่าง อำเภอบ้านลาด อำเภอบ้านแหลม อำเภอแก่งกระจาน รวมทั้งสิ้น 93 ตำบล 698 หมู่บ้าน

3. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มี 3 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี 1 แห่ง เทศบาล 15 แห่ง (แบ่งเป็นเทศบาลเมือง 2 แห่ง และเทศบาลตำบล 13 แห่ง) องค์การบริหารส่วนตำบล 69 แห่ง

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดเพชรบุรีประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประกอบด้วยการทำนา ทำไร่ ทำสวน ประมง และปศุสัตว์ รองลงมาเป็นด้านการพาณิชย์กรรม การอุตสาหกรรม การบริการ และการทำนาเกลือตามลำดับ จากรายงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2558 จังหวัดเพชรบุรีมีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ (GPP) ตามราคาประจำปี 59,932 ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (PERCARITA GPP) 125,827 บาท คิดเป็นอันดับที่ 27 ของประเทศ และอันดับที่ 3 ของภาคตะวันตก (สำนักงานสถิติจังหวัดเพชรบุรี 2559)

การศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี

สมบูรณ แก่นตะเคียน (2545: 26) กล่าวว่า ดินแดนของเมืองเพชรบุรีจากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งได้ขุดพบเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทขวานหินขัด เครื่องประดับที่ทำจากหิน ภาชนะดินเผา โดยเฉพาะทางเขตภูเขาทางด้านทิศตะวันตก เช่น พบโบราณวัตถุที่ถ้ำเขากระปุก อำเภอท่ายาง พบหินขัดบริเวณเขากระจิว อำเภอท่ายาง พบภาชนะดินเผา ลูกปัดทำมาจาก หินคาร์เนียล บริเวณบ้านดอนขุนห้วย อำเภอชะอำ ส่วนในเขตพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณบ้านหนองแพบ อำเภอท่ายาง พบโครงกระดูกและโบราณวัตถุ ได้แก่ ภาชนะดินเผา ลูกปัดหินอาเกตลูกปัดแก้ว เครื่องมือเหล็ก ที่มีรูปแบบดังที่พบตามแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในแถบภาคกลางของประเทศไทย เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานในแถบนี้มานานแล้ว ทั้งยังการติดต่อกับชุมชนภายนอก เนื่องจากพบโบราณวัตถุจากต่างถิ่น ได้แก่ ลูกปัดหิน เป็นต้น

การติดต่อระหว่างชุมชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณคาบสมุทรมลายูและภาคกลางของไทย อยู่ในเส้นทางคมนาคมระหว่างอินเดียกับจีน ซึ่งอาศัย การเดินเรือเป็นหลัก เส้นทางเดินเรือที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในราวพุทธศตวรรษที่ 7 เป็นการเดินเรือตามเส้นทางการค้าระหว่างอินเดียกับจีน เส้นทางการค้าทางทะเลดังกล่าว เป็น การเดินเรือที่ต้องผ่านคาบสมุทรมลายู โดยเดินทางเลียบตามชายฝั่งคาบสมุทรมลายู ทั้งด้านตะวันตก (อ่าวอันดามัน) และทางตะวันออก (อ่าวไทย) ชุมชนในแถบลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออก จึงน่าจะเป็นจุดผ่านหรือจุดพักการเดินทางที่อยู่บนเส้นทางดังกล่าวด้วย

ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการเดินทางน้ำลึกในพุทธศตวรรษที่ 11 ทำให้การค้าทางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายตัวตามลำดับ โดยเฉพาะการค้าขายทางเรือของจีน นอกจากนี้ การใช้เส้นทางในการข้ามคาบสมุทรมลายูตอนบนของแหลมมลายู ซึ่งผ่านมาทางแม่น้ำตะนาวศรี ข้ามทิวเขาตะนาวศรีมายังอ่าวไทยคงมีการใช้มากขึ้น เนื่องจากปัญหาโจรสลัดในช่องแคบมะละกา และแม้ว่าจะมีการพัฒนาทางการเดินทางน้ำลึกแล้ว แต่การใช้เส้นทางเดินเรือเลียบชายฝั่งก็ยังมี การใช้ต่อมาอีก ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมเหล่านี้ เป็นแหล่งรวมสินค้า หรือเป็นจุดแวะพักเพื่อสะสมเสบียง ชนพื้นบ้านเข้ามามีบทบาททางการค้าโดยตรงกับคนต่างถิ่นมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนที่มีความสำคัญในระดับหนึ่ง

เมื่อกระแสวัฒนธรรมภายนอก โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เกิดเป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า “วัฒนธรรม ทวารดี” ราวศตวรรษที่ 11 – 16 ดินแดนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเพชรบุรีคงรับเอารูปแบบวัฒนธรรมดังกล่าวเข้ามาในชุมชนด้วย จึงได้พบหลักฐานร่องรอยชุมชนทวารดีกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณนี้จนถึงคาบสมุทรมลายู

ซึ่งเมื่อพิจารณาดำแหน่งที่ตั้งของชุมชนในบริเวณทวารวดีเหล่านี้ ล้วนตั้งอยู่ในเส้นทางข้ามคาบสมุทร
มลายู รวมทั้งตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมระหว่างคาบสมุทรมลายู และดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

สอดคล้องกับที่ แส่นประเสริฐ ปานเนียม (2560 : 40) กล่าวถึงความเป็นมาของจังหวัด
เพชรบุรีว่า เพชรบุรีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่สำคัญทางด้านตะวันออกเป็นทะเล และทางตะวันตก
เป็นพื้นที่ป่าเขา ตรงกลางระหว่างทะเลกับป่าเขาเป็นที่ราบลาดไปลงทะเล และมีแม่น้ำเพชรบุรีกับ
แม่น้ำสาขาอื่นๆ ไหลกระจายตัวตามเส้นทางตะวันตกไปสู่ตะวันออกตลอดทั้งแนวเขตจังหวัด ด้วย
ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้มีผู้คนตั้งถิ่นฐานกันอยู่ตั้งแต่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ดังจะพบได้จาก
เครื่องมือเครื่องใช้ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่พบอยู่ในแนวเขตพื้นที่สูงตั้งแต่แถบเขาย้อย หนองหญ้า
ปล้อง ท่ายาง แก่งกระจาน ลงไปจนถึงหัวหิน สามร้อยยอด

ประมาณ 1,000 ถึง 1,200 ปีที่ผ่านมาได้เริ่มรับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากอินเดียเข้ามา
แล้วมีพัฒนาการเป็นวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งมีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองในอิทธิพลทวารวดีใกล้เคียงเช่น
ราชบุรี อุทองและนครปฐมโบราณ ปรากฏหลักฐานอยู่ที่แหล่งโบราณคดีทุ่งเศรษฐี ชะอำ มีเจดีย์สมัย
ทวารวดี ที่เขาพระ หนองปรัง เขาย้อย เป็นแหล่งสลักหินสำหรับสร้างรูปเคารพต่างๆ ส่วนในเมืองก็
พบธรรมจักรหินสมัยทวารวดีทุกวันนี้ประดิษฐานไว้ในวิหารหลวง วัดมหาธาตุวรวิหาร

ต่อมาเมื่อประมาณ 800 ปี ล่วงมาแล้ว เพชรบุรีรับอิทธิพลวัฒนธรรมขอมและพุทธศาสนา
มหายาน แล้วพัฒนาตนเองขึ้นเป็นนครรัฐมีกษัตริย์ปกครอง ปรากฏหลักฐานอยู่ที่ปราสาทวัดกำแพง
แลง และวัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นต้น

ล่วงเข้าสู่ยุคอยุธยาตอนต้นเพชรบุรีได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยา ทำ
หน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านสู่หัวเมืองชายทะเลทางใต้และทางตะวันตกคือทางทะเลอันดามันผ่านเข้าไป
ยังเมืองตะนาวศรี เมืองมะริด นอกจากนี้ก็ยังเป็นชุมทางการค้า เป็นแหล่งสะสมเสบียง สินค้าใน
เพชรบุรีที่สร้างรายได้ได้มากก็จะมาจากข้าว น้ำตาล และเกลือ

ตั้งแต่ยุคนี้เป็นต้นไปผู้คนเพชรบุรีจะมีความสัมพันธ์กับราชสำนักอยุธยาเป็นอย่างมาก ทั้งการ
รบทัพจับศึก การส่งเสบียงเข้ากองทัพ และการควบคุมเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรที่มะริด – สิงขร
ตลอดการเข้าไปศึกษาหาความรู้ในรูปแบบต่างๆ ยกตัวอย่างหลักฐาน เช่น สมเด็จเจ้าแตงโม อดีตเจ้า
อวาสวัดใหญ่สุวรรณารามที่มีมุขปาฐะ เล่าว่า ท่านบวชเป็นเณรแล้วก็ได้เข้าไปเรียนหนังสือถึงในกรุง
ศรีอยุธยาและในภายหลังก็ได้เป็นพระอาจารย์ถวายความรู้พระเจ้าลูกยาเธอของพระเจ้าแผ่นดินสมัย
อยุธยา นอกจากนี้ยังมีไปรับราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ดังเช่น เจ้านายในสมัยอยุธยาตอนปลายหลาย
พระองค์ เช่น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ พระเจ้าอยู่หัวอู่หมพร พระเจ้าอยู่หัวเอกทัศ ล้วนแล้วแต่มีพระ
ราชมารดาที่มีเชื้อสายไปจากเมืองเพชรบุรี

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และมุขปาฐะจำนวนมากเล่าสืบมาว่ามีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เสด็จมายังเพชรบุรี เช่น สมเด็จพระนเรศวรมาประพาสที่ โตนดหลวงชะอำ สมเด็จพระเจ้าเสือมาศึกษาวิชาต่างๆกับพระอาจารย์แสง ที่เขابันไดอิฐ

จากข้อมูลที่ยกมานี้จะพบว่าประวัติศาสตร์ของเพชรบุรีล้วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับราชสำนักกรุงศรีอยุธยาอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่ไปทำมาค้าขาย นำสินค้าจากเพชรบุรีก็เข้าไปอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก เวลาคนเหล่านี้เข้าไปอยู่ในกรุงย่อมที่จะได้รับอิทธิพลในด้านต่างๆจากกรุงศรีอยุธยากับมายังเมืองเพชรบุรี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิถีชีวิต สินค้า ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ตลอดจนเป็นเรื่องของรูปแบบศิลปกรรม วรรณกรรม สิ่งที่น่าสนใจมากคือการพบวรรณคดีสมัยอยุธยาเป็นจำนวนมากยังตกค้างอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ไม่ได้ถูกพม่าเผาทำลายไป เช่น พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัย และมหาชาติเมืองเพชรที่เป็นมหาชาติสำนวนเก่าแต่ครั้งอยุธยา

ชาติพันธุ์

จังหวัดเพชรบุรีมีประชากรหลายชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ สุวิทย์ เปียผ่องและคณะ (2558:20-34)

1. ไทยพื้นถิ่น เป็นประชากรพื้นบ้านดั้งเดิมส่วนใหญ่ของจังหวัด ส่วนมากพูดสำเนียงเหนือ เป็นเอกลักษณ์ของชาวเมืองเพชรบุรี อาศัยอยู่ทุกอำเภอ ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และยังคงความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในการดำเนินประเพณีพิธีกรรมต่างๆ

2. ไทดำ หรือไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไทย หรือบริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเวียดนามเหนือ ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามลงมาอยู่ในเมืองเพชรบุรีสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทั่วไปในจังหวัดเพชรบุรี โดยเฉพาะในอำเภอเขาย้อย มีประเพณีและวัฒนธรรมเด่นชัด เช่น ภาษา การสวมชุดประจำชาติพันธุ์ ประเพณีพิธีกรรม แบบแผนบ้านเรือน

3. ลาวพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตเชียงขวาง ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามลงมาอยู่ในเมืองเพชรบุรีสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขต บ้านดอนผิงแดด อำเภอบ้านแหลม บ้านมาบปลาเค้า อำเภอท่ายาง และบ้านหนองปลาไหล อำเภอเขาย้อย

4. ลาวเวียง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเมืองเวียงจันทน์ ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามลงมาอยู่ในเมืองเพชรบุรีสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขต ตำบลสระพัง อำเภอเขาย้อย บางส่วนของอำเภอหนองหญ้าปล้องและอำเภอท่ายาง

5. มลายู หรือแขกตานี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มลายู มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเมืองปัตตานี ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามลงมาอยู่ในเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขต ตำบลท่าแร่ อำเภอเมืองเพชรบุรี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม นับถือศาสนาอิสลาม มีเอกลักษณ์ด้านภาษา การแต่งกาย อาหาร

6. มอญ ชาวมอญในเพชรบุรีมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นชุมชนมอญแหล่งใหญ่มาตั้งแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวมอญเริ่มตั้งชุมชนมอญในจังหวัดเพชรบุรีช่วงประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขต บ้านบางลาญ และบ้านคังตำหนัก อำเภอบ้านแหลม ยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น การนับถือผีบ้าน ประเพณีสงกรานต์ การเล่นสบ้า อาหาร

7. กระเหรี่ยง – กระหว่าง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลจีน – ทิเบต อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงด้านทิศตะวันตกของจังหวัดเพชรบุรี เขตอำเภอนองหญ้าปล้อง และอำเภอแก่งกระจาน แบ่งตามภาษาพูด และวัฒนธรรมประเพณีออกได้เป็นสองกลุ่มคือ กระเหรี่ยง กระหว่าง (ตามภาษาเรียกของคนไทยพื้นถิ่นเพชรบุรี) ทั้งสองกลุ่มยังคงเอกลักษณ์ทางด้านภาษา วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย ได้อย่างเหนียวแน่น บางส่วนนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิม กระเหรี่ยงจะมีประเพณีกินข้าวห่อ และเวียนศาลา ส่วนกระหว่างจะนับถือการไหว้พระจันทร์

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

เพชรบุรีเป็นถิ่นที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ดังจะยกตัวอย่างที่น่าสนใจต่อไปนี้
สุนันท์ นิลพงษ์ (2558:76-80)

1. การเข้าทรงผีไซ ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในเทศกาลสงกรานต์นั้นประกอบด้วยการทำบุญ อุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ สรงน้ำพระ ตลอดจนรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำ จักระบารา ฟ้อนกันอย่างสนุกสนาน บางแห่งจะมีการละเล่นที่เรียกว่า เข้าทรงผี ซึ่งเป็นการละเล่นที่นิยมกันในเทศกาลสงกรานต์ด้วย

ที่บ้านหาดในเขตตำบลท่าช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี มีการละเล่นเข้าทรงผีไซผีไซ โดยนิยมเล่นกันในเวลากลางคืนของช่วงสงกรานต์ มีระยะเวลาในการเล่นตั้งแต่ 3-5 คืน แตกต่างกันไปในแต่ละปี ในแต่ละคืนชาวบ้านจะนิมนต์พระมาเทศน์ที่ศาลากลางบ้าน เมื่อพระเทศน์จบแล้วชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่จะออกมาเล่นสนุกกันที่ลานกลาง

จวบจนได้เวลา ผู้นำประกอบพิธีที่เรียกกันว่า “คุณหลวง” จะนำชาวบ้านบางส่วนไปทำพิธีเชิญผีที่ทางสามแพร่ง โดยนำเครื่องเซ่นอันประกอบด้วย ขามข้าวสาร ซึ่งเหนียวข้าวสารจะวาง

กะลามะพร้าวตาเดียวทั้งลูก พร้อมกับรูปเทียนและกะแซ่ไปเช่นเจ้าที่เจ้าทาง และบอกกล่าวเชิญฝูงผีทั้งหลายให้มาร่วมเล่นสนุกกันในวันสงกรานต์

เมื่อเริ่มต้นทำพิธี “คุณหลวง” จะจุดเทียนปักลงบนกะลาตาเดียว เมื่อบอกเล่าเก้าสิบเรียบร้อยแล้ว ตัวแทนชาวบ้านที่ตามไปด้วยจะโห่ขึ้นสามลา แล้วพากันเดินกลับมาที่ลานบ้านอีกครั้งเพื่อเชิญผีให้เข้าไปอยู่ในไซ

ระหว่างที่ “คุณหลวง” ไปเชิญผีที่ทางสามแพร่งนั้น ชาวบ้านที่คอยอยู่ที่ลานจะนั่งเป็นวงกลม ล้อมรอบไซที่จะประกอบพิธี โดยจะตั้งไซไว้บนซากตำข้าวคู้หนึ่งที่วางราบไปกับพื้น เหนือไซวางไม้คานไว้แนวเดียวกับซากตำข้าว ไซที่ตั้งไว้จะมีหญิงสองคนประคองไว้ โดยมีข้อแม้ว่าหญิงทั้งสองจะต้องเป็นแม่ม่ายเท่านั้น อีกทั้งไม้คานและซากตำข้าวก็ต้องเป็นของแม่ม่ายด้วยเช่นกัน

ครั้นพวกที่ไปเชิญผีกลับมาถึงลานบ้าน คุณหลวงจะนำขามวางไว้บนไม้คาน และเริ่มพิธีเชิญผีเข้ามาอยู่ในไซ คุณหลวงจะเป็นต้นเสียงร้องบทเชิญผี ชาวบ้านก็จะร้องรับตามไป

หลังจากร้องเชิญผีจบลงในแต่ละรอบ ชาวบ้านจะช่วยกันโห่ขึ้นสามลา ระหว่างนี้อาจมีชายบางคนอมกะแซ่เดินมาพ่นที่ไซ เพื่อเป็นการเซ่นผี นัยว่าจะช่วยทำให้ผีเข้าเร็วขึ้น

เป็นที่รู้กันว่า เมื่อไซที่แม่ม่ายทั้งสองประคองอยู่เริ่มโยกไปมา ก็แสดงว่าเมื่อนั้นมีผีเข้ามาอยู่ในไซแล้ว ชาวบ้านจะช่วยกันร้อง “เพลงเซ่นผี” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผีประเภทต่างๆ และสุดท้ายจะร้องเพลงพวงมาลัยกล่อมผีไซ

จากนั้นหนุ่มคนองบางคนจะออกมาร้องตะโกนด้วยคำว่า “ถอก” ต่อหน้าไซ ผีก็จะโกรธและพาไซวิ่งไล่ตีคนไปรอบลาน โดยที่ผู้ประคองไซไม่ต้องออกแรงเลยสาเหตุที่ผีเกลียดคำว่า “ถอก” นั้น เพราะโบราณเชื่อกันว่าผีไม่ชอบถ้อยคำหยาบคาย คำว่า “ถอก” ถือเป็นคำหยาบคายที่สื่อความหมายไปในเรื่องเพศนั่นเอง

หากผู้ที่ประคองไ่ว่งตามไซไปจนเหนื่อยก็สามารถเปลี่ยนคนประคองไซได้ โดยมีข้อกำหนดว่าคู่ประคองไซจะต้องเป็นชายหนึ่งคนและหญิงหนึ่งคน หรือเป็นหญิงทั้งคู่ก็ได้แต่ห้ามเป็นผู้ชายทั้งคู่เด็ดขาด เพราะจะทำให้ผีออกจากไซทันที

“ผีไซ” จะไล่ตีคนไปเรื่อยๆ เป็นที่โกลาหล บางคนก็จะร้อง “ถอก” ล่อให้ผีวิ่งไปในทางที่มีผู้คนมากๆ เป็นที่สนุกสนานแก่คนรอบข้าง ผีจะไล่ตีคนไปจนไซแตกหรือหลุดจากมือผู้ประคอง ผีจึงจะออกโดยไม่จำเป็นต้องทำพิธีเชิญออกแต่อย่างใด

บ้านหาดเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีขนาดใหญ่ ผู้คนทุกหลังคาเรือนล้วนมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ การเล่นผีจึงเปรียบเสมือนการเล่นสนุกสนานโดยไม่มีการถือชั้นวรรณะ ซึ่งเป็นระบบที่สังคมเปิดให้มีขึ้นในรอบปี

2. ทำบุญท่ายกรานต์ สงกรานต์เป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของไทยและชาวอุษาคเนย์โดยทั่วไป มีที่มาจากการรับเอาคติพราหมณ์ในศาสนาฮินดูของชมพูทวีป ซึ่งนำมาเผยแพร่ตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล

ผนวกเข้ากับประเพณีหลังการเก็บเกี่ยวของชนพื้นเมือง ส่งผลให้เกิดรูปแบบประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอุษาคเนย์ (พม่า มอญ ลาว เขมร สิบสองปันนา และไทย) ที่แตกต่างไปจากต้นเค้าวัฒนธรรมอินเดีย

สงกรานต์จึงเป็นคติของพราหมณ์ในศาสนาฮินดูของชมพูทวีปที่เผยแพร่เข้ามาสู่ราชสำนักของสุวรรณภูมิในยุคต้นพุทธกาลก่อนจะแพร่กระจายไปสู่บ้านเมืองทั่วไปในอุษาคเนย์

ช่วงระยะเวลาเดียวกันกับการมีประเพณีสงกรานต์แบบพราหมณ์นี้ ในชุมชนพื้นเมืองก็มีประเพณีหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวเพื่อเตรียมรับฤดูเพาะปลูกครั้งใหม่เช่นกัน ซึ่งในกาลต่อมา ทั้งประเพณีของพราหมณ์และชนพื้นเมืองได้ผสมผสานกัน จนเป็นแบบแผนของประเพณีสงกรานต์ดังที่เราได้ศึกษากันอยู่ในปัจจุบัน

ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในเทศกาลสงกรานต์นั้นประกอบด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ สรงน้ำพระ ตลอดจนรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำ จักระบาราฟ้อนกันอย่างสนุกสนานบางแห่งจะมีการละเล่นที่เรียกว่า เข้าทรงผี ซึ่งเป็นการละเล่นที่นิยมกันในเทศกาลสงกรานต์ด้วย

ชาวเพชรบุรีมีประเพณีอันสืบเนื่องมาแต่เทศกาลสงกรานต์ เรียกว่า “ท่ายสงกรานต์” เป็นประเพณีที่แต่ละหมู่บ้านร่วมกันจัดขึ้นเป็นลำดับสุดท้าย ถือเป็นการส่งท้ายเทศกาลสงกรานต์ในแต่ละปี

โดยทั่วไปจะกำหนดให้วันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปีเป็นวันสงกรานต์ ส่วนประเพณีท่ายสงกรานต์นั้น ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะจัดขึ้นที่หมู่บ้านของตน โดยกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งหลังจากวันสงกรานต์ไปแล้ว ๓-๗ วัน หมู่บ้านที่อยู่ละแวกเดียวกันมักจะกำหนดให้ไม่ตรงกันเพื่อความสะดวกในการผลัดเปลี่ยนกันไปเที่ยวเล่น เที่ยวชมการละเล่น และมหรสพที่แต่ละหมู่บ้านจัดขึ้นฉลองท้ายกรานต์

ในวันท่ายกรานต์ชาวบ้านจะเตรียมอาหารหวานคาวไปทำบุญเลี้ยงพระที่ศาลากลางบ้าน หลังจากพระฉันเสร็จ จะมีพิธีบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วโดยแต่ละครอบครัวจะนำกระดาษเขียนรายชื่อบรรพบุรุษหรืออัฐิของบรรพบุรุษที่เก็บไว้มาบังสุกุล

ในช่วงสายหรือช่วงบ่ายบางหมู่บ้านจะจัดให้มีพิธีสรงน้ำพระหรืออาบน้ำเจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมแป้งหอม น้ำมันหอม น้ำอบ น้ำเย็นไปรวมตัวกันที่ศาลประจำหมู่บ้านจากนั้นผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเป็นผู้ประกอบพิธีเชิญเจ้าพ่อลงจากศาลมา เมื่ออาบน้ำเสร็จก็จะนำแป้งหอม น้ำมันหอมมาประพรมให้กับเจ้าพ่อและห่มผ้าสามสีถวาย อาบน้ำแล้วก็จะโห่ร้องแห่แหนคุณพ่อไปรอบศาล แล้วเชิญเจ้าพ่อขึ้นศาล

นอกจากนี้แล้วในบางหมู่บ้านจะมีการส่งวัวส่งเกวียนซึ่งเป็นพิธีเลี้ยงผีในเทศกาลสงกรานต์อีก รูปแบบหนึ่งของชาวเพชรบุรี พิธีกรรมนี้คือการจัดสำรับเครื่องเซ่นไปส่งให้ผีในวันท่ายกรานต์ ภาชนะ

ที่ใส่เครื่องเซ่นจะใช้กระบอกไม้ไผ่ตัดเป็นรูปวัวเทียมเกวียน หรือใส่เครื่องเซ่นในกระเบกาบกล้วย อย่างกระเบเสียบาลก็ได้

เครื่องเซ่นที่บรรจุในกระเบจะประกอบด้วยข้าวปลาอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว และกระทงใส่ข้าวสารอาหารแห้ง พริก กระเทียม เกลือ น้ำตม หนากพลู นอกจากนี้จะมีดินเหนียวปั้นรูปคนตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว วัวควายและสัตว์ที่มีอยู่

การส่งวัวส่งเกวียนก็คือการส่งบาลหรือเสียบาล เป็นการส่งส่วยแก่ผีอีกริธีหนึ่ง โดยอาหารควาหวานไปเซ่นวักแก๊ผีเพื่อให้ผีพอใจ การปั้นรูปสมาชิกในครอบครัวใส่ลงไปในกระเบก็เป็นการหลอกผีว่าได้ส่งชีวิตคนในบ้านมาให้แล้วผีจะได้ไม่มารบกวนอีก

เมื่อถึงเวลาที่นัดหมายแล้วชาวบ้านจะพากันนำกระเบหรือวัวเทียมเกวียนที่เตรียมไว้มารวมกัน จากนั้นจุดธูปเทียนบอกกล่าวถวายเครื่องเซ่นให้แก่ผีเจ้าทุ่ง ผีเจ้าท่า ผีเจ้าป่า ผีเจ้าบ้าน ตลอดจนผีต่างๆที่ชาวบ้านนับถือ ขอให้ทุกคนมีความสุขสวัสดิ์ ครั้นบอกกล่าวเสร็จก็พากันกลับเข้าบ้านไม่หันหลังไปมองอีกเป็นเสร็จพิธี

3. งานศพ พิธีกรรมซึ่งจัดขึ้นเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตนั้นคือพิธีศพ พิธีนี้เป็นเรื่องของผู้อยู่เบื้องหลังจัดให้กับผู้วายชนม์ด้วยความมุ่งหวังให้ท่านได้เดินทางไปสู่ภพภูมิต่อไปอย่างมีความสุข ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีรูปแบบพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามค่านิยม ความเชื่อ ของถิ่นนั้นๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงประเพณีการทำศพของชาวเพชรบุรีโดยเน้นเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากเมืองอื่นหรือเป็นเรื่องในอดีตที่เลิกปฏิบัติกันไปแล้ว

เมื่อมีคนตายลูกหลานต้องช่วยกันอาบน้ำให้ศพ เป็นการอาบน้ำกันจริงๆโดยยกศพไปตั้งกันตามนอกชานหรือในที่ระบายน้ำสะดวกแล้วชำระล้างร่างกายให้สะอาด เชื่อกันว่าผู้ตายจะได้มีความบริสุทธิ์เมื่อเดินทางไปสู่ภพหน้า ส่วนมากแล้วจะอาบน้ำให้กับศพผู้ที่ป่วยตายหรือคนแก่หมดอายุขัยตามธรรมชาติ เพราะก่อนตายผู้ป่วยนอนเจ็บอยู่นานย่อมหมักหมมคุดมูถ จึงควรชำระล้างให้สะอาด ก่อนที่จะทำพิธีกับศพต่อไป สมัยหลังผู้ที่มาร่วมงานศพมีผู้อื่นที่นอกเหนือจากหมู่ญาติ จะให้ทุกคนมาช่วยกันอาบน้ำแก่ศพก็คงจะวุ่นวาย อีกทั้งเขาก็อาจรังเกียจเอาอีก จึงได้ยื่นยอลงเหลือเพียงการรดน้ำลงในมือศพพอเป็นพิธีเท่านั้น การอาบน้ำศพจึงกลายมาเป็นการรดน้ำศพดังที่ได้ปฏิบัติกันทุกวันนี้

ในอดีตคนที่มีกำลังทรัพย์มักตั้งศพสวดตามฐานะ สถานที่บำเพ็ญกุศลก็เลือกเอาตามสะดวก อยู่ใกล้วัดก็ตั้งที่ศาลาวัด ถ้าอยู่ไกลวัดก็ตั้งที่บ้านของผู้ตายหรือที่ศาลากลางบ้านในหมู่บ้านนั้นๆ ช่วงที่ตั้งศพนี้กลางคืนจะนิมนต์พระมาสวด เมื่อพระกลับวัดแขกบางส่วนได้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะอยู่เป็นเพื่อนศพจนเช้าจึงจะกลับบ้าน (อยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพให้คลายเหงาและเศร้าโศก) เมื่อคนมารวมกันมาก ๆ ก็มักจะหากิจกรรมทำเช่น เล่นหมากรูก เล่นนิทาน สวดลำ และเล่นการพนัน ปัจจุบันนี้เหลือแต่เล่นพนันกันอย่างเดียว

สำหรับผู้ที่ไม่มีฐานะหรือไม่สะดวกจะตั้งศพก็มักจะนำศพใส่โลงหรือใส่ฝือก(ไม้ไผ่ผ่าซีกถักเป็นฝืน)ไปฝังยังป่าช้าซึ่งจะมีทั้งป่าช้าของวัดและป่าช้าในหมู่บ้าน ส่วนพวกที่ตั้งศพไว้สวดเมื่อครบสามวันเจ็ดวันก็จะนำมาฝังเช่นกัน เดิมนี่ป่าช้าหมู่บ้านค่อยๆหมดไปเพราะการคมนาคมสะดวกสามารถขนส่งไปวัดได้ง่ายจึงเก็บไว้ที่ป่าช้าวัดเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งปัจจุบันมีโกดังปูนก่อขึ้นมาเป็นช่องสำหรับใส่ศพ บรรจุเสร็จก็ปิดฝาโบกปูนเขียนชื่อรวันนำออกมาเผต่อไป

ปัจจุบันทั้งคนทุกระดับชั้นนิยมตั้งศพสวดตามฐานะกำลังทรัพย์บ้างก็เผาสดแต่ยังคงมีผู้ถือธรรมเนียมเก็บศพไว้แล้วค่อยเผาภายหลังอยู่บ้าง

คนเมืองเพชรแต่เก่าไม่เผาสด นิยมเก็บศพไว้เผาหน้าแล้ง บ้างก็เก็บไว้สองปีบางรายก็เป็นสิบปี ระยะเวลาช้านานเท่าไรขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพ ด้วยถือกันว่างานศพเป็นงานบำเพ็ญกุศลแก่ผู้วายชนม์ครั้งใหญ่ควรที่จะมีเวลาเตรียมการนานๆ ทั้งบอกกล่าวญาติพี่น้องบ้านไกล นิมนต์พระ เจริญสถานที่และเครื่องปลงศพตลอดจนจัดหาหีบศพทั้งปวงมาตลอด เหตุที่เลือกหน้าแล้งก็เพื่อหลีกเลี่ยงฝนที่จะมาเป็นอุปสรรคต่อการตั้งเมรุอันเป็นของไม่ถาวรถูกฝนเข้าก็จะเสียหาย การตั้งเมรุนี้เป็นการเลียนแบบมาจากพิธีหลวง

ศพที่ฝังไว้นั้นเมื่อผ่านไปหลายปีเนื้อหนังก็เน่าเปื่อยผุพังไปจนเหลือแต่กระดูก ถึงกำหนดงานญาติพี่น้องและสัปเหร่อก็ช่วยกันขุดกระดูกขึ้นมาล้างทำความสะอาด เนื้อส่วนที่ยังหลุดไม่หมดก็ใส่ปีบต้มให้เปื่อยรูดทิ้งไปเก็บแต่กระดูกนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป

ที่ตั้งบำเพ็ญกุศлынิยมใช้ลานบ้านหรือลานวัดซึ่งมีพื้นที่กว้างๆเป็นที่ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ เจ้าภาพที่มีฐานะจะนิยมสร้างเมรุสนองคุณแก่ผู้ตายด้วยถือเป็นเกียรติยศและประชันฝีมือกันในเชิงช่าง ผู้ออกแบบและสร้างก็เป็นพระบางฆราวาสบ้าง ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เมรุที่สร้างเป็นเมรุเฉพาะกิจ ทำงานคราวหนึ่งก็สร้างกันคราวหนึ่ง ประกวดประชันรูปแบบลวดลายให้แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มช่าง พอเกิดสงครามข้าวยาหมากแพงวัสดุอุปกรณ์หายาก ทำเมรุเสร็จครั้งหนึ่งแล้วรื้อทิ้งก็ไม่สมประโยชน์ตามยุค ช่างกลุ่มต่างๆจึงได้ออกแบบให้มั่นคงขึ้นและสามารถถอดประกอบไปตั้งตามงานเผาศพในที่ต่างๆเป็นการลดต้นทุนในแต่ละครั้ง เมรุยุคนี้เรียกเมรุหาหรือเมรุเช่าต่อมาในชั้นหลังเรียกกันว่าเมรุลอย

กลุ่มช่างพระและฆราวาสที่สร้างเมรุในยุคก่อนมีอยู่หลายสำนักเช่น วัดยาง วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดพระทรง วัดเกาะ วัดลาด ปัจจุบันก็ยังคงมีสำนักวัดต่างๆมีเมรุเช่าให้เจ้าภาพหาไปตั้งตามงานศพใหญ่ๆเช่น วัดเกาะ วัดโพธิ์เรียง วัดประดิษฐ์วราราม วัดบางทะเล วัดห้วยเสือ เป็นต้น

ในส่วนของเจ้าภาพที่มีฐานะด้อยลงมาไม่สามารถจะสร้างเมรุหรือหาเมรุมาตั้งได้นั้น มักจะปักไม้เป็นร้านไฟแล้วหาช่างมาแทงหยวกประดับที่ตั้งศพไปตามฐานะ ปัจจุบันมีฌาปนสถานถาวรที่เรียกกันว่าโรงทิมคือปลูกเป็นโรงยาว มีเตาเผาและปล่องอยู่ท้ายโรงใช้เป็นที่พักศพ ด้านแปดฟาก

ยกพื้นสำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ตั้งวงปีพาทย์ กลางโรงใช้รับรองแขกที่มาร่วมงานเสร็จสรรพในอาคารหลังเดียว

กระดุกที่ล้างทำความสะอาดแล้วจะนำมาใส่ในโกศซึ่งชาวเมืองเพชรเรียกว่าลูกโกศ กล่าวกันว่าธรรมเนียมการใส่โกศนี้ชาวเมืองเพชรได้แบบอย่างมาจากธรรมเนียมหลวง แต่กลับมิได้ยึดถือรูปทรงตามแบบหลวง หากแต่ได้สร้างสรรค์รูปแบบและใช้วัสดุตามความนิยมของท้องถิ่น โกศใส่ศพของเมืองเพชรจึงเป็นโกศเคลยศักดิ์ที่มีรูปทรงและลวดลายหลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดของช่างผู้ออกแบบ เช่น โกศทรงกลอง โกศที่มีรอกชักให้ลอยอยู่ในประรำ โกศประดับกระดาดอังกฤษ ฉลุลาย โกศไม้แกะสลัก และโกศดอกไม้สด เป็นต้น

เมื่อเผาศพเสร็จวันรุ่งขึ้นสัปเหร่อจะนำกระดุกที่พอเป็นขึ้นมาเรียงเป็นรูปร่างมีหัวมีแขนขามีตัวเพื่อให้ญาติมาเก็บไปบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วมักจะเก็บรวมกันกับของปูย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว บ้านเก่าๆบางหลังที่ไม่เคยโยกย้ายไปไหนจะมีโกศกระดุกเป็นสิบใบนับย้อนไปถึงบรรพบุรุษได้หลายชั่วคน พอถึงวันสงกรานต์ก็เอาออกมาตั้งให้ลูกหลานรดน้ำและทำบุญกระดุกเสียคราวหนึ่ง

แต่ในบางพื้นที่ไม่นิยมเก็บกระดุกบรรพบุรุษไว้บนเรือน จึงได้มีการนำกระดุกไปไว้ตามศาลากลางบ้าน(เช่นที่บ้านละหานใหญ่) ไว้ตามศาลาหอนของวัดต่างๆ หรือปลูกโรงเป็นแบบศาลเจ้าเอาไปเก็บไว้รวมกันก็มี(สมัยก่อนมีที่วัดโพธิ์กรุ) ปัจจุบันนี้มีเจดีย์สำเร็จรูปซื้อหาาก็สร้างเจดีย์ใส่อัฐิบรรพบุรุษกันเป็นส่วนใหญ่

ถึงแม้งานศพจะเป็นงานที่จัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายก็จริง แต่ผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ก็คือความสบายใจที่ได้แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อผู้วายชนม์ การจะจัดงานเล็กใหญ่นั้นควรเป็นไปตามฐานะ ในชนบทคนมีฐานะมากจัดใหญ่โตก็ได้เพื่อแผ่เมตตาและแสดงความบันเทิงไปแก่สมาชิกร่วมสังคมนาคนมีน้อยก็จัดตามกำลังทรัพย์เพื่อนบ้านที่รู้ข่าวและเข้าใจก็มาช่วยกันไปจนตลอดงาน คนในหมู่บ้านตำบลเดียวกันเคยพบปะพูดคุยกัน ไม่ว่าจะเป็นงานใหญ่หรือเล็กเพื่อนบ้านก็เต็มใจมาช่วย ด้วยถือกันว่ามาเผาศพนั้นได้บุญ ทั้งยังได้มาขอโหสิกรรมหรือมาขอโหสิกรรมแก่ผู้ตายไม่ให้มีเวรกรรมติดค้างกันไป

ภาพที่ 2.4 การตั้งमेรุในงานศพซึ่งเป็นธรรมเนียมนิยมของจังหวัดเพชรบุรี

4. งานบวช กุลบุตรที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ บิดามารดามักจัดให้อุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนา ด้วยความเชื่อว่าอันสงส์ในการบวชจะพาให้บิดามารดาได้ขึ้นสวรรค์ อีกทั้งยังเกิดประโยชน์แก่ผู้บวชเอง คือ ได้ศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม อันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตเมื่อสึกหาลาเพศบรรพชิตสู่ชีวิตแบบฆราวาส

เมื่อตกลงปลงใจที่จะบวช พ่อแม่จะกำหนดวันพิธี จากนั้นเมื่อจวนจะถึงวันงานจะพานาคไปฝากที่วัดซึ่งก็อยู่ในช่วงเวลา 7 วัน ถึง 15 วัน หรือ 1 เดือนก่อนถึงงาน ที่นำไปฝากวัดก็เพื่อจะได้ฝึกหัดมารยาทแบบพระ ตลอดจนหัดขานนาคที่จำเป็นอย่างมาก ในสมัยก่อนถ้านาคขานนาคไม่ได้พระอุปัชฌาย์จะไม่บวชให้เพราะถือว่าไม่มีความตั้งใจ

ฝ่ายพ่อแม่ที่อยู่ทางบ้านก็จะบอกแขกมาช่วยงาน เมื่อถึงวันสุกดิบหรือที่เรียกว่าพี่น้องเพื่อนบ้านก็จะมาช่วยกันทำอาหารคาวหวานสำหรับเลี้ยงและเลี้ยงดูแขกเหรื่อที่มาช่วยงาน

ตกบ่ายของวันสุกดิบ พ่อแม่ และญาติพี่น้องจะไปโกนผมให้นาคที่วัด ขณะโกนผมพระก็จะสวดชยันโตเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่นาค จากนั้นก็ช่วยกันแห่ห้อมล้อมนาคกลับบ้านเพื่อประกอบพิธีตามลำดับขั้นต่อไป เรียกพิธีนี้ว่าการรับนาค นิยมใช้กลองยาว หรือแตรวง รับนาคกลับมาบ้านอย่างสนุกสนาน

เมื่อนาคมาถึงบ้าน จะทำพิธียกฉัตรและปักเสมาเพื่อเป็นการคุ้มครองอาณาบริเวณงาน จากนั้นขบวนที่รับนาคจะเวียนรอบฉัตร 3 รอบ นาคบูชาฉัตรแล้วเป็นอันเสร็จพิธี ราว 5 โมงเย็น นาคแต่งชุดขาวมาฟังพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ ฉลองไตร นาคและบิดามารดาพร้อมทั้งญาติถวายไทยธรรม พระสงฆ์ให้พรแล้วกลับวัด เป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนาในวันสุกดิบ

กลางคืนของวันสุกดิบมีการเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมพิธี และมีหรรสพลอง วันรุ่งขึ้นเวลาสายจะมีการเทศน์สอนนาค จากนั้นเป็นการลาญาติเพื่อขออโหสิกรรม แล้วถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่นิมนต์มานั่งหัตถบาตในอุโบสถทั้งหมด

ครั้นถึงเวลาบ่ายนาคไปลาศาลเจ้าพ่อกลางบ้านของแต่ละถิ่นแล้วแห่ห้อมล้อมกันไปวัด เมื่อถึงวัดนาคเข้าไปสักการะอารักษ์ประจำวัด จากนั้นขบวนแห่ทักษิณาวัตรรอบพระอุโบสถ 3 รอบ ก่อนนาคเข้าโบสถ์ นาควันทาเสมาแล้วโปรยทานหลังจากนั้นพ่อแม่เจ้านาคเข้าโบสถ์

เมื่ออุปฌาย์คู่สวดและพระสงฆ์นั่งพร้อมกันแล้วจะทำการบวชนาคให้เป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาด้วยวิธีอุตติจตุกรรม แล้วฉลองพระใหม่ในโบสถ์ เมื่อเสร็จพิธีจึงถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์และถวายเครื่องอัฐบริขารพร้อมทั้งของใช้จำเป็นแก่พระบวชใหม่ ญาติโยมรอใส่บาตรพระบวชใหม่ที่หน้าโบสถ์ บางงานอาจจัดขึ้นในวันเดียวและมีการลดทอนพิธีกรรมบางอย่างลงบ้างตามความสะดวก

ภาพที่ 2.5 การแห่หน้าครอบฉัตรเมื่อขบวนรับนาคมาถึงบ้านงาน
(งานบวชที่บ้านละหานใหญ่ บ้านลาด)

5. งานแต่งงาน

เมื่อหนุ่มสาวชอบพอรักใคร่กันถึงขั้นคิดจะครองคู่ครองเรือน ฝ่ายชายจะจัดหาผู้ใหญ่ไป ทาบทามพ่อแม่ฝ่ายหญิง หากทางฝ่ายหญิงตกลงยินดีก็จะได้นัดวันไปสู่ขอเป็นลำดับต่อไป

ครั้นถึงวันฤกษ์งามยามดี พ่อแม่ฝ่ายชายและผู้ใหญ่ที่เตรียมไว้ไปเจรจากับพ่อแม่ฝ่ายหญิง อย่างเป็นทางการพร้อมทั้งตกลงค่าสินสอด ทองหมั้น เบี้ยเลี้ยง(ค่าใช้จ่ายในการจัดเลี้ยงแขกหรือทั้งสองฝ่ายในวันแต่งงาน)ให้พร้อมสรรพ ฝ่ายหญิงก็หาฤกษ์ยามประกอบพิธีหมั้นแล้วแจ้งแก่ฝ่ายชาย

วันหมั้น ฝ่ายชายยกขบวนญาติสนิทมิตรสหายไปบ้านฝ่ายหญิง ในวันนี้ฝ่ายชายต้องเตรียม ทองหมั้น เบี้ยเลี้ยง พร้อมขนมตามสมควรไปมอบแก่ฝ่ายหญิง ทองหมั้นนั้นมอบให้กับฝ่ายหญิง ส่วน เบี้ยเลี้ยงนั้นให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงไปจัดเตรียมข้าวปลาอาหารสำหรับเลี้ยงแขกหรือของทั้งสองฝ่ายในวันงานแต่ง ฝ่ายหญิงเชิญญาติพี่น้องมาร่วมงานในวันนี้ด้วยเพื่อเป็นสักขีพยาน

เมื่อถึงกำหนดวันแต่ง เจ้าบ่าวยกขบวนขันหมาก อันประกอบด้วย ขันหมากเอกใส่เงินสินสอด หมาก พลู ใบไม้มงคล และขันหมากโทอันเป็นบริวารพร้อมขนมสัสมุกลูกไม้ไปบ้านเจ้าสาวเมื่อถึงบ้าน เจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะส่งคนมาทักฤกษ์ คนเชิญฤกษ์ฝ่ายเจ้าบ่าวจะออกไปบอกฤกษ์ที่ถือมา ขบวน ขันหมากจะเข้าตามฤกษ์นี้ ก่อนเข้าบ้านจะมีการเล่นสนุก กันประตุ เรียกค่ากล้วย ค่าอ้อยและค่าที่ดิน ปลุกกล้วยปลุกอ้อยตามสมควร

พันประตุที่กันไว้ขันหมากก็จะขึ้นสู่เรือน ผู้ใหญ่นำขันหมากมาวางไว้บนที่นอนของคู่บ่าวสาว นำมาปูบริเวณพิธี จากนั้นนำขนมสัสมุกลูกไม้มาวางไว้อย่างละคู่บนที่นอนแล้วทำพิธีเช่นผิบรรพบุรุษ ทั้งสองฝ่าย เมื่อญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายพร้อมหน้า ผู้ใหญ่จะทำพิธีเปิดขันหมาก พ่อแม่เจ้าสาวนับ สินสอด จากนั้นทำพิธีกองทุนให้แก่บ่าวสาวโดยญาติทั้งสองฝ่าย

เสร็จพิธีเก็บที่นอนและสินสอดเข้าห้อง พ่อแม่บ่าวสาวเชิญญาติทั้งสองฝ่ายมารับไหว้บ่าว สาว บ่าวสาวมอบผ้าไหว้แต่ญาติจนครบจำนวน เมื่อใกล้เพลนิมนต์พระมาสวดพระพุทธรูป บ่าวสาว ใส่บาตรถวายภัตตาหารเพล รับน้ำพระพุทธรูปและรับพรจากพระ

ระหว่างที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารจะมีพิธีพิธีหลั่งน้ำสังข์ประสาธน์แก่คู่บ่าวสาวโดยผู้ใหญ่ ญาติสนิทมิตรสหาย เสร็จพิธีก็เลี้ยงอาหารแขกหรือผู้มาร่วมพิธี ตกค่ำก็ทำพิธีส่งตัวคู่บ่าวสาวตาม ฤกษ์ที่ได้กำหนดมา โดยที่ญาติผู้ใหญ่ (ที่หาไว้) เป็นผู้ดำเนินพิธี เริ่มจากให้เจ้าสาวล้างเท้าเจ้าบ่าว บน หินที่วางไว้เหนือโบตอง การกระทำเช่นนี้หมายถึง ให้ทั้งคู่ครองเรือนด้วยความหนักแน่นและใจเย็น จากนั้นให้คู่บ่าวสาวกราบเท้าพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย บ่าวสาวรับพรจากพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ส่งตัว บ่าวสาวขึ้นที่นอนฝ่ายชายอยู่ทางขวา ฝ่ายหญิงอยู่ทางซ้าย สวดมนต์เสร็จแล้วให้เจ้าสาวกราบเท้า เจ้าบ่าวต่อจากนั้นจึงเข้านอน

ในการแต่งงานเจ้าบ่าวต้องย้ายมาอยู่บ้านเจ้าสาว แต่หากแต่งงานแล้วจะย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ต้องมานอนที่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา 3 คืน หลังจากนั้นจึงรับตัวเจ้าสาวไปได้

ภาพที่ 2.6 พิธีกองทุนแก่บ่าวสาวโดยญาติผู้ใหญ่ (งานแต่งงาน)

การละเล่นพื้นบ้าน

เพชรบุรีมีการละเล่นที่หลากหลายน่าสนใจดังที่ ทองใบ แทนมณีและคณะ (2558:74-83) ได้กล่าวถึงประเพณีพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. วัวลาน (วัวระดอ) โดยเหตุที่เพชรบุรีทำนาโดยใช้วัวไถนา ลากเกวียน วัวจึงเป็นสัตว์เลี้ยงใช้งานในหมู่ชาวนาที่เป็นคนไทยพื้นเมือง โดยปกติชาวนาไทยพื้นเมืองไม่นิยมเลี้ยงควาย ชาวนาที่นิยมเลี้ยงควายไว้ใช้งานในอนาคตจะเป็นชาวช่อง (ไทดำ, ไทยทรงดำ) ปัจจุบันนี้การไถนา - ลากเกวียน ได้หมดไป ส่วนมากใช้รถไถนา และรถหว่านเกี่ยวเสร็จ ควายจึงแทบหาไม่พบในเพชรบุรี แต่วัวแม้จะไม่ได้ใช้งานในอนาคตชาวนาก็ยังเลี้ยงไว้แข่งวัวลาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวัวอื่นๆ

ที่มาของการละเล่นวัวลานมาจากการผูกวัววนดข้าว ในการทำนาสมัยเก่าจะจะมีวัวเกี่ยวไถกลางลานและนำฟ่อนข้าวมาวางเรียงเป็นวงกลมรอบเสาเลือดและผูกวัวหลายๆ ตัวให้ย่ำข้าวจนเมล็ดข้าวร่วงหล่นจากรวง จากนั้นก็นำฟ่อนข้าวออกไปเก็บไว้เป็นฟาง (อาจนำเป็นกะโล่งฟางโดยกองหุ้มเสาไว้เป็นรูปทรงสูงให้วัวได้ใช้กินต่อไป) และคัดเมล็ดข้าวเปลือกมาผัดและเก็บเข้ายุ้ง, ฉาง ต่อไป

ต่อมาเมื่อผู้คนนำวัวมาเล่นวัวลานแข่งขันกัน (เพื่อดูกำลังวัว) โดยผูกเสา (ทำนองเสาเกียด นวดข้าว) ไว้กลางลานกว้าง มีวัวจากหลายคณะมาแข่งขันกันเพื่อดูฝีมือ

วัวแข่งขัน จะมีวัวอย่างน้อย 7 คณะ ฝ่ายหลัก เรียกว่า วัวรอง จะนำวัวของงานประมาณ 10 กว่าตัวขึ้นไปถึงประมาณ 20 ตัวมาผูกกับเชือกเป็นพวงยาว ธรรมดาการวิ่งวนรอบหลักวัวตัวอยู่ในๆ จะไม่ต้องใช้กำลังมาก แต่วัวที่อยู่นอกสุด (วัวรอง) จะต้องวิ่งมาก จึงเป็นวัวที่วิ่งเก่งพร้อมที่จะทำวัวที่มาต่อสู้หรือทำแข่ง

ฝ่ายที่ทำแข่งเรียกว่า ฝ่ายวัวนอก จะนำวัวตัวที่วิ่งเก่งมาผูกประกบกับวัวรอง เพื่อไล่วัวให้วิ่งหลายๆ รอบ หากวัวนอกสามารถวิ่งควบคู่ (ภาษาวัวลานว่า “วิ่งหุ้ม”) ไปกับวัวรองได้ตามจำนวนรอบที่ตกลงกันหรือสามารถแทรกเบียดลากวัวรองวัวนอกจะเป็นฝ่ายชนะ แต่ถ้าวัวนอกวิ่งสู้ไม่ได้ (ถูกวัวรองลาก) ฝ่ายวัวนอกก็เป็นฝ่ายแพ้ หากควบคู่กันไปได้ตลอกจำนวนรอบที่ตกลงกันถือว่า เสมอกัน

การเล่นวัวลานแต่แรกๆ ก็เป็นการละเล่นสนุกสนานและลองกำลังวัว แต่ต่อมาพัฒนาเป็นการพนันขั้นต่อ และบางที่วิ่งหลายๆ รอบก็เป็นการทรมานวัว ผลดีอาจเป็นเหตุให้คนเลี้ยงและบำรุงวัวให้ดีและมีผลทางการค้าขายไปในตัว

เพชรบุรีเป็นจุดสำคัญที่เล่นวัวลาน จังหวัดใกล้เคียงก็มีเล่นบ้าง เช่น ประจวบคีรีขันธ์, ราชบุรี, กาญจนบุรี ส่วนควายนั้นเคยมีคนนำมาผูกเล่นควายลานเหมือนกัน (สมัยที่ยังมีการเลี้ยงควายมากๆ) แต่ควายเป็นสัตว์เลื้อยคลาน กระตุนยาก และไม่ชอบวิ่ง การเล่นควายลานจึงมักไม่ค่อยนิยมกัน

2. วัวเทียมไถ เป็นการแข่งขันวัวไถนา แต่ต่างไปจากการไถนาตามปกติ คือ มีการแต่งตัววัวให้สวยงาม และมีการปักธงตามแนวที่จะแข่งวัวไถนาเป็นแถวๆ ในการแข่งขันจะมีคนไถ 1 คน และคนเดินนำหน้าวัว 1 คน (ถ้าแข่ง 2 คู่ ก็เป็น 2 คน) คนเดินนำไถจะเดินเร็วๆ และเดินยกเอวยกไหล่ให้เป็นที่ขบขัน หากวัวที่ไถ ไถไม่ดี ไถได้รอยลึก และไม่ชนธงล้มมากก็เป็นฝ่ายชนะ

ปัจจุบันนี้การเล่นวัวเทียมไถไม่ค่อยมีให้พบเห็น เพราะในชีวิตจริงของชาวนาและวัวไม่ได้ไถนาในชีวิตประจำวันอีกแล้ว ยกเว้นจะมีการจัดให้แข่งขันกันในงานที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ

3. การแข่งวัวเทียมเกวียน เป็นการใช้วัวเทียมเกวียน และแข่งขันประชันความเร็วกัน อาจใช้วัว 2 ตัว ต่อเกวียน 1 เล่ม วิ่งแข่ง (ลากเกวียน) ตามระยะทางที่กำหนด ผู้จับเกวียนถึงหลักชัยก่อนเป็นฝ่ายชนะ

4. การลั้มวัว เป็นการจับวัวเปลี่ยว ซึ่งเป็นวัวหนุ่ม (วัวทโมน) หรือวัวรุ่นโดยการจับด้วยมือเปล่า อาจเป็นการแสดงให้ดู หรือมีการแข่งขันกันก็ได้ เป้าหมายอยู่ที่การจับวัวให้ล้มลงได้อย่างราบคาบ

5. ผนังใหญ่ ผนังใหญ่เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยโบราณ ในงานบุญ ประเพณีของหลวงและชาวบ้านที่มีฐานะมักนิยมจัดให้มีการแสดงผนังใหญ่ มหรสพชนิดนี้เหมาะ สำหรับการแสดงในเวลากลางคืนเพราะเป็นการเชิดหนังที่แกะเป็นตัวละครตามเรื่องรามเกียรติ์ ด้านหน้ากองเพลิงให้มีเงาทาบไปที่จอหนังด้านหน้า พร้อมทั้งมีการพากย์ การร้อง การบรรเลงดนตรี ไปตามท้องเรื่องอย่างสนุกสนาน ผู้ชมจะได้รับชมทั้งความงดงามจากเงาของหนัง และการเดินไปตาม จังหวะของคนเชิดหนังซึ่งประยุกต์ทำทางมาจากการแสดงโขนอย่างสนุกสนาน

ในอดีตจังหวัดเพชรบุรีมีผนังใหญ่เลื่องชื่ออยู่หนึ่งคณะคือหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย ผนังใหญ่ คณะนี้ก่อตั้งโดย คุณพ่อฤทธิ เจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย ซึ่งเป็นชาวบ้านปากทะเล บ้านแหลม เพชรบุรี เกิดในสมัยรัชกาลที่๓ (พ.ศ.๒๓๗๘) คุณพ่อฤทธิเป็นศิษย์ของขรัวอินโข่งครูช่างชาวบ้านบาง จานที่ในหลวงรัชกาลที่๔ทรงโปรดปรานฝีมือ ท่านจึงมีความสามารถในการชิงช่างและเป็นครูของช่าง ศิลป์แขนงต่างๆในเมืองเพชรสืบต่อมา ยุครัชกาลที่๕ในสมัยที่คุณพ่อฤทธิเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลา ชัยท่านได้รวบรวมลูกศิษย์ลูกหาและศรัทธาชาวบ้านสร้างผนังใหญ่ขึ้นมาเป็นมหรสพประจำเมือง ผนังใหญ่คณะนี้ได้ออกแสดงตามงานต่างๆจนเป็นที่กล่าวขวัญกันไปทั่วถึงตัวหนังอันวิจิตรและท่วงท่า ในการเชิดตลอดจนดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบซึ่งคุณพ่อเป็นผู้ควบคุมดูแล

คุณพ่อฤทธิใช้เวลาสร้างหนังอยู่สามปีได้หนังสองร้อยกว่าตัวโดยใช้ศาลาการเปรียญของวัด เป็นสถานที่แกะสลักตัวหนังและฝึกซ้อมปี่พาทย์ตลอดจนคนเชิดคนพากย์ ขณะนี้ไม่สามารถระบุปี สร้างหนังที่ชัดเจนได้ แต่ประมาณว่าเมื่อคุณพ่อฤทธิสร้างหนังใหญ่ขึ้นมานั้นท่านต้องเป็นเจ้าอาวาสที่ มีผู้คนนับถือกันมากเพราะมีผู้นำเอาหนังมาถวายเป็นจำนวนมากจนสามารถสร้างหนังได้ถึงสองร้อย กว่าตัว เพราะฉะนั้นปีที่สร้างจึงควรอยู่ระหว่างหลังพ.ศ.๒๔๑๒ เป็นต้นไปจนถึงก่อนปี พ.ศ.๒๔๕๓ อันเป็นปีที่มีหลักฐานว่าได้แสดงหนังใหญ่หน้าพระที่นั่ง ในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพ พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอรุณพงษ์รัชสมโภช

พ.ศ. ๒๔๕๓ ปีสุดท้ายในรัชกาลพระพุทธเจ้าหลวง ผนังใหญ่ของคุณพ่อฤทธิ วัดพลับพลา ชัย ได้แสดงหน้าพระที่นั่งในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอรุ พงษ์รัชสมโภชที่พระราชวังบ้านปืน

พ.ศ. ๒๔๕๘ เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในเมืองเพชรบุรีทั้งสองฟากแม่น้ำ วัดพลับพลาชัยถูกไฟไหม้ เหลือเพียงกุฏิของคุณพ่อฤทธิและวิหาร ตัวหนังของคุณพ่อก็กระจัดกระจาย บ้างไปอยู่วัดป้อม บ้าง ไปอยู่วัดคงคาราม ต่อมาราว พ.ศ.๒๔๘๓ อ.ลำไย แกวกก้อง ครูใหญ่ของโรงเรียนประจำจังหวัด เพชรบุรีได้มีการนำตัวหนังใหญ่ซึ่งเก็บไว้ในหอไตรของวัดคงคารามมาติดประดับตามบานหน้าต่าง อาคารเรียนเรือนสินธุบำรุงทุกบานเนื่องในงานประจำปีของโรงเรียน ต่อมาหนังเหล่านี้ได้ชำรุดเสีย หายไปบ้างสุดท้ายไปอยู่ที่เรือนวิเทศโรงเรียนพรหมานุสรณ์สองตัวและเมื่อรื้อเรือนดังกล่าวหนังสอง ตัวนั้นจึงสูญไป

พ.ศ. ๒๕๔๐ ลูกศิษย์วัดพลับพลาชัยที่เคยเล่นหนังใหญ่มาแต่ครั้งคุณพ่อฤทธิ์ได้มารวมตัวกันเล่นหนังในงานพระราชทานเพลิงศพพระเพชรคุณมณี (กร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัยและอดีตเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี นับเป็นการแสดงหนังใหญ่ครั้งสุดท้ายของคณะวัดพลับพลาชัย

กาลต่อมาเมื่อ อ.เพื่อ หริพิทักษ์ มาซ่อมวัดใหญ่สุวรรณารามได้มาเห็นความงามของหนังใหญ่เมืองเพชรจึงขอไปอนุรักษ์ไว้ที่กรมศิลปากรส่วนที่เหลืออยู่ที่วัดก็เป็นตัวที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก ราวปีพ.ศ.๒๕๓๑ นายภิรมย์ จับใจและคณะได้ขอให้ทางจังหวัดเพชรบุรีทำหนังสือไปขอยืมตัวหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยจากกรมศิลปากรมาจัดนิทรรศการในงานพระนครคีรี หลังจากเสร็จงานได้นำหนังใหญ่ชุดนี้มาจัดแสดงไว้ในวิหารวัดพลับพลาชัย นอกจากนี้ยังมีหนังครุคือรูปพระฤๅษีและพระนารายณ์เป็นหนังที่ลงสีปิดทองอย่างสวยงามเก็บไว้บนศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย

ภาพที่ 2.7 หนังใหญ่ตัวนางสีดา จัดแสดงอยู่ในวิหารวัดพลับพลาชัย

ภาพที่ 2.8 หน้าใหญ่ตัวลึงอาสาอกรบ จัดแสดงอยู่ในวิหารวัดพลับพลาชัย

6. หุ่นกระบอกเมืองเพชร หุ่นกระบอกเป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่เรียกชื่อตามลักษณะโครงสร้างของหุ่นที่ใช้กระบอกไม้ไผ่เป็นแกนภายในตัวหุ่น ภายในตัวหุ่นมีไม้สำหรับใช้มือบังคับให้แสดงท่าทางเลียนแบบกิริยาของตัวละคร ประกอบการขับร้อง พากย์ และดนตรีประกอบ โดยดำเนินเรื่องตามท้องเรื่องจากวรรณคดี หุ่นกระบอกของไทยนี้ขึ้นสมัยกลางรัชกาลพระพุทธเจ้าหลวงและนิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคกลางตั้งแต่นั้นมา

จังหวัดเพชรบุรีมีหุ่นกระบอกที่มีชื่อเสียงอยู่หลายคณะ เช่น หุ่นกระบอกของหลวงพ่อบลอดวัดในปากทะเล หุ่นกระบอกตาแป้ว ช่างปูนปั้นมีชื่อ และหุ่นกระบอกคณะสี่พี่น้อง ซึ่งคณะสุดท้ายนี้ยังคงรับงานเล่นหุ่นกระบอกอยู่จนปัจจุบัน

หลวงปู่ปลอดเป็นชาวจันทบุรี รุดงค์มาถึงปากทะเลแล้วรับนิมนต์ชาวบ้านเป็นเจ้าอาวาสวัดในปากทะเลตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แม้หลวงปู่จะมรณภาพไปนานแล้วแต่ก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านจนปัจจุบัน ช่วงที่นิยมหุ่นกระบอกในสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๗ หลวงปู่ก็ตั้งคณะหุ่นกระบอกโดยฝึกคนแถบปากทะเลให้เป็นคนเชิด คนร้อง คนเป่าพาทย์ พร้อมสรรพ

คณะหุ่นของหลวงพ่อบลอดรับงานอยู่ทั่วไป เวลาไปเล่นไกลๆก็มีลูกศิษย์ช่วยกันคุมวงไปคนเล่นที่ยังพอมีคนจำชื่อได้ เช่น ยายเทศ ยายขาว ยายเมี้ยน ตาย้อย ตาเมี้ยน ยายงบ ยายเหมียน หลังจากหลวงปู่ปลอดมรณภาพในราวปี พ.ศ.๒๔๗๓ หุ่นกระบอกคณะนี้ก็เล่นกันต่อมาอีกไม่นาน

ตาแป้วเป็นทั้งช่างปูนปั้น แหะหยวก และยังมีความสามารถในการแกะหุ่นเชิดหุ่น นายช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ แห่งบ้านตันโพธิ์ศาลาคามวาสี ไปค่าน้ำตาลที่อยู่ธยาได้พบกับตาแป้วเกิดถูกคอ

จึงชวนมาอยู่เมืองเพชร ไม่มีหลักฐานว่าเมื่อตาแป้วมาถึงเมืองเพชรแล้วได้ตั้งคณะหุ่นหรือไม่ แต่มีคำคล้องจองแต่ก่อนเก่าของชาวเมืองเพชรว่ากันมาจนติดหูว่าจะคุมหรสพต้อง “ปีพาทย์ตาปูน หุ่นตาแป้ว ละครยายแมว หนังสือทาดุ” แสดงว่าผู้คนในสมัยนั้นก็คงจะได้ชมหุ่นตาแป้วจนติดใจนำมากล่าวเป็นคำติดปากจนถึงทุกวันนี้ กล่าวกันว่าเพราะตาแป้วเคยเล่นหุ่นมาก่อนเมื่อมาขึ้นปูนจึงเอาแบบหุ่นไปใช้ในงานปูนปั้น งานปูนฝีมือตาแป้วทั้งตัวพระตัวนางหน้างามราวกับหน้าหุ่น ทุกวันนี้เรายังหาชมฝีมือตาแป้วได้ที่วัดพลับพลายชัย และวัดปากคลอง บางครก

แม่สาหร่าย ช่วยสมบูรณ์ เป็นเจ้าของคณะหุ่นแม่สาหร่ายที่อัมพวา นามสกุลเดิมของแม่สาหร่ายคือ สุกปลั่ง ท่านเป็นชาวเพชรบุรีเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ที่บ้านศาลาหมูสีริมแม่น้ำเพชรเขต อ.บ้านลาดในปัจจุบัน เป็นบุตรของนายด้อมและอำแดงเสน ตัวแม่สาหร่ายเองได้หัดละครตั้งแต่มดเล็กต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ปลายรัชกาลที่ ๕ แม่สาหร่ายอายุ ๑๗ ปี ได้แต่งงานกับนายพลอย ชาวสมุทรสงคราม แล้วย้ายตามนายพลอยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อัมพวา ให้หลังสามปีแม่สาหร่ายและนายพลอยได้ไปดูหุ่นกระบอกของพระองค์เจ้าสุทนต์นิกัธ ที่ทางวัดเพชรสมุทระหามาเล่นในงานปีสมโภชหลวงพ่อบ้านแหลม นายพลอยติดใจจึงกลับมาสร้างหุ่นให้แม่สาหร่ายหัดเชิดแล้วนำออกแสดงจนหุ่นนายพลอยแม่สาหร่ายมีชื่อเสียงอยู่ในแถบนี้ และยังได้ข้ามมาเล่นที่เมืองเพชรอยู่เสมอ

เมื่อแม่สาหร่ายเจ้าของหุ่นมีชื่อแห่งอัมพวาล่วงเข้าสู่ปัจฉิมวัย ได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้านเดิมที่บ้านลาดและพักอยู่ที่บ้านญาติคราวละหลายวัน ครั้งนั้นแม่สาหร่ายให้หาคนที่สนใจไปรับวิชาหุ่น ป่าประνομ อินทร์เนตร และญาติอีกหลายคนซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของแม่สาหร่ายได้ไปฝึกเชิดหุ่น ฝึกหัดได้ไม่นานแม่สาหร่ายก็กลับไปอัมพวาและเสียชีวิตลง

ต่อมาเมื่อถึงคราวจะเผาศพพ่อของป่าประνομที่วัดลาดศรัทธาราม(ศาลาหมูสี) ป้าคิดจะเล่นหุ่นเป็นมหรสพในงานจึงได้ชักชวนญาติพี่น้องที่มีพื้นทางละครชาตรีและเพลงเรือบอกได้แก่ ป้าเนือง ดวงเดือน ป้าประกอบ เล้าโลมวงศ์ และป้าวิเชียร สุวรรณราช ให้มาช่วยกันเล่นหุ่นโดยมีลุงสงวนเป็นคนทำหัวหุ่นให้ เมื่อออกแสดงในครั้งนั้นมีคนชอบใจกันมาก ป้าวิเชียรจึงได้ตั้งเป็นคณะหุ่นสี่พี่น้องออกรับงานแสดงทั่วไปมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๒๕ และได้สร้างหุ่นเพิ่มเติมจนเล่นได้เป็นเรื่องเช่น ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี หุ่นคณะนี้นับเป็นหุ่นกระบอกคณะเดียวที่ยังเหลืออยู่ที่เมืองเพชรบุรี และยังคงรับงานอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 2.9 การแสดงหุ่นกระบอกของคณะสี่พี่น้องในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ

7. เพลงปรบไก่เป็นการละเล่นที่มีประวัติมายาวนาน ในจังหวัดเพชรบุรีมีอยู่แห่งเดียวคือ อยู่ที่หมู่บ้านดอนข่อย หมู่ 2 ตำบลลาดโพธิ์ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ไกล้วดวังบัว แต่เดิมใช้ร้องรำเล่น แต่ต่อมามีศาลพ่อปู่เป็นงานประจำปี ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เมื่อชาวบ้านบนบานศาลกล่าวสำเร็จดังประสงค์จึงมาแก้บน ถือเป็นงานปีหรืองานประจำปี เมื่อทำบุญพระฉันทดาหารเช้าแล้ว เวลาสาย ๆ ประมาณ 10.00 น.ก็จะมีการแสดงเพลงปรบไก่ไปจนกระทั่ง 15.00 น.จึงเลิก

ปัจจุบันคุณลุงลิบ หอมหวาน เป็นหัวหน้าคณะหรือครูเพลง การแสดงเพลงปรบไก่ออนข่อยจะเริ่มต้นด้วยปี่พาทย์โหมโรง ไหว้ครู เชิญเจ้า รำถวายแสดงเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่อง ที่แสดง ได้แก่ ไกรทอง สังข์ทอง พหลวิชัยคำวี ขณะแสดงจะร้อง ประกอบด้วยกลอนแดงสอดแทรก กลอนแดงหรือกลอนสามง่าม คือการใช้คำที่เกี่ยวกับเรื่องอวยวะการเปรียบเทียบเรื่องเพศ ซึ่งจะใช้คำผวนหรือเสียงที่ไม่ตรงเสียงทีเดียว เช่น

บทโต้ตอบเกี้ยวพาราสี

ชาย : มีผิวเสียเถิดจะได้เบาบางโบราณท่านว่าไว้อย่างนี้ ถ้าได้คลึงเกล้าแล้วเราไม่หน่ายหนี ได้กับนงเยาว์พี่จะเกล้าจนตาย

หญิง : ปากขายนั่นกาลิของอันนี้น่ากลัว ขาดิผู้ชายหัวกูแต่แต่ตูดก็ไม่ได้ดม ทูดอ้ายหน้าผีไม่มีอาย

บทโต้ตอบ

ชาย : เล่นหลุกหลิก ทั้งมีครูกันมาทั้งนั้น
 เล่นหลุกหลิก เดี่ยวเอาจวลัยทิมเข้านี้
 พอดั่งท่ามวย คั่นกระบวยก็ชี้
 หญิง : พอดั่งท่ามวย คั่นกระบวยก็ชี้
 ไ้มวยอัปรีเล่นได้อย่างไร
 มาทำท่าแลเหลียวจะตีคั่นกระบวยให้หุดไป
 พุดจาแบบนี้เดี่ยวเอาที่ตบปาก

เมื่อตอบโต้กันระหว่างพ่อเพลงแม่เพลงพอประมาณแก่เวลาก็จับแสดงเนื้อเรื่อง ซึ่งเนื้อเรื่องที่แสดง ได้แก่ ไกรทอง พหลวิชัยคารี หรือสังข์ทอง

ในระหว่างการเล่นเรื่องก็จะมีการบรรเลงเพลงร่ำสอดแทรก เพื่อให้ผู้ชมเปลี่ยนอิริยาบถไม่เกิดการเบื่อหน่าย ซึ่งเพลงจะมีทำนองโบราณและมีรำประกอบเพลง ใช้ปี่พาทย์บรรเลงรับการขับร้อง ได้แก่ เพลงปิ่นตลิ่ง เขมรปากท่อ เขมรเป่าใบไม้ เพลงมะลิซ้อน เพลงจีนใจย่อ จีนล่อกัก เพลงฉุยฉาย

การแสดงเพลงปรบไก่ของชาวดอนข่อย เป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องที่อยู่ไกล ๆ ได้มีโอกาสมาพบกัน ทำบุญ รับประทานอาหาร และชมเพลงปรบไกดอนข่อยด้วยกัน

8 หนึ่งตะลุง หนึ่งตะลุงของชาวเพชรบุรี เป็นการแสดงที่ใช้แค้นเป็นส่วนใหญ่บรรเลงด้วยเพลงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ประกอบด้วย ปี่นอก กลองชาตรี หรือกลองตุ๊ก โทนคู่ ฉิ่ง ฉาบ กรับหม่อง ระนาดเหล็กคู่ ปลุกโรงยาพื้นใช้เล่นจุดเด่นตัวตัวตลกจะเน้นพูดเป็นภาษาถิ่นเพชรบุรี คนต่างถิ่นจะฟังยาก

9. ละครชาตรีเมืองเพชร ใช้แสดงเพื่อแค้นเป็นส่วนใหญ่ พบได้บ่อยในวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี และตามศาลเจ้ากลางหมู่บ้าน ศาลเจ้าริมทาง ช่วงเทศกาลออกพรรษา เครื่องดนตรีหรือดนตรีไทยที่ใช้บรรเลงประกอบ คือวงปี่พาทย์ผสมกับวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ได้แก่ ระนาดเอก 1 ราง กลองชาตรี หรือกลองตุ๊ก 1 คู่ ตะโพนไทย 1 ลูก ปี่นอก ฉิ่ง ฉาบ กรับหม่องโทน 1 คู่ กรับไม้ไผ่ (มีได้หลายคู่) เรื่องที่นิยมเล่นคือ เรื่องสังข์ทอง เพราะมีทั้งห้วยักษ์ เงาะพระเอกและนางเอก

10. อั้นคอน เป็นการละเล่นของชาวไทยทรงดำ หรือ “ลาวโซ่ง” โดยจะเล่นในเดือนห้าหน้าแล้ง เป็นการละเล่นร้องโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกันโดยใช้แคนประกอบเหมือนกับการที่ให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกระซิบรักชอบ และแต่งงานอยู่กินกันต่อไป ส่วนมากจะอยู่ในท้องที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

11. เหมเรือบก เป็นการแสดงของชาวอำเภอบ้านลาด โดยดัดแปลงจากเรือขึ้นมาบนบกไม่ไผ่ผ่าซีกเป็นลำเรือ ผูกตกแต่งด้านข้างด้วยผ้าขาวม้า คนลงไปอยู่ด้านในสะพานเรือขึ้นใช้ไม้พายประกอบการร้องโดยยกเป็นจังหวัด การร้องจะเริ่มด้วยบทไหว้ครู บทร้องก็จะกล่าวถึงเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น เกียวพาราสีหนุ่มสาว ชมผู้นำ ยกย่องคนกล่าวเทิดทูน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การท่องเที่ยว สถานที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศิลธรรม วัฒนธรรม มีผู้ร้องนำ 1 คน นอกนั้นจะเป็นลูกคู่ ใ้กรับ 1 คู่ กำกับจังหวะ

การเล่นเหมเรือบกเป็นการละเล่นดั้งเดิมของชาวเพชรบุรี ซึ่งดัดแปลง มาจากการเล่นเหมเรือทางน้ำนั่นเอง เมื่อมีการสร้างเขื่อนเพชรบุรีที่อำเภอยางน้ำเพชรถัดจากเขื่อนลัดจนถึงแก่งขอด ตอนกลางแม่น้ำตื่นเงิน การเล่นเหมเรือก็ลำบาก ผู้เล่นเหมเรือจึงคิดดัดแปลงการเล่นเหมเรือขึ้นมาเล่นบนบกแทน ส่วนเนื้อร้องและทำนองก็มาดัดแปลงให้เหมาะสมกับทำพายเรือของฝายขณะเดินเห็ดด้วย

การเล่นเหมเรือ น้ำ เล่นกันในเทศกาลทอดกฐิน ลอยกระทง หรือโอกาสพิเศษเล่นกันเฉพาะในฤดูน้ำหลาก วัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ จะชักให้มีการแข่งเรือยาวและเหมเรือ หลังจากทีเรือเจ้าภาพกฐินซึ่งแต่งมาอย่างสวยงาม พร้อมด้วยเรือตามขบวนอื่น ๆ ที่ร้องรำทำเพลงสนุกสนานพายตามกันไป ขบวนนี้ด้วยเรือตามขบวนอื่น ๆ ที่ร้องรำทำนองเพลงสนุกสนานพายตามกันไป ขบวนนี้เรียก “เรือองค์” การทอดกฐินชนิดนี้เรียก “กฐินน้ำ” เมื่อเสร็จพิธีทอดกฐินก็จะมีการแข่งขันแข่งเรือและเหมเรือ บทเห่จะเป็นการไหว้ครู บทเกริ่น ชมธรรมชาติ เกียวพาราสี กระเเียแห่กันระหว่างชายหญิงซึ่งแม่เพลงพ่อเพลงจะเป็นผู้เห่ ฝายจะเป็นลูกคู่ไปด้วย จบลงด้วยบทลาและอวยพร นิยมเล่นกันทุกวัดตลอดริมแม่น้ำเพชรตั้งแต่ต้นน้ำแก่งกระจานถึงปลายน้ำอำเภอบ้านแหลม

การเล่นเหมเรือบก จำลองการเล่นเหมเรือน้ำโดยทำโครงเรือตกแต่งเรือให้งดงาม โดยเฉพาะหัวเรือแต่งสวยเป็นพิเศษ ฝายแต่งตัวงดงามยืนอยู่ในโครงลำเรือ ทุกคนต้องช่วยกันใช้ผ้าขาวนคอยึดเรือไว้ถื่อพายคนละเล่มแม่เพลง พ่อเพลงก็เห่ไป ฝายรับเป็นลูกคู่ บทเพลงใช้แนวเดียวกับเหมเรือน้ำชาวอำเภอบ้านลาดดัดแปลงมาเล่นก่อนใคร ๆ ปัจจุบันนิยมเล่นกันในหลายท้องที่และในงานเทศกาลต่าง ๆ หรืองานแสดงทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการเผยแพร่การเล่นเหมเรือบกไปในตัวด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแผนที่วัฒนธรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ (2558) โครงการสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาดอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์คือ (1) ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกุ๊ฟี่ กุ๊น่อง ศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม กิจกรรมและสถานที่ทางวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านในตำบลหนองคูขาด (2) ศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านภายในตำบลหนองคูขาดจากอดีตและปัจจุบัน เพื่อค้นหาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อหาแนวในการสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม และเพื่อพัฒนาแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นแผนที่ในการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต โดยการศึกษาพื้นที่ตั้งโครงการอยู่ที่ตำบลหนองคูขาดอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกุ๊ฟี่ กุ๊น่องที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เพราะมีอายุ 800 กว่าปี กุ๊น่องเป็นสถานที่เชื่อมโยงความผูกพันของคนในตำบลหนองคูขาด เพราะมีประเพณีวัฒนธรรมการสงฆ์ร่วมกัน โดยจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวัน 6 ค่ำ เดือน 6 จะจัดพิธีสงฆ์ที่ บ้านห้วยนาไทย และวันที่ 7 ค่ำ เดือน 6 จะทำพิธีสงฆ์ที่ บ้านโคกกุ๊ฟี่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน จึงทำให้กุ๊ฟี่ กุ๊น่องเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางที่มีคุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่มาตั้งแต่อดีตที่ค่อยๆ เลื่อนหายไปพร้อมกับประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชนเพราะการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม

การศึกษาในครั้งนี้ที่มิวิจัยได้ร่วมกับชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาเพื่อจะรู้พื้นประวัติศาสตร์ความเป็นมา คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ถูกกลืนเลือนขึ้นมาอีกครั้ง ไม่เฉพาะแต่ประวัติศาสตร์ของกุ๊ฟี่ กุ๊น่อง ยังรวมถึงพื้นที่อื่นที่มีความสำคัญ เช่น เส้นทางสัญจรในอดีต รูปแบบวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจกันแต่ละชุมชนในตำบลหนองคูขาด เพื่อสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมจากหลักฐานและความทรงจำของคนในชุมชนร่วมกันทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ให้ได้นำเสนอและเรียนรู้ ถ่ายทอดและเชื่อมโยงพื้นที่ร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม คือ ปกป้องดูแลรักษาคุณค่าของพื้นที่โดยรวมอย่างรอบด้าน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมระบุและให้ข้อมูลผ่านการบอกเล่าและสำรวจภาคสนาม ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีช่องทางที่เป็นรูปธรรมในการร่วมบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการร่วมสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตสอดคล้องกับการปกป้องรักษาความสมดุลของระบบนิเวศทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยกระบวนการศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาพื้นที่ร่วมกันของนิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ สาขาภูมิสถาปัตยกรรม สาขาสถาปัตยกรรมหลัก และสาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง ร่วมกับชาวบ้านตำบลหนองคูขาด เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยมี

การการประชุมกลุ่มย่อย และการประชุมกลุ่มใหญ่ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อระดมความคิดเห็น เรื่อง การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ของชาวบ้านเพื่อสรุปข้อมูลเบื้องต้น วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญร่วมกับการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปข้อมูล เพื่อหาแนวทางการจัดการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมตำบลหนองคูขาดโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ตอบสนองวัตถุประสงค์และ คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ กุ๋นึ่ง ศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม กิจกรรมและสถานที่ทางวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านตำบลหนองคูขาด การศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านภายในตำบลหนองคูขาดจากอดีตและปัจจุบันเพื่อค้นหาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อหาแนวในการสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม และเพื่อพัฒนาแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นแผนที่ในการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

ชุมพล รอดแจ่ม (2556) วิจัยเรื่อง “เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ศึกษาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคน และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม งานวิจัยดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะการสำรวจ และ สัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ในสถานที่ท่องเที่ยว 7 สถานที่ ๆ ละ 5 คน รวม 35 คน ได้แก่ (1) วัดเพลง (2) วัดโพธิ์บางโอ (3) วัดชลอ (4) วัดบางขุน (5) วัดบางไกรใน (6) วัดบางอ้อยช้าง และ(7) ถนนสายไม้ดอกไม้ประดับบางกรวย(ถนนบางกรวย-จตุรนต์) โดยผลการวิจัยทำให้ทราบถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยวได้แก่ ค่าบอกเล่า การแสวงหาสถานที่ ทำบุญ การมาไหว้พระ การชมโบราณสถาน และศึกษาศิลปวัฒนธรรม มีคนรู้จักชักชวนมาให้อาหารปลา ทราบจากสื่อออนไลน์ (Internet) เห็นป้ายประชาสัมพันธ์ตามไหล่ทาง มาซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หนังสือแนะนำการท่องเที่ยวเป็นเส้นทางผ่าน การแนะนำจากรายการโทรทัศน์ และตั้งใจมาทานอาหาร ส่วนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวประกอบด้วย ค่าน้ำมันรถยนต์ ค่ารถโดยสาร(กรณีที่ไม่ได้ใช้รถยนต์ส่วนตัว) เงินทำบุญค่าดอกไม้ธูปเทียน ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ซื้อของฝากของที่ระลึก ค่าอาหารปลา ค่าเช่าวัดถ่มงคค่าต้นไม้ ค่าปุ๋ย ค่าดิน และค่ากระถาง ต้นไม้ สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยทั้ง 7สถานที่ใช้เวลาทั้งสิ้น 7.40 ชั่วโมง (ไม่รวมการเดินทางระหว่างสถานที่) จำนวนสมาชิกที่มาท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2 คน จำนวนครั้งที่มาท่องเที่ยวในสถานที่เดิมโดยเฉลี่ยคนละ 2 ครั้งและจากการสอบถามนักท่องเที่ยว 34 คน จาก 35 คน ตอบว่าจะกลับมาท่องเที่ยว อีก ส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเดินทาง โดยเริ่มต้นที่วัดบางไกรในและสิ้นสุดที่วัดบาง

ชุมชน โดยมีระยะทางที่ใช้ในการเดินทางทั้ง 7 สถานที่รวมทั้งสิ้น 24 กิโลเมตรต้นทุนค่าน้ำมันประมาณ 96 บาท ระยะเวลาที่ใช้เดินทางทั้ง 7 สถานที่ คือ 1 ชั่วโมง 14 นาที และระยะเวลาที่ใช้ท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ใช้ระยะเวลา 7 ชั่วโมง 40 นาที รวมระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางและท่องเที่ยวทั้ง 7 สถานที่ คือ 8 ชั่วโมง 54 นาที

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา หน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในระยะยาวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริม การท่องเที่ยว ในด้านการพัฒนาทางกายภาพควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เส้นทางเดินทาง และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวให้พร้อมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว

มณีนีวรรณ ขาตวนิช (2555) วิจัยเรื่องการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เพื่อสำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบครึ่งวันและเต็มวัน และเพื่อจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดพลู และได้พบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ 4 ชิ้น ได้แก่ แบบตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว และแบบสอบถาม การทำ Focus Group การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคณะผู้วิจัย ได้รวบรวมข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวท้องถิ่นของชุมชนย่านตลาดพลู นำมาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยพบว่าตลาดพลูเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวแบบครึ่งวันมากที่สุด เส้นทางท่องเที่ยวที่ทดลองทั้งสองเส้นทางนั้นเป็นเส้นทางแบบเดินทางเดียว โดยยึดหลักในเรื่องของในเชิงประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมในเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่สำหรับการท่องเที่ยวโดยการกำหนดจุดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจลงในแผนที่เพื่อช่วยต่อการเลือกที่จะเดินทางท่องเที่ยวในตลาดพลู ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เป็นแนวความคิดในเรื่องของการท่องเที่ยวแบบเดินเท้า (Walking Street) ซึ่งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ได้นั้นจำเป็นจะต้องมีการร่วมมือกันของทุกฝ่ายจึงจะสามารถประสบความสำเร็จได้ อีกทั้งยังต้องแก้ปัญหาในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวโดยส่งเสริมให้เกิดความน่าสนใจ เช่นการใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป

ณัฐสตร์ จิระสกุลศักดิ์ (2553) ศึกษาข้อมูลชุมชนโบราณและวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก เวียงลอ เวียงกาหลง เวียงสรอง และเวียงวรรณคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลและแหล่งศิลปวัฒนธรรมในการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนโบราณในเขตล้านนาตะวันออก เพื่อนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลชุมชนและดำเนินการสำรวจและจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 เวียง คือ เมืองโบราณชุมชนตำบลเวียงลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เมืองโบราณชุมชนตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เมืองโบราณชุมชนตำบลเวียงสรอง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และเมืองโบราณชุมชนตำบลเวียงวรรณคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนและผู้นำทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ชุมชนโบราณสถานประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณเมืองโบราณทั้ง 4 แหล่ง รวมจำนวนทั้งสิ้น 8,643 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวแทนของประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณเมืองโบราณทั้ง 4 แหล่ง โดยเลือกกลุ่มผู้นำความคิดที่มีบทบาทต่อการแสดงความคิดเห็นที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป การหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรในการวิเคราะห์ของ TaroYamane (1973) ดังนี้ เวียงลอ จำนวน 78 คน เวียงกาหลง จำนวน 148 คน เวียงสรอง จำนวน 128 คน และเวียงวรรณคร จำนวน 46 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 400 คน

ผลของการศึกษา พบว่า มีฐานข้อมูลชุมชนโบราณในเขตล้านนาตะวันออก คือ เมืองโบราณเวียงลอ เวียงกาหลง เวียงสรองและเวียงวรรณคร ทำให้ผู้นำทางวัฒนธรรม ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น ได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและใช้ประโยชน์ได้ มีแผนที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณ ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 เวียงที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการ และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

นนทวัชร์ อนันต์พรจินดา (2555:187) ทำการศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ประกอบการที่มีศักยภาพจากฐานการดำเนินงาน โครงการเสริมสร้างผู้ประกอบการใหม่ (NEC) ซึ่ง ระบุถึงปัญหาที่พบของผู้ประกอบการใหม่คือ การขาดเงินลงทุนในธุรกิจ การขาดความรู้ด้านการทำธุรกิจ การขาดประสบการณ์ทำงาน ปัญหาด้านบริหารจัดการ ปัญหาการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ วิฤต เศรษฐกิจ ปัญหาความไม่มั่นคงในการทำธุรกิจ และปัญหาการแข่งขันทางการตลาด จากการศึกษาผลจากงานวิจัยผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการใหม่โดย ให้ส่งเสริมระบบการบริหารจัดการ สร้างความเข้มแข็งให้ธุรกิจ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายธุรกิจ ส่งเสริมผู้ประกอบการรายใหม่ และการขยายโอกาสให้ เกิดธุรกิจใหม่ สร้างงานให้กับผู้ประกอบการ ส่งเสริมการลงทุนและการสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้กับผู้ประกอบการ ตามลำดับ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับ 5 ชุมชนที่คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกพื้นที่โดยใช้ศักยภาพทางวัฒนธรรม การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชน และผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชน จึงมีการจัดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. พื้นที่ที่มีต้นทุนเดิมในการขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย ชุมชนนาพันสาม ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ และชุมชนหนองจอก ซึ่งทั้ง 3 พื้นที่มีศักยภาพในการจัดการชุมชนด้วยวัฒนธรรมที่สามารถนำสู่แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ กอปรกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีได้เข้าไปส่งเสริม ปฏิบัติงาน และปฏิสัมพันธ์ร่วมกับทั้ง 3 ชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับชุมชน และเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินการของชุมชนในเชิงศิลปวัฒนธรรมนำไปสู่การท่องเที่ยว การศึกษาและเรียนรู้ชุมชนของตนเอง ซึ่งการดำเนินงานใน 3 พื้นที่นี้สามารถต่อยอดการทำงานและทำความเข้าใจกับคนในชุมชนได้ง่ายขึ้นและมีโอกาสในการพัฒนา 3 ชุมชนนี้ให้มีแนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมต่อไปในอนาคตด้วยศักยภาพและความร่วมมือของชุมชน

2. การเปิดพื้นที่ใหม่ ประกอบด้วย 2 ชุมชนคือ ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม และชุมชนบ้านน้อย ทั้ง 2 พื้นที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่ปรากฏการจัดการด้านสถานที่ในการกำหนดให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งแผนที่ทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม อีกทั้ง 2 พื้นที่นี้ ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรียังไม่ได้เข้าไปดำเนินการ แต่เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจโดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนเอาไว้ได้

จากแนวทางในการคัดเลือกพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ ดังที่กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปเป็นตารางวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิดด้านวัฒนธรรมที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 มาเป็นแนวทางในการคัดเลือก เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ของงานวิจัย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ตารางวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย

พื้นที่ในการวิจัย	กรอบแนวคิดด้านวัฒนธรรม				
	1.ด้านแนวคิดวัฒนธรรม	2.ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม	3.ด้านแผนที่ทางวัฒนธรรม	4.แนวคิดวิธีการศึกษาวิจัยชุมชน	5.แนวคิดการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม
1.พื้นที่นาพันสาม	√				
2.พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้	√			√	
3.พื้นที่หนองจอก	√	√		√	√
4.พื้นที่บ้านน้อย	√	√		√	√
5.พื้นที่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม	√	√		√	√

1 พื้นที่ที่มีต้นทุนเดิมในการขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม

1.1 นาพันสาม

ชุมชนนาพันสาม เป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งภาคประชาสังคมในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้เป้าหมายการดำเนินงานของกลุ่มเหล่านั้นคือ การจัดกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์ตำบล บางกลุ่มเข้ามาดำเนินงานให้เกิดรายได้ขึ้นกับคนในชุมชน แต่ด้วยกระบวนการดำเนินงานของบางกลุ่มที่ยังไม่ได้พิจารณาข้อมูลของพื้นที่อย่างแท้จริง ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

1.2 ยางน้ำกลัดใต้

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนงานโดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของตนเอง คือ วัฒนธรรมกะเหรี่ยง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการพื้นที่ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนงานด้านศิลปวัฒนธรรมได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ด้านการเกษตรแบบผสมผสาน การจัดที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ กอปรกับพื้นที่มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งภาคประชาสังคมเข้ามาดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้เป้าหมายการดำเนินงานของกลุ่มเหล่านั้นคือ ความพยายามสร้างไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บางกลุ่มเข้ามาดำเนินงานให้เกิดรายได้

ขึ้นกับคนในชุมชน แต่ด้วยกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มเหล่านั้นที่มีข้อจำกัดทั้งด้านระยะเวลาและงบประมาณ ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

1.3 หนองจอก

เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมตามกรอบแนวคิดด้านที่ 1 แนวคิดวัฒนธรรมตามองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ระเบียบ แบบแผนและรูปธรรม คือสิ่งของ วัตถุ อาคารสถานที่ต่างๆ ซึ่งใน 5 พื้นที่ มีลักษณะทางกายภาพครอบคลุม และสอดคล้องกับแนวคิดการจำแนกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในกรอบแนวคิดด้านที่ 2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ปรากฏการจัดการสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของชุมชนหนองจอก ได้แก่การจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โดยมีห้องสมุดชุมชนที่เก็บรวบรวมประวัติและข้อมูลด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินการของชุมชนในเชิงศิลปวัฒนธรรมนำไปสู่การตลาดหนองจอก มีการจัดงานเปิดบ้านย่านเก่าตลาดหนองจอก นับว่าชุมชนมีการขับเคลื่อนงานและเปิดพื้นที่ให้กับประชาชนหรือบุคคลที่สนใจได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ชุมชนของตนเอง ซึ่งการดำเนินงานในพื้นที่นี้สามารถต่อยอดการทำงานและทำความเข้าใจกับคนในชุมชนได้ง่ายขึ้นและมีโอกาสในการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมต่อไปในอนาคตด้วยศักยภาพและความร่วมมือของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีแผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีการจัดทำโดยบริษัทประชารัฐจำกัณฑ์และแผนที่ได้ถูกนำไปใช้ในการจัดงานในการประชุมวางแผนกิจกรรม ด้านผู้ประกอบการอาหาร การท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีการสร้างแผนที่ที่ระบุถึงมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้เป็นเครื่องมือในการออกแบบ วางแผนการทำงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชน

2.พื้นที่ไม่มีต้นทุนเดิมในการขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม

2.1 บ้านน้อย

พื้นที่บ้านน้อยนั้นเป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาในด้านของศิลปวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เคยมีความรุ่งเรืองในอดีต เพราะเคยเป็นที่ตั้งของอำเภอเขาย้อย มีตลาดบ้านน้อยเป็นย่านการค้าที่สำคัญของอำเภอเขาย้อย แต่หลังจากที่มีการย้ายอำเภอไปตั้งในที่ใหม่ มีถนนเพชรเกษมตัดผ่านอำเภอเขาย้อย ทำให้พื้นที่ของบ้านน้อยเริ่มซบเซา การใช้คลองบ้านน้อยที่เป็นคลองสายสำคัญก็ได้ลบลบบาทลง มีการเคลื่อนย้ายครอบครัวไปอยู่ในที่ที่เจริญขึ้น ทำให้ตลาดบ้านน้อยเริ่มปิดตัวลงและไม่ได้มีการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน แต่จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนบ้านน้อยทำให้ยังคงเห็นภาพสะท้อนของความรุ่งเรืองเหล่านั้น เช่น สถาปัตยกรรมต่างๆ ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม รวมถึงสภาพวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชุมชน การเก็บรักษาบ้านเรือนเรื่องราวของบรรพบุรุษของตนเองไว้เล่าขานได้เป็นอย่างดี มีประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน

ที่เข้มแข็ง ที่สำคัญบ้านน้อยเป็นชุมชนที่มีความเจียบสงบ มีเสน่ห์ในเชิงวัฒนธรรมให้ได้รำลึกย้อนกลับไปสู่อดีตแห่งความรุ่งเรือง ด้วยข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่นี้ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวไม่เคยได้รับการพัฒนาทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ตลอดจนทุนสนับสนุนงานวิจัย ทางคณะนักวิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่บ้านน้อยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงได้เลือกพื้นที่ดังกล่าวมาเป็น 1 ใน 5 พื้นที่วิจัย เพื่อให้คณะนักวิจัยได้ลงชุมชนเพื่อศึกษาและค้นหาอัตลักษณ์และนำกระบวนการของระบบกลไกการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมไปใช้เพื่อการพัฒนาต่อไป

2.2 หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เป็นชุมชนชนบทเก่าแก่ที่มีหลักฐานการตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ภายในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก เช่น โบราณสถาน งานช่างฝีมือ หัตถกรรม ตำนาน อาหาร และวิธีการทำน้ำตาลแบบดั้งเดิมของคนเพชรบุรี ด้วยข้อมูลทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีต้นทุนในการที่จะพัฒนาต่อไปได้ สำหรับพื้นที่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีการขับเคลื่อนหรือมีระบบกลไกใดๆที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเข้าไปสู่พื้นที่ จึงทำให้เป็นพื้นที่ปิดที่คนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีความวัฒนธรรม และวิธีที่ควรค่าแก่การเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ทางคณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทั่วไป ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน สถานที่สำคัญ สิ่ง que แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น
2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทางคณะผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล
3. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ในแบบบันทึกประกอบด้วยชื่อบุคคล ที่อยู่ หัวข้อการเก็บข้อมูลวัฒนธรรม รายละเอียดของข้อมูล และรูปภาพประกอบ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อนำมาสู่การสังเคราะห์ข้อมูลต่อไป
4. แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน

วิธีการดำเนินงาน

กลไกรวมการขับเคลื่อนแผนที่วัฒนธรรม วิธีการดำเนินงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและการสร้างแนวทางผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ได้มีการขับเคลื่อนตามระบบและกลไกหลักของแผนงานการวิจัย โดยใช้ชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งมีระบบกลไกการทำงานดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด

ประกอบด้วย

1. รองผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีที่ดูแลงานด้านศิลปวัฒนธรรม
2. อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
3. วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม
4. ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเพชรบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิ

ด้านผู้ประกอบการ

5. ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบุรี ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้ประกอบการ
6. ดร.กรณีย์ สุทธธรรมย์ ผู้จัดการบริษัทประชารัฐเพชรบุรี จำกัด

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้ประกอบการ

7. เกตุทัตศาสตราภิชาน ดร.ล้อม เพ็งแก้ว ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม
8. อ.ดร.นิยมยง โต๊ะทอง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้ประกอบการ
9. รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์และการจัดการ

เรียนรู้

10. อ.ดร.เอื้อมพร โตภาณุรักษ์กุล ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมและการ

จัดการเรียนรู้

11. นายทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

คณะกรรมการระดับจังหวัดมีหน้าที่ให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวคิดเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ และประสานความร่วมมือกับคณะกรรมการระดับพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่

2. ตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชน

ประกอบด้วย ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักธุรกิจ ประชาชน ชุมชน ผู้แทนชาวบ้าน โดยมีหน้าที่จัดประชุม วางแผน และขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการกำกับติดตามการดำเนินงาน โดยในแต่ละพื้นที่จะมีโครงสร้างต่างกันไปตามระบบโครงสร้างและเครือข่ายของชุมชน

3. ออกแบบและเก็บข้อมูล

ภายหลังการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชนได้มีการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชน โดยนักวิจัยและชุมชนร่วมวางแผนเก็บข้อมูล ลงพื้นที่ศึกษาชุมชน และทำการเก็บข้อมูลชุมชนจนได้ชุดข้อมูลชุมชน

4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

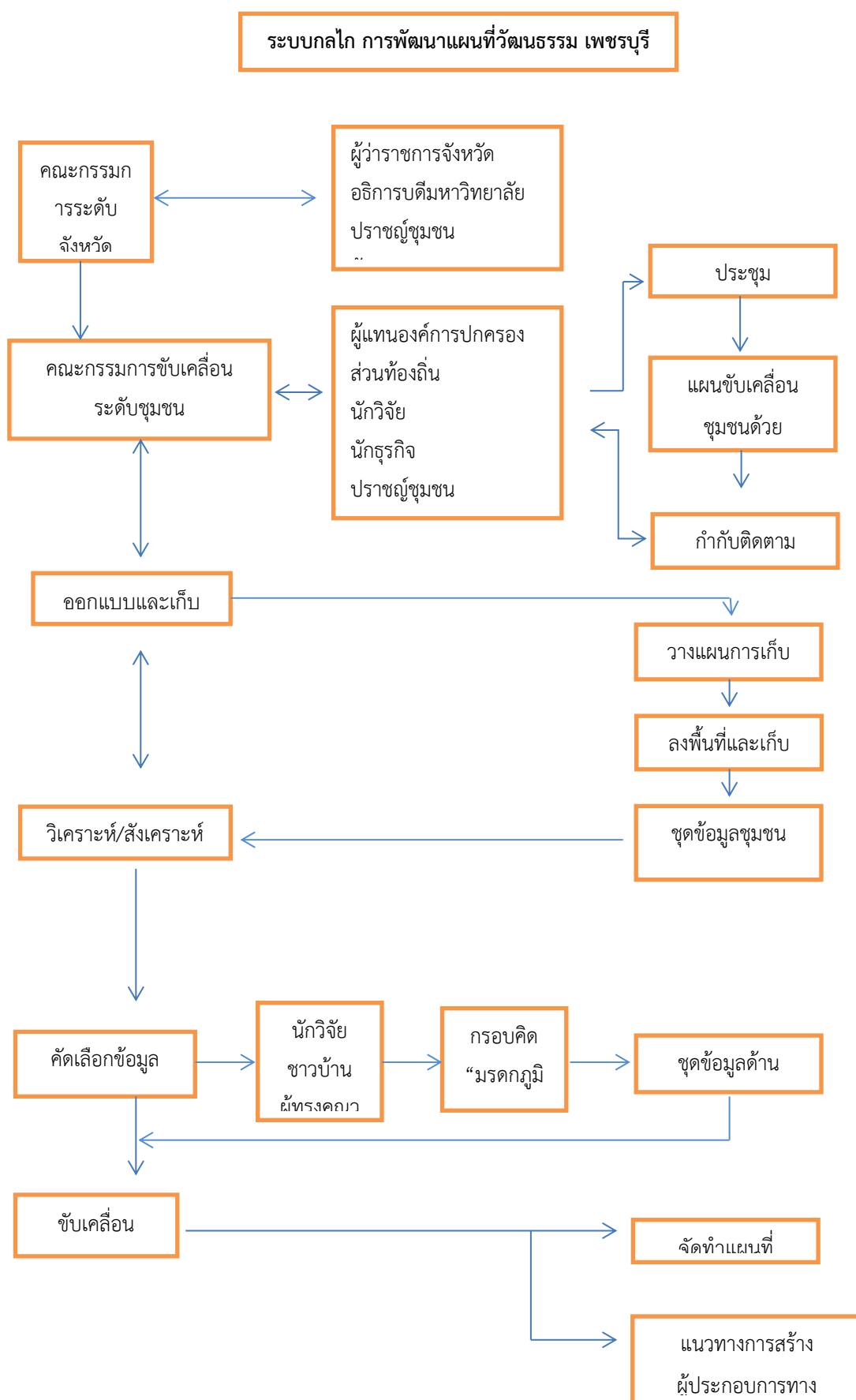
หลังจากได้ชุดข้อมูลชุมชน นักวิจัย คณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิร่วมทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งคัดเลือกข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิด

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมี 6 ด้าน ทำให้ได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรม

5. การขับเคลื่อน

เมื่อได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรม คณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชนได้นำชุดข้อมูลดังกล่าวไปสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและหาแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป ดังระบบกลไกต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.1 ระบบกลไกการพัฒนาแผนที่วัฒนธรรมและการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากระบบกลไกขับเคลื่อนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและการหาแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม สามารถสรุปกลไกได้เริ่มจากการตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด จากนั้นตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชน นำไปสู่การออกแบบและเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการขับเคลื่อนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและหาแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

กลไกการทำงานดังกล่าวเป็นกลไกหลักที่จะนำไปใช้ในการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมและหาแนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่อยทั้ง 5 พื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากบริบททั้งทางด้านสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ตลอดจนความพร้อมและศักยภาพของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นในการขับเคลื่อนพื้นที่วิจัยทั้ง 5 พื้นที่ นักวิจัยจึงสร้างระบบกลไกเพื่อการขับเคลื่อนการทำงานในแต่ละพื้นที่โดยอิงอยู่กับระบบกลไกหลักในการทำงาน โดยแต่ละพื้นที่มีระบบกลไกในการทำงาน ดังนี้

1. ระบบกลไกของพื้นที่นาพันสาม

สำหรับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยว นักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจทั่วไปเข้าถึงแหล่งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งแผนที่ทางวัฒนธรรมนี้สามารถขับเคลื่อนและหนุนเสริมการกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ขั้นตอนแรกของการดำเนินงานในชุมชนนาพันสาม อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี เนื่องด้วยพื้นที่วิจัยนี้เป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาบ้างแล้ว ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อแนะนำตัวและสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นกับชุมชนตั้งแต่ระดับครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน และตำบล โดยแนวทางการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ยึดตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพประการหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นกันเอง ไว้วางใจในการเปิดเผยข้อมูล และจะต้องสร้างทัศนคติให้คนในชุมชนมองคณะผู้วิจัยว่าเป็น “คนใน” ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในเบื้องต้นต้องใช้ระยะเวลานานกว่าที่ชุมชนจะให้ข้อมูลในเชิงลึกได้

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในเบื้องต้นนี้ ใช้วิธีการประสานงานผ่านผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม เจ้าอาวาสวัดนาพรม ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานชมรมผู้สูงอายุของชุมชน ครูโรงเรียนวัดนาพรม และแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น เยาวชนกลุ่มลูกหลานนาพันสาม ผู้แทนชาวบ้าน เป็นต้น หลังจากนั้นทางคณะผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยใช้ช่วงเวลาเช้าหรือเย็นวันจันทร์-ศุกร์ และวันเสาร์-

อาทิตย์ จนสามารถขอความร่วมมือและวางแนวทางการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนด้วย
ศิลปวัฒนธรรมได้

2) การศึกษาชุมชน

จากการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนาพันสามในเบื้องต้นมาระยะหนึ่งแล้วนั้น ทาง
คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชนเพื่อนำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการเป็น
ผู้ประกอบการ โดยชุมชนนี้มีอาณาบริเวณครอบคลุมกว้างขวาง ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ทำให้
การศึกษาชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในระยะนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา รายงาน วารสาร
ต่างๆ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนาพันสาม เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้น รวมทั้ง
ค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทาง
วัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาและเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานในพื้นที่
ศึกษาวิจัยได้

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

หลังจากคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้น
เกี่ยวกับชุมชนนาพันสามแล้วนั้น คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเริ่มต้นจากวัดนา
พรมซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมหลักของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม บ้านปราชญ์ทองถิ่น
หลังจากนั้นจึงลงพื้นที่เก็บข้อมูลวัฒนธรรมในแต่ละหมู่บ้านจนครบทั้ง 9 หมู่บ้าน

โดยวิธีการเก็บข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิง
ลึก (Deep Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
(Participant Observation) และการจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) มาเป็นกรอบการ
ดำเนินงาน และในการเก็บข้อมูลนอกจากคณะนักวิจัยแล้วนั้น มีคนในชุมชนและนักศึกษาจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเป็นผู้ช่วยรวบรวมข้อมูล ซึ่งคนในชุมชนที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2
กลุ่มหลัก คือ

1) กลุ่มทางการ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชน เช่น นายก
ปลัด และรองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม เจ้าอาวาสวัดนาพรม ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน
ประธานชมรมผู้สูงอายุของชุมชนนาพันสาม ครูโรงเรียนวัดนาพรม

2) กลุ่มไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น ผู้แทนชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนลูกหว่านาพันสาม และคนในชุมชน

ในการเก็บข้อมูลชุมชน ยังได้มีการกำหนดพิกัดทางภูมิศาสตร์ของแหล่งวัฒนธรรมชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมด้วยระบบกำหนดตำแหน่งบนโลก (Global Positioning System: GPS) ทำให้มีความแม่นยำและถูกต้องมากขึ้น ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อการใช้งานของบุคคลภายนอกชุมชน หรือผู้ที่สนใจแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้

3) จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน

ภายหลังการศึกษาชุมชนโดยคณะผู้วิจัย คนในชุมชน และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีแล้วนั้น แต่ยังมีข้อมูลในเชิงลึกอีกหลายส่วนที่ยังไม่ครอบคลุมการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ทางชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญและมีแนวคิดที่สอดคล้องกับคณะผู้วิจัย จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนที่ประกอบด้วยคนในชุมชนจากทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอำนวยการและกลุ่มปฏิบัติการ ดังนี้

1) กลุ่มอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานหรือตัวแทนจากกลุ่มปฏิบัติการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดนาพรหม วัดนาพรหม เป็นต้น และคณะผู้วิจัย โดยมีหน้าที่ประสานงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน จัดทำแผนงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมที่นำไปสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2) กลุ่มปฏิบัติการ คือ กลุ่มย่อยในด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถส่งเสริมหรือสร้างแนวทางที่นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม มีหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในเชิงลึกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

4) การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล

เมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมของชุมชน ทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดเวทีประชุมระหว่างคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนนาพันสามและคณะผู้วิจัย โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว ให้กับชุมชนได้รับทราบ

2) นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาแยกแยะและคัดเลือกตามกรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง 6 สาขา ทำให้ได้ชุดข้อมูลในเบื้องต้น

3) นำชุดข้อมูลที่ผ่านการคัดเลือกในเบื้องต้นมาจัดกระทำโดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลผล ทำให้ได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำไปบรรจุไว้ในแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ท่องเที่ยว และพัฒนาสู่แนวทางการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนนาพันสามได้

5) การจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม

เมื่อคณะผู้วิจัยและชุมชนคัดเลือกและจัดกระทำกับข้อมูลที่ใช้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสามเรียบร้อยแล้วนั้น ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนฯ (ฉบับร่าง) ตามชุดข้อมูลและรายละเอียดในพิกัดของพื้นที่ต่างๆ จากการเก็บข้อมูลด้วยระบบ GPS

2) คัดลอกข้อมูลสู่ชุมชน เมื่อแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนฯ (ฉบับร่าง) เสร็จสิ้น ทางคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม เพื่อคัดลอกข้อมูลให้กับชุมชน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) ดังกล่าวพร้อมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งหมด ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรายละเอียดต่างๆ จนได้ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

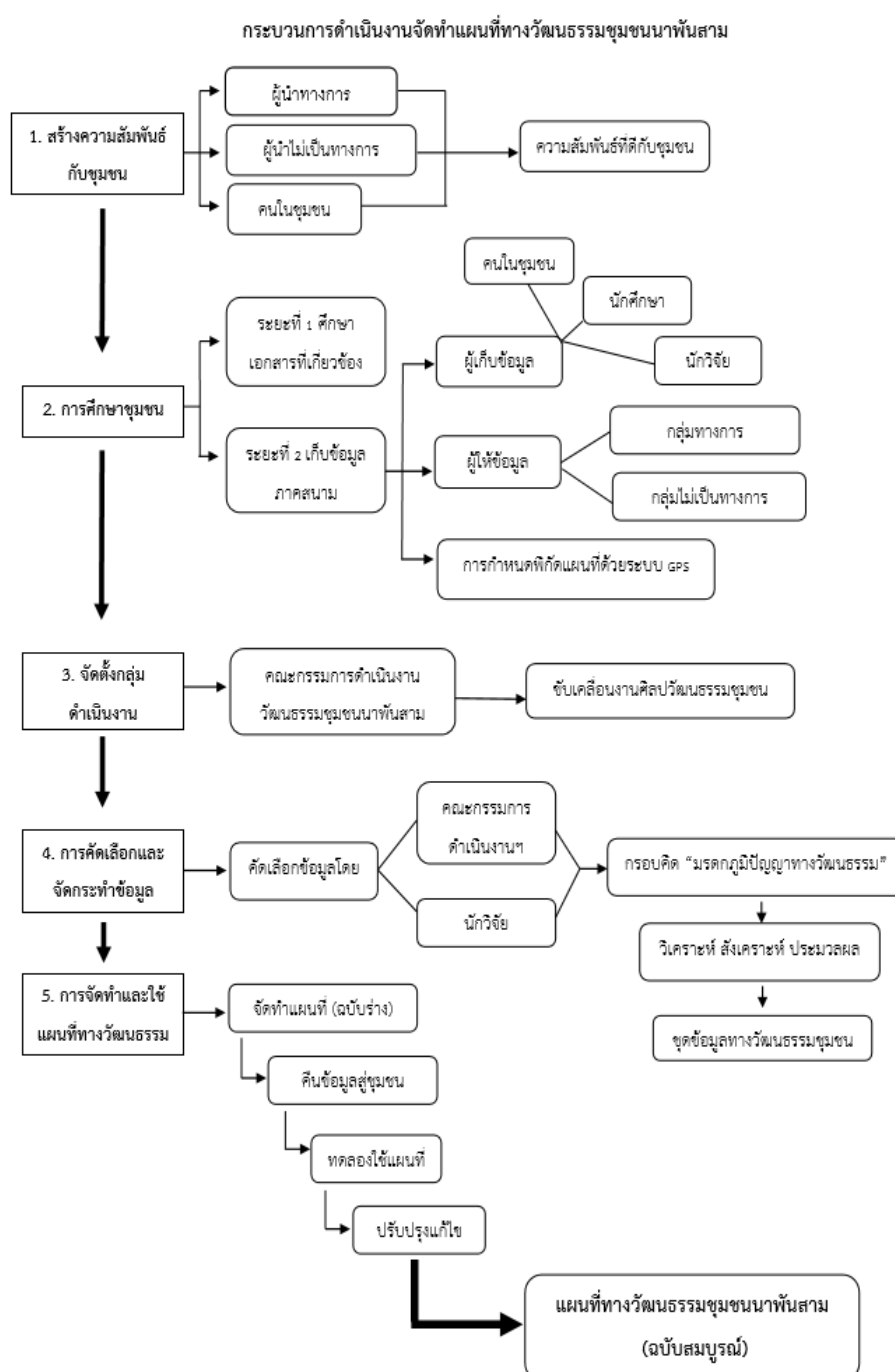
3) นำแผนที่ทางวัฒนธรรมและข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนั้น ไปทดลองใช้ผ่านกิจกรรม “สำรวจแหล่งโบราณคดีตำบลนาพันสาม” ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิเช่น เจ้าอาวาสวัดนาพรม ปลัดรองปลัด และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม นักวิชาการด้านโบราณคดีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ผู้แทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ปราชญ์ชาวบ้าน นักศึกษานักเรียน และตัวแทนคนในชุมชน เป็นต้น

4) จัดเวทีแลกเปลี่ยนและสะท้อนผลการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม ซึ่งผลปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจในเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ระบุไว้ในแผนที่ได้ รายละเอียดของสถานที่ทางวัฒนธรรมกระจับ เข้าใจง่าย ฉายให้เห็นภาพวัฒนธรรมขอ

ชุมชนได้อย่างครอบคลุม ซึ่งสามารถนำไปใช้งานได้จริง แต่มีบางส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เช่น การใช้ภาพและสัญลักษณ์ในแผนที่ เป็นต้น

5) คณะผู้วิจัยได้ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ สรุปได้ว่า การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสามที่กล่าวมาทั้งหมดมีทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาชุมชน จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล และการจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งนำเสนอได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.2 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม

สำหรับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยว นักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจทั่วไปเข้าถึงแหล่งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งแผนที่ทางวัฒนธรรมนี้สามารถขับเคลื่อนและหนุนเสริมการกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมสามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานการดำเนินงาน

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนนาพันสาม

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนนาพันสามได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรม ได้แก่ กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม ได้มีการกระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติ (workshop) การศึกษาดูงาน และแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของกลุ่มในชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม กำหนดและนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ

7) ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ

การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการจำลองสถานการณ์ของการจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรมโดยคนในชุมชน

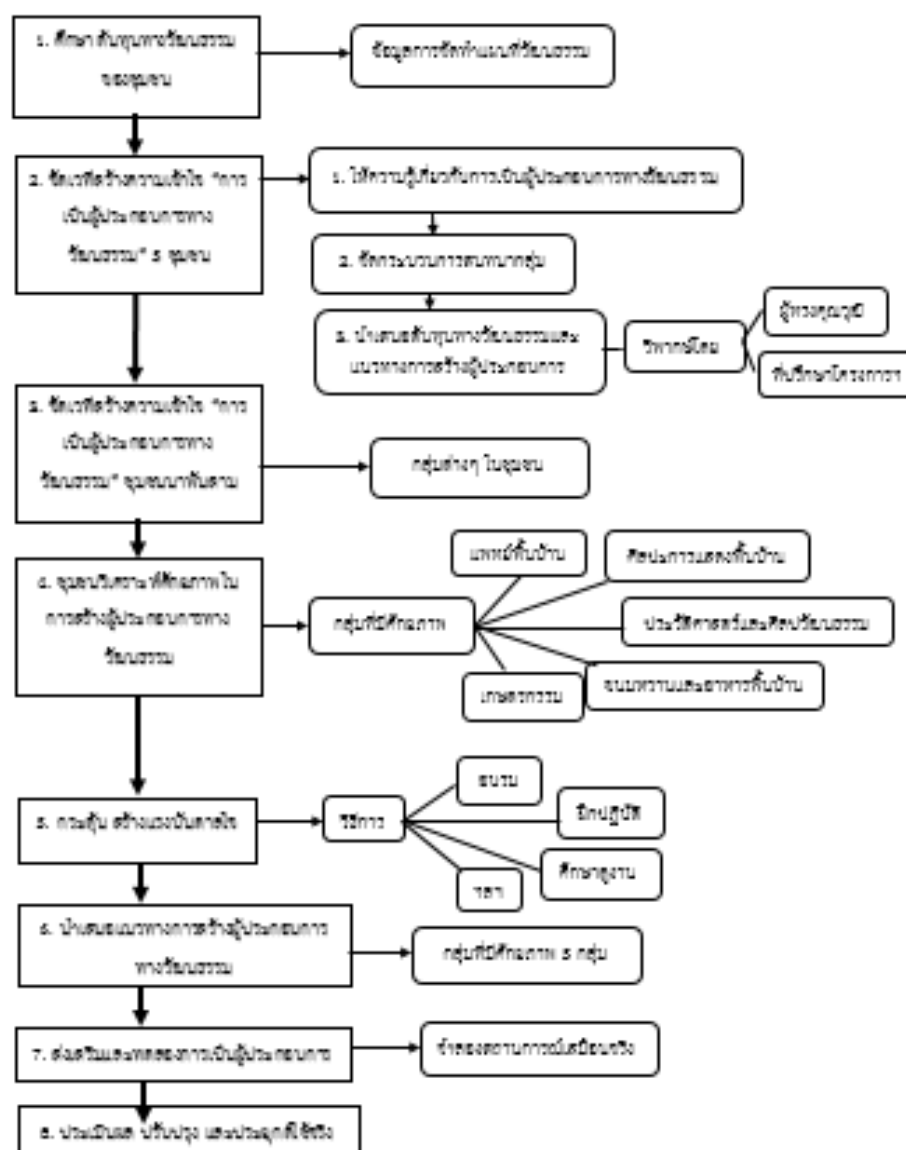
8) ประเมินผลการทดลอง ปรับปรุงแก้ไข และประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

จากการทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีการจำลองสถานการณ์การจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรม ได้มีการประเมินผลการทดลองการเป็นผู้ประกอบการ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อการประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

เมื่อได้ผลจากการประยุกต์ใช้จริง ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน และดำเนินการตามระบบและกลไกที่กำหนดไว้ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.3 กระบวนการดำเนินงานแนวทางสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม

กระบวนการดำเนินงานแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม

2. ระบบกลไกของพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้

ระบบกลไกขับเคลื่อนแผนที่วัฒนธรรมของพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ ได้มีการขับเคลื่อนตามระบบและกลไกหลักของแผนงานการวิจัย โดยใช้ชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งมีระบบกลไกการทำงานดังนี้

1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ขั้นตอนแรกของการดำเนินงานในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เนื่องด้วยพื้นที่วิจัยนี้เป็นพื้นที่ใหม่ของการทำวิจัยเชิงพื้นที่ด้านการขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรม ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อแนะนำตัวและสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นกับชุมชน โดยแนวทางการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ยึดตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพประการหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นกันเอง ไว้วางใจในการเปิดเผยข้อมูล และจะต้องสร้างทัศนคติให้คนในชุมชนมองคณะผู้วิจัยว่าเป็น “คนใน” ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในเบื้องต้นต้องใช้ระยะเวลานานกว่าที่ชุมชนจะให้ข้อมูลในเชิงลึกได้

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในเบื้องต้นนี้ ใช้วิธีการประสานงานผ่านผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานสภาวัฒนธรรมของชุมชน ครูโรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้ และไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น ผู้แทนชาวบ้าน เป็นต้น หลังจากนั้น ทางคณะผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในชุมชนโดยใช้ช่วงเวลาวันเสาร์-อาทิตย์ และมีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนสามารถขอความร่วมมือและวางแนวทางการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมได้

2) การศึกษาชุมชน

จากการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนยางน้ำกลัดใต้ในเบื้องต้นมาระยะหนึ่งแล้วนั้น ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชนเพื่อนำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการเป็นผู้ประกอบการ โดยชุมชนนี้มีอาณาบริเวณครอบคลุมกว้างขวาง ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คนในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มชาติพันธุ์หลักคือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ทำให้การศึกษาชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในระยะนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย วารสารต่างๆ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับชุมชนยางน้ำกลัดใต้ เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นรวมทั้งค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาและเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานในพื้นที่ศึกษาวิจัยได้

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

หลังจากคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนยางน้ำก่ดได้แล้วนั้น คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเริ่มต้นจากชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนยางน้ำก่ดได้ โดยชนกลุ่มนี้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ 1 – 4 และเมื่อรวบรวมข้อมูลของกลุ่มแรกครบสมบูรณ์ในระดับที่สามารถนำมาจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมได้แล้วนั้น คณะผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 5 – 7 ต่อไป ทำให้ได้ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมของชุมชนอย่างน้ำก่ดได้ทุกหมู่บ้าน

โดยวิธีการเก็บข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) มาเป็นกรอบการดำเนินงาน และในการเก็บข้อมูลนอกจากคณะนักวิจัยแล้วนั้น มีคนในชุมชนและนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเป็นผู้ช่วยรวบรวมข้อมูล ซึ่งคนในชุมชนที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 กลุ่มหลัก คือ

1) กลุ่มอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานสภาวัฒนธรรมของชุมชนยางน้ำก่ดได้ ครูโรงเรียนบ้านยางน้ำก่ดได้ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำก่ดได้

2) กลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ประชาชนชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น ผู้แทนชาวบ้าน และคนในชุมชน

ในการเก็บข้อมูลชุมชน ยังได้มีการกำหนดทิศทางภูมิศาสตร์ของแหล่งวัฒนธรรมชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมด้วยระบบกำหนดตำแหน่งบนโลก (Global Positioning System: GPS) ทำให้มีความแม่นยำและถูกต้องมากขึ้น ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อการใช้งานของบุคคลภายนอกชุมชน หรือผู้ที่สนใจแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้

3) จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน

ภายหลังการศึกษาชุมชนโดยคณะผู้วิจัย คนในชุมชน และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีแล้วนั้น แต่ยังมีข้อมูลในเชิงลึกอีกหลายส่วนที่ยังไม่ครอบคลุมการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ทางชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญและมีแนวคิดที่สอดคล้องกับคณะผู้วิจัย จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนในรูปแบบ “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก่ดได้” ที่ประกอบด้วยคนในชุมชน

จากทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอำนวยการและกลุ่มปฏิบัติการ ดังนี้

1) กลุ่มอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานหรือตัวแทนจากกลุ่มปฏิบัติการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้ ที่ว่าการอำเภอหนองหญ้าปล้อง เป็นต้น และคณะผู้วิจัย โดยมีหน้าที่ประสานงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน จัดทำแผนงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2) กลุ่มปฏิบัติการ คือ กลุ่มย่อยในด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถส่งเสริมหรือสร้างแนวทางที่นำสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ โดยแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตรอินทรีย์ กลุ่มกิจกรรมเพื่อสุขภาพ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน มีหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในเชิงลึกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

4) การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล

เมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ในนาม ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้ขึ้น ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมของชุมชน ทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. จัดเวทีประชุมระหว่างคณะกรรมการอำนวยการชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้และคณะผู้วิจัย โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปป้องกันตัว ให้กับชุมชนได้รับทราบ

2. นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาแยกแยะและคัดเลือกตามกรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง 6 สาขา ทำให้ได้ชุดข้อมูลในเบื้องต้น

3. นำชุดข้อมูลที่ผ่านการคัดเลือกในเบื้องต้นมาจัดกระทำโดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลผล ทำให้ได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำไปบรรจุไว้ในแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ท่องเที่ยว และพัฒนาสู่แนวทางการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนยางน้ำกลัดใต้ได้

5) การจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม

เมื่อคณะผู้วิจัยและชุมชนคัดเลือกและจัดกระทำกับข้อมูลที่ใช้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชน ย่างน้ำกลัดใต้เรียบร้อยแล้วนั้น ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนฯ (ฉบับร่าง) ตามชุดข้อมูลและรายละเอียดในพิกัดของพื้นที่ต่างๆ จากการเก็บข้อมูลด้วยระบบ GPS

2) คัดข้อมูลสู่ชุมชน เมื่อแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนฯ (ฉบับร่าง) เสร็จสิ้น ทางคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมคณะกรรมการอำนวยการชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนย่างน้ำกลัดใต้ เพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) ดังกล่าวพร้อมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งหมด ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรายละเอียดต่างๆ จนได้ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

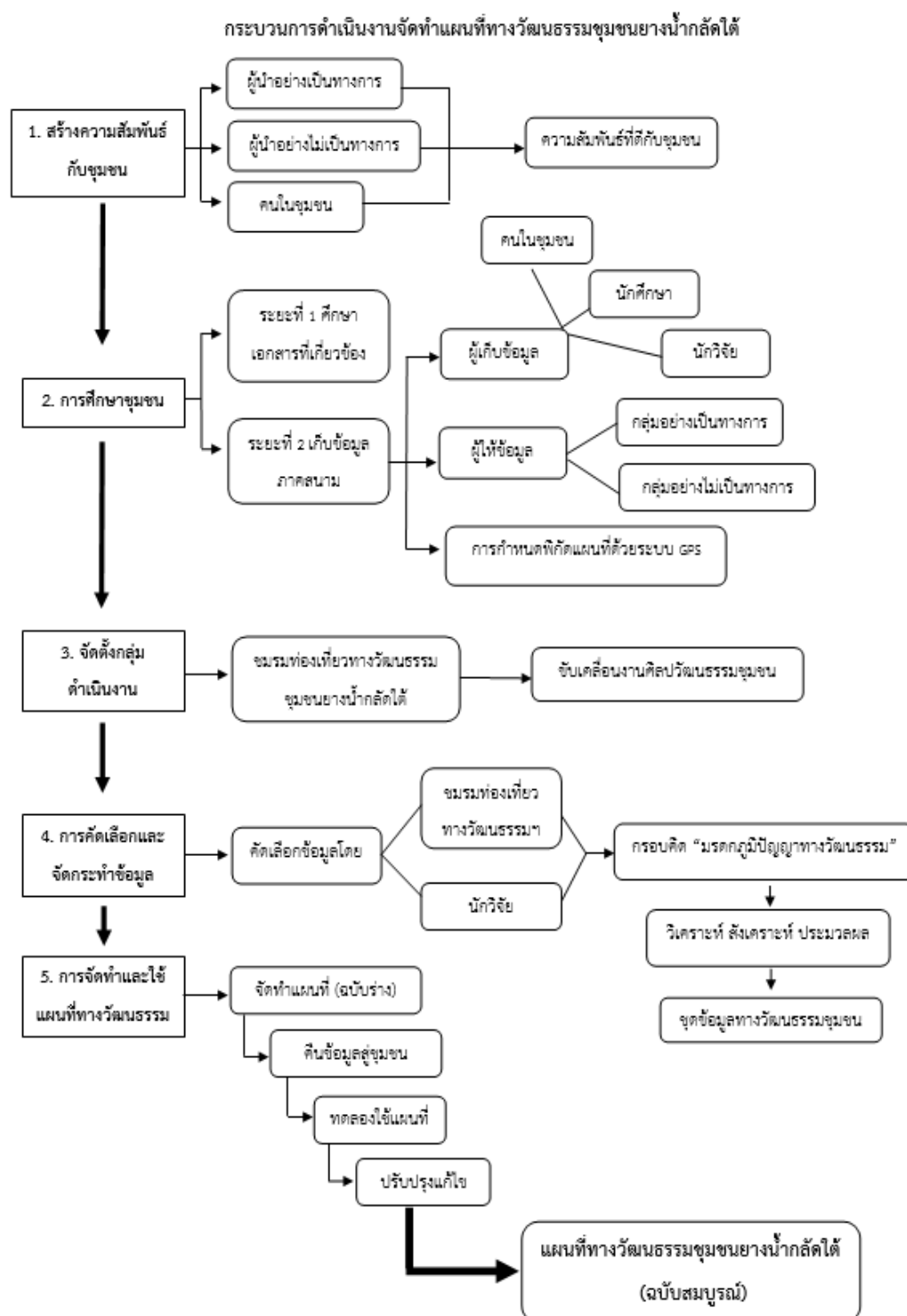
3) นำแผนที่ทางวัฒนธรรมและข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนั้น ไปทดลองใช้ผ่านกิจกรรม “ทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนย่างน้ำกลัดใต้” ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิเช่น ผู้แทนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบุรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้ นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้แทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และตัวแทนคนในชุมชน เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวได้มีมีคฤหบดีน้อยของชุมชนซึ่งมาจากนักเรียนโรงเรียนยางน้ำกลัดใต้ ที่ผ่านกระบวนการอบรมมีคฤหบดีน้อยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มาเป็นผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน

4) จัดเวทีแลกเปลี่ยนและสะท้อนผลการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนย่างน้ำกลัดใต้ ซึ่งผลปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจในเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ระบุไว้บนแผนที่ได้ รายละเอียดของสถานที่ทางวัฒนธรรมกระชับ เข้าใจง่าย ฉายให้เห็นภาพวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างครอบคลุม ซึ่งสามารถนำไปใช้งานได้จริง แต่มีบางส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เช่น การใช้ภาพและสัญลักษณ์ในแผนที่ เป็นต้น

5) คณะผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์

สรุปได้ว่า การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนย่างน้ำกลัดใต้ที่กล่าวมาทั้งหมดมีทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การศึกษาชุมชน จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล และการจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งนำเสนอได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.4 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้

สำหรับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่จะทำให้ นักท่องเที่ยว นักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจทั่วไปเข้าถึงแหล่งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่าง ถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งแผนที่ทางวัฒนธรรมนี้สามารถขับเคลื่อนและหนุนเสริมการกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม สามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานการดำเนินงาน

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนยางน้ำก๊าดใต้

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนยางน้ำก๊าดใต้ ได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ภายใต้ “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก๊าดใต้”

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมจากชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก๊าดใต้ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยร่วมกับชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำก๊าดใต้ ได้มีการกระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น

การอบรมให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติ (workshop) การศึกษาดูงาน และแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของกลุ่มในชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่ม โฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน กำหนดและนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ

7) ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ

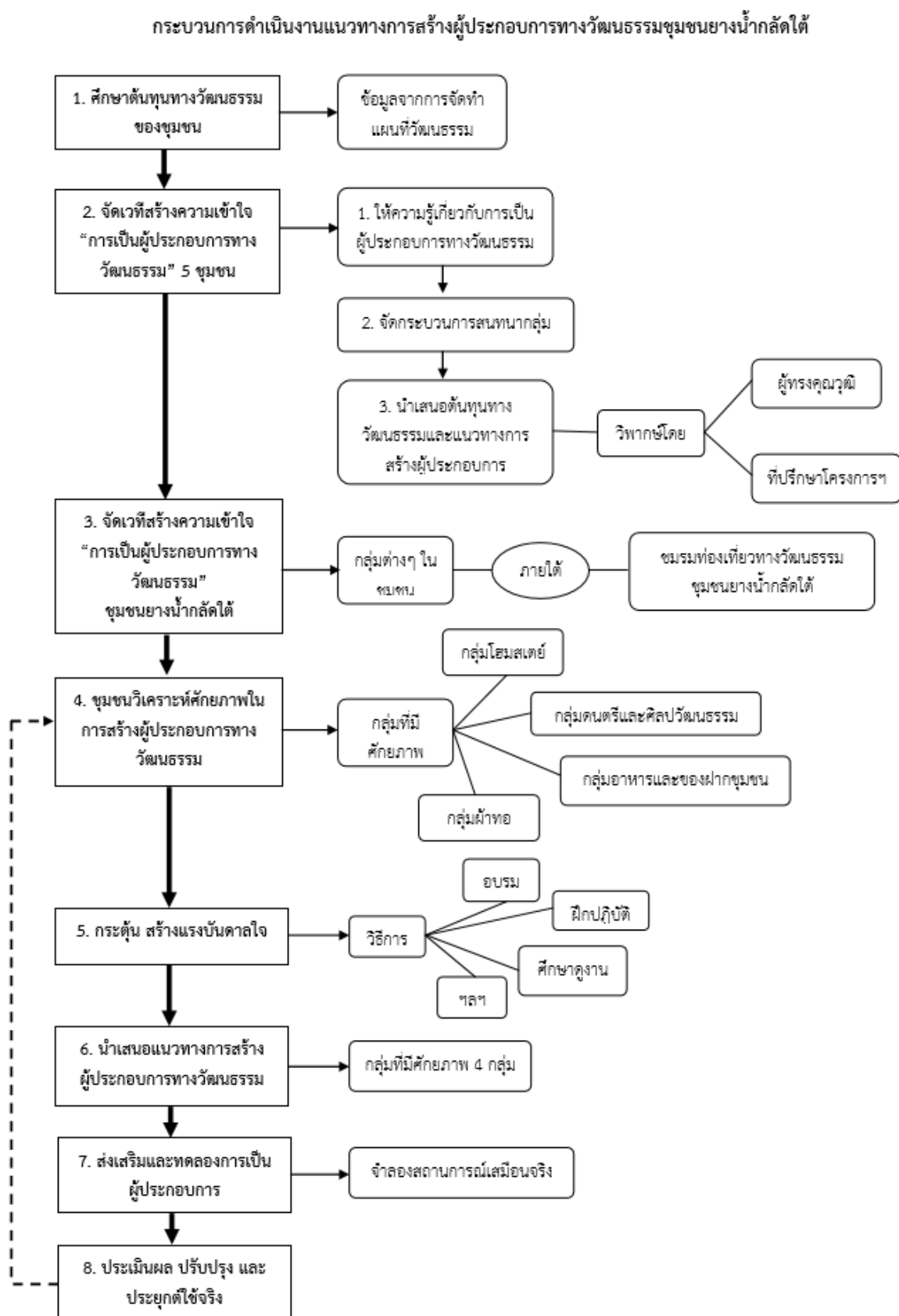
การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการจำลองสถานการณ์ของการจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบโฮมสเตย์ด้วยตนเอง

8) ประเมินผลการทดลอง ปรับปรุงแก้ไข และประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

จากการทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีการจำลองสถานการณ์การจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบโฮมสเตย์ ได้มีการประเมินผลการทดลองการเป็นผู้ประกอบการ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อการประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

เมื่อได้ผลจากการประยุกต์ใช้จริง ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน และดำเนินการตามระบบและกลไกที่กำหนดไว้ได้ สามารถนำเสนอได้ตั้งแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.5 กระบวนการดำเนินงานแนวทางสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้

3. ระบบกลไกของพื้นที่หนองจอก

กลไกการทำงานของพื้นที่หนองจอกเป็นความร่วมมือของนักวิจัยและชุมชนทุกภาคส่วน โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1. การสำรวจชุมชน

1.1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากชุมชน โดยนักวิจัยลงพื้นที่แนะนำตัวกับกลุ่มองค์กรในชุมชน ราษฎ์ชาวบ้าน และศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารงานวิจัย บทความ และบันทึกของคนในชุมชน

1.2 การสร้างความคุ้นเคย โดยไปร่วมกิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น พิธีงานปีผีเสื้อ งานไหว้ครูช่างทรง ไปพูดคุยกับช่างตีเหล็ก ไปซื้อของในตลาดของชุมชน

1.3 การสรุปข้อมูล ผู้วิจัยสรุปข้อมูลพื้นฐานด้านสภาพกายภาพ ลักษณะทางประชากร และสภาพสังคมวัฒนธรรมของชุมชน

2. การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2.1 กำหนดเป็นการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีประชุม

2.2 กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

- สำรวจชุมชน ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย (นักศึกษาสาขานาฏการแสดงและการพัฒนาชุมชน) สำรวจชุมชนร่วมกัน โดยมีตัวแทนชุมชนเป็นผู้นำลงพื้นที่สำรวจ

- วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกันกับตัวแทนชุมชน

- จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม นำข้อมูลจากการวิเคราะห์มาจัดหมวดหมู่ตามกรอบของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อจัดยกร่างแผนที่ทางวัฒนธรรม

- นำเสนอแผนที่ทางวัฒนธรรม นำร่างแผนที่ทางวัฒนธรรมไปเสนอต่อชุมชนได้ตรวจสอบ และเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์

3. การศึกษาชุมชน

3.1 ประสานงานกับผู้นำชุมชน เพื่อหาหรือการสร้างกลไกขับเคลื่อนโครงการศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนฯ โดยประสานงานกับผู้นำที่เป็นทางการของหน่วยงาน และผู้นำตามธรรมชาติ เพื่อจัดประชุมให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุด และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

3.2 จัดเวทีประชุมชี้แจงฯ เพื่อประชุมชี้แจงโครงการฯ และหาหรือกลไกการขับเคลื่อนโครงการฯ โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม โดยประสานความร่วมมือกับภายนอก ได้แก่ ภาครัฐ การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอท่าช้าง อำเภอท่าช้าง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนทั้งชุมชนพร้อมกัน

3.3 การศึกษาชุมชนเชิงลึกชุมชน เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเพิ่มเติมจากร่างที่เสนอต่อชุมชน โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนฯ ในพื้นที่ช่วยให้ข้อมูล พาไปเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 4.1 ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- 4.2 ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง
- 4.3 ภูมิปัญญาด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
- 4.4 ภูมิปัญญาด้านความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- 4.5 ภูมิปัญญาด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม
- 4.6 ภูมิปัญญาด้านการเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

5. การจัดทำข้อมูลเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

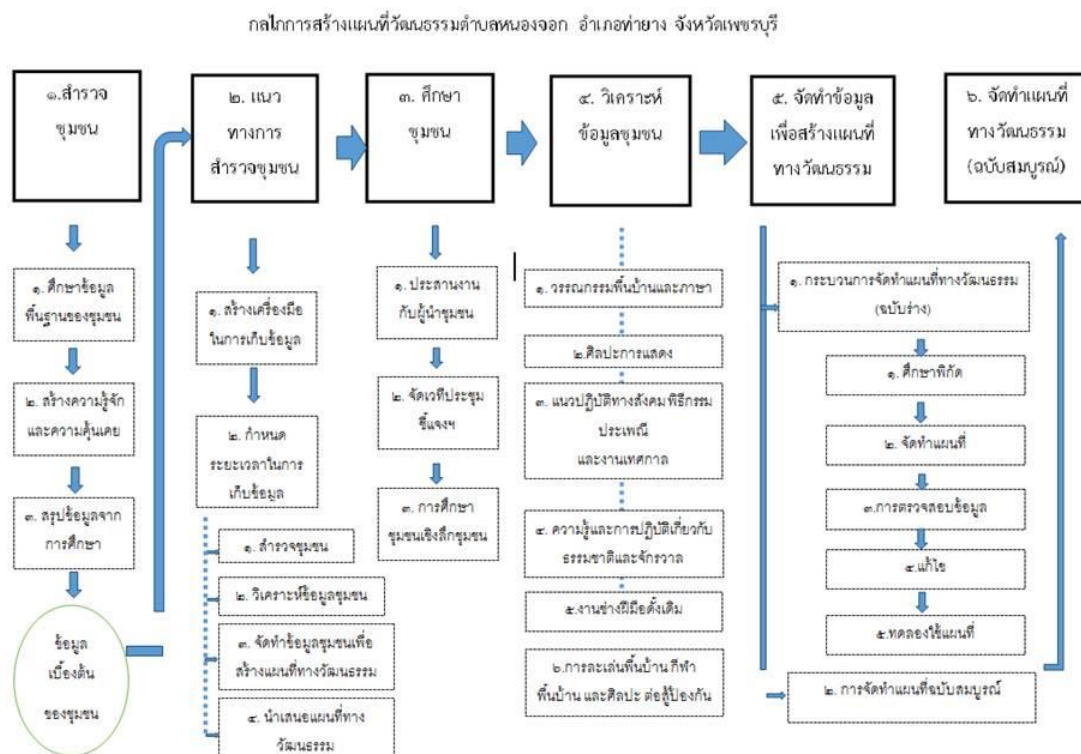
5.1 กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

- ศึกษาพิกัด ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยศึกษาพิกัดของภูมิปัญญาของชุมชนตำบลหนองจอกเพื่อจัดทำแผนที่
- จัดทำแผนที่ ผู้วิจัยและตัวแทนชุมชนร่วมกันจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม
- การตรวจสอบข้อมูล นำข้อมูลที่จัดทำไปเสนอแก่คณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมพื้นที่หนองจอกตรวจสอบ โดยใช้เวทีประชุมคณะกรรมการฯ
- การแก้ไข นำข้อมูลมาแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมพื้นที่หนองจอก
- ทดลองใช้แผนที่ นำแผนที่ไปให้ชุมชนตรวจสอบและทดลองใช้แผนที่ในการวางแผนการจัดงาน “เล่าขานเมืองเก่าหนองจอก”

5.2 การจัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์

6. การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม (ฉบับสมบูรณ์) ร่วมจัดทำแผนที่กับผู้เชี่ยวชาญให้ถูกต้องสมบูรณ์

แผนภาพที่ 3.6 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก

4. ระบบกลไกพื้นที่บ้านน้อย

พื้นที่ของชุมชนบ้านน้อย อำเภอยาย จังหวัดเพชรบุรี นักวิจัยได้สร้างระบบกลไกเพื่อการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษาชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

นักวิจัยได้เริ่มศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน โดยศึกษาจากเอกสารทุติภูมิ เช่น รายงานสำรวจแหล่งโบราณคดีบ้านน้อย โดยสำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี นิราศบ้านน้อยแต่งโดย พระมหาเคียง ประวัติวัดท้ายตลาด เรียบเรียงโดย หลวงพ่อพิมพ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดท้ายตลาด เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนก่อนการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการสร้างความรู้จักและความคุ้นเคยกับชุมชน

กระบวนการนี้นักวิจัยได้ลงศึกษาชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยนักวิจัยใช้วิธีสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ ระดับหมู่บ้านด้วยกระบวนการสนทนาแลกเปลี่ยนในประเด็นต่างๆ กับสมาชิกในชุมชน จากนั้นก็มีการเดินสำรวจพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชนตามรายละเอียดที่นำเสนอไว้ในข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 3 สรุปข้อมูลจากการศึกษา

นักวิจัยนำข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารทุติยภูมิ และข้อมูลเบื้องต้นจากกระบวนการสร้างความรู้จักและความคุ้นเคยกับชุมชน มาวางแผนทางในการสำรวจชุมชนเชิงลึก

จากการศึกษาชุมชนด้วยขั้นตอนทั้ง 3 ขั้นตอน ทำให้นักวิจัยทราบถึงศักยภาพของชุมชนว่ามีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ในอนาคต

2. กระบวนการวางแผนทางสำรวจชุมชน

นักวิจัยได้วางแผนทางสำรวจชุมชนบ้านน้อย ตามลำดับดังนี้

1. สร้างเครื่องในการเก็บข้อมูลชุมชน โดยนักวิจัยได้นำเครื่องทางการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการลงสำรวจชุมชนและเก็บข้อมูลภาค อาทิ การใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์
2. กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล โดยแบ่งระยะเวลาในการสำรวจชุมชนออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่
 - ระยะที่ 1 สำรวจชุมชน
 - ระยะที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน
 - ระยะที่ 3 จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม
 - ระยะที่ 4 นำเสนอแผนที่ทางวัฒนธรรม

3. การสำรวจชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 ประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชน

นักวิจัยได้ลงสำรวจชุมชนผ่านการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ เทศบาลตำบลเขาย้อย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 6 เจ้าอาวาสวัดท้ายตลาด ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดท้ายตลาด ผู้อำนวยการโรงเรียนเขาย้อยวิทยา ประธานชุมชนบ้านน้อย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (กลุ่มขนมหวาน กลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไส้เดือน)

ขั้นตอนที่ 2 จัดเวทีประชุมชี้แจงแนวทางการสำรวจชุมชนเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

ประชุมจัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชนโดยให้ชุมชนได้ร่วมกันสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้นักวิจัยทราบถึงจุดเด่น เอกลักษณ์ ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การสำรวจชุมชนเชิงลึก

นักวิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชนเชิงลึก ด้วยการใช้เครื่องมือที่นักวิจัยสร้างขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล และยังลงสำรวจชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญที่ชุมชนจัดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน เช่น เข้าร่วมกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะของชุมชน

ผลที่ได้จากการสำรวจชุมชนจะทำให้ทราบว่าชุมชนบ้านน้อยมีข้อมูลทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ที่จะใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย นักวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำนวน 6 ด้าน ได้แก่

1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

2๒. ศิลปะการแสดง

3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะต่อสู้ป้องกันตัว

5. จัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

นักวิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ๖ ด้าน มาจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยมีกระบวนการดังนี้

ระยะที่ 1 กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (ฉบับร่าง)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาพิกัด

นักวิจัยศึกษาพิกัดของพื้นที่ทางจาก Google Map กระบวนการดังกล่าวทำให้ทราบพิกัดที่ชัดเจนและถูกต้องของพื้นที่ทั้งหมดที่นักวิจัยทำการสำรวจ

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำแผนที่

นักวิจัยได้วาดแผนที่เดินดิน เพื่อกำหนดตำแหน่งของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ให้ที่ตั้งของแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมตรงกับพิกัดจริง

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบข้อมูล

นักวิจัยได้นำแผนที่ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ได้วางตำแหน่งตามพิกัดทั้งหมดมานำเสนอต่อชุมชน โดยได้จัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อให้ทำให้ที่ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมกับตำแหน่งของพิกัดที่ถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 4 แก้ไขข้อมูล

นำข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ได้จากการตรวจโดยชุมชน มาปรับแก้ไขให้ถูกต้อง ก่อนที่จะนำไปสู่กระบวนการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม

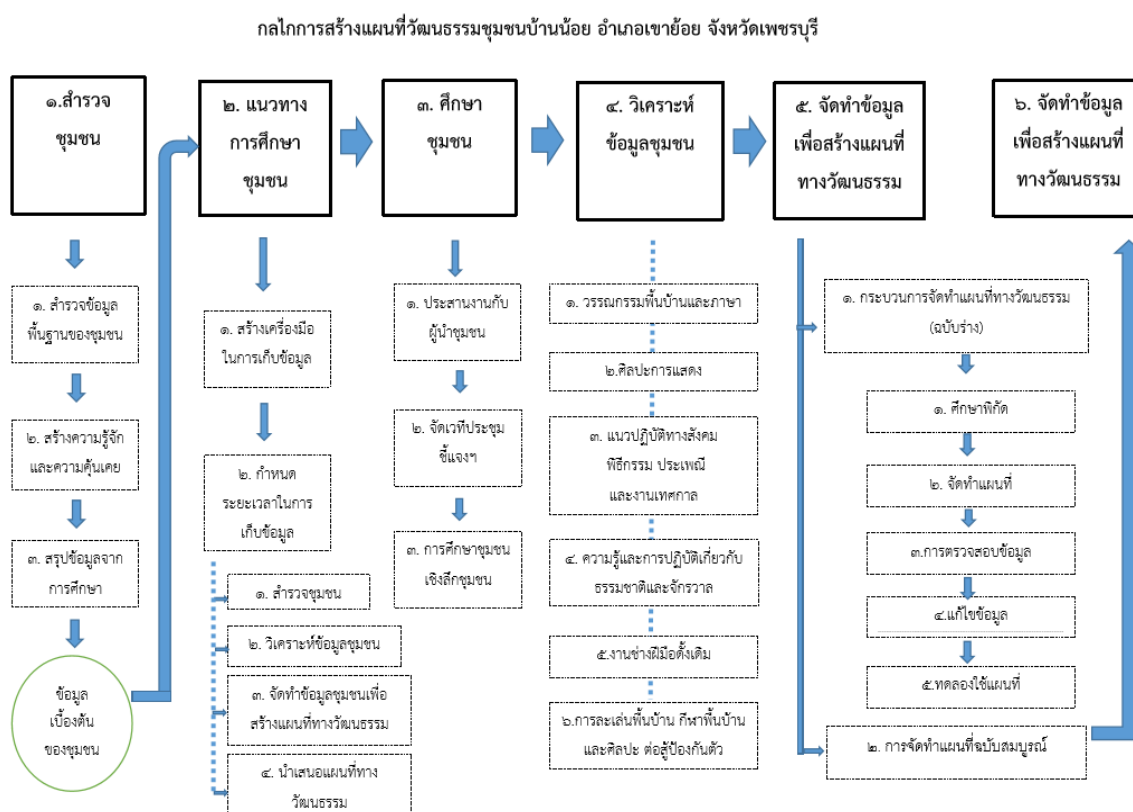
ขั้นตอนที่ 5 ทดลองใช้แผนที่

กระบวนการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย มีการทดลองใช้โดยบุคคล 3กลุ่ม ได้แก่ 1. คนในชุมชน 2. นักวิจัยและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 3. บุคคลภายนอก ได้เดินศึกษาชุมชนด้วยแผนที่ทางวัฒนธรรม

ระยะที่ 2 การจัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์

นักวิจัยนำข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ได้ผ่านขั้นตอนการทดลองใช้และการแก้ไขมาจัดทำเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนและสร้างแนวทางสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป จากรายละเอียดดังกล่าวสามารถสรุปผลการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้อย อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3.7 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย

5. ระบบกลไกพื้นที่หนองแ้ว-ไร่หัวลุ่ม

วิธีการดำเนินงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแ้ว-ไร่หัวลุ่ม ได้มีการกำหนดระบบและกลไกดำเนินงานไว้ตามแผนภาพในบทที่ 3 ซึ่งมีขั้นตอนของการได้แผนที่ทางวัฒนธรรมสามารถสรุป ได้ดังนี้ ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1. สร้างความสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจกับชุมชน ระบบกลไกในนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจจากชุมชน และให้ชุมชนเข้าใจว่านักวิจัยเข้ามาในพื้นที่เพื่อมาทำสิ่งใด เพราะเหตุผลใด ซึ่งขั้นตอนนี้ นักวิจัยใช้รูปแบบในการทำงาน 2 รูปแบบ คือ

1.1 รูปแบบที่เป็นทางการ นักวิจัยเริ่มต้นจากการส่งเอกสารสำคัญทางราชการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนรับทราบเกี่ยวกับการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาตำบลในพื้นที่ หลังจากนั้นนัดหมายประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทางการทำงาน และผลที่ชุมชนจะได้รับจากการทำงานของนักวิจัยในครั้งนี้

1.2 รูปแบบไม่เป็นทางการ นักวิจัยจะใช้วิธีการลงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอทั้งแบบมีการนัดหมาย และไม่มีการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า เน้นการสนทนาสอบถามข้อมูลทั่วไปรวมถึงข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม เข้าร่วมงานบุญ งานประจำปี และการประชุมชุมชนตามรอบของชุมชนเพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมถึงการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ และทดลองใช้บริการต่างๆของชุมชน

2. การเก็บข้อมูล ระบบกลไกในนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน และข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน การออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลนี้จึงออกแบบใน 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลส่วนนี้จะเน้นที่การเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ และสื่อเทคโนโลยีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลส่วนนี้จะเน้นที่การเก็บข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือของการวิจัย ประกอบด้วย การสังเกตรูปแบบของวิถีวัฒนธรรมชุมชน แบบเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม ผู้ดำเนินการในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ประกอบด้วย นักวิจัย และนักศึกษา โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ คือ นักศึกษาลงเก็บข้อมูลภาพรวมของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในเบื้องต้นเพื่อให้ได้คำตอบว่าในชุมชนมีวัฒนธรรมอะไรบ้าง หลังจากนั้นนักวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากนักศึกษามาลงเก็บข้อมูลเชิงลึกต่อไป สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลนั้น นักวิจัยจะให้ชุมชนทวนสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ โดยการทวนสอบนี้จะทำควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูล และจะทวนสอบข้อมูลจากชาวบ้านหลายๆกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไปในทิศทางเดียวกัน

3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และคัดเลือกข้อมูล ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกข้อมูลที่เก็บมาได้ในกระบวนการขั้นที่ 2 และนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 กระบวนการนี้นำข้อมูลที่ได้มาสรุปว่ามีข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชุมชนอะไรบ้าง หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลเด่นของชุมชนที่ควรนำเสนอ ข้อมูลใดเป็นข้อมูลประเด็นรองสำหรับการนำเสนอ ข้อมูลใดที่มีความซ้ำซ้อนสามารถรวมอยู่ในหมวดเดียวกันได้

3.2 นำข้อมูลที่วิเคราะห์มาจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว

3.3 จัดประชุมเพื่อคืบข้อมูลสู่ชุมชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อสม.ตำบลบ้านหาด และชาวบ้านตัวแทนจากครัวเรือนในชุมชน ในการคืบข้อมูลนี้นักวิจัยและชุมชนจะแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการทวนสอบความถูกต้องของข้อมูลทำให้เกิดความชัดเจนถูกต้องของข้อมูลเพิ่มมากขึ้น

4. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำชุดข้อมูลที่ได้จัดระบบไว้มาจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีความถูกต้อง โดยดำเนินการ ดังนี้

4.1 นักวิจัยลงพื้นที่และเดินชุมชน เพื่อลงพิกัดของสถานที่ต่างๆ ตามชุดข้อมูลที่ได้จัดระบบไว้ ในการลงพิกัดนักวิจัยจะทวนสอบพิกัดกับชาวบ้านในชุมชนไปพร้อมๆกัน

4.2 จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม (ฉบับร่าง)

4.3 คืบข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน โดยนักวิจัยได้เรียนเชิญปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองแก้ว คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนมาประชุมร่วมกัน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) และข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชน ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง หากประเด็นใดไม่ถูกต้องนักวิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ถูกต้องเพื่อจะนำไปทดลองใช้ต่อไป

5. การทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำแผนที่ทางวัฒนธรรม (ฉบับร่าง) ของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มาทดลองใช้และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขจนเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ โดยดำเนินการ ดังนี้

5.1 นักวิจัยร่วมประชุมกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย อำเภอบ้านลาด องค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด และชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เพื่อกำหนดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม

5.2 หลังจากออกแบบกิจกรรมทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมแล้ว จึงประชาสัมพันธ์กิจกรรม การประชาสัมพันธ์ในครั้งนี้ นักวิจัยเลือกวิธีการในการประชาสัมพันธ์ใน 2 รูปแบบ คือ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ Facebook และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อท้องถิ่นทั้งทางสถานีวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุชุมชน

5.3 ดำเนินกิจกรรมด้วยแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยกิจกรรมศึกษาเรียนรู้เส้นทางวัฒนธรรม

5.4 ประเมินกิจกรรมการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งออกแบบการประเมินทั้งในรูปแบบแบบสอบถาม และการแลกเปลี่ยนความคิด โดยประเด็นของการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนกิจกรรม มีการสอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมในประเด็นความเหมาะสมการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมที่

5.5 นักวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมไปปรับปรุงแก้ไขและจัดทำเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ฉบับสมบูรณ์

6. แนวทางการขับเคลื่อนผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มีการดำเนินการที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางการเป็นผู้ประกอบการในอนาคต ตามขั้นตอนดังนี้

6.1 วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนทางด้านวัฒนธรรม

นักวิจัยนำชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่เก็บรวบรวมไว้มา ประชุมร่วมกับตัวแทนจากอำเภอบ้านลาด ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนชาวบ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในอนาคต จากการประชุมสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

6.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยน “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

6.2.1 ให้ความรู้แนวทางการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานทางด้านวัฒนธรรม

6.2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

6.2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการ

6.3 การจัดตั้งกลุ่มขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่

นักวิจัยและเครือข่ายชุมชนประชุมเพื่อนำข้อมูลและข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการมาทบทวนและจัดตั้งกลุ่มการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย ทีมที่ปรึกษา และทีมขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วย

6.4 จัดทำแผนงานขับเคลื่อนการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน

6.4.1 คณะกรรมการขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ ร่วมกันกำหนดและจัดทำแผนงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ และกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนการสร้างผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม

6.4.2 คณะกรรมการขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ วิเคราะห์และคัดเลือกกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพในการที่จะไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ และส่งเสริมกลุ่มบุคคลโดยการอบรมให้ความรู้ด้านผู้ประกอบการ พาชุมชนไปศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

6.5 จัดกิจกรรมทดลองการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันประชุม วางแผน กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรม โดยจะแบ่งการเรียนรู้ในลักษณะการจัดกิจกรรมแบบครึ่งวัน กิจกรรม 1 วัน

6.6 ประเมินผลกิจกรรม ปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้จริง

ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันประเมินผลกิจกรรม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการสังเกต มาประมวล วิเคราะห์ และประเมินผลความเป็นไปได้ของการพัฒนาผู้ประกอบการ รวมทั้งการทบทวนกลไกการพัฒนาผู้ประกอบการหากมีกลไกใดที่บกพร่องในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการก็ควรปรับปรุงกลไกจนเกิดความเหมาะสม ท้ายสุดหากแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการมีความเหมาะสมและประสบความสำเร็จจะนำกลไกนี้ไปสร้าง ผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป ตามระบบกลไกที่ปรากฏดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.9 กระบวนการดำเนินงานจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม โครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่นาพันสาม

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปชุมชนนาพันสาม

ตามระบบและกลไกการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการศึกษาชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของชุมชนได้ ดังนี้

1.1 ประวัติชุมชน

เนื่องจากชัยภูมิที่ตั้งของตำบลนาพันสามมีคลองที่สำคัญชื่อว่าคลองใหญ่ เป็นคลองที่สามารถเดินทางเข้าเมืองเพชรบุรี โดยผ่านบ้านปากง่าม ผ่านนาเกาะ บ้านหัวคู้ คลองหนองบุญนาค บ้านโพธิ์ พระนาไทร บ้านเจ๊กสี โตนดหลาย โคกหม้อ คลองยาง วัดป้อมถึงวัดเกาะและออกสู่แม่น้ำเพชรบุรี และเชื่อมต่อไปออกทะเล โดยผ่านนาขลุ้ บ้านฝั่งท่า ปากง่าม ซึ่งเป็นแยกที่จะออกไปคลองใหญ่ บางทะเล และออกทะเลได้ ส่วนคลองสายเขาโพน ไรถิ่นน้อย ห้วยกาหลง ตาลสูง สมอดาน ถึงนาพรหมนั้น มีค้อยได้ใช้สัญจร

มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมบริเวณนี้เป็นทะเลทั้งหมดแต่มีบางช่วงบางแห่งมีเนื้อที่ผุดขึ้นมาให้สามารถทำอะไรทำกันได้ มีประชาชนอยู่อาศัยใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน พื้นที่ตำบลนาพันสาม น่าจะเป็นพื้นที่ที่มากที่สุดภายในพื้นที่ 4-5 ตำบลใกล้เคียง มีเรือเดินสมุทรลำใหญ่แล่นมาจากเมืองจีน เพื่อมาทำการค้าขาย และได้แล่นมาถึงตำบลนาพันสาม เห็นชาวบ้านปลูกข้าวมาก จึงเอาของมาแลกข้าว นายเรือจึงคำนวณว่าชาวบ้านทำนาข้าวจะไม่ต่ำกว่าพันสามร้อยลิ หรือ พันสามร้อยไร่ อากัง (นายท้ายเรือในยุคนั้น) บอกว่า 1,300 ไร่ ทำไมจึงมากมายเสียจริงๆ ดังนั้นจึงเรียกตำบลแห่งนี้ว่า “ตำบลนาพันสาม” มาจนถึงปัจจุบัน สามารถแสดงประวัติของแต่ละหมู่บ้านได้ดังต่อไปนี้

1. บ้านนาขลุ้ เป็นหมู่บ้านใหญ่ ประกอบด้วยเขตการปกครองของมหาดไทย 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ชาวบ้านเล่ากันว่าในอดีตบ้านนาขลุ้เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่ มีบ้าน 2 ฝาก ตรงกลางมีตรอกซอยสำหรับผู้คนสัญจรไปมา เป็นหมู่บ้านที่เจริญรุ่งเรืองแห่งหนึ่ง ต่อมาเกิดเหตุร้ายเกิดขึ้นกับหมู่บ้านในตอนกลางคืนมีลูกอกกาบาดตกลงมา ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านต้องเสีย และล้มตายเป็นจำนวนมาก ผู้ที่ไม่ตายจึงย้ายบ้านเรือนไปปลูกที่อื่น ตระกูลที่เคยอาศัยอยู่บริเวณบ้านนาขลุ้เก่า คือ ตระกูลสังข์ด้วง ชื่อของหมู่บ้านมาจากชื่อของต้นไม้ที่ขึ้นอยู่มากบริเวณหมู่บ้านและบริเวณท้องนา คือ

ต้นขลุ่ย ซึ่งต้นขลุ่ยสามารถนำมาทำยาสมุนไพรรักษาโรคได้ อีกแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าชื่อของหมู่บ้านมาจาก “นาอีลู่” แล้วเพี้ยนเสียงมาเป็น “บ้านนาขลุ่ย”

2. บ้านนาโดนด หมู่ที่ 3 ตามท้องนาจะมีต้นตาลจำนวนมาก ซึ่งต้นตาลนั้น ส่วนของลำต้นสูงกว่าต้นไม้ชนิดอื่น ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าหมู่บ้าน “นาโดนด” ซึ่งหมายถึง หมู่บ้านที่มีต้นตาลขึ้นเป็นจำนวนมากนั่นเอง

3. บ้านนาเทียน มาจากชื่อของตาเทียนกับยายสี่ ซึ่งมีอาชีพทำนาและเป็นเจ้าของพื้นที่นาจำนวนหลายร้อยไร่ มองไปทางไหนก็มีแต่พื้นที่นาของตาเทียน ตาเทียนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยแบ่งปันให้เพื่อนบ้านเช่าทำนา ชาวบ้านบริเวณนั้นยกย่องความมีน้ำใจของตาเทียน จึงนำชื่อของตาเทียนมาตั้งชื่อหมู่บ้าน เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าจึงเรียกเพี้ยนมาเป็น “บ้านนาเทียน” จวบจนปัจจุบันบ้านนาเทียนเป็นชื่อของหมู่ 4 แต่ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มบ้านอื่น ได้แก่ บ้านนาหัวเรือ บ้านปากง่าม และบ้านโรงแถว อยู่ในหมู่ 4 นี้ด้วย

4. บ้านดอนมะขามช้าง ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน กล่าวไว้ว่าเมื่อครั้งอดีตพม่ายกทัพมาเพื่อจะเข้าตีเมืองเพชร แต่มีต้นตาลขึ้นหนาเป็นป่าทึบ พม่าคิดว่าเดินทางต่อไปไม่ได้ จึงตั้งทัพที่ดอนมะขามช้างเป็นเวลาหลายวัน ทำให้ช้างขาดน้ำและอาหาร เป็นเหตุให้ช้างล้มตายหลายเชือก และยังคงมีหลักฐาน “ต้นมะขามใหญ่” ที่ช้างได้โค่นล้มไว้ให้เห็น

5. บ้านนาพันสาม ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า ในพื้นที่นี้มีนาจำนวน 3,000 ไร่ เพราะเป็นท้องทุ่งนาผืนใหญ่ ต่อมาจึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามจำนวนพื้นที่นาที่มีว่า “บ้านนาพันสาม”

6. บ้านคลองใหญ่ สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้เป็นหมู่บ้านเล็กๆ รอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่ท้องนาและมีคลองสายหนึ่ง อยู่บริเวณตอนกลางของหมู่บ้าน ซึ่งคลองสายนี้เป็นคลองใหญ่มาก ชาวบ้านเรียกว่า คลองใหญ่ และเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “ชุมชนคลองใหญ่” ต่อมามีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้นตามจำนวนลูกหลาน และเมื่อคลองไม่ได้ใช้ประโยชน์ จากคลองใหญ่ในอดีต จึงกลายเป็นคลองที่มีขนาดเล็กในปัจจุบัน บ้านคลองใหญ่ เป็นชื่อของหมู่ 7 แต่ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มบ้านอื่น ได้แก่ บ้านฝั่งท่าและบ้านต้นมะพร้าว อยู่ในหมู่ 7 นี้ด้วย

7. หมู่บ้านนาพรหม ผู้อาวุโสเล่าต่อๆ กันมาว่ามีเศรษฐีชื่อ “นางพรหม” มีที่ดินหลายร้อยไร่ และได้บริจาคที่ดินสร้างวัดเพื่อใช้เป็นที่ทำบุญ และปฏิบัติศาสนกิจของประชาชนในหมู่บ้านตำบลนาพันสาม และได้ตั้งชื่อว่า “วัดนางพรหม” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดนาพรหม” เมื่อมีราษฎรเพิ่มมากขึ้นในบริเวณใกล้เคียงวัด หมู่บ้านจึงมีชื่อว่า “หมู่บ้านนาพรหม”

8. หมู่บ้านดอนแดง มีลักษณะเป็นที่ดอนมีป่าไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก สมัย 50 ปีที่ผ่านมามีบ้านเรือนเพียง 3 หลังคาเรือน สภาพเป็นกระต๊อบ ต่อมาเมื่อมีคนมาถางป่าทำคอกวัวและปลูกพืชผักหลายชนิด พืชที่ชาวบ้านนำมาปลูกและได้ผลดีมากที่สุด คือ แดงโม ที่มีรสหวาน ชาวบ้านจึงเรียกกันติดปากว่าดอนแดง

1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ส่วนใหญ่พื้นที่ของชุมชนนาพันสามจะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มกว้าง และเป็นที่ดิน สลับกันไป มีเนื้อที่ประมาณ 25.040 ตารางกิโลเมตร (หรือประมาณ 15,650 ไร่) อยู่ใกล้กับอ่าวไทยจึงได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในฤดูฝน มีลมมรสุมกรรโชกเรื่อยๆ แต่ไม่ได้สร้างความเสียหายมากนัก ซึ่งมีผลทำให้ฝนตกชุก เป็นพื้นที่ที่มีน้ำตลอดทั้งปี จึงมักจะประสบปัญหาน้ำท่วมในช่วงเดือนตุลาคมมาโดยตลอด เกิดจากฝนที่ตกหนักรวมกับน้ำที่ปล่อยมาจากเขื่อนแก่งกระจาน จนกระทั่ง พ.ศ. 2547 มีโครงการพระราชดำริให้ลอกคลอง D18 น้ำก็ไม่เคยท่วมอีกเลย ส่วนในช่วงหน้าแล้งจะมีลมที่เรียกว่า ลมหมุน หรือ ลมบ้าหมู เป็นกระแสมที่พัดมารวมตัวกันเป็นจุดจุดเดียว แล้วปั่นสูงขึ้นเรื่อยๆ นานประมาณ 10-20 นาที ความแรงของกระแสมสามารถทำให้ต้นไม้หักล้ม และหอบพัดพาเศษใบไม้ เศษฟาง และเศษกิ่งไม้ ไปตรงบริเวณอื่นๆ ได้ แต่ก็ไม่ได้สร้างความเสียหายมากนัก เหตุการณ์ลมหมุนที่รุนแรงที่สุดของตำบลเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความเสียหายให้กับบ้านของนางผ่องศรี ทัพพุก ซึ่งอยู่หมู่ที่ 8 แรงลมได้พัดหลังคาบ้านและตัวบ้านเสียหาย ด้วยลักษณะทางกายภาพของชุมชนบวกกับในอดีตที่ความเป็นเหตุเป็นผลมีน้อย จึงทำให้เกิดเป็นความเชื่อวาลมหมุนที่เกิดขึ้นเป็นเหตุมาจากคุณไสย ผู้อาวุโสจึงบอกเสมอว่าหากเราเห็นลมหมุนในหัวหนึ่ อย่าให้ลมหมุนโดนตัวเรา เนื่องจากผู้ที่มีวิชาอาคมได้ทำการปล่อยของมากับลม วิธีแก้ไขคือ ต้องท่องคาถาป้องกันตัวเอง เหตุการณ์ที่มาสสนับสนุนความเชื่อดังกล่าว คือ มีคนในชุมชนเคยโดนลมหมุนแล้วล้มลง บาดเจ็บรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จนต้องนำพระมาทำพิธีถอนคุณไสยออกไปจึงหายเป็นปกติ

1.3 อาณาเขต

ทิศเหนือ	:	ติดต่อกับตำบลสำมะโรง ตำบลโพพระ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ทิศใต้	:	ติดต่อกับตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	:	ติดต่อกับตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	:	ติดต่อกับตำบลหนองพลับ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

1.4 เศรษฐกิจชุมชน

การประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นอาชีพในภาคการเกษตร ได้แก่ การทำนาข้าว นาทุ้ง นาเกลือ ส่วนอาชีพเสริมนั้น ได้แก่ ขนมหวาน ซึ่งปัจจุบันการทำขนมหวาน ถือ

เป็นรายได้หลักนอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงโค เลี้ยงเป็ด ทำใบจาก และรับจ้างทั่วไป ฐานะของคนในชุมชนนับได้ว่ามีฐานะค่อนข้างดี คนในชุมชนบางส่วนประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ เป็นต้น

1.5 การเมืองการปกครอง

การพัฒนาหมู่บ้านของตำบลนาพันสามยึดแนวทางพระราชรัฐในการขับเคลื่อนชุมชน ใช้หลักการ บวร/บวร โดยเชื่อว่า นาพันสามโมเดล Napansam Model เป็นการทำงานขับเคลื่อนชุมชนในทุกๆ ภาคส่วนแบบองค์รวม ระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ผ่านเวทีสภาภาพ ตำบลนาพันสาม โดยมีท่านพระครูพิศาลวัชรกิจ เจ้าอาวาสวัดนาพรม เป็นประธานในที่ประชุม ในวันที่ 12 ของทุกๆ เดือน ประกอบด้วย

บ้าน ได้แก่ ชาวชุมชนนาพันสาม 9 หมู่บ้าน

วัด ได้แก่ วัดนาพรม วัดดอนมะขามช้าง

โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดนาพรม โรงเรียนบ้านดอนมะขามช้าง และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลนาพันสาม

โรงพยาบาล ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาพันสาม หมู่ที่ 5 และ 8 ชมรมผู้สูงอายุตำบลนาพันสาม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน

สหกรณ์เครดิตยูเนียนวัดนาพรม จำกัด

สภาองค์กรชุมชน สภาวัฒนธรรมตำบลนาพันสาม

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนาพันสาม

สถานีตำรวจภูธรหาดเจ้าสำราญ อาสาสมัครตำรวจหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันสาธารณภัย

กรรมการปกครอง ปลัดอาวุโส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชุมชนเข้มแข็ง หมู่ที่ 8

องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม

สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี

พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี พัฒนาชุมชนตำบล กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลนาพันสาม (กลุ่มแม่บ้าน) และเจ้าหน้าที่ชลประทาน กลุ่มผู้ใช้น้ำ และผู้ดูแลคลอง

หน่วยงานอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี กลุ่มเพชรบุรีดีจัง และกลุ่มลูกหว่านาพันสาม ฯลฯ

ตำบลนาพันสามแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านนาขลุ หมู่ที่ 2 บ้านนาขลุ หมู่ที่ 3 บ้านฝั่งท่า-นาโตนด หมู่ที่ 4 บ้านนาหัวเรือ-โรงแถว หมู่ที่ 5 บ้านดอนมะขามช้าง หมู่ที่ 6 บ้านนาพันสาม หมู่ที่ 7 บ้านฝั่งท่า-คลองใหญ่ หมู่ที่ 8 บ้านดอนหัวกรวด-นาพรม และหมู่ที่ 9 บ้านดอนแดง

คุณลักษณะของผู้นำที่ชาวนาพันสามต้องการ ได้แก่

- ประกอบอาชีพสุจริต
- มีความประพฤติดี
- ตั้งใจทำงาน
- เสียสละ
- มีมนุษยสัมพันธ์ดี ไม่ถือตัว
- อ่อนน้อมถ่อมตน
- ไม่โกงกิน
- รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน
- ช่วยแก้ปัญหาเวลาชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน
- ความสนิทสนมกันในชุมชน

1.6 วัฒนธรรมชุมชน

ด้วยตำบลนาพันสามเป็นชุมชนที่เก่าแก่ จึงมีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม สะท้อนผ่านวิถีชีวิตของชาวตำบลนาพันสาม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีทั้งที่สูญหาย และยังคงอยู่ กลุ่มวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ความเชื่อ และแบบแผนการปฏิบัติตนในสังคม ฯลฯ กลุ่มวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ การประกอบพิธีกรรม อาหาร และโภชนา ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม จิตรกรรม การจักสาน การแพทย์พื้นบ้าน ฯลฯ

ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มารวมอยู่ภายในวัดนาพรหม วัดนาพรหมจึงเป็นสถานที่อันทรงคุณค่า และเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามจึงได้ดำเนินการขับเคลื่อนตลาดน้ำนาพันสาม โดยใช้พื้นที่ในวัดนาพรหม เป็นพื้นที่จัดตลาดน้ำ เริ่มขึ้นในวันที่ 14 สิงหาคม 2558

2. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน ได้มีการจัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน “การทำข้อมูลชุมชน” ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มร่วมขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการคัดเลือกและจัดกระทำกับข้อมูลทางวัฒนธรรมที่รวบรวมขึ้น แล้วนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 6 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

1.1 วรรณกรรมพื้นบ้าน จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน ได้ปรากฏวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีเรื่องเล่าคล้ายคลึงกัน ดังนี้

เรื่องที่ 1 นิทานเรื่องผีพราย ตำบลนาพันสามมีสภาพพื้นที่เป็นคลอง จึงมีนิทานเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีพรายเป็นการเล่าต่อๆ กันมา เพื่อให้คนในชุมชนได้ระมัดระวังตัวเอง หากเป็นเวลาโพล้เพล้ แสงแดดเริ่มเป็นสีเหลืองควรรีบเร่งเข้าบ้าน ไม่ควรอยู่ในน้ำ ในท่า เพราะว่าอาจจะเจอผีพรายได้ พระภิกษุเชิด เป็นบุคคลท่านหนึ่งที่เคยพบกับผีพราย ในขณะที่ตนเองไปหาน้ำบริเวณสระน้ำที่บ้าน เมื่อมองขึ้นไป

บนต้นไม้เห็นผู้หญิงนั่งอยู่บนต้นไม้ มีเพียงใบหน้าเล็กเท่าไข่ไก่ ปะแป้งหน้าขาว ผมหยาบ ไม่มีลำตัว ซึ่งเป็นที่น่าประหลาดใจว่าคนในตำบลที่เสียชีวิตในน้ำทุกคนล้วนแต่เป็นคนที่ยายน้ำเป็น และบริเวณที่เสียชีวิตนั้นน้ำก็ไม่ลึกมาก ดังนั้นคนในตำบลส่วนใหญ่จึงเชื่อว่าเป็นเพราะผีพราย ผู้สูงอายุจึงมักพูดและสั่งสอนว่าให้ระมัดระวังในขณะที่เล่นน้ำ ระวังผีพรายจับ ถ้าผีพรายจับเราจะหมดกำลัง หมดแรง ความเชื่อเรื่องผีพรายนอกจากจะเป็นนิทานเรื่องเล่าแล้วยังแฝงไว้ด้วยคำสั่งสอนและข้อควรปฏิบัติตนในขณะที่อยู่ใกล้น้ำ

เรื่องที่ 2 นิทานเรื่องผีม้า สมัยก่อนชาวบ้านในตำบลนาพันสามเลี้ยงม้าสำหรับใช้เดินทาง เมื่อม้าเสียชีวิตก็จะมีวิธีการทำศพคล้ายๆ กับคน มีการนำสายสิญจน์มัดตราสังข์มามัดไว้ที่ขาหน้า และขาหลังของศพม้า เสร็จแล้วนำศพของม้าไปฝังไว้ที่ป่าช้า (บริเวณดอนยายเงิน) ผีม้าจะมีความดุแรงกว่าผีพราย ถ้าหลอกจะหลอกแรง ผีม้าจะยกขาหน้า 2 ขา ส่วนขาหลังดีดตะกุกฝุ่น อ้าปากกว้าง และวิ่งไล่ควบ ความน่ากลัวของผีม้า มีเรื่องเล่ากันว่า ตามหลอกหลอนพระภิกษุที่หนีไปเที่ยวกลางคืน (ดูภาพยนตร์กลางแปลง) หลังจากดูเสร็จเดินทางกลับมาวัดนาพรหม เมื่อมาถึงป่าช้าดอนยายเงิน พระภิกษุรูปนั้นพบกับผีม้า และท่านต้องวิ่งหนีผีม้าตั้งแต่บริเวณป่าช้าเก่าดอนยายเงิน มาถึงวัดนาพรหม เมื่อเข้าเขตวัดนาพรหมแล้วผีม้าไม่สามารถตามเข้ามาได้ และหลังจากนั้นไม่นานพระภิกษุรูปนั้นก็เจ็บป่วยและมรณภาพไปในที่สุด

เรื่องที่ 3 นิทานเรื่องหัวล้านชนกัน ชาวตำบลนาพันสามนิยมขุดคลองเพื่อให้สัญจรไปมาได้สะดวก โดยนายเที่ยง สุนทร ซึ่งเป็นอดีตกำนันของตำบลนาพันสาม และนายภู ศรีอำพัน ซึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านของตำบลนาพันสาม ทั้งสองคนมีศีรษะล้าน ได้ขุดคลองมาชนกัน จึงต้องหลบกันจนกลายเป็นโค้ง อยู่บริเวณคลองใหญ่ หมู่ที่ 7 ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า “คลองหัวล้านชนกัน” ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมา หากใครเล่าเรื่องนี้ จะเรียกเสียงหัวเราะได้โดยตลอด

ภาพที่ 4.1 บริเวณ “คลองหัวล้านชนกัน”

1.2 ตำนานพื้นบ้าน

เรื่องที่ 1 ตำนานวัดนาพรหม

วัดนาพรหมตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี บนเนื้อที่กว่า 16 ไร่ เป็นวัดที่เก่าแก่ วัดนาพรหมตั้งมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เมื่อพิจารณาถึงโบราณสถานของวัด ในปัจจุบันจะพบว่า น่าจะถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ส่วนจิตรกรรมฝาผนังฝรั่งชี้ว่าควาที่น่าจะถูกวาดเพิ่มเติมขึ้นภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นที่น่าสนใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แรกเสด็จมาเมืองเพชรบุรี หลังจากทรงขึ้นครองราชย์แล้วนั้น ได้เสด็จทางเรือถึงตำบลบางทะเลแล้วจึงเสด็จเข้าตัวเมืองเพชร เมื่อ พ.ศ. 2401 และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จโดยทางเรือไปบางทะเล เมื่อ พ.ศ. 2447 และประทับแรมที่บางทะเลคืนหนึ่ง ทั้งสองพระองค์จะเคยเสด็จผ่านวัดนาพรหมหรือไม่ยังไม่มีหลักฐาน

เจ้าอาวาสวัดนาพรหมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเท่าที่สืบค้นได้มีดังนี้

คุณพ่อบุญรอด หรือคุณพ่อตามืด

พระอธิการเอี่ยม หรือท่านเจ้าคุณเอี่ยม

พระอธิการสะอาด

พระอธิการพิศ

พระอธิการพ่วง

พระอธิการมน สุวันโน (ลาออก)

พระอธิการสี

พระครูมน สุวันโน

พระครูวัชรธรรมโชติ (เทียบ จิตโชติโก)

พระครูพิศาลวัชรกิจ 2528-ปัจจุบัน นอกจากนี้ท่านยังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันมีพระภิกษุในวัดจำนวน 11 รูป

แหล่งโบราณคดีที่สำคัญของวัดนาพรหม ได้แก่

1) โบสถ์เก่า ด้วยสถาปัตยกรรมภายนอกที่สวยงาม ก่อสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายในอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังเขียนขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นงานศิลปกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่าอีกแห่งหนึ่งของเมืองเพชรบุรี จิตรกรรมที่วัดนาพรหมนั้นเขียนไว้สามด้าน คือผนังหุ้มกลองด้านตรงข้ามพระประธาน และผนังแป้ทั้งสองด้าน จุดที่น่าสนใจอยู่ตรงภาพมารผจญเป็นภาพฝรั่งชี้ว่า

ผนังหุ้มกลองฝั่งตรงข้ามพระประธานเขียนภาพมารผจญ ผนังนี้ภาพยังคงสมบูรณ์มาก ไม่ต้องตีความอะไรเพราะบอกเล่าเรื่องราวโดยตรง และเป็นไปตามขนบนิยมในการเขียนภาพมารผจญไว้ตรงข้ามพระประธาน จิตรกรเขียนภาพกองทัพพระยามารยกมาทางด้านขวา และถูกมวล

น้ำจากมวยผมแม่พระธรณีท่วมกองทัพแตกพ่ายไปทางด้านซ้าย แม่พระธรณีที่นี้อยู่ในท่ายืนบิดกาย บิบบวยผม นับเป็นการวางนาฏลักษณ์ได้งามมากสำหรับการเขียนภาพแม่พระธรณี ส่วนภาพฝรั่งชีว่ว ที่นิยมไปชมกันก็อยู่ที่ผนังด้านนี้ ผนังระหว่างช่องประตูที่ผนังหุ้มกลองด้านนี้เขียนภาพทวารบาลเป็น ภาพยักษ์

ผนังแป้นภาพเขียนระหว่างช่องหน้าต่างทั้งสองด้านแต่ส่วนใหญ่เลอะเลือนไปเกือบหมด ยังพอเห็นภาพบางส่วน เช่น ต้นไม้มีนกเกาะและมีคนถูกแขวนอยู่บนต้นไม้ ต้นไม้ออกผลเป็น ผู้หญิงซึ่งหมายถึงต้นมักกะลีผล ภาพปราสาท ภาพบุคคลนั่งในปราสาท ภาพเจดีย์ที่มีเทวดากำลัง เหาะมาสักการะหมายถึงพระจุฬามณีบนดาวดึงส์ ดังนั้นภาพที่เขียนระหว่างช่องหน้าต่างจึงประกอบไปด้วยภาพนรก (ต้นไม้มีนกเกาะและมีคนถูกแขวนอยู่บนต้นไม้) ป่าหิมพานต์ (มีต้นมักกะลีผล) และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่มีพระจุฬามณี เป็นไปได้ว่านายช่างจิตรกรได้วางเรื่องสำหรับจิตรกรรมฝาผนัง ที่อยู่ระหว่างช่องหน้าต่างนี้ให้เป็นเรื่องราวในกามภูมิซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์ไตรภูมิ อันประกอบไปด้วย กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ

ในส่วนของกามภูมิซึ่งประกอบไปด้วย ทุกคติภูมิ และ สุขคติภูมิ โดยทุกคติภูมิ ได้แก่ นรกภูมิ เปรตภูมิ อสุรกายภูมิ เจริญานภูมิ ส่วนสุขคติภูมิ ได้แก่ มนุสสภูมิ จาตุมาหาราชิกา ดาวดึงส์ ดุสิต ยามานิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ผู้วาดเลือกที่จะเล่าเรื่องนรกภูมิผ่านภาพนรก มนุสสภูมิผ่าน ภาพมักกะลีผลในป่าหิมพานต์ และดาวดึงส์สวรรค์ผ่านภาพปราสาทไพชยนต์ของพระอินทร์และพระ จุฬามณีเจดีย์ เริ่มตั้งแต่ผนังแป้นขวามือของพระประธาน ซึ่งมีผนังระหว่างช่องหน้าต่างสี่ผนัง นายช่างน่าจะเขียนภาพนรกไว้ถึงสามผนัง แต่เลือนหายไปสองผนัง เหลือผนังที่สองเป็นภาพต้นไม้มีหนาม แหลม มีนกแร้งเกาะอยู่ และสัตว์นรกถูกแขวนขาห้อยลงมา จากหลักฐานที่เหลือแสดงให้เห็นว่านี่เป็น นรกสิมพลี ซึ่งอยู่ในส่วนของยมโลกียนรก ตามตำรากล่าวว่ามีถึง 320 ชุม เป็นนรกขุมย่อยซึ่งอยู่ราย รอบทั้ง 4 ทิศ ทิศละ 10 แห่ง ของมหานรก 8 ชุม ส่วนผนังที่ติดกับพระประธานนั้นเหลือภาพต้น นารีผลอยู่ แสดงให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ของป่าหิมพานต์ในมนุสภูมิ

ถัดมาที่ผนังด้านซ้ายมือของพระประธานซึ่งมีช่องระหว่างหน้าต่างสี่ช่องเช่นกัน ช่องแรกติดพระประธานยังไม่มีภาพเขียน ช่องที่สองและสามถัดมามีภาพยอดปราสาทแต่เลือนรางไป แล้ว ส่วนช่องที่สี่ติดประตูด้านหน้าเป็นภาพดาวดึงส์สวรรค์ มีไพชยนต์มหาปราสาทของพระอินทร์ พระจุฬามณีเจดีย์และเหล่าเทวดาเหาะมาสักการะ ลักษณะอาการของเทวดาที่เหาะมาแสดงอาการ เหาะแบบก้มหน้าลง อาจหมายถึงเหาะมาจากสวรรค์ชั้นที่สูงกว่า เป็นไปได้ว่าหมายถึงเทวดาที่ตาม เสด็จพระศรีอาริยมุตไตรยจากสวรรค์ชั้นดุสิตที่อยู่เหนือขึ้นไปมาสักการะพระจุฬามณีเจดีย์ ตามธรรมเนียมการเขียนภาพสวรรค์ดาวดึงส์ในงานช่างสมัยรัตนโกสินทร์ที่รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระมาลัยที่ นิยมเขียนภาพพระมาลัยไปสักการะพระจุฬามณีและได้สนทนารธรรมกับพระอินทร์และพระศรีอาริย

เมตไตรย เป็นไปได้ว่าภาพปราสาทที่เลื่อนรางไปในสองห้องก่อนหน้าอาจเขียนภาพสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาของท้าวจัดโลกบาล ซึ่งเป็นสวรรค์ที่อยู่ต่ำกว่าดาวดึงส์หนึ่งชั้น

ภาพระหว่างช่องหน้าต่างที่เหลืออยู่นี้แสดงให้เห็นว่า นายช่างตั้งใจเขียนภาพกามภูมิ โดยเรียงลำดับจากทุกติภูมิไปหาสุคติภูมิ โดยเขียนวนเป็นทักษิณาวรรตวนไปรอบผนังโบสถ์ โดยเริ่มจากนรกชุมไฉยมหนึ่ง (เลื่อนหายไปทั้งผนัง) ไปจบที่ดาวดึงส์สวรรค์

ส่วนเหนือขอบหน้าต่างของผนังแปทั้งสองด้านเป็นภาพอดีตพุทธเจ้าพร้อมพระสาวกนั่งเป็นแถว ระหว่างอดีตพระพุทธเจ้าและพระสาวกแต่ละชุดมีภาพฉัตรคันไว้ ผนังนี้มีภาพอดีตพระพุทธเจ้าฝั่งละห้าพระองค์ โดยที่ฝั่งขวามือของพระประธานนั้นเขียนเสร็จแล้ว แต่ฝั่งซ้ายมือของพระประธานนั้นมีทั้งที่ลงสีแล้ว และแบบที่ยังเป็นภาพร่าง

ภาพที่ 4.2 เทวดาเหาะมาถวายสักการะพระจุฬามณี จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม

ภาพที่ 4.3 พระจุฬามณี จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม

ภาพที่ 4.4 อดีตพระพุทธเจ้า จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม

ภาพที่ 4.5 มารผจญ จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรหม

ภาพที่ 4.6 ต้นมักกะลีผล จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรม

ภาพที่ 4.7 พระอินทร์ในไพฑูริย์มหาปราสาท จิตรกรรมฝาผนังวัดนาพรม

ด้านหน้าของโบสถ์พบพระปรางค์ องค์ปรางค์ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมขนาด 3.9 เมตร สูง 2 เมตร เจาะช่องประตู 1 บาน หันหน้าไปทางอุโบสถมีบานประตูไม้ ได้ขอบประตูมีอักษรจารึก “นางเจือ ช่างก่อ กิ่งเฮง พ.ศ. 2479” เป็นอักษรกลับ เจาะหน้าต่าง 1 ช่องทางตะวันออก ช่องหน้าต่างเป็นลูกกรงเหล็ก เหนือฐานเป็นแท่งสิงห์ซ้อน 3 ชั้น องค์ปรางค์ย่อมุมไม้สิบสอง เจาะช่อง 4 ด้านประดิษฐานพระพุทธรูป มีลายปูนปั้น ยอดปรางค์มีวัชรมีกระดิ่งห้อย พระปรางค์สูงประมาณ 9 เมตร

ภาพที่ 4.8 พระปรางค์ในวัดนาพรหม

2.) วิหาร เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน ยาว 12.3 เมตร กว้าง 5.6 เมตร ผนังด้านข้างเจาะหน้าต่างด้านละ 2 บาน ผนังด้านหลังก่อทึบ ผนังด้านหน้าเจาะประตู 2 บาน ไม่มีลวดลาย ผนังเรียบปูนฉาบตอนล่างหลุดหมดแล้ว หลังคาลาดสองชั้น มุงกระเบื้องใบโพธิ์ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เดิมน่าจะใช้เป็นสถานที่ในการทำสังฆกรรม แต่ไม่ปรากฏพุทธสีมา ซึ่งวิหารในอดีตล้อมรอบด้วยคลอง หรือ "อุทกสีมา" แต่ด้วยขนาดเล็ก อาจจะไม่เพียงพอในการทำสังฆกรรม จึงสร้างโบสถ์ขึ้นมา แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ระหว่าง วิหาร กับ โบสถ์ อะไรสร้างก่อนกัน ข้อสรุปจาก

หลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นที่แน่ชัดว่า ไม่ว่าโบสถ์ หรือวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมที่ล้วนแล้วสร้าง ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งสิ้น อายุไม่แตกต่างกันมาก ข้อสังเกตที่น่าสนใจพอควรคือ ทำไมต้อง สร้างทั้งโบสถ์และวิหารขึ้นมาในช่วงเวลาที่ไม่ห่างกันมากนัก ระยะเวลาเมื่อไม่ใช้วิหารในการทำสังฆ กรรม จุดศูนย์รวมความเชื่อของคนในชุมชนอยู่ที่เศียรพระศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นเศียรขององค์หลวงพ่อ ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประดิษฐานอยู่ในโบสถ์เกิดชำรุดในส่วนล่าง ชาวบ้านจึงช่วยกันทุบตั้งแต่ที่นั่งพระบาท ขึ้นมาเรื่อยๆ คงเหลือแค่เศียรซึ่งมีลักษณะวงพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยมมน มีไรพระศกเป็นกรอบวงพักตร์ พระหนูป้านเป็นรูปคางคน พระนาสิกเป็นสันคม พระขนงชัดเจนเป็นเส้นกระด้างคล้ายปีกนกบรรจบ กัน ขมวดพระเกศามีขนาดเล็กเป็นจุด พระรัศมีเป็นเปลว

พระครูพิศาลวัชรกิจ เริ่มบูรณะถากถางป่าที่ปกคลุมบริเวณวิหาร ปรับพื้นที่ และเริ่ม เปิดวิหารให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปสักการะกราบไหว้ได้ เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา สังเกตได้จากงานเขียนของล้อม เพ็งแก้ว, สมบูรณ์ แก่นตะเคียน และบัวไทย แจ่มจันทร์ ในปี 2532 ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูวัชรธรรมโชติ (เทียบ ฐิตโชติโก) ยังไม่มีการ กล่าวถึงเศียรพระศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นว่าในอดีตวิหารอาจจะถูกปิด (พระครูสมุห์เชาวลิต มหาปณ โญ และคณะ, 2532)

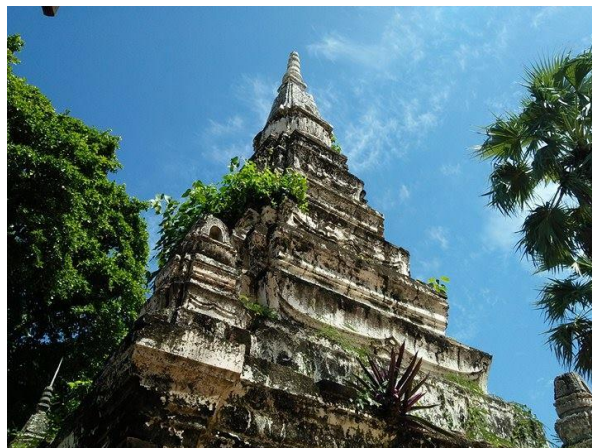

ภาพที่ 4.9 วิหารวัดนาพรหม

ภาพที่ 4.10 เศียรพระศกดิ์สิทธิ์

วิหารด้านหน้าจะมีเจดีย์ซึ่งเป็นเจดีย์องค์ที่ใหญ่ที่สุดในวัดนาพรหม ตั้งอยู่ด้านหน้าวิหาร ลักษณะคล้ายระฆังคว่ำ รูปทรงเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ปล้องไฉนเป็นบัวกลุ่ม มีบัวรองรับองค์ระฆังฐานสูง 7 ชั้น ชั้นล่างสุดเป็นฐานสี่เหลี่ยมมีเจดีย์เล็กอยู่สี่มุม ลักษณะทรวดทรงเช่นเดียวกับเจดีย์องค์ใหญ่ องค์ระฆังมีช่องสี่ช่องสำหรับใส่พระพุทธรูปเช่นเดียวกับเจดีย์สี่มุม พระเจดีย์องค์ใหญ่ฐานกว้าง 4.6 เมตร ก่ออิฐถือปูน เป็นงานศิลป์ที่สวยงามโดดเด่นมากของวัดนาพรหมแต่ตอนนี้ปูนได้ร้าวแตกในบางส่วน

ภาพที่ 4.11 เจดีย์ในวัดนาพรหม

เรื่องเล่าของคนในชุมชนเกี่ยวกับองค์เจดีย์นั้น ชาวบ้านเชื่อว่าภายในเจดีย์มีทรัพย์สมบัติอยู่ โดยหลวงปู่เอี่ยม (เจ้าอาวาสรูปที่ 2 ของวัดนาพรหม) ท่านได้พบเห็นโองสมบัติหน้าวิหารที่ท่านอยู่ ท่านจึงทดลองวางจีวรไว้บนโองสมบัติแล้วให้เด็กวัดไปเอาจีวรที่วางไว้ปากโองมาให้ เด็กวัดคนนั้นจึงไปนำจีวรมาให้หลวงปู่เอี่ยมทันที หลวงปู่เอี่ยมได้ถามเด็กวัดว่าเห็นโองสมบัติตรงนั้นหรือไม่ เด็กวัดคนนั้นตอบว่าไม่เห็น ท่านจึงได้สร้างเจดีย์บริเวณนั้นโดยเผาอิฐและฉาบปูนปิดทางเข้าออกให้มืดเพื่อเก็บรักษาโองสมบัติของวัด นาพรหมให้พ้นจากอันตรายและเพื่อเป็นสมบัติของวัดสืบต่อไป ใครที่คิดมาขโมยสมบัติก็มักจะเจออาถรรพ์ต่างๆ

ด้านหลังวิหารพบเจดีย์แดง ลักษณะก่ออิฐถือปูนมีโครงเหล็ก สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างรุ่นเดียวกับพระปรารักษ์ เจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมยาว 3 เมตร เจาะช่องประตูหันไปทางทิศใต้ มีช่องลมเล็กๆ 2 ช่อง ทางทิศเหนือ เป็นเจดีย์ระฆังทรงกลม มีปล้องไฉนลักษณะอย่างบัวลูกแก้วซ้อน 7 ชั้นเหนือขึ้นไปมีปลียอด

ภาพที่ 4.12 เจดีย์แดงในวัดนาพรหม

เรื่องเล่าของคนในชุมชนเกี่ยวกับเจดีย์แดง คือ พระภิกษุ 1 รูป ได้นั่งสมาธิจนมรณภาพในท่านั่งสมาธิ ชาวบ้านจึงสร้างเจดีย์แดงขึ้นเป็นรูประฆังบริเวณนั้น เคยมีชาวบ้านมาทำพิธีจนความอาถรรพ์ของเจดีย์แดงโดยการเอาปืนมายิงเจดีย์แดงทางด้านหน้า ปรากฏว่าเมื่อเหนียวไกปืนทำท่าจะยิงก็ไม่สามารถยิงได้

3.) กุฏิ เป็นเรือนทรงไทยเชื่อมติดต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีหอฉันอยู่ตรงกลาง หอสวดมนต์อยู่ทางทิศตะวันออก มุมด้านทิศตะวันตกเป็นโรงครัว กุฏิเหล่านี้เดิมเป็นคณะบนและคณะล่าง คณะบนมีพระอาจารย์ทวลเป็นผู้ควบคุมดูแล ส่วนคณะล่างนั้นคุณพ่อมั่นเป็นผู้ดูแล สาเหตุของการยุบรวมเกิดจากความขัดแย้งในหมู่ภิกษุสงฆ์ซึ่งอาจควบคุมได้ยาก สมควรที่จะยุบกุฏิคณะบน (บริเวณเรือแม่แก่งในปัจจุบัน) เอามารวมกับคณะล่าง เนื่องจากภิกษุคณะบนมีจำนวนน้อยกว่า ด้วยภูมิปัญญาของพระภิกษุในอดีตที่เชี่ยวชาญทางด้านงานช่าง การย้ายกุฏิจากคณะบนมารวมกับคณะล่างจึงสามารถใช้วิธีการยกมาวางไว้ได้เลย เพียงแค่เตรียมชุดหลุมวางเสาไว้ ไม่ต้องรื้อถอนใดๆ นอกจากกระเบื้องหลังคา โดยอาศัยขอแรงจากชาวบ้านในช่วงที่มีคนมาทำบุญมากๆ เช่น ช่วงวันสงกรานต์ กุฏิมีความงดงามในเรื่องสถาปัตยกรรมไทยหากสังเกตบริเวณบานจั่ว ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากริมถนนด้านนอกวัด จะเห็นงานไม้มีการออกแบบลวดลายแกะสลักไว้อย่างสวยงาม ซึ่งลวดลายดังกล่าวพบเห็นได้ไม่มากนัก

ภาพที่ 4.13 หน้าจั่วของกุฏิวัดนาพรหม

ปัจจุบันบนกุฏิ ได้มีการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่สำคัญหลายชิ้นเพื่อเตรียมจัดทำพิพิธภัณฑ์ เช่น หงส์ ที่ทำจากโลหะผสม เครื่องถ้วยลายครามลายมังกร 4 เล็บ พานที่มีส่วนผสมของทองแดงและสำริดรวมกัน จานที่มีตราประทับว่า Made in Holland. Societe ceramique Maastricht. สะท้อนให้เห็นถึงความมีฐานะของคนในชุมชน ณ ขณะนั้น

ภาพที่ 4.14 พานโบราณ

ภาพที่ 4.15 เครื่องถ้วยลายคราม

ภาพที่ 4.16 หงส์โลหะ

4.) ศาลาการเปรียญไม้สัก เป็นศาลาไม้ทรงไทยยกพื้นสูงประมาณ 1.80 เมตร ยาว 20 เมตร กว้าง 10 เมตร หันไปทางทิศตะวันออก ด้านหน้ามีศาลาหลังย้อยปลูกขวางมีชานเชื่อมต่อกับหลังใหญ่ ศาลาหลังใหญ่มีบันไดปูนรูปอัมรินทร์สองด้าน ประตูบานเปิดคู่ ฝากระดานลูกฟัก บานหน้าต่างเป็นกรอบไม้ซี่กรงเหล็ก ด้านหลังเป็นชาน หลังคามุงกระเบื้องใบโพธิ์ ฝาปีกนกลาดลงทั้ง 4 ด้าน มีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ไม่มีลวดลายหน้าบัน ข้างในมีธรรมมาสน์ 1 หลัง ส่วนศาลาหลังย้อย ฝากระดานลูกฟัก มีบานหน้าต่างมีसनอกตรงกลางทุกห้อง หน้าบันเป็นไม้จำหลักลายชอกนกเปลวปิดทอง พื้นลายปิดกระຈกสีน้ำเงินมีจารึกตรงกลางหน้าบันว่า “นางนิล สังข์ด้วง สร้างขึ้น พ.ศ. 2503” (เฉพาะลายหน้าบัน)

ภาพที่ 4.17 ศาลาการเปรียญไม้สัก

บุษบกธรรมมาสน์ หรือธรรมมาสน์ยอดของวัดนาพรหม มีลักษณะสวยงาม และยังสมบูรณ์ดีทั้งส่วนยอด ส่วนกลาง ส่วนฐาน ใช้เป็นธรรมมาสน์เทศน์บนศาลาการเปรียญ จำหลักลาย ลงรัก ปิดทอง ประดับกระຈกไว้อย่างประณีตโดยเฉพาะกระຈกปฏิกุณย ยอดนกพญาลีลาว แสดงถึงฝีมือช่างที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ลักษณะรูปแบบและการจำหลักลายเป็นฝีมือสกุลช่างวัดเกาะเพชรบุรี มีส่วนที่แปลกไปก็ตรงที่ครุฑประจําธรรมมาสน์ เป็นครุฑที่หล่อด้วยโลหะ แทนที่จะเป็นครุฑจำหลักไม้

ส่วนประกอบอื่นๆ ของบุษบกธรรมมาสน์ ไม่ว่าจะเป็นลายหน้ากระดาน ลายต้นเสา คันทวย ลายฐาน จำหลักลายประดับกระຈกแว่วไว้อย่างงดงาม และฐานล่างสุด จำหลักรูปสัตว์นามปีอย่างละคู่ครบครัน บันไดธรรมมาสน์เป็นบันไดนาค ลำตัวนาคจำหลักลายประกบกระຈก ส่วนที่หัวนาค และหางนาค จำหลักลายอย่างวิจิตรบรรจง ปัจจุบัน บุษบกธรรมมาสน์วัดนาพรหมนี้ ถูกปิดกั้นด้วยกระຈก

ภาพที่ 4.18 บุษบกธรรมาสน์

5.) เรือแม่แก่งทอง เป็นเรือที่ขุดจากไม้ซุงทั้งต้นมีความยาว 9 วา กว้าง 2 ศอก 1 คืบ 4 นิ้ว โดยคำว่า แก่ง คือ ที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งอยู่ตรงกลางของลำเรือ หลวงปู่เอี่ยม อดีตเจ้าอาวาสวัดนาปรังได้รับพระราชทานเรือแม่แก่งทองจากรัชกาลที่ 4 ตำนานเล่าว่าในสมัยนั้นหลวงปู่เอี่ยมท่านมีตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บวชผู้ชายอายุ 20 ปี ให้เป็นพระ กุฎมณเฑียรบาลในสมัยก่อนบอกว่าใครที่บวชพระไม่ต้องไปเป็นทหาร เพราะฉะนั้นผู้ชายที่ไม่อยากไปเป็นทหาร พออายุครบ 20 ปีจึงมาบวชเป็นพระจำนวนมาก พระวัดนาปรังจึงมีเป็นร้อยคน มีทั้งที่บวช 2-3 พรรษา บวชไม่สึก ทำให้ไม่มีคนไปจับทหาร เรื่องก็ไปถึงอำเภอและจังหวัด จังหวัดก็รายงานให้กับพระราชเลขาในวังทราบที่หลวงปู่เอี่ยมบวชพระหมดแล้ว หลวงปู่เอี่ยมจึงได้รับหมายเรียกให้ไปเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 4 หลวงปู่ท่านก็ไปทางเรือ เพราะไม่มีรถยนต์ ลูกศิษย์นั่งหิ้วกับท้าย ท่านนั่งตรงกลาง พายเรือลำเล็กๆ จนถึงตัวเมืองเพชรบุรี ไปเฝ้ารัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงถามหลวงปู่เอี่ยมว่าทำไมตำบลนาพันสามจึงไม่มีใครมาเป็นทหารเลย นายอำเภอบอกว่าหลวงปู่บวชคนหมดแล้ว ทำไมถึงบวชมากอย่างนี้ หลวงปู่ท่านจึงตอบอย่างตรงไปตรงมาว่า ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้บวชก็ต้องบวช รัชกาลที่ 4 ทรงพอพระราช

เหตุภัยกับคำตอบของหลวงปู่เอี่ยม พระองค์จึงพระราชทานเรือแม่แก่งให้กับหลวงปู่เอี่ยม โดยให้ฝีพายหลวง 28 คน พายมาส่งหลวงปู่ที่วัด แต่แก่งของเรือนั้นได้ถูกถอดไว้ที่วัดเกาะ เพราะว่าลวดสะพานบริเวณวัดเกาะไม่ได้ (ประสงค์ หมู่ศิริ, สัมภาษณ์ 12 พฤศจิกายน 2559)

ภาพที่ 4.19 เรือแม่แก่งทอง

ชาวบ้านนาพรอม นาขลุ่ และใกล้เคียง ต่างเชื่อกันว่า เรือลำนี้มีแม่ย่านางแรงและเฮี้ยนมาก ถึงช่วงที่มีการแข่งเรือ คือ ช่วงถวายผ้ากฐิน หากเรือไม่ได้ลงน้ำ ชาวบ้านจะได้ยินเสียงร้องไห้ นอกจากนั้นยังนับถือกันว่าเป็นเรือขลัง เรือศักดิ์สิทธิ์ มีคนไปบนบานบวงสรวงกันตลอด สิ่งของที่ใช้นับถือมี ไก่ จักจั่น หวี แป้ง น้ำมัน พวงมาลัย รูปเทียน และทองคำเปลว

6.) พิพิธภัณฑ์ชาวนา เรือนโบราณ เตาตาล และนาวิเศษสุนทรีย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเป็นศูนย์สาธิตการศึกษาดูงาน พระครูพิศาลวัชรกิจ เจ้าอาวาสวัดนาพรอม ได้เก็บรวบรวมเครื่องมือทำมาหากิน ของใช้ในชีวิตประจำวันนำมาจัดแสดง เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนนาพันสาม นอกจากเครื่องมือเครื่องใช้แล้วยังมีชาวบ้านบางส่วนได้นำข้าวของที่ขุดได้มาบริจาค เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเคยเป็นเมืองเก่าด้วยชัยภูมิที่ตั้งเป็นพื้นที่ดอนเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน มีหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เศษเครื่องกระเบื้องที่เผาด้วยอุณหภูมิสูง ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ครก โอง ฯลฯ คาดว่าอยู่ในสมัยอยุธยา แสดงให้เห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีกลุ่มบ้านอยู่จริงๆ และสอดคล้องกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีเรือนโบราณจำลองที่

สร้างขึ้นด้วยฟายโฮงซึ่งพบไม่มากนักในปัจจุบัน และเตาตาลซึ่งปัจจุบันมีน้อย เทพอยู่ เพียงคนเดียวในตำบลที่ประกอบอาชีพการทำน้ำตาลโตนด และพร้อมที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้การทำน้ำตาลโตนดให้กับบุคคลที่สนใจเรียนรู้ นอกจากเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำน้ำตาลโตนดแล้ว ยังนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในตำบลนาพันสาม

ภาพที่ 4.20 การทำน้ำตาลโตนดในวัดนาพรมของนายน้อง เทพอยู่

ภาพที่ 4.21 เรือนโบราณฝายหอยโข่ง

ภาพที่ 4.22 พิพิธภัณฑ์ชาวนา

ภาพที่ 4.23 นานิเวศน์สุนทรีย

นอกจากนี้พระครูพิศาลวัชรกิจ เจ้าอาวาสวัดนาพรหม ได้เล็งเห็นว่าเมื่อไม่มีคนทำน้ำตาลโตนด ต้นตาลก็จะหมดลง จึงดำเนินโครงการทิวตาลล้านต้น บริเวณเลียบบคลอง D18 ทางด้านทิศตะวันออกของวัดนาพรหม ได้มีการจำลองการทำนา ซึ่งใช้ชื่อนานิเวศน์สุนทรียขับเคลื่อนโดยกลุ่มเยาวชนที่มีชื่อว่า กลุ่มลูกหว่านาพันสาม ได้ทำแปลงนาปลอดสารพิษ 2 แปลง และใช้วิธีการทำนาแบบดั้งเดิม พิพิธภัณฑสถานวัดนาพรหม เป็นแหล่งเชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น และโภชนาการ ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น ปิดตำบलगิณฟรี มหกรรมขนมหวาน ฯลฯ ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มารวมอยู่ภายในวัดนาพรหม วัดนาพรหมจึงเป็นสถานที่อันทรงคุณค่า และเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน

เรื่องที่ 2 ตำนานโคกเศรษฐี

ชาวนาพันสามมีความเชื่อว่า โคกเศรษฐี เป็นกลุ่มบ้านเก่าที่มีความเจริญรุ่งเรือง ด้วยชัยภูมิที่ตั้งเป็นพื้นที่ดอนเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน มีหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เศษเครื่องกระเบื้องที่เผาด้วยอุณหภูมิสูง ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ครก โอง ฯลฯ คาดว่าอยู่ในสมัยอยุธยา แสดงให้เห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีกลุ่มบ้านอยู่จริงๆ และสอดคล้องกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ของชุมชน มีเรื่องเล่ามากมายเกี่ยวกับตำนานเรื่องโคกเศรษฐี หรือ เมืองลับแล บางคนเคยได้ยินเสียงปี่พาทย์ตะโพนในวันสำคัญต่างๆ ดังออกมาจากโคกเศรษฐี บางคนเล่าว่ามีคนเคยพลัดหลงเข้าไปเห็นเรือนหลังใหญ่โต สวยงาม พบเศรษฐีท่านหนึ่ง ในเรือนเต็มไปด้วยบ่าวไพร่ เมื่อออกมาได้ก็ไม่เห็นเรือนหลังนั้นอีกเลย ดินแดนแห่งนี้ยังเป็นดินแดนที่รวมความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ความ

หลังของพื้นที่ ในอดีตไม่มีใครกล้าเข้าไปยังพื้นที่แห่งนี้ เนื่องจากเป็นป่าหนามพุดดอครึมเขียว คุนากลัว ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นของนายจวน พรหมประเสริฐ มีชาวบ้านขอเช่าที่เพื่อทำนาและเข้าไปเลี้ยงวัว แม้บรรยากาศจะไม่น่ากลัวเหมือนในอดีตแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงสัมผัสกับสิ่งที่มองไม่เห็นได้

นอกจากเศษเครื่องกระเบื้องที่สามารถพบเห็นได้ในบริเวณดังกล่าวแล้วนั้น ยังเคยมี คนในชุมชนเก็บโบราณวัตถุได้ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว เช่น “พระภิกษุเชิด เป็นอีกหนึ่งท่าน ที่เคยไปเลี้ยงวัว บริเวณดังกล่าวแล้วเห็นผู้หญิงยืนอยู่บนคันนา (บริเวณต้นมะขามในปัจจุบัน) แต่มองไปได้ไม่นานนักก็หายไป ด้วยความตกใจจะยกเท้าวิ่งหนี ก็ยกไม่ขึ้น เหมือนมีอะไรติดอยู่ที่บริเวณเท้า เมื่อก้มลงไปดู ก็พบถ้วยลายครามอยู่ตรงเท้าของตนเอง จึงยกมือไหว้ขอเอากลับไปไว้ที่บ้าน” ปัจจุบันเครื่องถ้วยดังกล่าวก็ยังอยู่ที่บ้านของพระภิกษุเชิด เนื่องจากเป็นที่ดอน ดินจากบริเวณโคกเศรษฐีถูกนำมาใช้เป็นดินในการถมที่เพื่อสร้างบ้านเรือนโดยการบริหารจัดการจากหมอผล วรรณสูตร ในสมัยนั้น มีกรณีทะเลาะกันมา คือ ชาวบ้านคนหนึ่งซื้อดินจากบริเวณดังกล่าวไปก็ได้พบกับกำไลทองซึ่งถือได้ว่าเป็นของอีกชิ้นหนึ่งที่เก็บได้จากบริเวณดังกล่าว

ภาพที่ 4.24 โคกเศรษฐี

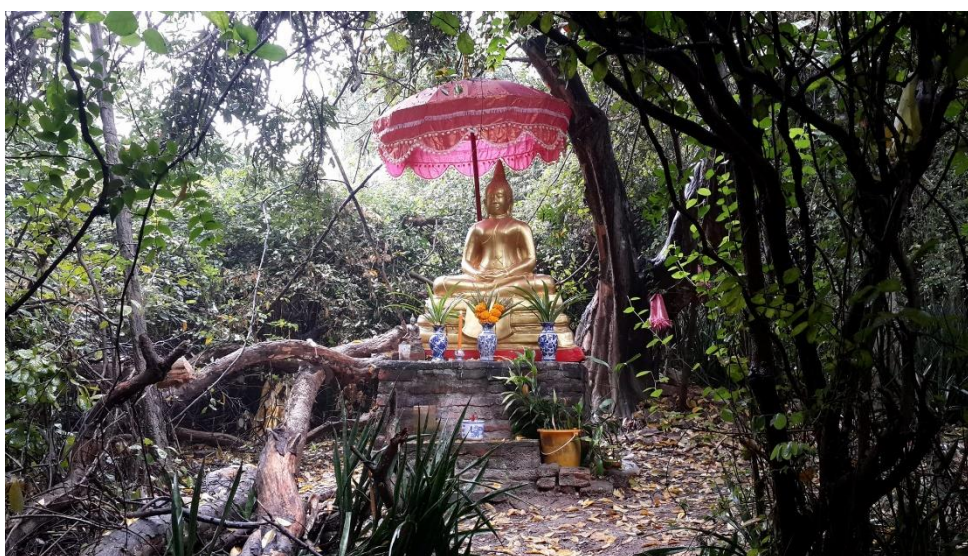
ภาพที่ 4.25 เศษเครื่องกระเบื้องที่พบบริเวณโคกเศรษฐี

เรื่องที่ 3 วัดดอนแดง (ร้าง)

วัดดอนแดงมีเพียงฐานของโบสถ์และอิฐเพียงเล็กน้อยหลงเหลือให้ดู จากลักษณะอิฐเป็นอิฐโบราณมีลักษณะใหญ่ไม่สามารถบ่งบอกยุคสมัยได้ชัดเจน เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบอื่นๆ ร่วม เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ กำแพง ฯลฯ

ภาพที่ 4.26 บริเวณวัดดอนแดง (ร้าง)

ภาพที่ 4.27 วัดดอนแดง (ร้าง)

ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง

2.1 *บทร้องเพลงเรือ* คือ บทร้องเพลงเรือในอดีตจะใช้ประกอบในประเพณีการแข่งขันเรือยาว ในช่วงฤดูน้ำ ซึ่งก่อนการแข่งขันเรือยาวจะมีการแสดงร้องเพลงเรือ 1 รอบ และในบางครั้งก็ใช้ร้องระหว่างการเดินทางไปแข่งขันเรือยาวในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งวิธีดังกล่าวไม่ปรากฏให้เห็นแล้วในชุมชนนาพันสาม

ปัจจุบันสำหรับบทร้องเพลงเรื่อนั้นจะนำมาใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “การเห่เรือบก” โดยมีปราชญ์ด้านเพลงพื้นบ้านเป็นผู้แต่งบทร้องเพลงเรือให้กับกลุ่มลูกหว่านาพันสามซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนในตำบล

ภาพที่ 4.28 การเห่เรือบก

ภาพที่ 4.29 นายเจือ คล้ายทิพย์ ปราชญ์ด้านเพลงพื้นบ้านของชุมชนนาพันสาม

2.2 **หนังตะลุง** ปัจจุบันไม่พบคณะหนังตะลุงในชุมชนนาพันสาม แต่มีเยาวชนในชุมชนประมาณ 4-5 คน รวมตัวกันเพื่อสืบสานการละเล่นและการร้องหนังตะลุง โดยมีหัวหน้าคณะ คือ เด็กชายสิทธิพงศ์ ขำเพชร อยู่บ้านเลขที่ 41 หมู่ 2 ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี มีตัวละครทั้งหมด 117 ตัว

ภาพที่ 4.30 การแสดงหนังตะลุง โดยเด็กชายสิทธิพงศ์ ขำเพชร และคณะ

2.3 **ระบำรำวอลาน** เป็นศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในตำบลนาพันสามที่ผูกพันกับข้าว ใช้ผู้แสดงประมาณ 5-6 คน

ภาพที่ 4.31 การแสดงระบำรำวอลาน

ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

3.1 การกวนข้าวกระยาทิพย์-กระยาสารท การกวนข้าวกระยาทิพย์-กระยาสารท เป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ที่สวดแทรกเข้ามาปะปนในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ บูชาพระรัตนตรัย และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นพิธีที่กระทำกันในเดือน 10 ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา แต่ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่จะจัดกันในเดือน 12 บางแห่งจะเป็นเดือน 1 ซึ่งคงจะถือเอาระยะข้าวกล้าในท้องนามีรวงข้าวเป็นน้านมของแต่ละปี

ภาพที่ 4.32 ข้าวกระยาทิพย์

ภาพที่ 4.33 การกวนข้าวกระยาทิพย์

3.2 ตักบาตรบนหลังเกวียน เป็นประเพณีที่ประดิษฐ์คิดค้นมาใหม่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามได้จัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 โดยจัดให้มีการตักบาตรในวันอาสาฬหบูชา-เข้าพรรษา

ภาพที่ 4.34 ตักบาตรบนหลังเกวียน

3.3 แต่งงานบนหลังเกวียน เป็นประเพณีที่ประดิษฐ์คิดค้นมาใหม่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามได้จัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 โดยจัดให้มีพิธีการแต่งงานขึ้นในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ของทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี 2560 ซึ่งหากบ่าวสาวคูใดสนใจที่จะแต่งงานบนหลังเกวียนสามารถติดต่อทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามเพื่อร่วมพิธีได้ โดยจัดงานขึ้นที่วัดนาพรม

ภาพที่ 4.35 แต่งงานบนหลังเกวียน

3.4 ปิดตำบलगินพีรี โครงการปิดตำบलगินพีรี เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2559 ขับเคลื่อนโดย องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม เกิดขึ้นหลังจากเปิดตลาดน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำและขนมหวานของดีประจำตำบลให้บุคคลภายนอกชุมชนได้เข้ามาท่องเที่ยวและชิมขนมหวานบริเวณตลาดน้ำ ปัจจุบันพบว่าโครงการปิดตำบलगินพีรี ได้มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาจัดโครงการร่วม ได้แก่ กลุ่มลูกหว่านาพันสาม ที่ได้งบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ทำให้โครงการมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มีกิจกรรมเปิดสอนการทำขนมหวานเมืองพระหรือมกรรมขนมหวาน 100 อย่าง ที่ได้เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกที่สนใจเข้ามาเรียนรู้วิธีการทำขนม

ภาพที่ 4.36 ขนมหม้อแกงยักษ์ในงานปิดตำบलगินพีรี

3.5 ทำบุญศาลประจำหมู่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านจะมีศาลเจ้าบ้าน มีการทำบุญประจำปีโดยส่วนใหญ่นิมนต์พระภิกษุไปเจริญพระพุทธมนต์และฉันเช้า นิยมทำบุญกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ บางหมู่บ้านจะจัดแสดงหนังตะลุงและละครชาตรีในงานทำบุญประจำปีศาลเจ้าบ้านร่วมด้วยเพื่อแก้บน ในตำบลนาพันสามมีศาลประจำบ้าน จำนวน 21 แห่ง นอกจากจะสะท้อนเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อแล้ว ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมของศาลที่มีความงดงาม

ภาพที่ 4.37 ศาลประจำหมู่บ้านนาพรหม

3.6 การทำขวัญข้าวหรือการรับขวัญข้าว เมื่อก่อนนั้นการทำขวัญข้าวจะนิยมทำกันปีละครั้ง เพราะจะทำนานกันเพียงปีละครั้ง ซึ่งจะทำกันในวันศุกร์ เดือน 10 ข้างขึ้น และบางปีอาจทำในช่วงเดือนเมษายนหรือช่วงที่ต้นข้าวขึ้นตั้งท้อง แต่ในปัจจุบันนิยมทำกันปีละ 3 ครั้ง โดยการทำขวัญข้าว นั้นจะทำขึ้นเพื่อการแสดงความเคารพต่อพระแม่โพสพและพระแม่ธรณี และเพื่อเป็นการขอขมาในสิ่งที่ล่วงเกินและขอให้ได้ผลผลิตที่ดี สมบูรณ์ การทำขวัญข้าวนั้นเจ้าของนาผืนนั้นจะต้องมาทำเองโดยห้ามผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์มาเป็นผู้ทำพิธีเพราะเป็นความเชื่อตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษว่าหากหญิงตั้งครรภ์ทำพิธีจะทำให้ผลผลิตเสียหายหรือจะเกิดเรื่องที่ไม่ดี โดยการทำขวัญข้าวนั้นจะใช้เครื่องเช่น ไห้ว ได้แก่ ขนมห่ม ขนมห่มแดง กล้วยน้ำว่า อ้อย ขนมห่มจันอับ ส้ม แป้งทาผิว น้ำมันใส่ผม มันท้ม ปลาอย่าง (ปลาช่อน,ปลาดุก) น้ำพริกมะขาม โดยจะนำใส่กระทงใบตองแล้วไปไหว้กลางแจ้ง ปักธง และธูปเทียน ในนาของตนเอง จากนั้นก็ให้เจ้าของผืนนามาทำพิธี (ใจ บัวสะอาด, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559)

ภาพที่ 4.38 การทำขวัญข้าวหรือการรับขวัญข้าว

ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

4.1 อาหารการกิน ด้วยฝีมืออันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ตกทอดสืบทอดกันมา รสชาติไม่เป็นสองรองใคร จึงทำให้นาพันสามเป็นแหล่งขายส่งขนมหวานที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี และปัจจุบันได้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากประจำตำบล จากอาชีพเสริมในอดีตเมื่อ 25 ปีที่แล้ว ได้กลายมาเป็นอาชีพหลักของชุมชน ตัวอย่างขนมหวานในชุมชนมีดังนี้

ขนมทองหยอด

ภาพที่ 4.39 ขนมทองหยอดบ้านคุณปริยานุช คำอินทร์

ขนมชั้น

ภาพที่ 4.40 ขนมชั้นบ้านจำหนั้น บุญพวานิช

ขนมนางเล็ด

ภาพที่ 4.41 ขนมนางเล็ดบ้านคุณจรรวรรณ เกิดเกตุ

ขนมหม้อแกง

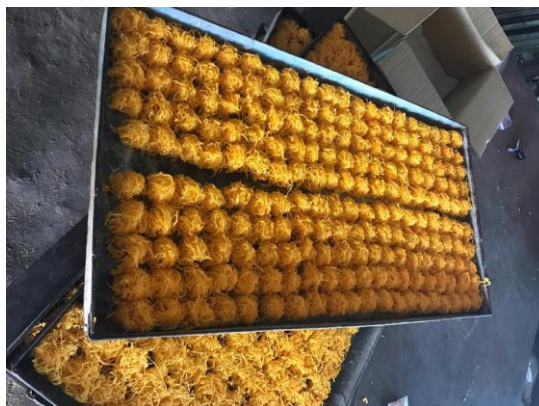
ภาพที่ 4.42 ขนมหม้อแกงบ้านทวิศรีของคุณนกแก้ว ทวิศรี

ขนมทองหยิบ

ภาพที่ 4.43 ขนมทองหยิบของคุณพั้ว แคล้วตลาด

ขนมฝอยทองกรอบ

ภาพที่ 4.44 ขนมฝอยทองกรอบของคุณลัดดา ศิลาจันทร์

ขนมฝอยทอง

ภาพที่ 4.45 ขนมฝอยทองของคุณกุหลาบ เอี่ยมสะอาด

ขนมเม็ดขนุน

ภาพที่ 4.46 ขนมเม็ดขนุนของคุณสมชาย สนพลาย

4.2 การแพทย์และแพทย์พื้นบ้าน นางชวน ระหว่างบ้าน อายุ 89 ปี หมอนวดพื้นบ้านที่สืบทอดการนวดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันอัตราค่านวดชั่วโมงละ 100 บาท ก่อนนวดจะทำพิธีบูชาครู นอกจากการนวด ป้าชวนยังสามารถปัดฝี โดยใช้ปูนกินหมากทาบริเวณที่เป็นฝีแล้วทอองคาธาเริ่มต้นด้วยการตั้ง นะโม 3 จบ ตามด้วยบทสวดต่างๆ การรักษาบางรายจะหายภายใน 1 วัน แต่บางรายก็ 3 วัน และไม่มีค่าใช้จ่ายในการรักษา

ภาพที่ 4.47 นางชวน ระหว่างบ้าน หมอนวดพื้นบ้าน

ภาพที่ 4.48 นางชวน ระหว่างบ้าน ขณะกำลังนวดให้ลูกค้า

4.3 โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ ในชุมชนนาพันสามมีนางน้อย เขียวแจ่ม ร่างทรงคุณพ่อทองแดงที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันรับทำงานปีและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และนางผ่องศรี เทพอยู่ รับจัดสำหรับเครื่องเซ่นไหว้สำหรับการทำงานปี งานแก้บน และงานขึ้นศาล

ภาพที่ 4.49 นางผ่องศรี เทพอยู่

ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม

5.1 ช่างทำบ้านทรงไทย ในชุมชนนาพันสามมีช่างทำบ้านทรงไทย 2 คน ได้แก่

1. นายน้อย เดชเพชร อายุ 83 ปี อยู่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 3 ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นปราชญ์ทางการสร้างเรือนไทย

ภาพที่ 4.50 นายน้อย เดชเพชร

2. นายผวน อินทรพงษ์ โดยเรียนรู้วิชาช่างไม้ตั้งแต่จำความได้ เพราะพ่อเป็นช่างไม้ คนสำคัญคนหนึ่งของหมู่บ้าน ทำให้ได้เห็นผลงานไม้ต่างๆ ได้ลงมือปฏิบัติโดยเป็นลูกมือของผู้เป็นพ่อ จากนั้นก็ฝึกฝนฝีมือของตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งขอคำแนะนำจากผู้รู้ต่างๆ ปัจจุบันนายผวน ช่วยงานไม้อยู่ที่วัดดอนมะขามช้าง

ภาพที่ 4.51 นายผวน อินทรพงษ์

5.2 ข้างชุดกลองยาวและซ่อมเรือ การทำกลองยาวจะทำกันเองด้วยมือ ใช้ส่วค่อยๆ แกะเป็นรูปกลอง โดยใช้ไม้จามหรือเรียกอีกชื่อว่าไม้ก้ามปู และไม้มะขามเทศ เพราะต้นไม้เหล่านี้จะพบมากในชุมชน ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ที่นิยมใช้ไม้ขนุน นอกจากนี้สีของผิวไม้ยังมีความเหลืองทองสวยกว่าไม้ชนิดอื่น ยิ่งลงสีก็ยิ่งสวยงาม มีน้ำหนักเบากว่า และเสียงดังกว่า หนังสัตว์ที่นำมาใช้ทำเป็นหน้ากลองจะมีหนังวัวและหนังค่าง แต่ส่วนมากจะเลือกใช้หนังค่างมากกว่าเนื่องจากหนังค่างจะบางกว่าหนังวัว และเสียงที่ได้ออกมาก็จะไพเราะกว่า สำหรับหนังวัวนั้นควรเป็นหนังของลูกแกะ (ลูกวัว) ถ้าเป็นหนังของวัวแก่ที่ตายแล้วก็ได้ แต่ต้องให้บางที่สุด เมื่อก่อนในชุมชนนาพันสามใช้วัวในการไถนา เมื่อวัวสิ้นอายุขัย จึงนำหนังมาทำเป็นหน้ากลองยาวได้ เมื่อได้หนังก็ต้องนำไปแช่ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน เพื่อให้หนังสัตว์นิ่ม

ภาพที่ 4.52 กลองยาวโบราณ

สมัยก่อนชาวบ้านในนาพันสามใช้เรือสัญจรเพราะยังไม่มีถนน เรือที่ชาวบ้านใช้สัญจรคือเรือมาด หลังจากมีถนนเข้ามาในหมู่บ้าน เรือมาดก็ได้เริ่มสูญหาย ยังมีเหลือให้เห็นไม่กี่ลำ ส่วนการดูแลรักษาเรือนั้น ในตำบลนาพันสามมีช่างที่สามารถซ่อมเรือได้และยังมีชีวิตอยู่ คือ นายสมร จันทะทั้ง อายุ 76 ปี อาศัยอยู่หมู่ที่ 4 เป็นปราชญ์ด้านการซ่อมเรือและชุดกลองยาว

ภาพที่ 4.53 นายสมร จันทะทัง ปราชญ์ด้านการซ่อมเรือและชุดกลองยาว

ด้านที่ 6 การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

6.1 การละเล่นวัวลาน คนส่วนใหญ่ในตำบลนาพันสามมีอาชีพทำนา และเลี้ยงวัว เพื่อใช้วัวนวดข้าว โดยทำนาปีละครั้ง ช่วงที่เว้นว่างไม่ได้ใช้แรงงานวัว ชาวบ้านก็จะนำวัวมาจัดแข่งขันโดยใช้รูปแบบจากการใช้วัวนวดข้าวในอดีต จนกลายเป็นการละเล่นกีฬาวัวลาน

ภาพที่ 4.54 วัวที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้สำหรับเล่นวัวลาน

จากข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้านชุมชนนาพันสาม

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา	
1.1 วรรณกรรมพื้นบ้าน	1. วัดนาพรม เป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ โดยพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น 1.) โบสถ์เก่า ด้วยสถาปัตยกรรมภายนอกที่สวยงาม ก่อสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อเข้าไปภายในโบสถ์จะตื่นตากับจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเขียนขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นงานศิลปกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่าอีกแห่งหนึ่งของเมืองเพชรบุรี จิตรกรรมฝาผนังที่โบสถ์วัดนาพรมนั้นเขียนไว้สามด้าน คือผนังหุ้มกลองด้านตรงข้ามพระประธาน และผนังแปทั้งสองด้าน จุดเด่นอยู่ที่ภาพมารผจญซึ่งเป็นภาพฝรั่งขี่วัวเหน็บมิดได้ 2.) วิหาร จุดศูนย์รวมความเชื่อของชุมชน โดยมีเศียรพระศักดิ์สิทธิ์ภายในวิหารที่ชาวบ้านนิยมนำมาบนบานศาลกล่าว และแก้บนด้วยขนมจีนน้ำยาซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านของชุมชน 3.) กุฏิเก่า 4.) ศาลาการเปรียญไม้สัก 5.) เรือ เมื่อเปลี่ยนการคมนาคมเป็นรถ เรือต่างๆ ที่เคยใช้สัญจรในอดีตถูกนำมาบริจาคให้กับวัดนาพรม และเรือที่สำคัญในวัดนาพรม ได้แก่ เรือแม่แก่ ที่เชื่อว่าเป็นเรือพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 6.) เตาตาล 7.) เรือนโบราณ ฝาเรือนเป็นแบบฝายหอยโข่ง คาดว่าน่าจะมีเฉพาะที่วัดนาพรม 8.) พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระครูพิศาลวัชรกิจ เจ้าอาวาสวัดนาพรม เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี ได้เก็บรวบรวมเครื่องมือทำมาหากิน ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เกวียน กะลุ่มข้าว ครกกระเดื่อง โม่ หม้อดิน ฯลฯ โบราณวัตถุที่พบในชุมชน เช่น เครื่องถ้วยลายคราม, พานที่มีส่วนผสมของทองแดงกับสำริดรวมกัน, งานที่มีตราประทับว่า Made in Holland. Societe ceramique Maastricht. ฯลฯ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และได้ทราบถึงวิถีชีวิตและประวัติความเป็นมาของชุมชน บุคคลที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ พระครูพิศาลวัชรกิจ เจ้าอาวาสวัดนาพรม เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
	2.วัดดอนแดง (ร้าง) มีเพียงฐานของโบสถ์และอิฐเพียงเล็กน้อยหลงเหลือให้ดู จากลักษณะอิฐเป็นอิฐโบราณมีลักษณะใหญ่ ไม่สามารถบ่งบอกยุคสมัยได้ชัดเจน เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบอื่นๆ ร่วม เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ กำแพง ฯลฯ 3.บริเวณโคกเศรษฐี บ้านนาขลุ่ ปัจจุบันสามารถพบเห็นเครื่องกระเบื้องที่เผาด้วยอุณหภูมิสูง ในสภาพแตกหัก
ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง	
2.1 บทร้องเพลงเรือ	บทร้องเพลงเรือในอดีตจะใช้ประกอบในประเพณีการแข่งขันเรือยาว ในช่วงฤดูน้ำหลาก การแข่งขันเรือยาวจะมีการแสดงร้องเพลงเรือ 1 รอบ และในบางครั้งก็ใช้ร้องระหว่างการเดินทางไปแข่งขันเรือยาวในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งวิธีดังกล่าวไม่ปรากฏให้เห็นแล้วในชุมชนนาพันสาม ปัจจุบันสำหรับบทร้องเพลงเรื่อนั้นจะนำมาใช้ประกอบการแสดง เรียกว่า “การเห่เรือบก” โดยมีปราชญ์ด้านเพลงพื้นบ้านเป็นผู้แต่งบทร้องเพลงเรือให้กับกลุ่มลูกหว้านาพันสามซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนในตำบล
2.2 หนังตะลุง	ปัจจุบันไม่พบคณะหนังตะลุง แต่มีเยาวชนในชุมชนประมาณ 4-5 คน รวมตัวกันเพื่อสืบสานการเล่นและการร้องหนังตะลุง โดยมีหัวหน้าคณะ คือ เด็กชายสิทธิพงศ์ ขำเพชร อยู่บ้านเลขที่ 41 หมู่ 2 ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี มีตัวละครทั้งหมด 117 ตัว
2.3 ระบำรำวอลาน	เป็นศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในตำบลนาพันสาม ใช้ผู้แสดงประมาณ 5-6 คน
ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล	
3.1 การกวนข้าวกระยาทิพย์-กระยาสารท	การกวนข้าวกระยาทิพย์-กระยาสารท เป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ที่สวดแทรกเข้ามาปะปนในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ บูชาพระรัตนตรัย และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นพิธีที่กระทำกันในเดือน 10 ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา แต่ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่จะจัดกันในเดือน 12 บางแห่งจะเป็นเดือน 1 ซึ่งคงจะถือเอาระยะข้าวกล้าในท้องนามีรวงข้าวเป็นนํ้านมของแต่ละปี
3.2 ตักบาตรบนหลังเกวียน	เป็นประเพณีที่ประดิษฐ์คิดค้นมาใหม่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามได้จัดขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 โดยจัดให้มีการตักบาตรในวันเข้าพรรษา

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
3.3 แต่งงาน บนหลังเกวียน	เป็นประเพณีที่ประดิษฐ์คิดค้นมาใหม่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามได้จัดขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 โดยจัดให้มีพิธีการแต่งงานขึ้นในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ของทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี 2560 ซึ่งหากบ่าวสาวคู่ใดสนใจที่จะแต่งงานบนหลังเกวียนสามารถติดต่อทางองค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสามเพื่อร่วมพิธีได้ โดยจัดงานขึ้นที่วัดนาพรม
3.4 ปิดตำบलगินพีรี	เป็นการจัดงานเทศกาลขนมหวานของตำบลนาพันสามเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เนื่องจากชาวบ้านในตำบลนาพันสามมีอาชีพทำขนมหวานเป็นอาชีพหลัก โดยจัดขึ้นที่วัดนาพรม เริ่มจัดตั้งแต่ปี 2559 ในช่วงเดือนกันยายน
3.5 ทำบุญศาลประจำหมู่บ้าน	ศาลประจำหมู่บ้าน จะมีการทำบุญประจำปีศาลเจ้าบ้านของแต่ละหมู่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านจะมีศาลเจ้าบ้านโดยส่วนใหญ่นิมนต์พระภิกษุไปเจริญพระพุทธมนต์และฉันเข้านิยมนำบุญกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ บางหมู่บ้านจะจัดแสดงหนังตะลุงและละครชาตรีในงานทำบุญประจำปีศาลเจ้าบ้านร่วมด้วยเพื่อแก้บน ในตำบลนาพันสามมีศาลประจำบ้าน จำนวน 21 แห่ง นอกจากจะสะท้อนเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อแล้ว ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมของศาลที่มีความงดงาม
ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล	
4.1 อาหารการกิน 1) ขนมหวาน	เนื่องจากหมู่บ้านนาพันสามอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นตาล และไข่เป็ด จึงมีบ้านที่ผลิตขนมหวานจำนวน 40 กว่าหลังคาเรือน แต่มีบ้านที่สะดวกให้บุคคลทั่วไปเข้าไปเรียนรู้วิธีการทำขนมหวานและสามารถเข้าไปเยี่ยมชมได้จำนวน 13 หลังคาเรือน ประกอบด้วย ขนมเม็ดขนุน ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด หม้อแกง ฯลฯ
2) อาหารพื้นบ้าน	-แกงกะทิปลาริวัก -ปลากอกะแล้ -ต้มจืด -แกงหัวตาล -โตนดลอยน้ำตาลจิ้มกับน้ำพริกแดง

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
4.2 การแพทย์และแพทย์พื้นบ้าน 1.ร่าทรง	นางน้อย เขียวแจ่ม ร่าทรงคุณพ่อทองแดง สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันรับทำงานปี และรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
2.ผู้ประกอบพิธีกรรม	นางผ่องศรี เทพอยู่ รับจัดสำหรับเครื่องเซ่นไหว้สำหรับการทำงานปี งานแก้บน และงานขึ้นศาล
4.4 การตั้งถิ่นฐาน	ศาลาประชาพิทักษ์ เป็นศาลาที่เก่าแก่ ทรงคุณค่าและมีประโยชน์ต่อชุมชน คนที่สร้างศาลานี้ขึ้นชื่อคุณลาวร่วมกับหลวงพ่อมนและหลวงพ่อแพร มีช่างน้อยเป็นผู้ออกแบบศาลา ในสมัยก่อนนั้นพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านท่า-นาโตนด เป็นพื้นที่ทำนาและมีคลอง ในช่วงหน้าฝนน้ำก็จะท่วมเป็นประจำ คุณลาวจึงได้สร้างศาลานี้ไว้บนพื้นที่ดอนซึ่งน้ำจะไม่สามารถท่วมถึงได้ เมื่อคนในชุมชนต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมก็จะมาอาศัยศาลาประชาพิทักษ์หนีน้ำท่วม นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนยังใช้ประโยชน์ต่างๆ จากศาลา เช่น ใช้เป็นที่หลบฝน ทำกิจกรรมต่างๆ ทำใบจาก และนั่งพักผ่อนหย่อนใจ
ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม	
5.1 ช่างทำบ้านทรงไทย	1. นายน้อย เดชเพชร อายุ 83 ปี อยู่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 3 ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นปราชญ์ทางด้านงานสร้างเรือนไทย 2.นายผวน อินทราพงษ์ ลูกผวนเรียนรู้วิชาช่างไม้ตั้งแต่จำความได้ เพราะพ่อต้นเป็นช่างไม้คนสำคัญคนหนึ่งของหมู่บ้าน ทำให้ได้เห็นผลงานไม้ต่างๆ ได้ลงมือปฏิบัติโดยเป็นลูกมือของผู้เป็นพ่อ จากนั้นก็ฝึกฝนฝีมือของตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งขอคำแนะนำจากผู้รู้ต่างๆ ปัจจุบันลูกผวนช่วยงานไม้อยู่ที่วัดดอนมะขามช้าง
5.2 ช่างชุดกลองยาวและซ่อมเรือ	การทำกลองยาวจะทำกันเองด้วยมือ ใช้สิ่วค่อยๆ แกะเป็นรูปกลอง โดยใช้ไม้จามหรือเรียกอีกชื่อว่าไม้ก้ามปู และไม้มะขามเทศ เพราะต้นไม้นี้จะพบมากในชุมชน ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ที่นิยมใช้ไม้ขนุน นอกจากนี้สีของผิวไม้ยังมีความเหลืองทองสวยงามกว่าไม้ชนิดอื่น ยิ่งลงสีก็ยิ่งสวยงาม มีน้ำหนักเบากว่า และเสียงดังกว่า หนังสือที่นำมาใช้ทำเป็นหน้ากลองจะมีหนังวัวและหนังค่าง แต่ส่วนมากจะเลือกใช้หนังค่างมากกว่าเนื่องจากหนังค่างจะบางกว่าหนังวัวและเสียงที่ได้ออกมาก็จะไพเราะกว่า สำหรับหนังวัวนั้นควรเป็นหนังของลูกแกะ (ลูกวัว) ถ้าเป็นหนังของวัวแก่ที่ตายแล้วก็ได้ แต่ต้องให้บางที่สุด

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
	เมื่อก่อนในชุมชนนาพันสามใช้วัวในการไถนา เมื่อวัวสิ้นอายุขัย จึงนำหนังมาทำเป็นหมอนกลองยาวได้ เมื่อได้หนังก็ต้องนำไปแช่ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน เพื่อให้หนังสัตว์นั้น สมัยก่อนชาวบ้านในนาพันสามใช้เรือสัญจรเพราะเมื่อก่อนยังไม่มีถนน เรือที่ชาวบ้านใช้สัญจรคือเรือมาด หลังจากจากมีถนนเข้ามาในหมู่บ้าน เรือมาดก็ได้เริ่มสูญหาย ยังมีเหลือให้เห็นไม่กี่ลำ ส่วนการดูแลรักษาเรือนั้น ในตำบลนาพันสามมีช่างที่สามารถซ่อมเรือได้และยังมีชีวิตอยู่ คือ นายสมร จันทะทัง อายุ 76 ปี อาศัยอยู่หมู่ที่ 4 เป็นปราชญ์ด้านการซ่อมเรือและชุดกลองยาว
ด้านที่ 6 การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว	
6.1 การละเล่น วัวลาน	คนส่วนใหญ่ในตำบลนาพันสามมีอาชีพทำนา และเลี้ยงวัว เพื่อใช้วัววนดข้าว โดยทำนาปีละครั้ง ช่วงที่เว้นว่างไม่ได้ใช้แรงงานวัว ชาวบ้านก็จะนำวัวมาจัดแข่งขันโดยใช้รูปแบบจากการใช้วัววนดข้าวในอดีต จนกลายเป็นการละเล่นกีฬาวัวลาน

ตารางที่ 4.2 แสดงสถานที่และพิกัด มรดกทางวัฒนธรรม 6 ด้าน ของชุมชนนาพันสาม

หมวดวัฒนธรรม	ด้าน	สถานที่/พิกัด
1.วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา	1.ตำนานพื้นบ้าน	วัดนาพรม 13.05025100.017567
		วัดดอนแดง (ร้าง) 13.03372100.04718
		โคกเศรษฐี บ้านนาขลุ่ 13.06738100.02918
2.ศิลปะการแสดง	1.บทร้องเพลงเรือ	นายเจือ คล้ายทิพย์ 13.05441 100.03919
	2.หนังตะลุง	เด็กชายสิทธิพงศ์ ขำเพชร 13.06104100.01670
	3.ระบำวัวลาน	โรงเรียนวัดนาพรม 13.05025100.017567

หมวดวัฒนธรรม	ด้าน	สถานที่/พิกัด
3.แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และ เทศกาล	1.การกวนข้าวกระยาทิพย์- กระยาสารท	วัดนาพรม 13.05025100.017567
	2.ตักบาตรบนหลังเกวียน	วัดนาพรม 13.05025100.017567
	3.แต่งงานบนหลังเกวียน	วัดนาพรม 13.05025100.017567
	4.ปิดตำบलगินฟรี	วัดนาพรม 13.05025100.017567
	5.ศาลหมู่บ้าน	ศาลประจำบ้าน จำนวน 20 แห่ง ได้แก่ 1.ศาลคุณพ่อหมอนเงิน คุณพ่อ หมอนทอง คุณพ่อสมิงดง 13.05084100.01540 2.ศาลคุณพ่อปู่ คุณพ่อเสื่อ 13.06369100.01609 3.ศาลคุณพ่อหงส์ทอง คุณพ่อขุนทอง 13.06029100.01615 4.ศาลคุณพ่อทองดำ 13.07132100.03675 5.ศาลคุณพ่อนาโตนด 13.04945100.0335 6.ศาลคุณพ่อพลายแก้ว คุณพ่อพลาย ทอง 13.06174100.03309 7.ศาลคุณพ่อฉัตรมงคล 13.0669100.03419 8.ศาลคุณพ่อปู่มัน คุณพ่อปู่ขาว 13.06186100.04078

หมวดวัฒนธรรม	ด้าน	สถานที่/พิกัด
		9.ศาลคุณพ่อปู่แก้ว 13.05092100.05204 10.ศาลคุณพ่อปู่ใหญ่ คุณพ่อปู่แก้ว คุณ พ่อปู่ทอง 13.05762100.02754 11.ศาลคุณพ่อมะขามทอง 13.05492100.05399 12.ศาลคุณพ่อเสือ 13.05508100.05083 13.ศาลคุณพ่อปู่โพธิ์จำปีคุณพ่อปู่มาลัย ทอง 13.06017100.03103 14.ศาลคุณพ่อมาลัยแก้ว คุณพ่อมาลัย ทอง 13.06397100.00965 15.ศาลคุณพ่อทองแดง คุณพ่อเขา ตะ เครา คุณพ่อหลักเมือง 13.05349100.0228 16.ศาลคุณพ่อหอม 13.05621100.03758 17.ศาลคุณพ่อดวงดาว คุณพ่อดวงเดือน 13.04239100.01805 18.ศาลคุณพ่อลุ่ม13.04703100.02468 19.ศาลคุณพ่อพิกุลสด 13.04678100.03172 20.ศาลคุณพ่อนวลจันทร์หรือคุณพ่อ ดอนแดง 13.04014100.04883

หมวดวัฒนธรรม	ด้าน	สถานที่/พิกัด
4.ความรู้และการปฏิบัติ เกี่ยวกับธรรมชาติและ จักรวาล	1.ชนมหวาน	บ้านท่าชนมหวาน ที่สามารถเปิดต้อนรับ ผู้เยี่ยมชม จำนวน 13 หลัง 1.จำหนั่น บุญพวนิช 13.06363100.01679 2.นายชูป ไซติมิตร (ลุงชูป) 13.05299100.03053 3.นางบุษผา สนพราย 13.05054100.04132 4.นายประทีพ ปลั่งขำ 13.0534100.02833 5.นาย อำนวย ชะเอมน้อย 13.04975100.02929 6.นายสมชาย สนพลาย 13.05327100.03063 7.นาง ชูชีพ อบรม 13.06535100.04299 8.นายแก้ว เอี่ยมสะอาด 13.06366100.00890 9.นางพั้ว แคล้วคลาด 13.06277100.00823 10.นางรัตดา ศิลาจันทร์ 13.06291100.00813 11.นายณัฐวุฒิ แสงมณี 13.06417100.00689 12.ชนมหวานบ้านแม่บรรจง 13.05832100.01054 13.นางนกแก้ว ทวีศรี 13.05477100.01667

หมวดวัฒนธรรม	ด้าน	สถานที่/พิกัด
	2.อาหารพื้นบ้าน	วัดนาพรหม 13.05025100.017567
	3.การแพทย์และแพทย์พื้นบ้าน	นางชวน ระหว่างบ้าน 13.03878100.04772
	4.ร่างทรง	ปราชญ์ด้านผู้นำทางจิตวิญญาณ นาง ผ่องศรี เทพอยู่ 13.05135100.0153
	5.ศาลาประชาพิทักษ์	หมู่ที่ 3 บ้านท่า-นาโดนด 13.050882100.033127
5.งานช่างฝีมือดั้งเดิม	1.ช่างทำบ้านทรงไทย	นายน้อย เดชเพชร 13.04530100.04011
	2.ช่างชุดกลองยาวและซอหมี่เรือ	นายสมร จันทะทั้ง 13.06019 100.01716
6.การเล่นพื้นบ้าน การกีฬา และการต่อสู้	1.นักเลงวัวลาน	นายผ่อง เอี่ยมสะอาด 13.06074100.01577

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนนาพันสาม

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นาพันสาม พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ พื้นที่หนองจอก พื้นที่บ้านน้อย และพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันคลังสมองของชาติ และมหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

คำชี้แจง ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบ หมายเลขตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง โดยมีค่าระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1	หมายถึง	น้อยที่สุด
2	หมายถึง	น้อย
3	หมายถึง	ปานกลาง
4	หมายถึง	มาก
5	หมายถึง	มากที่สุด

ตารางที่ 4.3 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. นิทานพื้นบ้าน	0.00	6.67	60.00	33.33	0.00
2. ตำนานพื้นบ้าน	0.00	3.33	25.56	40.00	31.11
3. วัฒนธรรม	0.00	0.00	2.22	11.11	86.67
4. วัดดอนมะขามช้าง	0.00	2.22	71.11	14.44	12.22
5. วัดดอนแตง	0.00	35.56	38.89	25.56	0.00
6. โศกเศรษฐี	1.11	32.22	41.11	25.56	0.00
7. เหมเรือบก	0.00	0.00	17.78	34.44	47.78
8. เพลงเรือ	0.00	13.33	17.78	35.56	33.33
9. หนังตะลุง	0.00	5.56	21.11	28.89	44.44
10. ระบายวัวลาน	1.11	3.33	23.33	35.56	36.67
11. การกวนข้าวกระยาทิพย์-กระยาสารท	1.11	4.44	31.11	37.78	25.56
12. ตักบาตรบนหลังเกวียน	0.00	3.33	32.22	30.00	34.44
13. แต่งงานบนหลังเกวียน	8.89	21.11	30.00	26.67	13.33
14. ปิดตำบกลินฟรี	1.11	3.33	31.11	28.89	35.56
15. ทำบุญศาลประจำหมู่บ้าน	0.00	0.00	10.00	18.89	71.11
16. รับห้องข้าว	1.11	14.44	30.00	30.00	24.44
17. ไหว้บ่อกุง	20.00	30.00	31.11	18.89	0.00

18. ตลาดน้ำ	12.22	17.78	31.11	31.11	7.78
19. ขนมหวาน	2.22	2.22	10.00	23.33	62.22
20. อาหารพื้นบ้าน	1.11	10.00	31.11	34.44	23.33
21. การแพทย์พื้นบ้าน	12.22	16.67	26.67	30.00	14.44
22. ศาลาประชาพิทักษ์	6.67	17.78	32.22	26.67	16.67
23. ร่างทรง ผู้ประกอบพิธีกรรม	8.89	24.44	31.11	23.33	12.22
24. ช่างทำบ้านทรงไทย	7.78	20.00	28.89	25.56	17.78
25. ช่างชุดกลองยาวและซอหมี่เรือ	6.67	21.11	34.44	24.44	13.33
26. การละเล่นวัวลาน	5.56	18.89	36.67	22.22	16.67
27. วัวเทียมไถ	10.00	17.78	37.78	21.11	13.33

หมายเหตุ วัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับปานกลางถึงระดับมากที่สุด จะถูกคัดเลือกให้เป็น

วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นตามลำดับ

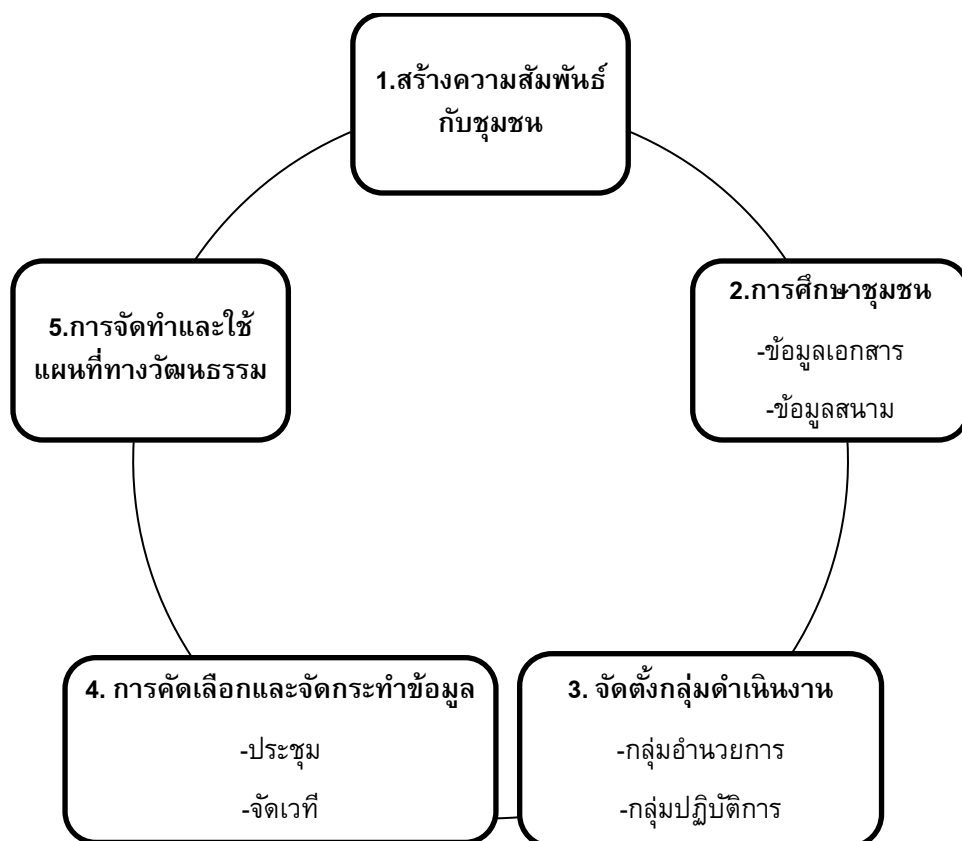
ผลจากการลงพื้นที่สำรวจในการจัดเก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม 90 คน จากข้อมูลตามตารางจะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกข้อมูลที่มีระดับความสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ วัดนาพรหม มีผู้เลือกมากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 86.67 อันดับ 2 คือศาลประจำหมู่บ้าน มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 71.11 อันดับ 3 คือ ขนมหวาน มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 62.22 จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ตัวแทนชาวบ้านเลือกตอบนั้นจะเห็นได้ว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีชาวบ้านเห็นว่ามีที่น่าสนใจและมีโอกาสในการพัฒนาก็คือ เรื่องของอาหารได้แก่ วัดนาพรหม ศาลประจำหมู่บ้าน ขนมหวาน

3. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม โดยโครงการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี วิทยาลัยการศึกษ ชุมชนนาพันสาม ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่ง สำหรับให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ สำคัญกรัก และหวงแหนคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาระดับชุมชน จึงมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมมีขั้นตอนดำเนินการและใช้แผนที่ ดังแผนภาพที่ 4.1

แผนภาพที่ 4.1 กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

1. สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนยึดตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพประการหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของทางชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นกันเอง ไว้วางใจในการเปิดเผยข้อมูล และจะต้องสร้างทัศนคติให้คนในชุมชนมองคณะผู้วิจัยว่าเป็น “คนใน”

2. การศึกษาชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ประชุมกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การจัดเก็บข้อมูลด้วยระบบ GPS การทำแผนที่เดินดิน และกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ดังนี้ 1. การสำรวจแหล่งโบราณโดยเชิญนักโบราณคดีมาร่วมลงพื้นที่สำรวจ และคืนข้อมูลกลับสู่ชุมชน 2. แร่ลี้ศาลคุณพ่อประจำหมู่บ้าน กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและเยาวชนในชุมชน ร่วมกันสำรวจและไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์ประจำหมู่บ้าน 3. พายเรือชมคลอง ชาวบ้านนักวิจัยร่วมกันพายเรือชมความงาม และหยุดเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานที่สำคัญ เช่น จุดที่มีเรื่องเล่าขาน “หัวล้านชนกัน” หรือ บ้านของนายสมร จันทะทัง ปราชญ์ด้านการซ่อมเรือ 4. บวชตันมะขาม ในบ้านดอนมะขามช้าง ที่มีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตันมะขามใน

ชุมชน จำนวน 4 ตำบล ชาวบ้านระบุและเห็นว่าทั้ง 4 ตำบลมีความสำคัญและสามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ 5. สาธิตประเพณีการดำข้าวเม่า ที่หายสาบสูญไป 6. ทำบุญศาลาประชาพิทักษ์ โดยชาวบ้านและคณะผู้วิจัยร่วมกันทำความสะอาดศาลา คณะผู้วิจัยนอนค้างที่ศาลาประชาพิทักษ์ก่อนจะจัดทำบุญ 1 คืน ระหว่างการนอนค้างที่ศาลา จะมีชาวบ้านร่วมวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการบอกเล่าเรื่องราวในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับศาลาประชาพิทักษ์ ทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชนซึ่งเป็น “การระเบิดจากข้างใน” ผู้วิจัยเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกเท่านั้น

3. จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอำนวยการและกลุ่มปฏิบัติการ ดังนี้

1) กลุ่มอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานหรือตัวแทนจากกลุ่มปฏิบัติการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ โดยมีหน้าที่ประสานงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน จัดทำแผนงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมที่นำไปสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2) กลุ่มปฏิบัติการ คือ กลุ่มย่อยในด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถส่งเสริมหรือสร้างแนวทางที่นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ โดยแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน กลุ่มขนมหวาน กลุ่มอาหารพื้นบ้าน กลุ่มแผนแพथ์พื้นบ้าน กลุ่มน้ำตาลโตนด และกลุ่มศิลปะการแสดง

4. การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล จัดเวทีประชุมระหว่างคณะกรรมการอำนวยการชุมชนนาพันสามคณะผู้วิจัย โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว ให้กับชุมชนได้รับทราบ

5. การจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม จัดเวทีประชุมคณะกรรมการคืนข้อมูลให้กับชุมชนโดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) ดังกล่าวพร้อมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งหมด ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรายละเอียดต่างๆ จนได้ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

4. จากแผนที่ทางวัฒนธรรมสู่แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม สามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานการดำเนินงาน

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ พบว่า

1) จุดแข็ง

1.1) วัดนาพรหม ที่มีจิตรกรรม สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุอันทรงคุณค่าภายในวัด รวมถึงเรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ทำให้มีความน่าสนใจในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

1.2) วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น เช่น ขนมหวาน อาหารท้องถิ่น ปิดตาบลิกัน ฟรี ตักบาตรบนหลังเกวียน แต่งงานบนหลังเกวียน ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าว เฒ่าเรือบก ระบายวัวลาน เป็นต้น

1.3) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนโดยท่านเจ้าอาวาสวัดนาพรหมเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อนงานของชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้รับความเคารพจากคนในชุมชน ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานในชุมชนเป็นไปด้วยดี และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

1.4) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนนาพันสามดำเนินกิจกรรมภายใต้หลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชุมชนในกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น กิจกรรมขนมหวาน-อาหารท้องถิ่น กิจกรรมการสำรวจทางโบราณคดี เป็นต้น

1.5) ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติของชุมชน ด้วยพื้นที่ของชุมชนที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว มีคลองใหญ่ ทำให้พื้นที่มีความน่าสนใจในการเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้

1.6) แหล่งโบราณคดีภายในชุมชน เช่น ศาลประจำหมู่บ้าน วัดดอนแดง (ร้าง) โคกเศรษฐี ซึ่งมีตำนาน เรื่องเล่า และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งสืบค้นหรือศึกษาทางโบราณคดีของชุมชนได้

2) จุดอ่อน

2.1) การนำเสนอรูปแบบสินค้าทางวัฒนธรรม โดยทางหน่วยงานภายในชุมชนเน้นไปที่การประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำนาพันสามซึ่งอยู่ในวัดนาพรหม แต่รูปแบบยังไม่ใช้ตลาดน้ำที่แท้จริงเพราะไม่ใช่วิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ตลาดน้ำไม่ยั่งยืน มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจแค่ในช่วงแรกๆ เท่านั้น

2.2) การดึงดูดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ประชาสัมพันธ์ยังมีไม่มาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมต่างๆ ที่อยู่ในวัดนาพรหม ซึ่งมีความหลากหลาย สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

2.3) การนำเสนอภาพลักษณ์สินค้าเพื่อการขาย ชุมชนนาพันสามมีสินค้าทางวัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ ขนมหวาน แต่ส่วนใหญ่ยังขาดการนำเสนอภาพลักษณ์ของสินค้าออกสู่ตลาดภายนอก ส่งผลให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าเหล่านี้ได้

2.4) ช่องทางการตลาดภายในชุมชน เนื่องจากชุมชนนาพันสามเป็นแหล่งผลิตขนมหวานที่สำคัญ หลายครัวเรือนประกอบอาชีพการทำขนมหวาน ทำให้มีสินค้าเหมือนๆ กัน ไม่มีความแตกต่าง รวมถึงการที่คนภายนอกเข้าไปซื้อสินค้าภายในชุมชนค่อนข้างลำบากเนื่องจากไม่ทราบที่บ้านไหนทำขนมและสามารถให้เข้าไปชมกระบวนการผลิตได้ ทำให้ชุมชนยังไม่เป็นที่รู้จักของคนภายนอกเท่าที่ควร

3) โอกาสในการพัฒนา

3.1) การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนงานของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น ส่งเสริมการทำขนมหวาน สืบสานการทำนาข้าว รื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน และการตลาดของสินค้าชุมชน เป็นต้น

3.2) เครือข่ายระหว่างชุมชน ด้วยการดำเนินงานของชุมชนทางด้านวัฒนธรรมทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายกับชุมชนในพื้นที่อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความร่วมมือในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน

3.3) เส้นทางเข้าถึงชุมชน เนื่องด้วยชุมชนนาพันสามสามารถเข้าจากทางถนนเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ บริเวณตำบลหนองพลับซึ่งเป็นทางผ่านไปยังสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลหาดเจ้าสำราญ ส่งผลให้การเดินทางเข้าสู่ชุมชนมีความสะดวกและรวดเร็ว หากมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่จะไปหาดเจ้าสำราญให้แวะเข้ามายังชุมชนนาพันสามได้

4) อุปสรรค

4.1) ความซ้ำซ้อนในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี กรมการพัฒนาชุมชน และกลุ่มเพชรบุรีดีจัง

สรุปการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของพื้นที่ตำบลนาพันสามร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานที่แต่งตั้งขึ้น ได้ข้อสรุปว่าเราควรดำเนินการเชิงรุกในการขับเคลื่อนทางด้านวัฒนธรรม โดยเน้นให้คนชุมชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมภายในชุมชนตนเอง และร่วมกันดำเนินกิจกรรมสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน และแนวทางพัฒนาสู่ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในรูปแบบกลุ่มการจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยใช้พื้นที่ในวัดนาพรม และบูรณาการร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ที่ขับเคลื่อนด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น กลุ่มลูกหว้านาพันสาม ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว โดยพื้นที่นาพันสาม สามารถสรุปข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ได้ว่าควรเลือกพื้นที่ในวัดนาพรมเป็นสถานที่ในการขับเคลื่อนด้านวัฒนธรรมต่อไป เนื่องจากมีต้นทุนทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูงอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ควรหยิบยกขึ้นมาและให้สัญลักษณ์ว่า เมื่อนึกถึงวัดนาพรม ก็จะนึกถึงภาพ ฝรั่งชิวๆ

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนนาพันสาม

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนนาพันสามได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรม ได้แก่ กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม ได้มีการกระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติ (workshop) การศึกษาดูงาน และแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของกลุ่มในชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม กำหนดและนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ ซึ่งนำมาจัดในรูปแบบกิจกรรมโดยใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรม (วัดนาพรม) ในวันอาทิตย์ที่ 11 มีนาคม 2561

KNIT สถาบันวิจัยและพัฒนา
TIF
กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ
ศูนย์นาพันสาม

..มอกเล่าตำนาน ชิมหมกนาน นาพันสาม..

หมกน้ำจืดหม้อดิน, กินแกงผักตบชวา
ชิมหมกนาน เลางานตำนานกัณฑ์นาพรม

ในกัณฑ์กัณฑ์ที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑ ณ พื้นที่ทางวัฒนธรรมกัณฑ์นาพรม
เวลา ๑๒.๐๐ น. เป็นต้นไป

พบกับ... ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

นิทรรศการแสดงผล หมกนาน น้ำตาลีทอด
หมกแผนหมักโบราณ จักสาน อาหารพื้นบ้าน

ภาพที่ 4.55 กิจกรรมบอกเล่าตำนาน ชิมขนมหวานนาพันสาม

7) ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ

การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการจำลองสถานการณ์ของการจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรมโดยคนในชุมชน

ภาพที่ 4.56 การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน

ผลิตภัณท์จากชุมชน ผลิตผลจากงานวิจัย ผลิตภัณท์ฝอยไหมคำ (ฝอยทองกรอบ) ของชาวตำบลนาพันสาม ตำบลโคกการวิชัย "การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี" สนับสนุนโดย - สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย - สถาบันคลังสมองของชาติ - มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี - ชุมชนนาพันสาม-วัดนาพรม-อบต.นาพันสาม อ.เมือง จ.เพชรบุรี KNIT ติดต่อผลิตภัณฑ์ สถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 032-493277 ติดต่อศึกษาเรียนรู้ชุมชน ศูนย์นาพันสาม 089-8376429	CRISPY SWEET EGG FLOSS ฝอยฝรั่งข้าว ฝอยไหมคำ(ฝอยทองกรอบ) จากย่านชุมชน ชนบทนาพันสาม เพชรบุรี	กรอบนอก นุ่มใน อร่อยเต็มคำ จากย่านชุมชนชนบทนาพันสาม นาพันสามเพชรบุรี “ฝอยฝรั่งข้าวตัวใหญ่ เป็นฝอยไทยเชื้อชาติโปรตุเกส สืบตำราตามตำรับสํารับเทศ ของพิศคนาพันสามเพชรบุรี” ส่วนประกอบ - ไข่แดง - น้ำตาลทราย ข้อมูลเพิ่มเติมกิจกรรมวัดนาพรม และขนมหวานนาพันสาม
--	--	--

ภาพที่ 4.57 การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน

8) ประเมินผลการทดลอง ปรับปรุงแก้ไข และประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

จากการทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีการจำลองสถานการณ์การจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรม ได้มีการประเมินผลการทดลองการเป็นผู้ประกอบการ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อการประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

5. การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนตำบลนาพันสาม มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติทางสังคม

1. จากกิจกรรมเข้าเยี่ยม 5 พื้นที่ หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานพื้นที่ร่วมวิจัยอื่นๆ มีการถอดองค์ความรู้จากประสบการณ์ สะท้อนผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา สามารถทำให้ชุมชนนาพันสามย้อนกลับมาพิจารณาจุดดี และจุดด้อย ของตนเอง พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่เชิงวัฒนธรรมต่อไปได้ โดยผลลัพธ์ที่ได้ คือ คนในชุมชนนาพันสามมีพลังในการต่อสู้ รักและหวงแหนชุมชน เห็นประโยชน์กับชุมชนมากกว่าส่วนตนเอง โดยให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเป็นตัวกลางในประชุมหารือเพื่อแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำนาพันสาม ได้แก่

1.1 ต้องการปรับเปลี่ยนชื่อไม่ยากให้ใช้ชื่อตลาดน้ำอีกต่อไปหาก สถานการณ์เป็นดังปัจจุบัน ซึ่งคนในชุมชนเกรงว่ามันจะส่งผลในแง่ลบกับชุมชน และชุมชนจะเสียหายได้ สอดคล้องกับการสำรวจความพึงพอใจกลุ่มคนที่เข้ามาในตลาดน้ำนาพันสามจากการสัมภาษณ์ก็ดี หรือจากข้อเสนอแนะในเว็บไซต์ต่างๆ ถ้ายังคงใช้คำว่า ตลาดน้ำนาพันสาม ทางองค์กรบริหารส่วนตำบลต้องร่วมกันคิดหาวิธีการร่วมกับชุมชนและดำเนินการต่อไป สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดของตนเอง เริ่มอยากจะเป็นผู้คิดแล้วลงมือกระทำ มากกว่าฟังคำสั่งแล้วลงมือกระทำ

1.2 จากกิจกรรมระดมสมองโดยผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ชุมชนสามารถนำความรู้กลับไปใช้จัดการชุมชนของตนเองได้อย่างบูรณาการ เห็นได้ชัดว่าชุมชนสามารถนำโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาบูรณาการร่วมกันได้ ยกตัวอย่างชัดเจนในกิจกรรมมหกรรมผู้ประกอบการที่จัดขึ้นในวันที่ 11

มีนาคม 2561 ชุมชนสามารถบูรณาการร่วมโครงการของกลุ่มเพชรบุรีดีจัง ร่วมกับโครงการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีได้ ซึ่งหากได้รับการแนะนำหรือการเสริมแรง คาดว่าต่อไปชุมชนสามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับโครงการต่างๆ ที่ทางภาครัฐจัดสรรลงมาสู่ชุมชนได้

1.3 ชุมชนเริ่มต้นตัวมากขึ้นจากกิจกรรมสำรวจแหล่งโบราณคดี หรือการเดินทางสำรวจศาลหมู่บ้าน เริ่มรู้จักการป้องกันการเสื่อมสลาย อะไรที่มีคุณค่าให้ป้องกันเก็บรักษาไว้

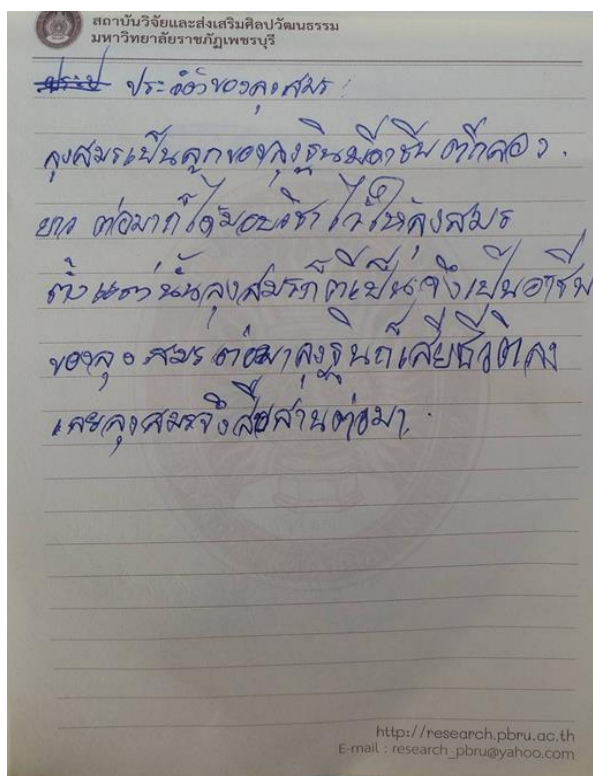
2. มิติทางวัฒนธรรม

ประชาชนในพื้นที่นาพันสามตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนจากกิจกรรมต่างๆ กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง และรู้สึกสนุกเพราะไม่เคยรู้เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้มาก่อน ประชาชนในชุมชนมีความสุขที่ได้เล่าเรื่อง และหันกลับมาเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอีกครั้ง หลังจากที่ไม่เคยรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ตนเองปฏิบัติเป็นสิ่งที่มีความหมาย เนื่องจากไม่ได้รับการยกย่อง ยกตัวอย่าง 3 กิจกรรมย่อย ที่ทางโครงการวิจัยได้ขับเคลื่อน โดยเน้นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชน ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1. ผู้วิจัยได้นำเยาวชนไปเก็บข้อมูลกับปราชญ์ชาวบ้าน
2. ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนได้มีโอกาสดำเนินทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน ได้แก่ กิจกรรมกลองยาว กิจกรรมการตำข้าวเม่า และกิจกรรมเห่เรือบอก

ภาพที่ 4.58 กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมจากปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 4.59 ถอดองค์ความรู้กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมจากปราชญ์ชุมชน

3. สรุปกระบวนการโดยการสนทนาเพื่อสะท้อนกระบวนการที่ผู้วิจัยจัดให้ พบว่าทั้งเยาวชนและปราชญ์ชุมชน ต้องการที่จะสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าไว้ที่วัดนาพรม โดยการเก็บรวบรวมเรื่องราวต่างๆ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ และกิจกรรม ต่างๆ

3. มิติทางเศรษฐกิจ

ชุมชนนาพันสามมีรายได้ที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมในชุมชนลดลงมาเรื่อยๆ จากปี พ.ศ. 2558 เป็นต้น โดยพิจารณาจากเงินทำบุญของวัด เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันชุมชนสามารถดึงดูดกลุ่มคนที่มีความต้องการศึกษาวัฒนธรรมที่แท้จริงเข้ามาได้มากขึ้น ชุมชนมีความชัดเจนในเรื่องพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้แก่ พื้นที่ภายในวัดนาพรม จากการประชุมระดมสมองแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ ซึ่งชุมชน สามารถนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงแนวทางการสร้างผู้ประกอบการจากมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรม	ผู้ประกอบการ	รายได้
1.ด้านวรรณกรรม	ผู้เล่าเรื่องชุมชน ได้แก่ พระครูพิศาลวัชรกิจ ความต้องการคือ อยากให้ โครงการจัดอบรมมัคคุเทศก์ซึ่ง มีเยาวชนในชุมชนพร้อมและ สามารถเล่าเรื่องได้	เงินทำบุญเข้าวัด
2.ด้านอาหาร	-บ้านขนมหวานที่ยินดีเปิดบ้าน ให้เรียนรู้ จำนวน 13 หลังคา เรือน -อาหารพื้นบ้าน -ขนมจีนแก๊บน -น้ำตาล	จากการจำหน่าย
3.ด้านศิลปะการแสดง	คณะหนังตะลุง	การจ้างหนังตะลุงสำหรับการ แก๊บน
4.นวด	นางชวน ระหว่างบ้าน	จากการให้บริการ ชั่วโงะละ 100 บาท

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ที่น่าสนใจ

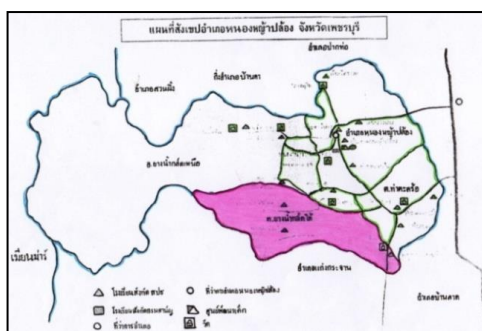
การศึกษาข้อมูลชุมชนที่น่าสนใจได้ตามระบบและกลไกของแผนงานวิจัยที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ได้ผลการศึกษาซึ่งแยกออกได้ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปชุมชนยางน้ำกลัดใต้

ตามระบบและกลไกการดำเนินงานที่กำหนดไว้ ในขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการศึกษาชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของชุมชนได้ ดังนี้

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ เป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนัก ตั้งอยู่ในอาณาเขตตำบลยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี โดยกลุ่มชนแรกๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งจากคำบอกเล่าของคุณสิทธิพล บุญชูเชิด หรือ อาจารย์น้อย ปรากฏชาวบ้านชาวกะเหรี่ยง และคุณศรีพน นาคะเวช ชาวกะเหรี่ยงและอดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า “ชนกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาในยางน้ำกลัดใต้คือ ชาวกะเหรี่ยง ที่อพยพมาจากพื้นที่ราบในเขตบ้านสระพัง อำเภอเขาย้อย และแถวเขาวัง ในเมืองเพชรบุรี เมื่อมีคนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น ซึ่งด้วยนิสัยของชาวกะเหรี่ยงชอบการอยู่แบบสันโดษ จึงมีการอพยพย้ายถิ่นมาเรื่อยๆ จนถึงพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้” จากคำบอกเล่าของชาวกะเหรี่ยงในข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งพิทยา อินทร์มี (2558: 6) ได้มีการรวบรวมข้อมูลประวัติของชาวกะเหรี่ยงในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ไว้ว่า “กลุ่มชาวกะเหรี่ยงอพยพมาจากชายแดนติดเขตประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมสหภาพพม่าและอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำมาหากินแบบไร่เลื่อนลอย” การอพยพของชาวกะเหรี่ยงมีหลายสาเหตุทั้งจากการรุกรานพื้นที่ของชนกลุ่มอื่น การย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพทำไร่เลื่อนลอย และการเกิดภาวะโรคระบาดในชุมชน

ภาพที่ 4.60 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนยางน้ำกลัดใต้

1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ เป็นพื้นที่ที่ล้อมรอบด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีลำห้วยแม่ประจันต์ไหลผ่านทางทิศตะวันออก ซึ่งคนในพื้นที่ได้ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และใช้น้ำเพื่อการเกษตร จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้และการให้สัมภาษณ์ของ

คุณศรีพน นาคะเวช ประธานสภาวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกัลดใต้ ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า “พื้นที่ของยางน้ำกัลดใต้มีลักษณะส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้คนในชุมชนที่ทำเกษตรก็จะเป็นการทำไร่แบบหมุนเวียน ทำไร่เชิงเขา มีสายน้ำจากเขื่อนแม่ประจันต์ไหลผ่านชุมชน”

1.3 อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 ตำบลท่าตะคร้อ อำเภอหนองหญ้าปล้อง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอแก่งกระจานจังหวัดเพชรบุรี

1.4 เศรษฐกิจชุมชน

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนยางน้ำกัลดใต้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เช่น ทำไร่ผสมผสาน ทำไร่หมุนเวียน ฟาร์มเห็ด ปลูกข้าวฟ่าง เลี้ยงสัตว์ มีประชากรบางส่วนที่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์คุณสมจิต พูนเสน ซึ่งเป็นเกษตรกรทำไร่ ได้กล่าวว่า “คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรในทุกหมู่บ้านของยางน้ำกัลดใต้ ก็มีการปลูกพืชแบบผสมผสานทั้งพริก มะละกอ ถั่วฝักยาว ตะไคร้ ผักสวนครัวต่างๆ ไร่ของบางคนก็ปลูกข้าวฟ่างด้วย” สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของคุณศรีพน นาคะเวช ประธานสภาวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกัลดใต้ และเป็นเจ้าของฟาร์มเห็ดฟาง กล่าวว่า “อาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้านก็ทำไร่หมุนเวียน บางคนก็ปลูกพืชผสมผสานกัน เกือบทุกบ้านจะมีสวนครัวของตัวเอง ส่วนของผมก็มีโรงเพาะเห็ดฟาง และเลี้ยงวัวด้วย”

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้ชื่อว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รู้จักการใช้พื้นที่ทำกินแบบอนุรักษ์โดยวิธีที่เรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” คือ ทำไปแล้วก็พักทิ้งไว้ 3 – 5 ปี ก็จะกลับไปทำใหม่วนเวียนอย่างนี้ตลอดเพื่อป้องกันการสูญเสียของหน้าดินอันจะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จึงนับว่าชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่อยู่อย่างถาวรไม่เคลื่อนย้ายด้วยเหตุผลดังกล่าว

1.5 การเมืองการปกครอง

ชุมชนยางน้ำกัลดใต้ มีทั้งระบบการปกครองทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำที่เป็นทางการ อยู่ในรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยสถานภาพทางกฎหมายตำบลยางน้ำกัลดใต้จัดตั้งเป็นสภาตำบล (นิติบุคคล) เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2538 และได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2540 ต่อมาได้มีการยุบรวมสภาตำบลยางน้ำกัลดเหนือ ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย การสำรวจเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตสภาตำบลหรือ

องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อไปรวมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น พ.ศ. 2547 เมื่อวันที่ 29 เดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้มีพื้นที่ทางกายภาพและการปกครองในลักษณะหนึ่งตำบลสองท้องที่ และมีพื้นที่ในเขตความรับผิดชอบกว้างขวางมากแห่งหนึ่งในประเทศไทยโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้คนปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) คือ นายพิรศักดิ์ กาฬดิษฐ์

ส่วนผู้นำอย่างไม่เป็นทางการเป็นกลุ่มผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรผสมผสาน เช่น คุณศรีพน นาคะเวช คุณสมจิต พุนเสน อาหารพื้นบ้าน กะเหรี่ยง เช่น คุณศรีเจริญ สถาพล เป็นต้น จากการเก็บข้อมูลด้วยเวทีสนทนากลุ่มในประเด็นเกี่ยวกับผู้นำชุมชนนั้น คุณครูพิทยา อินทร์มี อดีตข้าราชการครูโรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้ ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำของชุมชนนั้นมีหลายประเภททั้งเป็นทางการ เช่น นายก อบต. และไม่เป็นทางการ ในส่วนของกลุ่มที่สามารถขับเคลื่อนงานชุมชนได้นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น คุณศรีพน นาคะเวช ซึ่งเป็นอดีตนายก อบต. แต่ตอนนี้ก็มาเป็นผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ คุณเจริญพร สถาพล ก็เป็นที่นับหน้าถือตาของคนในชุมชน แม้ว่าจะป็นเพียงชาวสวนชาวไร่ก็ตาม”

1.6 วัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้มีวัฒนธรรมที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นภาษา กะเหรี่ยง ตำนานเรื่องเล่า พิธีกรรมในรอบปี ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ รวมทั้ง ศิลปะการแสดง การละเล่นพื้นบ้านที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชน จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชัยชนะ เสนติบัง ชาวกะเหรี่ยงในชุมชนและเป็นอดีตนักร้องในชื่อ ชัยชนะ เพชรตะนาวศรี ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านดนตรีกะเหรี่ยง ให้ข้อมูลว่า “ผมคิดว่าวัฒนธรรมของชุมชนที่ชัดเจนอย่างหนึ่งคือ ดนตรีกะเหรี่ยง โดยตอนนี้ที่มีเล่นอยู่ เช่น เป่าแคนหรือเอ็งปี่ย เต๋นาหรือนาเค่ย ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของชาวกะเหรี่ยง มีการเล่นประกอบการร้องเพลงกะเหรี่ยงที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนชาวกะเหรี่ยงได้”

ส่วนประเพณีพิธีกรรมของชุมชนที่ยังคงมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เช่น ข้าวห่อกะเหรี่ยง พิธีเวียนศาลา ซึ่งการให้ข้อมูลของกำนันดอกไม้ คนบุญ กำนันตำบลยางน้ำกลัดใต้ กล่าวว่า “พี่เองก็เป็นชาวกะเหรี่ยง ยังคงมีการทำพิธีเวียนศาลา ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงอยู่ทุกปี คนในชุมชนที่เป็นชาวกะเหรี่ยงเค้าก็ทำกัน อย่างเช่น กินข้าวห่อกะเหรี่ยง จะเป็นการเรียกขวัญด้วยคนในบ้านที่ไปทำงานไกลๆ ก็จะกลับมาร่วมประเพณีนี้”

นอกเหนือจากวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงแล้วนั้น ในพื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ยังมีกลุ่มคนไทยอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะหมู่ที่ 6 บ้านห้วยรางโพธิ์ ที่มีวัฒนธรรม “การกลิ้งไม้ตาล” ออกมาเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น แก้วกาแฟ แก้วเบียร์ จานรอง ผอบ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนำวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นมาสร้างให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ

2. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนที่น่ากตัญญู

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน ได้มีการจัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนที่น่ากตัญญู” ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มร่วมขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการคัดเลือกและจัดกระทำกับข้อมูลทางวัฒนธรรมที่รวบรวมขึ้น แล้วนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 6 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

1.1 วรรณกรรมพื้นบ้าน การตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าเป็นหลัก ทำให้วรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเกี่ยวเนื่องกับบริบทแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์คนในชุมชนได้ปรากฏวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีเรื่องเล่าคล้ายคลึงกัน ดังนี้

เรื่องที่ 1 “งูใหญ่” เป็นเรื่องเล่าระหว่างนายพรานกับงู มีผัวเมียนายพรานคู่หนึ่งออกไปล่าสัตว์แล้วได้ไปเจองูอยู่ตัวหนึ่งซึ่งตัวใหญ่มาก มันโดนตอไม้เสียบอยู่กลางลำตัวมันได้เรียกให้คนช่วย “ช่วยด้วยๆ” นายพรานได้ยินจึงได้เข้าไปช่วยงูตัวนั้นไว้แล้วเอาไม้ออกจากลำตัวให้เจ้างูก็ไต่กล่าวว่า “ข้าขอบใจเจ้ามาก ข้าติดอยู่ที่นี่มาสามปีแล้วข้าไม่มีอะไรจะให้ พวกเจ้าเอาไข่ของข้าไปแล้วกัน” นายพรานก็ได้กลับไปบ้านตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานายพรานก็แทบจะไม่ได้ออกไปล่าสัตว์อีกเลยมีอาหารมาเลี้ยงครอบครัวตัวเองตลอดโดยไม่ต้องออกไปล่าสัตว์ และได้มีนายพรานคนหนึ่งเกิดความสงสัยว่า เหตุไฉนนายพรานท่านนี้ถึงไม่ออกไปล่าสัตว์ แต่กลับมีอาหารไม่ขาด

วันหนึ่งนายพรานได้เกิดนึกถึงเจ้างูที่ช่วยไว้เลยคิดที่จะไปหาเจ้างูตนนั้นวันรุ่งขึ้น นายพรานได้ตัดสินใจไปหาเจ้างูตนนั้นที่ป่าเพื่อถามไถ่เจ้างูตัวนั้น “เหตุใดเจ้าถึงได้ให้ไข่กับข้าแล้วข้าก็ไม่ต้องออกมาล่าสัตว์อีกเลย” “เพราะเจ้าได้ช่วยข้าไว้ข้าเลยให้ไข่กับเจ้าเป็นการตอบแทนข้าขออีกเรื่องเจ้าอย่าได้บอกใครและข้าก็กลัวเหยือกกล้วยเจ้าอย่าได้บอกใครให้เอาเหยือกกล้วยมารัดคอข้า” นายพรานอีกตนที่ตามมาได้ยินดังนั้นก็ก็มีแผนที่จะจับงูตัวนี้และในวันนั้นนายพรานท่านนี้ก็ได้อาเหยือกกล้วยมาเพื่อที่จะจับงูตัวนี้ นายพรานก็ได้เอาเหยือกกล้วยไปผูกคองตัวนั้นไว้และได้ลากงูตัวนั้นกลับไปที่บ้านของตน เจ้างูก็ได้ถามนายพรานคนนั้นว่า “เจ้าจับข้ามาทำอะไร” นายพรานตอบว่า “ข้าต้องการไข่ของเจ้า เจ้าจงฝีกใครออกมาให้ข้า” งูตัวนั้นก็ไมยอมฝีกไข่ออกมา นายพรานท่านนี้ก็ได้ทรมานเจ้างูจนเจ้างูยอมฝีกไข่ออกมา นายพรานก็ได้เอ่ยออกมาว่า “ฝีกออกมาอีกใบเดียวไม่พอ” งูตัวนั้นก็ได้ฝีกไข่ออกมาอีกแล้วได้เอ่ยถามนายพรานว่า “แค่นี้พอไหม” นายพรานตอบ “ไม่พอฝีกออกมาให้เยอะกว่านี้” งูตนนั้นก็ฝีกไข่ออกมาจำนวนมากจนตายในที่สุด และไข่จำนวนมากที่คลอดออกมาจากงูมากมายก็ได้ฝีกตัวออกมาจนทนายพรานคนนั้นตายและได้ทัพบกเป็นภูเขา จนเป็นตำนานที่มาของเขางูจังหวัดราชบุรี ซึ่งชาวกะเหรี่ยงพื้นที่ที่น่ากตัญญู ส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดราชบุรี จึงมีตำนานเกี่ยวกับเรื่องงูด้วย

เรื่องที่ 2 “บวชนรหน้าไฟ” เรื่องราวมีอยู่ว่า “มี 2 สามเณรยามืออาชีพชอบล่าสัตว์ป่า และ บุตรก็หนีไปบวชนร บิดา มารดาได้รับผลกระทบที่ได้ล่าสัตว์และเสียชีวิตลงแต่ไม่ได้ตกรน เพราะมีแสงสว่างจากจิวรณรจึงมีความเชื่อว่าการบวชนรหน้าไฟช่วยให้ บิดา มารดา ไม่ตกรน

เรื่องที่ 3 ช้างเผือก มียายคนหนึ่งได้ไปต้อนน้ำปัสสาวะช้างเผือก หลังจากนั้น 1 เดือน ได้ท้องคลอดออกมาเป็นบุตรสาว โตมาบุตรสาวได้หนีไปเล่นน้ำกับช้างเผือกผสมของสาวน้อยได้ลอยบับ สายน้ำ ชาวบ้านได้เห็นเส้นนั้นแล้วตามจับตัวพ่อช้างเผือกได้ออกตามหาลูกไม่เจอและได้พบแมลงตัวหนึ่งซึ่งรู้ว่าบุตรสาวนั้นอยู่ไหน แมลงตัวนั้นได้นำช้างเผือกไปและได้พบเจอบุตรสาว ช้างเผือกได้นำของทุกสิ่งมาล่อให้ลูกสาวกลับมาแต่สุดท้ายช้างเผือกตัวนั้นก็ได้อาวยงพาดตัวเองจนตายหลังจากนั้น บุตรสาวก็ได้วิ่งเข้าไปในกองไฟตายตามพ่อช้างเผือกไป

จากเรื่องราวตำนานที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ยังคงฝังรากลึกอยู่ในชุมชนถึงแม้จะมีการรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วจากภายนอกก็ตาม

1.2 ภาษา เนื่องด้วยในพื้นที่ของชุมชนยางน้ำกลัดใต้มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างน้อย 2 กลุ่มหลักด้วยกันคือ ชาวกะเหรี่ยง และชาวไทย เป็นผลให้ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีทั้งสองภาษาคือ ภาษากะเหรี่ยงและภาษาไทย โดยภาษาไทยนั้น ทั้งคนไทยและคนกะเหรี่ยงสามารถสื่อสารได้ เนื่องด้วยการได้รับการศึกษาจากโรงเรียนในพื้นที่และอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลักของสังคมที่แพร่ขยายเข้าสู่ชุมชน อีกทั้งการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างชาวกะเหรี่ยงกับชาวไทย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางภาษาขึ้น จากการสัมภาษณ์กำนันดอกไม้ คนบุญ กำนันตำบลยางน้ำกลัดใต้ ได้กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้คนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยการพูดคุยกันหมดแล้ว ยกเว้นแต่คนรุ่นเก่าที่เป็นชาวกะเหรี่ยงยังคงพูดภาษากะเหรี่ยงกันในครอบครัว เด็กรุ่นใหม่ที่ยังเรียนหนังสือไม่ค่อยพูดภาษากะเหรี่ยงแล้ว เพราะกลัวว่าคนอื่นจะรู้ว่าเป็นกะเหรี่ยง รู้สึกอายที่จะพูดภาษากะเหรี่ยง ต่อไปภาษากะเหรี่ยงอาจจะหมดไปก็ได้” ซึ่งแนวคิด “ความเป็นไทย” ที่เข้ามาในชุมชนผ่านระบบการศึกษาทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่กล้าที่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นกะเหรี่ยงของตนเอง อาจส่งผลให้คนรุ่นต่อไปไม่ให้ความสำคัญและตระหนักถึงการสืบทอดภาษากะเหรี่ยงที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของกลุ่มตนเองไว้ และสุดท้ายอาจถูกกลืนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่อย่างสมบูรณ์ก็เป็นได้

ส่วนกลุ่มคนไทยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่และได้มีการแต่งงานกับชาวกะเหรี่ยงนั้น บางส่วนสามารถสื่อสารด้วยภาษากะเหรี่ยงได้อย่างชัดเจน และการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุนการสืบทอดภาษากะเหรี่ยง เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ที่เข้ามาดำเนินงานในด้านการจัดทำพจนานุกรมภาษากะเหรี่ยงที่ใช้การถอดคำศัพท์จากบทพูด และเขียนเป็นตัวอ่านภาษาไทย เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันภาษากะเหรี่ยงเหลือเพียงภาษาพูดไม่มีภาษาเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ส่วนกลุ่มคนไทยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่และได้มีการแต่งงานกับชาวกะเหรี่ยงนั้น บางส่วนสามารถสื่อสารด้วยภาษากะเหรี่ยงได้อย่างชัดเจน และการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกที่ สนับสนุนการสืบทอดภาษากะเหรี่ยง เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เข้ามาดำเนินงานในด้านการ จัดทำพจนานุกรมภาษากะเหรี่ยงที่ใช้การถอดคำศัพท์จากบทพูด และเขียนเป็นตัวอ่านภาษาไทย เป็น ต้น ทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวในการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางภาษาของตนเอง ถึงแม้ว่าปัจจุบันภาษา กะเหรี่ยงเหลือเพียงภาษาพูด ไม่ปรากฏภาษาเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วก็ตาม

ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง

ศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ถือเป็นการแสดงที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะทาง วัฒนธรรมของกลุ่มประชากรหนึ่ง โดยผลิตผลทางวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถในการแสดงและต้องการอนุรักษ์ รวมทั้งถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป โดยศิลปะการแสดง ประกอบด้วย

1. *การแสดงเอ็งปีย* คือ การเป่าแคนประกอบการร้องเพลง ใช้ในการเกี่ยวพาราสีของหนุ่ม สาวและงานรื่นเริง โดยแคนของชาวกะเหรี่ยงทำด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะยาวกว่าแคนทั่วไป ซึ่งการ แสดงเอ็งปียสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนหนุ่มสาวที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์และสานต่อในการ สร้างครอบครัวร่วมกัน ซึ่งในการเกี่ยวพาราสีกันนั้น ในสมัยอดีตไม่สามารถกระทำได้อย่างเปิดเผย แต่ ต้องกระทำผ่านงานแสดงหรือในช่วงเทศกาลต่างๆ ของชุมชน

ภาพที่ 4.61 เครื่องแคนของชาวกะเหรี่ยง เรียกว่า “เอ็งปีย”

2. *การแสดงเต้เนา หรือ นะเด่ย* เป็นเครื่องดนตรีกะเหรี่ยงประเภทดีดที่ทำจากแก่น ขนุนหรือต้นกุ่ม เนื่องจากเสียงที่ได้จากไม้เหล่านี้จะให้ความไพเราะมากกว่าการทำจากไม้ชนิดอื่น การ แสดงนี้นิยมแสดงในงานประเพณีกินข้าวห่อ พิธีเวียนศาลา และงานรื่นเริงต่างๆ โดยคำว่าเต้เนา เป็น ภาษาพูดของชาวกะเหรี่ยงโปวหรือโผล่ง ส่วนนะเด่ย เป็นภาษาพูดของชาวปกากะญอ เพื่อใช้เรียก เครื่องดนตรีชนิดนี้ (ชัยชนะ เสน่ดีบัง, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.62 เต๋นา หรือ นะเด๋ย

3. การแสดงซังท้อง เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี มีสามสาย ทำจากไม้ไผ่ ในสมัยก่อนสายทำจากเชือกปอ อาบด้วยยางสน หรือขี้ผึ้ง ปัจจุบันใช้สายกีตาร์ เนื่องจากหาได้ง่ายกว่า และให้เสียงที่ไม่แตกต่างกันมากนัก (ชัยชนะ เสน่ดีบัง, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2560) ซึ่งการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของเครื่องดนตรีชนิดนี้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ชุมชนรับกระแสวัฒนธรรมสากลเข้ามาผ่านการติดต่อกับชุมชนเมือง และสามารถนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างลงตัว

ภาพที่ 4.63 ซังท้อง

4. การตีกลองกะเหรี่ยง สำหรับการตีกลองกะเหรี่ยง จะเล่นกันในช่วงเวลายานศาลาก่อเจดีย์ทราย แห่พุ่มดอกไม้ ผู้หญิงจะเป็นคนตีกลอง ผู้ชายเป็นคนรำ แห่รอบศาลาประเพณีและรอบเจดีย์กลองกะเหรี่ยงทำมาจากแก่นขนุน และหนังค่าง หรือหนังกระเจง มีลักษณะคล้ายคลึงกลองยาวของไทย แต่มีขนาดที่สั้นและเล็กกว่าเล็กน้อย โดยสาเหตุที่ให้ผู้หญิงเป็นผู้ตีกลอง จากการสันนิษฐานของปราชญ์ชุมชนได้ความว่า “การตีกลองในงานพิธีกรรมเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือ

ธรรมชาติ การให้ผู้หญิงซึ่งเป็นเพศที่อ่อนโยนเป็นผู้ตีกลอง อาจทำให้การติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถกระทำได้ง่ายกว่าเพศชาย” (ชัยชนะ เสน่ดีบัง, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.64 การตีกลองกะเหรี่ยง

5. การรำตง เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันในหลายพื้นที่ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอสรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพของคนในชุมชน เช่น การทำไร่ ทำนา เป็นต้น (เอื้องฟ้า ถาวรรักษ, 2555: 40) โดยการแสดงรำตงในพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ นั้น ได้ค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชน เนื่องด้วยไม่มีการสืบทอดต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ศิลปะการแสดงของชาวกะเหรี่ยงในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ยังคงพบเห็นได้จากงานพิธีกรรมสำคัญ และการแสดงในงานต่างๆ ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีโดยโครงการการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ได้เข้ามาส่งเสริมให้มีการฝึกหัดทั้งการแสดงและการเล่นดนตรีกะเหรี่ยงให้กับเด็กรุ่นใหม่ ผ่านนักเรียนโรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้ ทำให้ศิลปะการแสดงของชาวกะเหรี่ยงได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้าสู่ชุมชน วิธีการแสดงดั้งเดิมเลยกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ล้ำสมัย” ไปในที่สุด

ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

1. แนวปฏิบัติทางสังคม สำหรับแนวปฏิบัติทางสังคมของคนในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ยังคงยึดวิถีดั้งเดิมเป็นหลักสะท้อนให้เห็นได้จากการประกอบอาชีพทำไร่ เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก แต่มีการนำวิทยาการทางความคิดและเครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานเพื่อทำให้เกิดรายได้และความมั่นคงในชีวิตมากยิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์คุณสมจิต พูนแสน เกษตรกรชุมชนยางน้ำกลัดใต้และเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงให้ข้อมูลว่า “วิถีของคนในยางน้ำกลัดใต้ส่วนใหญ่ยังคงทำเกษตรเหมือนๆ เดิม แต่มีการนำเครื่องมือใหม่ๆ มาใช้เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น”

อีกประการหนึ่งที่ยังคงอยู่กับชุมชนคือ ความเชื่อดั้งเดิม แม้จะเลือนหายไปบ้าง แต่ยังคงเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนได้ ดังเช่นกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ให้ความเคารพนับถือหลวงพ่อนวม อดีตพระเกจิชื่อดังของเมืองราชบุรี ที่

ท่านเดินธุดงค์ผ่านมาในบริเวณชุมชนยางน้ำก่ดใต้และได้ปักกลดเพื่อปฏิบัติธรรมพร้อมทั้งเผยแพร่คำสอน และแนวทางปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงนับถือหลวงพ่อนวมเป็นอย่างมาก ไม่มีใครกล้าละเมิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณที่ตั้งของศาลหลวงพ่อนวม คุณเจริญพร สถาพล หนึ่งในชาวกะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำก่ดใต้ได้กล่าวว่า “ในสมัยอดีตชาวกะเหรี่ยงนับถือผี และเมื่อหลวงพ่อนวมเดินธุดงค์ผ่านมา ให้คำสั่งสอนต่างๆ ชาวกะเหรี่ยงเลยนับถือหลวงพ่อนวมด้วย พร้อมทั้งตั้งศาลบริเวณที่ท่าน (หลวงพ่อนวม) ปักกรดไว้ และเมื่อถึงช่วงสงกรานต์ ชาวกะเหรี่ยงจะรวมตัวกันไปวัดแจ้ง อำเภอดงหลวง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นวัดของหลวงพ่อนวม เพื่อร่วมงานทำบุญประจำปี”

แต่ด้วยอิทธิพลของความเป็นเมืองที่แพร่ขยายเข้าสู่ชุมชนยางน้ำก่ดใต้ ส่งผลให้แนวปฏิบัติทางสังคมบางประการได้ลดน้อยลงไป เช่น วิธีการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาแหล่งอุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร เป็นต้น

2. ประเพณีและพิธีกรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำก่ดใต้ ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายพิธี ดังนี้

1. ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงและพิธีเรียกขวัญ จากการสัมภาษณ์ กำนันดอกไม้ คนบุญ กำนันตำบลยางน้ำก่ดใต้ กล่าวว่า “ในช่วงเดือน 9 ของทุกปี ชาวกะเหรี่ยงแต่ละหมู่บ้านจะประกอบ ประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง หรือภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “อั้งมีถ่อง” เป็นการประกอบพิธีกรรมผูกข้อมือเรียกขวัญให้ลูกหลานได้กลับมาอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตาในครอบครัว” ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงจัดขึ้นปีละหนึ่งครั้ง กำหนดให้วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เป็นวันแรกของประเพณีของหมู่บ้านลำดับแรก โดยในพื้นที่ตำบลยางน้ำก่ดใต้ หมู่บ้านแรกที่ทำเนิการประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยงคือ หมู่บ้านพุกู แล้วตามด้วยหมู่บ้านอื่นๆ ที่ผู้นำหมู่บ้านจะมีการกำหนดวันไม่ซ้ำซ้อนกัน

2-3 นิว โดยบางครอบครัวอาจจะนำข้าวเหนียวไปแช่น้ำให้ผองโตก่อนจะห่อหรือไม่แช่ก็ได้ ในการห่อจะต้องห่อให้แน่นเพื่อกันน้ำเข้าไปในข้าวเหนียวเมื่อนำไปต้ม การต้ม 1 ปี๊บจะใช้เวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมง เพราะฉะนั้นคนในบ้านจะต้องช่วยกันดูไม่ให้ไหม้และไม่ให้เชื้อไฟไหม้ค ไม่อย่างนั้นข้าวเหนียวอาจจะไม่สุก” การสังเกตว่าข้าวเหนียวที่ต้มสุกหรือไม่ จะต้องแกะข้าวเหนียวออกมาจากห่อและดูว่าข้าวเหนียวยึดตัวกันจนเหนียวและเหนียว ถ้าเป็นไปตามลักษณะดังกล่าว แสดงว่าข้าวเหนียวสุกตามที่ต้องการแล้ว (กำนันดอกไม้ คนบุญ, ผู้ให้สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559)

ภาพที่ 4.65 ลักษณะของข้าวห่อกะเหรี่ยงและการต้มข้าวห่อ

ส่วนการทำหน้ากระฉิตเพื่อทานคู่กับข้าวห่อนั้น คุณพร้อมเพรียง ชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านพุกฤได้อธิบายขั้นตอนการทำไว้ว่า “การทำหน้ากระฉิตหรือน้ำจิ้ม เอาไว้ทานกับข้าวห่อนั้น จะใช้มะพร้าว น้ำตาล และเกลือ นำมาเคี่ยวไฟให้เหนียว เมื่อเคี่ยวจนน้ำจิ้มเหนียวได้ที่ สีจะออกน้ำตาลก็ถือว่าใช้ได้แล้ว”

ภาพที่ 4.66 หน้ากระฉิตสำหรับทานคู่กับข้าวห่อ

ข้าวห่อที่จัดทำในกิจกรรมวันประเพณีกินข้าวห่อ จะทำ 2 ชนิด ชนิดที่ทำสำหรับทำพิธีเรียกขวัญ ซึ่งแสดงถึงการรวมคนให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน ให้มีความรักสามัคคี ตลอดจนให้มีความสุข ความอดทน สุขภาพดี จะห่อแล้วร้อยด้วยตอกเป็นข้อ ข้อ 40 – 50 ห่อ เพื่อนำไปใช้ในพิธีผูกข้อมือ เรียกขวัญ เสร็จพิธีแล้วทุกคนจะนำไปไว้ที่หัวนอนของตนเพื่อความเป็นสิริมงคลตลอดปี

สำหรับข้าวห่อที่ไม่ได้ทำเป็นข้อจะต้มแล้วนำไปทำพิธีเรียกขวัญเช่นกัน เสร็จแล้วเอาไว้เพื่อต้อนรับเพื่อนบ้านหรือแขกผู้มาเยี่ยมเยียนกินกันและแจกให้นำกลับไปกินที่บ้านฟรี ไม่มีการขาย ไม่มีการหวงแหนข้าวห่อนี้จะกินกับน้ำจิ้ม

ในประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง จะมีพิธีเรียกขวัญโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่กับตัว ให้มีกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรค ประพจน์ตนเป็นคนดี มีความอดทน มีความกตัญญู มีความสามัคคี มีสุขภาพที่แข็งแรง หายเจ็บหายป่วย พิธีเรียกขวัญจะทำพิธี ครั้ง คือ ประมาณ 2 ห่มของวันที่ต้มข้าวห่อเสร็จ และเข้ามิดประมาณตี 5 ของวันถัดไปหรือเรียกว่าวันเที่ยว (วันที่มีการแจกจ่ายข้าวห่อให้กับแขกผู้มาเยือน) ซึ่งการเรียกขวัญจะพากันทุกบ้าน มีอุปกรณ์ในพิธีพร้อมด้วยความหมายคือ

1. ด้ายแดง หมายถึง การมีอายุยืนขวัญยืน ผูกมิตร สัมพันธไมตรีไม่ให้ขาดสายไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ถ้ามีด้ายแดงที่ข้อมือ ถือเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นคนกะเหรี่ยงด้วยกัน
2. ข้าวห่อปลายแหลม หมายถึง ความเหนียวแน่นเป็นกลุ่มก้อนอย่างฉลาดเฉลียว
3. กล้วยน้ำว่า หมายถึง ความรักใคร่ปรองดองเป็นเครือญาติที่เป็นระเบียบ ใครเห็นก็รักใคร่ชื่นชม
4. ข้าวปากหม้อ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์
5. ยอดดอกดาวเรือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง ความยั่งยืน
6. น้ำ หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธิ์สดใสเยือกเย็นและโปร่งใส ใครได้ดื่มก็ชื่นใจ
7. อ้อย หมายถึง ความอ่อนหวาน อ่อนโยน พัฒนาชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างเป็นขั้นตอน
8. เทียน 1 เล่ม หมายถึง แสงสว่างในการนำทางชีวิต
9. เครื่องประดับเงิน หมายถึง ความมั่งคั่ง ทรัพย์สินเงินทอง

ภาพที่ 4.67 เครื่องในพิธีเรียกขวัญ

เมื่อได้เวลาที่กำหนด จะนำอุปกรณ์เหล่านี้ทำพิธีเรียกขวัญ โดยผู้อาวุโสในครอบครัวจะเป็นผู้ทำพิธีกล่าวเชิญขวัญของคนในบ้านที่อยู่ภายนอกให้กลับเข้ามาภายในบ้าน ซึ่งตามความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง มนุษย์จะมีขวัญทั้งสิ้น 7 ขวัญ อยู่ที่ตนเอง 1 ขวัญและอยู่ภายนอกอีก 6 ขวัญ ในระหว่างการเรียกขวัญนั้น คนในครอบครัวหรือผู้ดำเนินพิธีก็ได้ จะจุดประทัด หรือยิงปืนขึ้นฟ้า หรือเคาะปี่ หรือเคาะประตูหน้าบ้านให้เกิดเสียงดัง ซึ่งจะทำเหมือนกันทั้ง 2 ช่วงเวลา แต่ส่วนที่มีความแตกต่างคือ การเรียกขวัญในช่วงค่ำของวันต้มข้าวห่อจะไม่มีการผูกด้ายแดงที่ข้อมือ แต่การผูกด้ายแดงจะกระทำกันในการเรียกขวัญช่วงเช้าตรู่ของวันที่ยาว

โดยการผูกด้ายแดงนั้น คนในครอบครัวจะผูกให้กับผู้อาวุโสของครอบครัวก่อน หลังจากนั้นผู้อาวุโสจะผูกให้กับคนในครอบครัวทุกคน โดยมีการผูกที่ข้อมือ ส่วนการผูกทั้งข้อมือและข้อเท้า นั้นจะกระทำกับคนที่เกิดในเดือน 9 ซึ่งถือว่าเป็นเดือนที่จัดประเพณีกินข้าวห่อเท่านั้น ซึ่งตามความเชื่อ เมื่อมีการผูกด้ายแดงแล้ว จะต้องผูกไว้อย่างน้อย 3 วัน เพื่อความเป็นสิริมงคล ถึงจะเอาออกได้

ภาพที่ 4.68 พิธีเรียกขวัญและการผูกด้ายแดง

ประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยงยังแฝงไว้ด้วยนัยแห่งความหมายของความสมัคศรสมาน สามัคคีภายในกลุ่มเครือญาติ ดังความหมายของด้ายแดงที่เป็นสัญลักษณ์ถึงการผูกมิตร สัมพันธไมตรี ไม่ให้ขาดสายไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม เฉกเช่นเดียวกันกับประเพณีสงกรานต์ของไทยที่เมื่อถึงช่วงเวลาดังกล่าว ญาติพี่น้องจากแดนไกลจะมาเยี่ยมเยียนกันและกัน ส่งผลให้เกิดความแน่นแฟ้นในกลุ่มเครือญาติมากขึ้น ดังการให้ข้อมูลของคุณศรีเจริญ สถาพล ชาวกะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำกลัดใต้ กล่าวว่า “ประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยงเหมือนกับการรวมญาติ วันนี้ (วันกินข้าวห่อ, 21 สิงหาคม 2560) พี่สาวของพี่ก็มาจากราชบุรี มาเยี่ยมเยียนกัน เมื่อวันก่อนที่ราชบุรีมีกินข้าวห่อ พี่ก็ไปเยี่ยมญาติของพี่”

ภาพที่ 4.69 การรวมญาติของชาวกะเหรี่ยงในงานประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง

2. ประเพณีเวียนศาลา เป็นประเพณีของชาวกะเหรี่ยงที่จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง ในช่วงเดือนห้า (ตรุษสงกรานต์) และเดือนสิบเอ็ดของทุกปี ในช่วงเดือนห้า จะมีการก่อเจดีย์ทราย และทำพิธีกันในช่วงของเทศกาลสงกรานต์ ส่วนเดือนสิบเอ็ด จะมีการจัดพุ่มไม้ให้สวยงามและนำไปเวียนรอบศาลา (ศาลาเป็นสถานที่เก่าแก่ของหมู่บ้านที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ) บริเวณที่จัดทำประเพณีเวียนศาลาจะมีการปลูกต้นโพธิ์มาตั้งแต่ดั้งเดิมบางหมู่บ้านก็จะมีสตูเป็นที่สักการะ และทำการเวียนศาลาบริเวณรอบต้นโพธิ์ และรอบสตูที่ชาวบ้านนับถือเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านและเป็นการทำบุญให้เกิดสิริมงคลสำหรับกิจกรรมการเวียนศาลา ในเดือน 5 จะมีการก่อเจดีย์ทรายและทำการเวียนศาลาประจำหมู่บ้านก่อนวันทำการเวียนศาลา 1 วัน ในเวลากลางวัน ชาวบ้านทุกครัวเรือนพร้อมใจช่วยกันมาจัดเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ของบริเวณที่จะทำการเวียนศาลา ทำความสะอาดศาลา และบริเวณลานประเพณี ก่อเจดีย์ทราย จัดหาดอกไม้มาประดับบริเวณ และร้อยพวงมาลัยประดับเจดีย์ทราย จัดทำตุงประดับเจดีย์ และสตูอย่างสวยงาม

ภาพที่ 4.70 การจัดเตรียมตุงและพวงมาลัยประดับสตูเจดีย์

ในเวลากลางคืน ประมาณ 19.00 น. ชาวบ้านพร้อมกันบริเวณลานประเพณี พร้อมด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ขบวนแห่กลองยาว ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านนับถือประจำหมู่บ้านนำขบวนเวียนศาลา และทำการเวียนศาลาบริเวณรอบต้นโพธิ์ และรอบสตูที่ชาวบ้านนับถือ ประมาณ 3 – 5 รอบ เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และเป็นการทำบุญให้เกิดสิริมงคลดังได้กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ 4.71 สตูเจดีย์ของชุมชนที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเวียนศาลา

สำหรับกิจกรรมการเวียนศาลา ในเดือน 11 ก็ทำกิจกรรมเหมือนกับการเวียนศาลาในเดือน 5 เช่นกันทุกประการแต่ต่างกันตรงที่ไม่มีการก่อเจดีย์ทรายเท่านั้น และหลังจากทำประเพณีการเวียนศาลาเรียบร้อยแล้ว ก็มีการเล่นสนุกสนานของเด็ก ๆ และหนุ่มสาว เช่นร่ำวง เป่าแคน เล่นส่บ้า หรืออื่น ๆ แล้วแต่ความนิยมของแต่ละหมู่บ้าน

นอกเหนือจากประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในข้างต้น ในสมัยอดีตยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการเกษตร เช่น การกินข้าวเชื้อ พิธีเลี้ยงผีไร่ พิธีเลี้ยงเทพขวัญข้าว (พระแม่โพสพ) เป็นต้น แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ได้เลือนหายตามกาลเวลาด้วยปัจจัย 2 ประการใหญ่ๆ ด้วยกันคือ

1. การไม่มีผู้นำพิธีกรรม ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หรือหมอผีของชุมชนนั้น ได้ลดน้อยและหมดไปจากชุมชนโดยไม่มีผู้สืบทอด
2. วิธีการปลูกพืชที่แปรเปลี่ยน จากแต่เดิมเคยใช้แรงงานคนเป็นหลักในทุกกระบวนการของการผลิต แต่เมื่อมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาในชุมชน วิธีการทำไร่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แรงงานคนลดบทบาทลง เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรเป็นหลัก กอปรกับแนวคิดสมัยใหม่ที่มองว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำเกษตรเป็นเรื่องยุ่งยาก ไม่ทันกับเวลาที่จะต้องเร่งผลผลิต จึงส่งผลให้พิธีกรรมเหล่านี้ค่อยๆ ลดลงและเลือนหายไปจากชุมชน

ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้นมียู่ด้วยกันหลากหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ เรื่องของ อาหารการกิน โดยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำกลัดใต้ มีอาหารที่เป็นเฉพาะถิ่นซึ่งสะท้อนการบูรณาการความรู้กับธรรมชาติเข้าด้วยกันอย่างลงตัว และเรื่องของ โสมสแดย์ชุมชน ดังจะกล่าวถึงต่อไป

4.1 อาหารการกิน

สำหรับอาหารการกินของชาวกะเหรี่ยงได้มีการปรับเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน แต่ยังคงมีปราชญ์ด้านนี้ที่สามารถประกอบอาหารพื้นถิ่นได้ คือ คุณศรีเจริญ สถาพล ชาวกะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารกะเหรี่ยงทั้งหมด ดังนี้

- 1) แกงหยวกกล้วยไก่ ถือเป็นอาหารพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง โดยนำหยวกกล้วย นำมาล้างให้สะอาด หั่นตามยาวให้ได้ชิ้นพอดีคำแช่น้ำเกลือไว้ สำหรับพริกแกงเริ่มจากพริกขี้หนูแห้ง กระเทียม ขมิ้น ตะไคร้ กะปิ พริกไทยดำ โขลกให้ละเอียด ต่อกจากนั้นนำกะทิ 1 ส่วนเอาตั้งไฟเคี่ยว ใส่พริกแกงลงไปผัดให้ได้กลิ่นหอมนำเนื้อไก่ใส่ลงไป รอให้เดือดอีกครั้ง แล้วเติมกะทิอีกส่วนที่เหลือลงไป รอให้เดือดแล้วใส่หยวกกล้วยลงไป เติมหัวกะทิลงไป โรยด้วยใบมะกรูด ถือเป็นอันเสร็จสิ้น

ภาพที่ 4.72 แกงหยวกกล้วยไก่

2) ปะน้าอีผ่อง (หลามใบบอน) อาหารพื้นบ้านกะเหรี่ยงปรงจากใบอ่อนของต้นบอน ผสมเครื่องแกงส้ม ปรงรสด้วยมะขามเปียก มะแว้งเกลือและเผาะในกระบอกไม้ไผ่ ใส่มะพร้าวคนในกระบอกจนสุกมีกลิ่นหอม รสชาติกลมกล่อม

ภาพที่ 4.73 ปะน้าอีผ่อง (หลามใบบอน)

3) แกงแตงเปรี้ยว แกงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ด้วยรสชาติหอมจากข้าวคั่ว เครื่องแกงเผ็ดและรสชาติ เผ็ดจัดจ้านจากพริกกะเหรี่ยงผสมพริกพราวนทำให้แกงแตงเปรี้ยวเป็นอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวกะเหรี่ยง นิยมทำแกงแตงเปรี้ยวในฤดูเกี่ยวข้าว เพื่อเลี้ยง คนที่มาลงแขกเกี่ยวข้าว เครื่องแกงเผ็ด ข้าวคั่ว เพิ่มความหอมและทำให้น้ำแกงข้น

ภาพที่ 4.74 แตงเปรี้ยว วัตถุดิบหลักในแกงแตงเปรี้ยว

4) น้ำพริกดองคะบัง น้ำพริกมะแว้งเปรี้ยวพอดีลิ้น เผ็ดกลมกล่อม จิ้มด้วย มะเขือม่วง มะเขือขาว กระเจี๊ยบสด มะระขี้นก

ภาพที่ 4.75 น้ำพริกดองคะบัง

5) กะปิปลา (ย้าผะอั้ง) อาหารกะเหรี่ยงคล้ายน้ำพริกปลาร้า หรือน้ำบูดู จากปลาหมักรับประทานกับผักสดผักต้ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขมิ้นขาว ปัจจุบันหารับประทานได้ค่อนข้างยาก

ภาพที่ 4.76 กะปิปลา (ย้าผะอั้ง)

6) หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลงา) อาหารว่างสูตรเด็ดทำจากข้าวเหนียวนึ่งสุก ตำในครกไม้ ใส่งาขาวหรืองาคั่วให้หอม หอม หวาน มันอร่อย ทานกับกาแฟ/ชา ปกติจะทำกินในช่วงฤดูหนาว หลังการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นยุ้งฉาง

ภาพที่ 4.77 หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลงา)

7) เปียกข้าวฟ่าง เป็นขนมหวาน มัน ปรุงจากข้าวฟ่างที่ปลูกในชุมชน กะเหรี่ยงยางน้ำกลัดใต้เอง เคี้ยวกับน้ำตาลโตนดราดด้วยกะทิสดทำให้ได้รสชาติที่กลมกล่อมลงตัว

ภาพที่ 4.78 เปียกข้าวฟ่าง

อาหารของชาวกะเหรี่ยงที่กล่าวมาทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันที่มีอยู่กับธรรมชาติ ป่าเขา ลำเนาไพรเป็นอย่างมาก จักรวาลโดยรอบวิถีชีวิตคือ ผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ ที่แผ่เร้นไว้ด้วยทรัพยากรอันทรงคุณค่า ซึ่งนั่นทำให้ชาวกะเหรี่ยงสามารถจัดซื้อกล่าวหาจากชนพื้นราบว่า “กะเหรี่ยงเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า” ได้เป็นอย่างดี

4.2 ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชุมชน (โฮมสเตย์)

การริเริ่มเกิดขึ้นมาของโฮมสเตย์ชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการนำความรู้มาบูรณาการกับการปฏิบัติ และสามารถก่อให้เกิดรายได้ขึ้นมาของคนในชุมชน ซึ่งการจัดทำที่พักแบบโฮมสเตย์นั้นสะท้อนแนวความคิดการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงหรือรังสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมาแต่อย่างใด อีกทั้งยังเป็นการทำให้คนในชุมชนเองและบุคคลภายนอกที่เข้ามาพักได้เข้าใจเรื่องราวของความเป็นธรรมชาติน่ายิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์ครูพิทยา อินทร์มี ครูข้าราชการบำนาญหนึ่งในเจ้าของโฮมสเตย์ชุมชนได้สะท้อนว่า “การจัดทำที่พักแบบโฮมสเตย์ภายในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ถือเป็นแผนการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยไม่ต้องสร้างตึกหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมใดๆ คนที่เข้ามาพักก็จะได้สัมผัสความเป็นวัฒนธรรมกะเหรี่ยงได้อย่างดีเยี่ยม เป็นการนำคุณค่าของชุมชนกะเหรี่ยงออกมาให้บุคคลภายนอกได้รับรู้รับทราบ” โฮมสเตย์ในชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ปัจจุบันมีทั้งโฮมสเตย์ของชาวกะเหรี่ยง จำนวน 3 หลังอีก 2 หลังกำลังเริ่มปรับปรุงบ้าน และโฮมสเตย์กึ่ง รีสอร์ทอีก 2 หลัง ซึ่งเป็นของผู้ประกอบการแฝง หมายถึง ผู้ประกอบการภายนอกที่อพยพเข้ามาทำงานและตั้งรกรากสร้างโฮมสเตย์กึ่งรีสอร์ทที่ยางน้ำกลัดใต้ร่วมกับชุมชน อีก 2 หลังดังนี้

ภาพที่ 4.79 เข้มพร โฮมสเตย์
จำนวนที่พัก 1 ห้อง รองรับผู้เข้าพักได้ 2 คน

ภาพที่ 4.80 นงนุชโฮมสเตย์
จำนวนที่พัก 1 ห้อง รองรับผู้เข้าพักได้ 2 คน

ภาพที่ 4.81 ศรีพนาโฮมสเตย์
จำนวนที่พัก 1 ห้อง รองรับผู้เข้าพักได้ 4 คน

ภาพที่ 4.82 บ้านไร่หุบเกอโพลง
จำนวนที่พัก 1 ห้อง รองรับผู้เข้าพักได้ 2 คน

ภาพที่ 4.83 กังหันลมโฮมสเตย์
จำนวนที่พัก 3 ห้อง รองรับผู้เข้าพักได้ 6 คน

ภาพที่ 4.84 พิทยาโฮมสเตย์
ที่พักกึ่งรีสอร์ท รองรับได้ประมาณ 50 คน

4.3 วิถีเกษตร

เดิมชาวกะเหรี่ยงมีวิธีการประกอบอาชีพเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย มีการถางป่าเพื่อทำไร่ขยายพื้นที่ไปอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ทำให้วิถีเกษตรต้องเปลี่ยนมาสู่การทำไร่แบบหมุนเวียนและไร่วัฒนธรรมที่อยู่นิ่งในพื้นที่ของตนเองแทน เช่น การทำไร่ข้าวฟ่าง เป็นต้น

ภาพที่ 4.85 ข้าวฟ่างและพื้นที่ปลูกข้าวฟ่าง

ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม

ชุมชนกะเหรี่ยงยางน้ำกลัดใต้มีช่างฝีมือด้านการทอผ้า ผ้ากะเหรี่ยงเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและน่าภูมิใจ มีลักษณะผ้าที่ทอด้วยมือโดยอาศัยเครื่องมือในการทอน้อยที่สุด แต่ผู้ทอต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างสูงจึงจะสำเร็จเป็นผืนผ้า อาทิ ผ้านุ่ง ประกอบด้วยลวดลายวิจิตรบรรจง มีมากมายหลายลายและหลากสี ที่นิยมคือ สีแดงและสีดำ เสื้อ มีลักษณะเป็นเสื้อคลุมไม่มีแขนมีลวดลายน้อยกว่าผ้านุ่ง จะเป็นลายในแนวตั้งและยาว ใช้สำหรับใส่สิ่งของติดตัวเดินทาง ทำด้วยผ้าทอมือเช่นเดียวกับผ้านุ่งและเสื้อ

ศิลปะการทอผ้าสืบทอดต่อๆ กันมาจากบรรพบุรุษมีความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยภูเขา ซึ่งมีลวดลายและสีฉูดฉาด โดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาทำ เช่น สี ซึ่งย้อมจากหมากและด้ายซึ่งทำจากฝ้ายโดยกรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่างๆ เป็นเทคนิคและความสามารถของแต่ละคนหลักใหญ่ของการทอผ้าก็คือ การนำเส้นฝ้ายหรือไหมมาขัดกันให้เป็นลาย โดยชิงเส้นกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่า เส้นยืน แล้วใช้อีกเส้นหนึ่ง เรียกว่า เส้นพุ่ง สอดตามขวางของเส้นยืน เมื่อสานขัดกันก็จะเกิดลวดลายต่างๆ

ภาพที่ 4.86 การทอผ้ากะเหรี่ยง

ผ้าบางชนิด ผู้ทอจะคิดหาวิธีสอดด้ายและสอดสีสลับกัน บางวิธีก็จะจับผูกและมัดแน่นเป็นช่วงๆ หรืออาจจะยกด้ายที่ทอเป็นระยะๆ ทำให้เกิดลวดลายสวยงาม

ภาพที่ 4.87 ลักษณะผ้าทอกะเหรี่ยง

ผู้ทอต้องสามารถจดจำลวดลายที่ตนคิดประดิษฐ์ได้ ถึงแม้แต่ละลวดลายจะมีความซับซ้อนและหลากหลาย แต่เขาก็สามารถนำมาประสานกันได้อย่างเหมาะสมงดงามแสดงถึงภูมิปัญญาและความสามารถของชาวชนบทเป็นอย่างดีผ้าทอมือจึงมีเทคนิคการทอและความสวยงามเป็นที่สุดผ้าทอของชาวบ้านมีรูปแบบ ระเบียบลาย ที่บ่งชี้ถึงกลุ่มของคนไทยสายต่างๆ ได้ ดังเช่นการให้ข้อมูลของพี่เอียด ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านพุลูล่าง หนึ่งในชุมชนของยางน้ำกัลได้กล่าวว่า “ผ้าทอกะเหรี่ยงมีลวดลายที่สวยงาม เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง แต่คนที่ทอนั้นต้องอดทนสูงมาก เพราะใช้เวลาในการทอนาน ใช้เพียงแค่ว่ากระตุกเป็นเครื่องมือในการทอ แต่ผ้าทอกะเหรี่ยงราคาค่อนข้างสูง บางชุดราคาสูงถึงหลักหมื่นก็มี”

วิธีการทอผ้ากะเหรี่ยง (พิทยา อินทร์มี, 2553: 17)

1. นำฝ้ายที่จัดหามาแล้ว หรือปั่นให้เป็นรูปกลมๆ
2. นำทาเบลิง วางไว้ให้พอเหมาะกับความต้องการ กระยะให้ได้ขนาดที่จะทอ นำอุปกรณ์เสียไปไว้ตามรูปที่ต้องการ

3. คล้องฝ้ายไปมาลักษณะคล้ายแถวเรียงหน้ากระดานให้ได้ขนาดตามความเหมาะสมและต้องการ แล้ววกลง

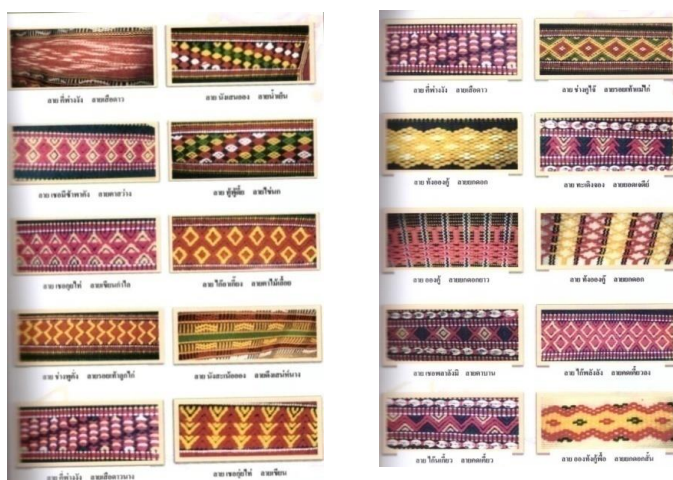
4. ถอดออกมาทั้งหมด วางลงในแนวนอน ดึงอุปกรณ์ออกจากทาบเล็ง

5. เสียบลู่คู่ให้ได้ขนาด 45 องศา แล้วเริ่มทำการทอไปเรื่อยๆ การยกดอกหรือลายต่างๆ แล้วแต่จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอ

6. นำมาเย็บเป็นรูปร่าง แล้วแต่ความต้องการผ้าทอ ซึ่งมีทั้งเป็นผ้าผืน ชิ้น เสื้อ ร่มทั้งย้อมด้วย

ผ้าทอกะเหรี่ยงที่สำเร็จแล้ว ส่วนใหญ่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในครอบครัวชาวกะเหรี่ยง แต่ไม่ได้ใช้ทุกวันดังเช่นสมัยอดีต แต่จะใช้ในการพิธีการสำคัญของชุมชน เช่น ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเวียนศาลา ประเพณีข้าวห่อ ซึ่งทุกคนจะต้องมีอย่างน้อยคนละ 1 ชุด

สำหรับลวดลายของผ้าทอกะเหรี่ยงนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายลาย เช่น ลายเสือดาว ลายน้ำเย็น ลายตาสว่าง ลายไข่นก ลายเขียนกำไล ลายตาไม้เลื้อย ลายรอยเท้าลูกไก่ ลายดิงเสน่ห่านาง ลายเสือดาวนาง ลายเขียน ลายรอยเท้าแม่ไก่ ลายยกดอก ลายยอดเจดีย์ ลายตาบาน ลายคดเคี้ยว เป็นต้น ซึ่งลวดลายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ความผูกพันกับธรรมชาติ และความเป็นสมัยใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับวิถีดั้งเดิมได้อย่างลงตัว คงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี โดยลวดลายผ้าแสดงให้เห็นได้ดังภาพ

ภาพที่ 4.88 ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยง

ที่มาภาพ: พิทยา อินทร์มี (2553, 19-20)

ในปี พ.ศ. 2556 ทางโรงเรียนยางน้ำกลัดใต้ได้รับการสนับสนุน จากบริษัท SCB LIFE ได้พัฒนาผ้าทอให้มีรูปแบบประยุกต์ และออกแบบให้มี ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย โดยพัฒนาให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านอาชีพ และส่งเสริมผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงประยุกต์ของบ้าน

ยางน้ำกลัดใต้ได้เป็นผลิตภัณฑ์ แต่ปัจจุบันไม่มีผู้สานต่อโครงการจึงเป็นผลให้ทางศูนย์ผ้าทอกะเหรี่ยงของโรงเรียนที่เป็นศูนย์กลางของการทำผลิตภัณฑ์ประยุกต์จากผ้าทอกะเหรี่ยงยังคงตกค้างอยู่ในศูนย์เป็นจำนวนมากทั้งผ้าที่ทอแล้วและผ้าที่นำมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้า

การทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังแฝงไว้ด้วยมิติทางความเชื่อ คือ ห้ามทอผ้าหลังพระอาทิตย์ตก จะทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยและเสียชีวิตได้ ถือเป็นการสร้างกุศโลบายของชุมชนเนื่องจากในสมัยอดีตชุมชนไม่มีไฟฟ้าหรือแสงไฟที่ให้ความสว่างมากเพียงพอต่อการทอผ้า ซึ่งอาจทำให้เกิดความผิดพลาดในการทอและอาจจะเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ แม้ว่าจะมีไฟฟ้าให้ความสว่างมากเพียงพอแล้วก็ตาม

ภาพที่ 4.89 วัสดุอุปกรณ์การทอผ้าและ ผลิตภัณฑ์ในศูนย์ทอผ้ากะเหรี่ยง โรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้

ด้านที่ 6 การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

การละเล่นพื้นบ้านที่เป็นจุดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงชุมชนยางน้ำกลัดใต้ คือ

1. การทอยสะบ้าเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่นิยมเล่นในช่วงสงกรานต์ มีลักษณะคล้ายกับการทอยสะบ้าของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ จากการให้ข้อมูลของคุณเจริญพร กล่าวว่า “การเล่นทอยสะบ้าของชาวกะเหรี่ยง จะนิยมเล่นกันในช่วงสงกรานต์ มีลักษณะคล้ายกับการทอยสะบ้าของชาวมอญ”แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน สามารถสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างคนในชุมชนได้

ภาพที่ 4.90 การเล่นทอยสะบ้า

2. การเป่าลูกดอก ถือเป็นการเล่นที่จำลองวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในอดีตที่ต้อง ออกล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร ในพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ จะมีการเล่นเฉพาะในช่วงเทศกาล สำคัญๆ เพื่อเป็นการคงไว้ซึ่งวิถีดั้งเดิมที่คนรุ่นต่อมาสามารถสืบสานต่อได้

ภาพที่ 4.91 การเป่าลูกดอก

3. การยิงหน้าไม้ เช่นเดียวกันกับการเล่นเป่าลูกดอก ถือว่าเป็นการจำลองวิถี ความเป็นอยู่ที่ต้องออกล่าสัตว์มาเลี้ยงดูคนในครอบครัว รวมทั้งใช้ในการป้องกันอันตราย ซึ่งชาวกะเเก หรีี่ยงสมัยอดีตจะต้องฝึกยิงหน้าไม้ให้มีความแม่นยำด้วย

โดยทั้งกิจกรรมการเป่าลูกดอกและการยิงหน้าไม้กลายเป็นกีฬาที่มีการแข่งขันกัน อย่างต่อเนื่องและเป็นทางการของประเทศไทย เช่น การแข่งขันในกีฬาไทยภูเขาแห่งประเทศไทย (ใน ปี พ.ศ. 2560 จัดเป็นครั้งที่ 29) เป็นต้น

ภาพที่ 4.92 การยิงหน้าไม้

จากข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน สามารถสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ 4.5 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้านชุมชนชนาน้ำกัลได้

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา	
1.1 วรรณกรรมพื้นบ้าน	วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ที่กลายมาเป็นตำนานเรื่องเล่าสืบทอดต่อกันมา สะท้อนให้เห็นวิถีการดำรงชีพที่ผูกพันกับธรรมชาติ ความเชื่อ และที่มาของชื่อที่อยู่อาศัยในอดีต เช่น วรรณกรรมเรื่องงูใหญ่ บวชนครหน้าไฟ และช้างเผือก ส่วนภาษาที่ใช้ในพื้นที่มีทั้งภาษากะเหรี่ยงและภาษาไทย เนื่องจากในพื้นที่มีผู้คนอาศัยอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่มหลักคือ ชาวกะเหรี่ยงและชาวไทย โดยสามารถศึกษาความรู้ได้จาก “ศูนย์กะเหรี่ยงศึกษาชุมชนหนองหญ้าปล้อง” ซึ่งตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านชนาน้ำกัลได้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี
ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง	
2.1 การแสดงเยี่ยงเปี้ย	การแสดงเยี่ยงเปี้ย เป็นการเป่าแคนประกอบการร้องเพลง ใช้ในการจับกันของหนุ่มสาวและงานรื่นเริงโดยแคนของชาวกะเหรี่ยงทำด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะยาวกว่าแคนทั่วไป
2.2 การแสดงเต็นนา หรือนะเด่ย	เต็นนา หรือนะเด่ย เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีดทำจากแก่นขนุนหรือต้นกุ่ม นิยมแสดงในงานประเพณีกินข้าวห่อ พิธีเวียนศาลาและงานรื่นเริง
2.3 การแสดงซังทอ้ง	ซังทอ้ง เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี มีสามสาย ทำจากไม้ไผ่ ในสมัยก่อนสาย ทำจากเชือกปอ อาบด้วยยางสน หรือขี้ผึ้ง ปัจจุบันใช้สายกีตาร์
2.4 การตีกลองกะเหรี่ยง	ตีกลองกะเหรี่ยง ดีดในช่วงเวียนศาลาก่อเจดีย์ทราย แห่พุ่มดอกไม้ ผู้หญิงจะเป็นคนตีกลอง ผู้ชายเป็นคนรำ แห่รอบศาลาประเพณีและรอบเจดีย์ กลองกะเหรี่ยงทำมาจากแก่นขนุน และหนังค่าง หรือหนังกระเจง
ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล	
3.1 วัดยำน้ำกัลได้	วัดยำน้ำกัลได้เป็นศาสนสถานสำคัญของคนในชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และมีรูปปั้นหลวงปู่โต ขนาดใหญ่ไว้สักการบูชา
3.2 ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงและพิธีเรียกขวัญ	ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงจัดขึ้นปีละหนึ่งครั้ง กำหนดให้วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ส่วนพิธีเรียกขวัญจะอยู่ในประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยง โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่กับตัว ให้มีกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรค ประเพณี

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
	ตนเป็นคนดี มีความอดทน มีความกตัญญู มีความสามัคคี มีสุขภาพที่แข็งแรง หายเจ็บหายป่วย
3.3 ประเพณีเวียนศาลา	ประเพณีของชาวกะเหรี่ยงที่จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง ในช่วงเดือนห้า (ตรุษสงกรานต์) และเดือนสิบเอ็ดของทุกปี ในช่วงเดือนห้า จะมีการก่อเจดีย์ทราย และทำพิธีกัน ในช่วงของเทศกาลสงกรานต์ ส่วนเดือนสิบเอ็ด จะมีการจัดพุ่มไม้ให้สวยงามและนำไปเวียนรอบศาลา ซึ่งเป็นสถานที่เก่าแก่ของหมู่บ้าน
ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล	
4.1 อาหารการกิน	
1) แกงหยวกกล้วยไก่	ถือเป็นอาหารพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง โดยนำหยวกกล้วย นำมาล้างให้สะอาด หั่นตามยาวให้ได้ชิ้นพอดีคำแช่น้ำเกลือไว้ สำหรับพริกแกงเริ่มจากพริกขี้หนูแห้ง กระเทียม ขมิ้น ตะไคร้ กะปิ พริกไทยดำ โขลกให้ละเอียด ต่อกวนนั้นนำกะทิ 1 ส่วนเอาตั้งไฟเคี่ยว ใส่พริกแกงลงไปผัดให้ได้กลิ่นหอม นำเนื้อไก่ใส่ลงไป รอให้เดือดอีกครั้ง แล้วเติมกะทิจากส่วนที่เหลือลงไป รอให้เดือดแล้วใส่หยวกกล้วยลงไป เติมหั้วกะทิลงไป โรยด้วยใบมะกรูด ถือเป็นอันเสร็จสิ้น
2) ปะแน้วผ่อง (หลามใบบอน)	อาหารพื้นบ้านกะเหรี่ยงปรุงจากใบอ่อนของต้นบอน ผสมเครื่องแกงส้ม ปรุงรสด้วยมะขามเปียก มะม่วงเกลือและเผาในกระบอกไม้ไผ่ ใช้ไม้ไผ่คนในกระบอกจนสุกมีกลิ่นหอม รสชาติกลมกล่อม
3) แกงแตงเปรี้ยว	แกงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ด้วยรสชาติหอมจากข้าวคั่ว เครื่องแกงเผ็ดและรสชาติ เผ็ดจัดจ้านจากพริกกะเหรี่ยงผสมพริกพราวนทำให้แกงแตงเปรี้ยวเป็นอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวกะเหรี่ยง นิยมทำแกงแตงเปรี้ยวในฤดูเกี่ยวข้าว เพื่อเลี้ยงคนที่มาลงแขกเกี่ยวข้าว เครื่องแกงเผ็ด ข้าวคั่ว เพิ่มความหอมและทำให้น้ำแกงข้น
4) น้ำพริกดองกะบัง	น้ำพริกมะม่วงเปรี้ยวพอดิบ ผัดกลมกล่อม ปรุงด้วยมะเขือม่วง มะเขือขาว กระเจี๊ยบสด มะระขี้นก
5) กะปิปลา (ยำผะอึง)	ความน่าสนใจ อาหารกะเหรี่ยงคล้ายน้ำพริกปลา/รา/บูดู จากปลาหมักรับประทานกับผักสดผักต้ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขมิ้นขาว

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
6) หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลก)	อาหารว่างรสเด็ดทำจากข้าวเหนียวหนึ่งสุก ตำในครกไม้ ใส่งาขาวหรืองาดำคั่วให้หอม หอม หวาน มันอร่อย ทานกับกาแฟ/ชา ปกติจะทำกินในช่วงฤดูหนาว หลังการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นยุ้ง
7) เปียกข้าวฟ่าง	เป็นขนมหวาน มัน ประจุจากข้าวฟ่างที่ปลูกในชุมชนกะเหรี่ยง เกี่ยวกับน้ำตาลโตนดราดด้วยกะทิสด
4.2 โอม ส เต ย ส้ม ผั ส วัฒนธรรมชุมชน	โอมสเตย์ชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการนำความรู้มาบูรณาการกับการปฏิบัติ และสามารถก่อให้เกิดรายได้ขึ้นมาของคนในชุมชน ซึ่งการจัดทำที่พักแบบโอมสเตย์นั้นสะท้อนแนวความคิดการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงหรือรังสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมาแต่อย่างใด โอมสเตย์ในชุมชนย่างน้ำกลัดใต้ ปัจจุบันมีทั้งโอมสเตย์ของชาวกะเหรี่ยง จำนวน 3 หลังอีก 2 หลังกำลังเริ่มปรับปรุงบ้าน และโอมสเตย์กึ่งรีสอร์ทอีก 2 หลังประกอบด้วย 1. พัทยาโอมสเตย์ 2. บ้านไร่หุบเกอโพลง 3. นงนุชโอมสเตย์ 4. เข้มพรโอมสเตย์ 5. กังหันลมโอมสเตย์ 7. ศรีพนาโอมสเตย์
4.3 วิถีเกษตร	เดิมชาวกะเหรี่ยงมีวิถีการประกอบอาชีพเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย มีการถางป่าเพื่อทำไร่ขยายพื้นที่ไปอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ทำให้วิถีเกษตรต้องเปลี่ยนมาสู่การทำไร่แบบหมุนเวียนและไร่ผสมผสานที่อยู่ในพื้นที่ของตนเองแทน เช่น การทำไร่ข้าวฟ่าง การปลูกพริกพราวน และพริกกะเหรี่ยง เป็นต้น
ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม	
5.1 งานผ้าทอกะเหรี่ยง	ผ้าทอกะเหรี่ยงเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและน่าภูมิใจ โดยในอดีตมีการทอผ้าด้วยมือ ใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “กี่เอว” เป็นเครื่องมือในการทอ สำหรับปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็น “กี่กระตุก” ซึ่งจะทอได้จำนวนมาก รวดเร็ว และหลากหลายมากขึ้น ส่วนกี่เอวยังมีพบเห็นบ้างแต่ได้ลดน้อยลง

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป
	สีผ้าทอที่นิยมคือ สีแดงและสีดำ เลื้อ มีลักษณะเป็นลือคลุมไม่มีแขนมี ลวดลายน้อยกว่าผ้าถุง จะเป็นลายในแนวตั้งและย่น ใช้สำหรับใส่สิ่งของติดตัว เดินทาง สำหรับลวดลายของผ้าทอกะเหรี่ยงนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายลวดลาย ซึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ความผูกพันกับธรรมชาติ และความเป็น สมัยใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับวิถีดั้งเดิมได้อย่างลงตัว เช่น ลายเสือดาว ลายน้ำ เย็น ลายตาสว่าง ลายไข่นก ลายเขียนกำไล ลายตาไม้เลื้อย ลายรอยเท้าลูกไก่ ลายดิงเสน่หนาง ลายเสือดาวนาง ลายเขียน ลายรอยเท้าแม่ไก่ ลายกดอก ลาย ยอดเจดีย์ ลายตาบาน ลายคดเคี้ยว เป็นต้น การทอผ้ากะเหรี่ยงในพื้นที่ตำบลยางน้ำกลัดใต้ที่ยังคงมีความชัดเจนคือ หมู่บ้านพุลูล่าง มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน นำโดยคุณพร้อมเพรียง สุขสาลี (พี่เอียด) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงได้มีการประยุกต์ในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น ตุ๊กตา ยาม หมอน เป็นต้น
ด้านที่ 6 การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว	
6.1 การละเล่นทอยสะบ้า	การทอยสะบ้าเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่นิยมเล่นในช่วงสงกรานต์ มีลักษณะ คล้ายกับการทอยสะบ้าของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน สามารถสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างคนใน ชุมชนได้
6.2 การละเล่นเป่าลูกดอก	การละเล่นเป่าลูกดอก ถือเป็นการละเล่นที่จำลองวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงใน อดีตที่ต้องออกล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร ในพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ จะมีการละเล่นเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญๆ เพื่อ เป็นการคงไว้ซึ่งวิถีดั้งเดิมที่คนรุ่นต่อมาสามารถสืบสานต่อได้
6.3 การยิงหน้าไม้	การยิงหน้าไม้ เช่นเดียวกันกับการละเล่นเป่าลูกดอก ถือว่าเป็นการจำลองวิถี ความเป็นอยู่ที่ต้องออกล่าสัตว์มาเลี้ยงดูคนในครอบครัว รวมทั้งใช้ในการป้องกัน อันตราย ซึ่งชาวกะเหรี่ยงสมัยอดีตจะต้องฝึกยิงหน้าไม้ให้มีความแม่นยำด้วย

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนอย่างน้ำก่ดใต้

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นาพันสาม พื้นที่ยางน้ำก่ดใต้ พื้นที่หนองจอก พื้นที่บ้านน้อย และพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันคลังสมองของชาติ และมหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

คำชี้แจง ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบ หมายเลขตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง โดยมีค่าระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1	หมายถึง	น้อยที่สุด
2	หมายถึง	น้อย
3	หมายถึง	ปานกลาง
4	หมายถึง	มาก
5	หมายถึง	มากที่สุด

ตารางที่ 4.6 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำก่ดใต้

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง	28.6	37.14	17.14	7.14	10.00
2. การแสดงเอ็งปี่	12.9	15.71	20.00	31.43	20.00
3. การแสดงเตี๋ยนา หรือ นะเด่	18.6	5.71	20.00	18.57	47.14
4. การแสดงซ่งท้อ	25.7	11.43	22.86	24.29	15.71
5. การตีกลองกะเหรี่ยง	7.1	17.14	4.29	17.14	54.29
6. วัดยางน้ำก่ดใต้	17.1	15.71	30.00	20.00	17.14
7. ประเพณีกินข้าวห่อกะเหรี่ยงและพิธีเรียกขวัญ	4.3	11.43	24.29	24.29	35.71
8. ประเพณีเวียนศาลา	8.6	22.86	18.57	17.14	32.86
9. แกงหยวกกล้วยไก่	32.9	15.71	32.86	7.14	11.43

10. ปะน้าอื้อฟ่อง (หลามไบบอน)	17.1	17.14	21.43	15.71	28.57
11. แกงแดงเปรี้ยว	35.7	24.29	25.71	8.57	5.71
12. น้ำพริกคังคะบัง	20.0	7.14	7.14	30.00	35.71
13. กะปิปลา (ยำผะอึ้ง)	27.1	41.43	17.14	10.00	4.29
14. เปี้ยกข้าวฟ่าง	2.9	21.43	14.29	27.14	34.29
14. หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลก)	21.4	10.00	11.43	14.29	42.86
15. โฮมสเตย์สัมผัสวัฒนธรรมชุมชน	2.00	8.6	12.86	15.71	60.86
16. วิถีเกษตร	27.1	25.71	14.29	18.57	14.29
17. งานผ้าทอกะเหรี่ยง	10.0	8.57	7.14	15.71	58.57
18. การละเล่นทอยสะบ้า	35.7	24.29	25.71	11.43	2.86
19. การละเล่นเป่าลูกดอก	25.7	24.29	18.57	15.71	15.71
20. การยิंहน้ำไม้	31.4	18.57	22.86	12.86	14.29

หมายเหตุ วัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับปานกลางถึงระดับมากที่สุด จะถูกคัดเลือกให้เป็น วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นตามลำดับ

ผลจากการลงพื้นที่สำรวจในการจัดเก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม 50 คน จากข้อมูลตาม ตารางจะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกข้อมูลที่มีระดับความสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูล ในการพัฒนาพื้นที่ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ การจัดทำโฮมสเตย์สัมผัสวัฒนธรรมชุมชน มีผู้เลือกมากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 60.86 อันดับ 2 คืองานผ้าทอกะเหรี่ยง มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 58.57 อันดับ 3 คือ การแสดงดนตรี มีผู้เลือก อยู่ที่ร้อยละ 54.29 อันดับ 4 คือ วัฒนธรรมด้านอาหารกะเหรี่ยง มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 42.86 จาก ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ตัวแทนชาวบ้านเลือกตอบนั้นจะเห็นได้ว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีชาวบ้านเห็น ว่ามีความน่าสนใจและมีโอกาสในการพัฒนาก็คือ การจัดทำโฮมสเตย์สัมผัสวัฒนธรรมชุมชน งานผ้า ทอกะเหรี่ยง การแสดงดนตรี และวัฒนธรรมด้านอาหารกะเหรี่ยง

3. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนที่น่าก่ลัดได้ ได้มีการกำหนดระบบและกลไก ดำเนินงานไว้ตามแผนภาพในบทที่ 3 ซึ่งมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

3.1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนยึดตามกรอบแนวคิดของ การวิจัยเชิงคุณภาพประการหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สึก

เป็นกันเอง ไว้วางใจในการเปิดเผยข้อมูล และจะต้องสร้างทัศนคติให้คนในชุมชนมองคณะผู้วิจัยว่าเป็น “คนใน”

3.2 การศึกษาชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ข้อมูลสภาพทั่วไปชุมชนอย่างรอบด้าน

3.3 จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอำนวยการและกลุ่มปฏิบัติการ ดังนี้

1) กลุ่มอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานหรือตัวแทนจากกลุ่มปฏิบัติการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ โดยมีหน้าที่ประสานงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน จัดทำแผนงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2) กลุ่มปฏิบัติการ คือ กลุ่มย่อยในด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถส่งเสริมหรือสร้างแนวทางที่นำสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ โดยแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตรอินทรีย์ กลุ่มกิจกรรมเพื่อสุขภาพ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน มีหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในเชิงลึกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

3.4 การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้ ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดเวทีประชุมระหว่างคณะกรรมการอำนวยการชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้และคณะผู้วิจัย โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว ให้กับชุมชนได้รับทราบ

2) นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาแยกแยะและคัดเลือกตามกรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง 6 สาขา ทำให้ได้ชุดข้อมูลในเบื้องต้น

3) นำชุดข้อมูลที่ผ่านการคัดเลือกในเบื้องต้นมาจัดกระทำโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผล ทำให้ได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำไปบรรจุไว้ในแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ท่องเที่ยว และพัฒนาสู่แนวทางการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนยางน้ำกลัดใต้ได้

3.5 การจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม เมื่อคณะผู้วิจัยและชุมชนคัดเลือกและจัดกระทำกับข้อมูลที่ใช้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชน อย่างน้ำกัลดใต้เรียบร้อยแล้วนั้น ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนฯ (ฉบับร่าง) ตามชุดข้อมูลและรายละเอียดในพิกัดของพื้นที่ต่างๆ จากการเก็บข้อมูลด้วยระบบ GPS

2) คัดเลือกข้อมูลสู่ชุมชน เมื่อแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนฯ (ฉบับร่าง) เสร็จสิ้น ทางคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมคณะกรรมการอำนวยการชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลดใต้ เพื่อคัดเลือกข้อมูลให้กับชุมชน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) ดังกล่าวพร้อมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งหมด ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรายละเอียดต่างๆ จนได้ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่น การปรับแผนที่โดยเพิ่มจุดสำคัญของชุมชนมากขึ้น ใช้ภาพจริงแทนภาพการ์ตูน เป็นต้น

3) นำแผนที่ทางวัฒนธรรมและข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนั้น ไปทดลองใช้ผ่านกิจกรรม “ทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างน้ำกัลดใต้” ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิเช่น ผู้แทนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเพชรบุรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างน้ำกัลดใต้ นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้แทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และตัวแทนคนในชุมชน เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวได้มีมีคฤศเทศก์น้อยของชุมชนซึ่งมาจากนักเรียนโรงเรียนอย่างน้ำกัลดใต้ ที่ผ่านกระบวนการอบรมคฤศเทศก์น้อยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มาเป็นผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน

4) จัดเวทีแลกเปลี่ยนและสะท้อนผลการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลดใต้ ซึ่งผลปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจในเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ระบุไว้บนแผนที่ได้ รายละเอียดของสถานที่ทางวัฒนธรรมกระชับ เข้าใจง่าย ฉายให้เห็นภาพวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างครอบคลุม ซึ่งสามารถนำไปใช้งานได้จริง แต่มีบางส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เช่น การใช้ภาพและสัญลักษณ์ในแผนที่ เป็นต้น

5) คณะผู้วิจัยได้ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์สามารถแสดงแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลดใต้ ดังภาพ

ภาพที่ 4.93 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนย่านน้ำกัลได้

ภาพที่ 4.94 คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนย่านน้ำกัลได้

4. การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนอย่างน้ำกัลได้ มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติทางสังคม

1.1 การขับเคลื่อนงานชุมชนในรูปแบบกลุ่ม คือ การจัดตั้ง “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้” ขึ้น โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในด้านต่างๆ มาสร้างกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือของคนภายในชุมชน

1.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผลจากการจัดตั้ง “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้” และขับเคลื่อนงานโดยอาศัยระบบและกลไกของชมรม ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนขยายวงกว้างมากขึ้น ดังเช่นกรณีความสัมพันธ์ระหว่างชาวกะเหรี่ยงและชาวไทย กล่าวคือ ในพื้นที่ชุมชนอย่างน้ำกัลได้ ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 1-4 ส่วนกลุ่มคนไทยจะอาศัยในพื้นที่หมู่ 5-7 ซึ่งไม่ได้มีการร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนกันมากนัก แต่เมื่อเกิดการจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวฯ ของชุมชนขึ้น มีการประสานความร่วมมือบนฐานรากวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อกันได้ ก่อเกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงกลไก (social mechanical solidarity) ตามแนวคิดของ อีมิล เดอร์คไคม์ กล่าวคือ เมื่อมีกิจกรรมของชุมชน คนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างอัตโนมัติทั้งชาวไทยและชาวกะเหรี่ยง เนื่องจากคนในชุมชนทราบถึงวิถีปฏิบัติและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และขับเคลื่อนงานกิจกรรมของกลุ่มร่วมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวไทยกับชาวกะเหรี่ยงแน่นแฟ้นมากขึ้น

1.3 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน โดยชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้ มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น นายอำเภอและพัฒนาการอำเภอหนองห้วยปล่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เช่น บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีเพชรบุรี จำกัด ชมรมท่องเที่ยวชุมชนหนองห้วยปล่อง เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนอย่างน้ำกัลได้ให้มีความเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจน

2. มิติทางวัฒนธรรม

2.1 เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมชุมชน จากการขับเคลื่อนงานศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนของชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้ ทำให้คนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเกิดความตื่นตัวที่จะแสดงออกและธำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน จึงเกิดการรื้อฟื้นและฟื้นฟูวัฒนธรรมต่างๆ ของตนเองขึ้นมา เช่น การฟื้นฟูการแสดง

ดนตรีกะเหรี่ยง อาทิ เต้นนา ช้างทอญ กลองกะเหรี่ยง การแสดงประกอบท่าทาง การละเล่น และการร้องเพลงกะเหรี่ยง ซึ่งมีการรื้อฟื้นผ่านกลุ่มนักเรียนโรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้ การฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านกะเหรี่ยง เช่น ปะแน้อีผ่อง (หลามใบบอน) น้ำพริกดงคะบัง ยำผะอั้ง (กะปิปลา) หมี่ลี (ข้าวเหนียวแหลก) เป็นต้น

2.2 การสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม การเปิดพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ที่เกิดจากการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยเฉพาะในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ให้กับคนหรือกลุ่มคนภายนอกได้รู้จัก มีการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ต่างถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน หรือการเรียนรู้วิถีชีวิตกะเหรี่ยง เป็นต้น ส่งผลให้คนอื่นได้รู้จักวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายที่มีอยู่ในสังคม และเป็นการสลายความกำกวมและกับดักทางความคิดเกี่ยวกับชนบนพื้นที่สูงของคนพื้นราบที่แฝงไว้ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ เช่น ภาพประทับของชาวกะเหรี่ยงในฐานะกลุ่มตัดไม้ทำลายป่า กลุ่มเผ่ากลางป่า หรือแม้กระทั่งกลุ่มค้ายาเสพติด เป็นต้น

3. มิติทางเศรษฐกิจ

3.1 การสร้างรายได้จากวัฒนธรรมชุมชน ภายหลังการดำเนินงานของชุมชนในนาม “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนยางน้ำกลัดใต้” ซึ่งชุมชนมีรายได้จากการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาแปรเปลี่ยนเป็นมูลค่า หรือที่เรียกว่า “การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า” (Commodification of Culture) เช่น ที่พักรีสต์วัฒนธรรมชุมชน ผ้าทอกะเหรี่ยง การแสดงศิลปะและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ถึงแม้ว่าจะมีรายได้มากขึ้น แต่ชุมชนไม่ได้ละเลยคุณค่าดั้งเดิมของวัฒนธรรมชุมชนที่มีอยู่อีกทั้งยังคงธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ได้อย่างชัดเจน

3.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงที่มีการเรียนรู้และพยายามพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น อีกทั้งการนำเรื่องเล่า ตำนาน และความเชื่อที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองให้ปรากฏผ่านลวดลายของผ้าทอ จะเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผลิตภัณฑ์เหล่านั้นได้ด้วย

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่หนองจอก

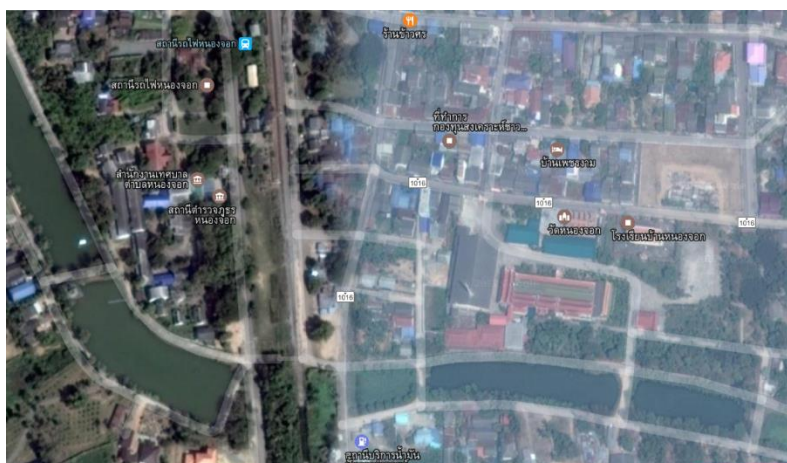
การศึกษาข้อมูลชุมชนหนองจอก ตามระบบและกลไกของแผนงานวิจัยที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ได้ผลการศึกษาซึ่งแยกออกได้ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปชุมชนหนองจอก

ตามระบบและกลไกการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการศึกษาชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของชุมชนได้ ดังนี้

ประวัติตำบลหนองจอก

ในอดีตหนองจอกเคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอชะอำ โดยได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอมา ยาง มายังตำบลหนองจอกเมื่อ พ.ศ. 2475 เนื่องจากมีการสร้างสถานีรถไฟหนองจอกในตำบล ซึ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคมดินเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอ หนองจอกภายหลังสงครามมาเอเชียบูรพา กระทรวงมหาดไทยได้ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองจอกไปตั้ง ที่ตำบลชะอำ และได้เปลี่ยนเป็นอำเภอชะอำ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2487 เพื่อสอดคล้องกับการเป็น แหล่งท่องเที่ยวตากอากาศชายทะเล ส่วนตำบลหนองจอกปัจจุบันอยู่ในความปกครองของอำเภอทำ ยางจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 4.95 : ภาพถ่ายทางอากาศแสดงสภาพทั่วไปของชุมชนหนองจอก

ที่มา: Google map

สภาพทั่วไป และพื้นที่

จากการที่เคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอศูนย์กลางของเขตปกครองในระดับ “อำเภอ” มาก่อนและมีสถานีรถไฟในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนจึงทำให้เหมาะแก่การ ตั้งบ้านเรือนในพื้นที่นี้ การตั้งบ้านเรือนจึงมีความหนาแน่นระดับหนึ่งที่สามารถจัดตั้งเป็น สุขาภิบาลได้ กระทรวงมหาดไทยจึงได้พิจารณาจัดตั้งสุขาภิบาลหนองจอก เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2506 และ ได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลหนองจอก เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542

สภาพภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของตำบลหนองจอกเป็นพื้นที่ราบลาดเทเล็กน้อยโดยมีความลาดเทจาก ทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดู อากาศร้อน ฝนตกตามฤดูและฤดูหนาวไม่

หนาวมาก อากาศอบอุ่นอยู่ห่างจากที่ว่าการ อ.ท่ายางไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานไหลผ่าน 3 สาย พื้นที่เหมาะแก่เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ตำบลหนองจอกเป็นตำบลหนึ่งใน 12 ตำบล ของอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่ายางไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 12 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองขนานและตำบลดอนยาง อำเภอเมืองเพชรบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลหนองศาลา และตำบลนายาง อำเภอชะอำ

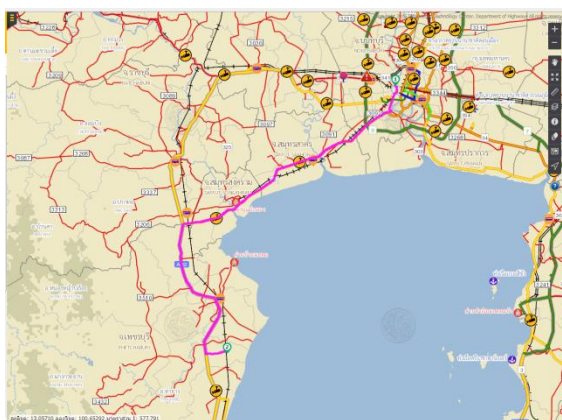
ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลปึกเตียน อำเภอท่ายาง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลมาบปลาเค้า อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

หมู่ที่ 1 บ้านสายหนึ่ง หมู่ที่ 2 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 4 บ้านหนองเกตุ หมู่ที่ 5 บ้านฝั่งห้วยหมู่ที่ 6 บ้านตลาด หมู่ที่ 7 บ้านดอนยี่พรหม หมู่ที่ 8 บ้านห้วยทบ หมู่ที่ 9 บ้านหนองจิก หมู่ที่ 10 บ้านหันตะเภา หมู่ที่ 11 บ้านบ่อพันงู หมู่ที่ 12 บ้านแคใหญ่ หมู่ที่ 13 บ้านเตาปูน หมู่ที่ 14 บ้านห้วยยาง

การคมนาคม

เทศบาลตำบลหนองจอก มีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) และถนนของกรมโยธาธิการเป็นถนนลาดยางเป็นหลัก ห่างจากกรุงเทพฯ 158 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง 15 นาที และอยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ 24 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 30 นาที

ภาพที่ 4.96 : เส้นทางการเดินทางจากกรุงเทพฯมายัง ต.หนองจอก จ.เพชรบุรี

ที่มา : ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อการบริหาร กรมทางหลวง

ภายในเขตชุมชนตลาดหนองจอกเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีตสภาพเส้นทางระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตและถนนลูกรัง สามารถสัญจรไปมาติดต่อกันได้ทุกฤดูกาล การเดินทาง **รถยนต์** จากถนนเพชรเกษม ถึง ต.หนองจอก ระยะทาง 12 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 15 นาที **รถไฟ** จากอำเภอเมืองถึงตำบลหนองจอก ระยะทาง 17 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 25 นาที **รถโดยสารประจำทาง** เดินทางจากเทศบาลตำบลหนองจอกถึงอำเภอยางค่า โดยสาร 30 บาท และจากเทศบาลตำบลหนองจอกถึงจังหวัดเพชรบุรี ค่าโดยสาร 35 บาท

ภาพที่ 4.97 : ภายในที่พักผู้โดยสารสถานีรถไฟหนองจอก

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 4.98 : รถโดยสารประจำทางที่วิ่งจากตัวเมืองในจังหวัดเพชรบุรี

ที่มา: ผู้วิจัย

ลักษณะการปกครอง

จำนวนหมู่บ้านพื้นที่เทศบาลตำบลหนองจอกมีจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านฝั่งห้วย , หมู่ที่ 6 บ้านหนองจอก, หมู่ที่ 7 บ้านดอนยี่พรหม , หมู่ที่ 9 บ้านหนองจอก นอกนั้นเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองจอก

วัดหนองจอก

ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลหนองจอก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ประมาณ 14 ไร่ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2435 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2479 เจ้าอาวาสปัจจุบัน : พระวชิรธรรมคณี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรีอาการเสนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กศาลาการเปรียญ (สร้างเมื่อ พ.ศ.2540) หอสวดมนต์ (สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503)กุฏิสงฆ์ วิหาร ศาลาอเนกประสงค์ และศาลาบำเพ็ญกุศล

ลักษณะทางสังคม

ประชากร ประชากรในเขตเทศบาลตำบลหนองจอก ทั้งหมด 2,752 คน ความหนาแน่น ประมาณ 570 คน/ตร.กม. (1,500 คน/ตร.ไมล์)

ความเชื่อ

สำหรับในส่วนของประเพณีและความเชื่อนี้มีปฏิทินชีวิต ประเพณีในรอบปี ความเชื่อที่มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

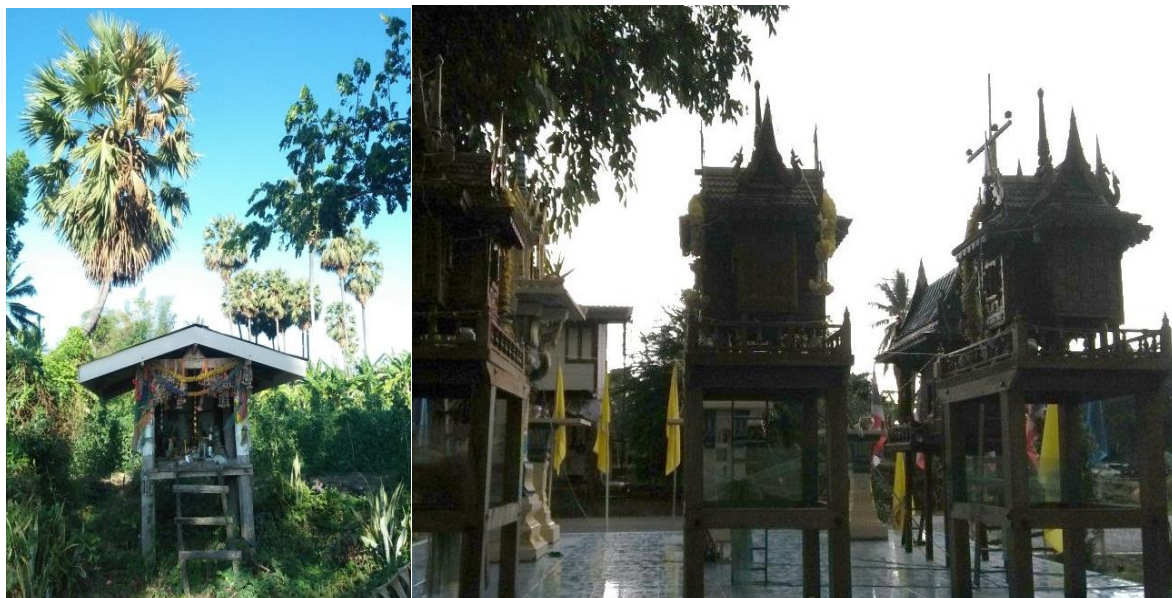
- ปฏิทินชีวิต ในอดีตการคลอดลูกโดยหมอตำแย (นางแฉ่ ไม้แก้ว) ต้องทำพิธีอยู่ไฟซึ่งเป็นพิธีเกี่ยวกับการเกิด อันมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นแรกเมื่อมารดาของเด็กกำลังตั้งครรภ์ได้ประมาณ 8 เดือนจะมีการตัดไม้มาวางขัดกันเป็นซุ้มหน้าจั่วที่สามารถจุดไฟได้ แต่ยังไม่จุด เมื่อเด็กกำลังคลอดให้ไปเตะให้ล้ม เมื่อคลอดแล้วนำไม้ไปใส่กะละมังที่มีดินอยู่ครึ่งหนึ่งแล้วจุดไฟ แล้วให้แม่มานอนตะแคงอยู่บนแผ่นไม้ข้างข้างๆ ครั้งแรกให้หมอตำแยบริการมคาถาเพื่อดับพิษไฟ (เพื่อลดความเจ็บปวด)ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้ไฟไม่ร้อนจนเกินไป หลังจากนั้นก็อยู่อย่างนี้ไป 15 วัน เมื่อครบก็เรียกหมอตำแยมาพรมน้ำมนต์ใส่ร่างกายของแม่เด็กเป็นอันจบพิธีกรรม แต่ในปัจจุบันคนเลือกที่จะไปคลอดที่โรงพยาบาลมากกว่า และจะกินยาตราจุเห่าพร้อมเหล้าแทนการอยู่ไฟ

- การบวช ประชากรเพศชายมักทำพิธีบวชในช่วงเดือนที่ 4ถึงเดือนที่ 7 การแต่งงานมี

ลักษณะการจัดงานแต่งงานทั่วไป

- งานฉาปนกิจศพ ทำพิธีหลังจากเสียชีวิตเลย หรือเก็บร่างไว้ที่บ้านเป็นเวลา 9 วัน จึงจัดพิธีซึ่งจัดขึ้นที่วัดหนองจอก สวด 3 หรือ 5 วัน

- ประเพณีในรอบปี(ตามจันทรคติไทย) เริ่มจากการเก็บเกี่ยวข้าวในเดือน 1 และเดือน 2 มีการจัดรูปไหว้บอกผีไร่ผืนนา ก่อนลงมือ ไร่รูป 5 ดอก ตั้งสำหรับอาหารมีข้าวกับแกงมีขนม มักเป็นขนมต้ม ในเดือน 3 มีการไว้เจ้าที่ศาลเจ้าพ่อปึงเถ่ากง ในวันตรุษจีน และหลังวันตรุษจีน 15 วัน ในช่วงเดือนนี้ยังมีการทำบุญลานของเกษตรกรด้วย
- ความเชื่อที่มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อปึงเถ่ากง ร่างทรงพ่อเตี้ย งานปีผีמד ศาลพระภูมิ ศาลตายาย และศาลเจ้าจอม
- ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพดั้งเดิม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนา การเลี้ยงวัว

ภาพที่ 4.99 : ศาลเพิงตาที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านหันตะเภา และหน้าเทศบาลตำบลหนองจอก
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 4.100 : การแห่ناعในงานบวชน้ำวัดหนองจอก

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 4.101 : การทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้าในบ้านที่จัดงานปีผีמד

ที่มา: ผู้วิจัย

คติความเชื่อในสังคมตำบลหนองจอกแสดงให้เห็นในหลายมิติตามความเชื่อที่สืบทอดส่งต่อมาจากคนรุ่นก่อน เช่น เข้าวัดประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา การนับถือผีบรรพบุรุษ เจ้าที่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพ การจัดงานประจำปีที่มีความเชื่อว่าถ้าไม่จัดจะเกิดสิ่งไม่ดีกับตนเองและครอบครัว

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวชุมชนตำบลหนองจอกประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ขึ้นตาล และมีอาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้างทั่วไป

ภาพที่ 4.102 : ชาวบ้านประกอบอาชีพขึ้นตาลบ้านหันตะเภา
ที่มา: ผู้วิจัย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเมือง และหมู่บ้าน

สาธารณูปโภค ปัจจุบันมีไฟฟ้าครบทุกครัวเรือน ประปา ใช้ประปาหมู่บ้านของกรมอนามัย และน้ำจากคลองชลประทาน มีโทรศัพท์สาธารณะ โทรศัพท์บ้าน และโทรศัพท์เคลื่อนที่

ภาพที่ 4.103 : คลองน้ำบ้านหันตะเภา
ที่มา: ผู้วิจัย

2. ข้อมูลพื้นฐานทางบริบทของพื้นที่หนองจอกแบ่งตามแบบสำรวจมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 6 ด้าน

ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

บทร้องในงานผีมิด ประวัติศาสตร์บอกเล่าตำบลหนองจอก ประวัติศาสตร์บอกเล่าหนองหลุม บทร้องในงานผีมิด บทสวด ภาชิตภายในวัด

ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง

ดนตรีในงานปีผีมิด 2 คณะ ได้แก่ คณะบ้านห้วยทบ และคณะบ้านหนองเกต และการแสดงละครชาตรีจากการสัมภาษณ์นางประภาพรรณ ภูมิริน นักแสดงในคณะละครชาตรีในตำบลหนองจอกได้ให้ข้อมูลว่า ได้เริ่มฝึกหัดลิเก แต่งเนื่องจากร้องลิเกไม่เป็น จึงมาฝึกละครชาตรีโดยครูผู้ฝึกคือ มารดา หรือ นางทิน เป็นที่มาของคณะละครชาตรีแม่ทินในช่วงวัยรุ่นมีผู้สนใจจ้างไปแสดงหลายครั้ง บางครั้งก็ไปร่วมเล่นที่หนองบ่อ หนองศาลา ต่อมาได้แต่งงานและย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่จังหวัดระนอง ในขณะนั้นได้ยกเลิกคณะละครไปและ ฝากน้องสาวดูแลการรับงานละครชาตรีแม่ทินรับ ครั้งละ 4,000 บาท ซึ่งคณะอื่น รับ 2,000 -2,500บาท โดยผู้จ้างมีจุดประสงค์ในการจ้างไปแสดงแก้บน ให้เกิดสิ่งดีในชีวิตของตน ระยะต่อมานักแสดงรำ และนักดนตรีในคณะละครชาตรีก็เริ่มแยกย้าย หลังจากแม่ทินเจ้าของคณะซึ่งทำหน้าที่บอกบท เรียกว่า “คนบท” ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการแสดงละคร ทำให้ไม่มีการสืบทอดและยากต่อการสานต่อคณะละคร(ประภาพรรณ ภูมิริน,2560:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.104 : การแสดงละครชาตรีในตำบลหนองจอกในอดีต

ที่มา: นางประภาพรณ ภูมิริน (แต่ัว)

ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล

งานประจำปีวัดหนองจอก งานปีผีמד งานประจำปีศาลเจ้าจิ้น งานประจำปีศาลประจำหมู่บ้านตลาดนัด วันอาทิตย์ และวันพุธ สถานีรถไฟหนองจอก

ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล

ระบบนิเวศน์หนองน้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุ์ดอกบัว อาหารขึ้นชื่อของท้องถิ่น ขนมเปี๊ยะ ผัดไท อาหารในพิธีกรรมงานปีผีמד ประเภทอาหารคาวได้แก่ ต้มยำปลากระเบน แกงปูใส่ฟักทอง ยำไข่แมงดา ประเภทอาหารหวาน ได้แก่ ขนมกงเกี๋ยน ขนมสามเกลอ ขนมถั่วดำต้มน้ำตาล ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ข้าวตอกหัวโชน ขนมถั่วพู ทองหยอด ฝอยทอง บัวลอย

ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม (สถาปัตยกรรม บ้านเรือน ย่าน)

งานช่างตีมีด งานช่างทำทองโบราณ ทองโบราณเพชรบุรีที่มีมาแต่เดิมมีความเจริญรุ่งเรืองในรัชกาลที่ 5 ออกแบบเพิ่มเติมจากของเดิมที่มีอยู่ เช่น ลายเต่าร้าง ลายพิกุล ลายปะวะหล่ำ หรือโคมจิ้น เป็นต้น ลายทองค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันแต่ความประณีตมีมากกว่าอดีต ส่วนลายทองในวังก็จะไม่แตกต่างจากทองโบราณหรือสุโขทัย เพราะในวังนำมาเป็นต้นแบบในการทำหรือ

อนุรักษ์ อาชีพนี้เป็นอาชีพที่มีเกียรติ และมีคุณค่าและใช้ความอดทนและความซื่อสัตย์เป็นอย่างมาก ในการทำ ต้องการเผยแพร่การทำทองโบราณให้มากขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของทองโบราณ ไม่สูญหายไป ซึ่งคุณสมบัติของช่างทำทอง ต้องตาไม่บอดสี มีความอดทน ซื่อสัตย์ ซื่อตรง ไว้วางใจได้ เวลาในการทำขึ้นอยู่กับลักษณะงานว่ามีความละเอียดหรือประณีตแค่ไหน เช่น แหวนพญานาค เป็นลายที่ทำยากที่สุดเพราะต้องใช้ขั้นตอนในการทำทั้ง 5 ขั้นตอนคือ ดุน ถัก เชื่อม ร้อย ลงยาสี ใช้เวลาในการทำประมาณ 1 เดือนครึ่งถึง 2 เดือน และลายตะขาก็ใช้เวลาทำประมาณ 1 อาทิตย์(สิทธิพร นพคุณ,2560:สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.105 : ลุงพร ทองโบราณ ตำบลหนองจอก
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 4.106 : ลุงพร ลูกศิษย์ และลูกค้า
ที่มา: face book ลุงพร ทองโบราณ

ช่างสร้างเรือน ช่างบายศรี เครื่องจักสาน ป้าช้องมาศ เทียมทัด อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 71 หมู่ 9 หมู่บ้านหนองจิก ต.หนองจอก อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี สืบทอดวิธีการจักสานจากบรรพบุรุษ ครอบครัวของป้าช้องมีพี่น้องร่วมกัน 4 คน มีผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 2 คน ป้าช้องเป็นลูกคนโต และมีน้องสาวคนรอง

ทั้งสองเป็นผู้สืบทอดวิธีการจักสานมาจนถึงปัจจุบัน ในอดีตป้าช้องทำนาในเดือน 9-10 และเวลารว่างจากการทำนาก็จะมาทำจักสานในเดือน 3 เดือน 4 จะมีแม่ค้าคนกลางมารับซื้อตะกร้าสาน มาทุกวันอาทิตย์ ราคาส่ง 7 บาท วัสดุต่างๆ เช่นไม้ไผ่ได้หาตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันต้องซื้อในคลองชะอ้อม(ตัวเมือง) มาทำลำละ 100 บาท ราคาส่งอยู่ที่ คู่ละ 2,000 บาท(ขนาดใหญ่) ขนาดเล็กคู่ละ 700 บาท ผู้นำไปขายก็ขายประมาณ 1,500 บาท ถือได้ว่าได้กำไรดี ปัจจุบันป้าช้องได้กำไรเยอะกว่าในอดีต ระยะเวลาในการทำประมาณ 3-4 วัน ใบใหญ่ทำเป็นสัปดาห์ (เกือบเดือน)

เอกลักษณ์ของตะกร้าสานของป้าช้อง คือ การขึ้นสันขอบเป็นลาย “สันปลาซ่อน” และมีการสานหูกหัวเรียกว่า แทงลายสอง ในปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอดการจักสาน ผู้คนในชุมชนต่างก็ไปทำงานอื่น ป้าช้องแต่งงานกับลุงปรีชา (คนหัวหิน) ป้าไปอยู่หัวหินไปเปิดร้านเสริมสวย ภายหลังย้ายมาอยู่ที่ ต.หนองจอก และทำการจักสานต่อไป (ช้องมาศ เทียมทัด, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.107 : ตะกร้าสาน ตำบลหนองจอก

ที่มา: ผู้วิจัย

ด้านที่ 6 การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
เลี้ยวขวาส่งประกวัด วัวลาน

3. สรุปมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก

ตารางที่ 4.7 มรดกภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้านชุมชนหนองจอก

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	รายละเอียด
1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา	ประวัติศาสตร์บอกเล่าตำบลหนองจอก ประวัติศาสตร์บอกเล่าหนองหลุม บทร้องในงานผีเมด บทสวด ภาษิตภายในวัด
2. ศิลปะการแสดง	ดนตรีปี่พาทย์ ดนตรีในงานผีเมด 2 คณะ ได้แก่ คณะบ้านห้วยทบ และคณะบ้านหนองเกตุ การแสดงละครชาตรี
3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล	งานประจำปีวัดหนองจอกงานปีผีเมดงานประจำปีศาลเจ้าจันทานประจำปีศาลประจำหมู่บ้านตลาดนัด วันอาทิตย์ และวันพุธ สถานีรถไฟหนองจอก
4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล	ระบบนิเวศน์หนองน้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุ์ดอกบัว อาหารขึ้นชื่อของท้องถิ่น ขนมเปี๊ยะ ผัดไท อาหารในพิธีกรรมงานผีเมด ประเภทอาหารคาว ได้แก่ ต้มยำ ปลากระเบน แกงปูใส่ผักทอง ยำไข่แมงดา ประเภทอาหารหวาน ได้แก่ ขนมกงเกวียน ขนมสามเกลอ ขนมถั่วดำต้มน้ำตาล ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ข้าวตอกหัวโขน ขนมกล้วยฟู ทองหยอด ฝอยทอง บัวลอย
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม	งานช่างตีเหล็ก งานช่างทำทองโบราณ เครื่องจักสาน ช่างสร้างเรือน ช่างบายศรี
6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว	เลี้ยงวัวส่งประกวด วัวลาน

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนหนองจอก

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นาพันสาม พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ พื้นที่หนองจอก พื้นที่บ้านน้อย และพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันคลังสมองของชาติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

คำชี้แจง ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบ หมายเลขตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง โดยมีค่าระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1	หมายถึง	น้อยที่สุด
2	หมายถึง	น้อย
3	หมายถึง	ปานกลาง
4	หมายถึง	มาก
5	หมายถึง	มากที่สุด

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1.พิธีกรรมงานปีผีמד	0.00	0.00	20.00	35.71	44.29
2.ขนมเปี๊ยะ	0.00	20.00	14.29	15.71	50.00
9.เครื่องจักรสาน-ตะกร้า	32.86	21.43	21.43	4.29	20.00
4.ละครชาตรี	38.57	32.86	4.29	10.00	14.29
5.กระตั่วแทงเสื่อ	32.86	21.43	21.43	4.29	20.00
6.เรือนไม้ตลาดหนองจอก	7.14	7.14	21.43	22.86	28.57

7.ตำนานหั่นตะเภา	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
8.บัวหลวงหนองจอก	14.29	22.86	27.14	14.29	21.43
9.เครื่องจักรสาน-ตะกร้า	32.86	21.43	21.43	4.29	20.00
10.การตีมีด	0	20	31.45	22.86	25.71
11.บรื่องฝีมด	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
12.พิพิธภัณฑ์ นายนิมนต์	0.00	7.14	21.43	22.86	42.86
13. สถานีรถไฟ	21.43	14.29	22.86	27.14	14.29
14.ศูนย์การเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนบ้าน หั่นตะเภา	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
15.เครื่องทอง	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
16.พิพิธภัณฑ์แห่งความทรงจำ	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
17.เรื่องเล่าสงครามโลกครั้งที่ 2	32.86	21.43	21.43	4.29	20.00
18.ปีพาทย์	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
19.บายศรีป่าทรัพย์ หั่นตะเภา	21.43	35.71	28.57	10.00	4.29
20. เครื่องหนังบ้านน้ำออด	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
21.แกลลอรี่ รักผมรักกาแฟ	32.86	21.43	21.43	4.29	20.00
22. สำนักชีพูนสวัสดิ์	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29
23.สำนักชี สนวนนาสันติ (ดอนยี่พรหม)	50.00	28.57	11.43	5.71	4.29

หมายเหตุ วัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับปานกลางถึงระดับมากที่สุด จะถูกคัดเลือกให้เป็น
วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นตามลำดับ

ผลจากการลงพื้นที่สำรวจในการจัดเก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม 70 คน จากข้อมูลตาม
ตารางจะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกข้อมูลที่มีระดับความสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูล
ในการพัฒนาพื้นที่ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ ขนمْเปี้ยะ มีผู้เลือกมากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 50 อันดับ 2 คือ พิธีกรรมงานปีผีมืด มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 44.29 อันดับ 3 คือ พิพิธภัณฑ์ นายนิมนต์ มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 42.86 อันดับ 4 คือ เรือนไม้ตลาดหนองจอก มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 28.75 อันดับ 5 มีการเลือกตอบการตีมีดมีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 25.71 จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ตัวแทนชาวบ้านเลือกตอบนั้นจะเห็นได้ว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีชาวบ้านเห็นว่ามีที่น่าสนใจและมีโอกาสในการพัฒนาก็คือ เรื่องของอาหารได้แก่ พิธีกรรมงานปีผีมืด ขนمْเปี้ยะ และพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์

3. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก ได้มีการกำหนดระบบและกลไกดำเนินงานไว้ตามแผนภาพในบทที่ 3 ซึ่งมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

3.1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนยึดตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพประการหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นกันเอง ไว้วางใจในการเปิดเผยข้อมูล และจะต้องสร้างทัศนคติให้คนในชุมชนมองคณะผู้วิจัยว่าเป็น “คนใน”

3.2 การศึกษาชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ข้อมูลสภาพทั่วไปชุมชนอย่างรอบด้าน

3.3 จัดตั้งกลุ่มดำเนินงาน โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอำนวยการและกลุ่มปฏิบัติการ ดังนี้

1) กลุ่มอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานหรือตัวแทนจากกลุ่มปฏิบัติการ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ โดยมีหน้าที่ประสานงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน จัดทำแผนงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2) กลุ่มปฏิบัติการ คือ กลุ่มย่อยในด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถส่งเสริมหรือสร้างแนวทางที่นำสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มอาหาร กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และกลุ่มสร้างสรรค์กิจกรรม มีหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในเชิงลึกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

3.4 การคัดเลือกและจัดกระทำข้อมูล คณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดเวทีประชุมระหว่างคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก และ คณะผู้วิจัย โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนว ปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือ ดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว ให้กับชุมชนได้รับทราบ

2) นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาแยกแยะและคัดเลือกตามกรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมทั้ง 6 สาขา ทำให้ได้ชุดข้อมูลในเบื้องต้น

3) นำชุดข้อมูลที่ผ่านการคัดเลือกในเบื้องต้นมาจัดกระทำโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผล ทำให้ได้ชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำไปบรรจุไว้ในแผนที่ทาง วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ท่องเที่ยว และพัฒนาสู่แนวทางการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของ ชุมชนหนองจอก

3.5 การจัดทำและใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม เมื่อคณะผู้วิจัยและชุมชนคัดเลือกและจัดกระทำ กับข้อมูลที่ใช้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชน หนองจอกเรียบร้อยแล้วนั้น ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนฯ (ฉบับร่าง) ตามชุดข้อมูลและรายละเอียดใน พิกัดของพื้นที่ต่างๆ จากการเก็บข้อมูลด้วยระบบ GPS

2) คัดเลือกข้อมูลสู่ชุมชน เมื่อแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนฯ (ฉบับร่าง) เสร็จสิ้น ทางคณะผู้วิจัย ได้จัดเวทีประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก เพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) ดังกล่าวพร้อมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งหมด ให้ชุมชนตรวจสอบ ความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรายละเอียดต่างๆ จนได้ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

3) นำแผนที่ทางวัฒนธรรมและข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนั้น ไปทดลองใช้ผ่านกิจกรรม “ทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน” โดยกิจกรรม ดังกล่าวได้มีกลุ่มเยาวชนจากชุมชน มาเป็นผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน

4) จัดเวทีแลกเปลี่ยนและสะท้อนผลการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก ซึ่งผลปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจในเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ระบุไว้บน แผนที่ได้ รายละเอียดของสถานที่ทางวัฒนธรรมกระชับ เข้าใจง่าย ฉายให้เห็นภาพวัฒนธรรมของ ชุมชนได้อย่างครอบคลุม ซึ่งสามารถนำไปใช้งานได้จริง แต่มีบางส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เช่น การใช้ ภาพและสัญลักษณ์ในแผนที่ เป็นต้น

5) คณะผู้วิจัยได้ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์

สามารถแสดงแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก ดังภาพ

ภาพที่ 4.108 แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก

4. การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนหนองจอก มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

การดำเนินการในการขับเคลื่อนพื้นที่เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ตำบลหนองจอก จัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับองค์กรในท้องถิ่น ประชุมร่วมกับปราชญ์ของชุมชนการประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนงาน โดยร่วมกับองค์กรภายนอกระดับจังหวัดมาร่วมหนุนเสริมในการขับเคลื่อนงาน

ภาพที่ 4.109 การประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนตำบลหนองจอก
ที่มา: ผู้วิจัย

การสร้างควมคุ้มค้ำกับพื้นที่ในหมู่บ้านต่าง ๆ 14 หมู่บ้านของตำบลหนองจอก เป็นการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลด้านวัฒนธรรมของนักวิจัย โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการเก็บข้อมูลของนักศึกษาสาขานาฏยการแสดงและการพัฒนานาชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีร่วมเก็บข้อมูลและการศึกษาดูงานฝึกปฏิบัติการสำรวจพื้นที่ของนักศึกษาสาขาการพัฒนชุมชน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ทำให้ได้ข้อมูลจากศิลปะและวัฒนธรรมจากผู้รู้ในท้องถิ่น และเป็นฐานข้อมูลในการใช้ประโยชน์ได้การขับเคลื่อนสู่ผู้ประกอบการ

ภาพที่ 4.110 : การเรียนพิพิธภัณฑความทรงจำ โดยมีการให้ข้อมูลจากผู้รู้ในท้องถิ่น

การประชุมย่อยร่วมกับองค์กรในท้องถิ่น เป็นการประชุมร่วมของตัวแทนจากเทศบาลตำบลหนองจอก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองจอก และผู้นำชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่ในจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและองค์กรท้องถิ่นเห็นแนวทางขับเคลื่อนด้านผู้ประกอบการ

ภาพที่ 4.111 : การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อจัดกิจกรรมเปิดบ้านย่านเมืองเก่าหนองจอกโดยคณะกรรมการชุมชน

การประชุมร่วมกันของปราชญ์ชาวบ้านเป็นการประชุมของผู้นำด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ โดยได้ขยายเป็นเครือข่ายสังคมในท้องถิ่น ในรูปของ “เครือข่ายภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมงานปีผีמד” ซึ่งมีปราชญ์ชาวบ้านจากบ้านหนองเกต ต.หนองจอก ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านจากบ้านห้วยทบ ต.หนองจอก และปราชญ์ชาวบ้านจากบ้านบ่อพราหมณ์ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี ยกระดับสู่การร่วมของเครือข่ายในการจัด “งานปีผีמדระดับจังหวัด” โดยมีคณะนักวิจัยร่วมขับเคลื่อน เกิดเป็นกลไกต่อเนื่องในการหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพการจัดงาน และร่วมกันเสนอต่อกระทรวงวัฒนธรรมจนได้รับการประกาศให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรี และต่อมาได้รับการสนับสนุนงบประมาณจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นายนิมต์ งานปีผีמדจังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4.112 : การประชุมเครือข่ายภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมงานปีผีเสื้อในครั้งที่ 1 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และครั้งที่ 2 จัดขึ้น ณ โรงเรียนหนองจอกวิทยา เทศบาลตำบลหนองจอก

นายนิมนต์ นายผู้ทำหน้าที่ เชิญ.....

ภาพที่ 4.113 : ตัวแทนนายนิมนต์จากเครือข่ายงานปีผีเสื้อ

การประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนงานศิลปะและวัฒนธรรมหนองจอกเป็นความร่วมมือกับองค์กรภายนอกระดับจังหวัดมาร่วมหนุนเสริมในการขับเคลื่อนงาน โดยคณะนักวิจัยเป็นผู้ประสานงานให้เกิดเวทีประชุม 2 ครั้ง โดยมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนของตำบลหนองจอกเข้าร่วม และมีหน่วยงานของจังหวัดเข้าร่วม ซึ่งครั้งที่ 1 มีนายอำเภอทำนองเป็นประธานเปิดการประชุม การประชุมทั้งสองครั้งทำให้เกิดความตื่นตัวในการใช้ข้อมูลทางวัฒนธรรมจากการวิจัยนำสู่การจัดทำโครงการต่างๆ ภายในตำบลหนองจอก เพราะสามารถเสริมต่อจากนโยบายรัฐได้เป็นอย่างดี ทั้งการขับเคลื่อนของภาครัฐ การขับเคลื่อนของพัฒนาชุมชน และวัฒนธรรมจังหวัด

ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติทางสังคม

การขับเคลื่อนงานชุมชนในรูปแบบกลุ่ม คือ การจัดตั้ง “คณะกรรมการการขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชนหนองจอก” ขึ้น โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในด้านต่างๆ มาสร้างกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือของคนภายในชุมชน ตกผลึกโดยมีคำสำคัญประจำกลุ่มคือ 1) “ถ้าเห็นแก่ความเป็นหนองจอกก็จะร่วมมือกันจนงานสำเร็จ” 2) “กัดไม่ปล่อย” แสดงถึงความรับผิดชอบและความอดทนในการทำงาน

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน โดยมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น เทศบาลตำบลหนองจอก อำเภอ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เช่น บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีเพชรบุรี จำกัด เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนหนองจอกให้มีความเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจน

เกิดเครือข่ายสังคมโดยมีฐานจากมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมอันเกิดจากกระบวนการทำวิจัยในพื้นที่ ได้แก่ “เครือข่ายมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพิธีกรรมงานปีผีเมด” โดยเครือข่ายได้ขับเคลื่อนจนจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นายนิมิตงานปีผีเมดจังหวัดเพชรบุรี โดยการหนุนเสริมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีและการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4.114 : การประชุมคณะทำงานเพื่อจัดงานประเพณีงานปีผีเมดโดยมีการทำงานร่วมกันของ 3 พื้นที่

การประชุมกลุ่มองค์กรปกครอง

ประชุมเพื่อค้นหาภูมิปัญญาของตำบลเพื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามคำแนะนำขององค์กรปกครองที่เสนอ ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากเทศบาล ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนจากกำนันผู้ใหญ่บ้าน

ประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูลจากการที่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ในพื้นที่ เพื่อให้เวทีประชุมตรวจสอบและเสริมเติมข้อมูล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

การประชุมกับปราชญ์ชาวบ้าน

ประชุมร่วมกับคณะนายนิมนต์ของตำบลหนองจอกเพื่อเก็บข้อมูลด้านภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่
ในพิธีกรรม

ประชุมร่วมกับคณะกรรมการและร่วมพิธีไหว้ครูละครชาตรีเพื่อเก็บข้อมูลจากคำบอกเล่า
และภาพถ่าย

ประชุมร่วมกับบ้านช่างทองเพื่อเก็บข้อมูลการทำทองโบราณ

การประชุมรวมทุกภาคส่วน

ประชุมรวมร่วมกับตัวแทนจากวัดหนองจอก เทศบาลตำบลหนองจอก องค์การบริหารส่วน
ตำบลหนองจอก เครือข่ายกำนันและผู้ใหญ่บ้านตำบลหนองจอก โรงเรียนหนองจอกวิทยา โรงเรียนวัด
หนองจอก โรงเรียนวัดหนองบัว โรงเรียนบ้านหนองเกตุ โรงเรียนบ้านหันตะเภา โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบลหนองจอก สถานีตำรวจหนองจอก พิพิธภัณฑ์นายนิมนต์หนองเกตุ และเครือข่ายชุมชน
ตำบลหนองจอกทั้ง 14 หมู่บ้าน โดยประชุมที่โรงเรียนหนองจอกวิทยา โดยมีนายอำเภอทำนอง เป็น
ประธานเปิดการประชุม

ประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนตำบลหนองจอก โดยมีตัวแทนวัด
หนองจอก เทศบาลตำบลหนองจอก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองจอก เครือข่ายกำนันและ
ผู้ใหญ่บ้านตำบลหนองจอก โรงเรียนหนองจอกวิทยา โรงเรียนวัดหนองจอก โรงเรียนวัดหนองบัว
โรงเรียนบ้านหนองเกตุ โรงเรียนบ้านหันตะเภา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองจอก สถานี
ตำรวจหนองจอก พิพิธภัณฑ์นายนิมนต์หนองเกตุ และเครือข่ายชุมชนตำบลหนองจอกทั้ง 14 หมู่บ้าน
โดยประชุมที่โรงเรียนหนองจอกวิทยา โดยมีผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้กล่าวต้อนรับ ที่ปรึกษา
คณะกรรมการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนหนองจอกเป็นประธานเปิดการประชุม

2. มิติทางวัฒนธรรม

เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม จากการขับเคลื่อนงาน
ศิลปวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนหนองจอก ทำให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวที่จะแสดงออก และเห็น
คุณค่ามีความภูมิใจและต้องการที่จะแสดงลักษณะของตน จึงเกิดการรื้อฟื้นและฟื้นฟูวัฒนธรรมต่างๆ
ของตนเองขึ้นมา เช่น การฟื้นฟูการแสดงละครชาตรีบ้านหนองจอก การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา
ของหนองจอก ในด้านสถานีรถไฟ ด้านสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้านดอกบัวที่ได้รับสมญานามว่าเป็น
ดอกบัวราชินี เป็นต้น

การฟื้นฟูละครชาตรีนำโดยโรงเรียนวัดหนองจอกได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อรื้อฟื้นและสืบทอดการแสดงละครชาตรีของหนองจอกให้เป็นที่รู้จัก โดยมีครูนาฏศิลป์ของโรงเรียนนำข้อมูลจากการวิจัยไปสู่การจัดการเรียนการสอนของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

การขับเคลื่อนเรื่องท่องเที่ยวชุมชนโดยร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ เช่น กิจกรรมการชมบัวหลวงราชินี กิจกรรมการทำอาหาร กิจกรรมการชมการตีมีดและจักสาน

การตั้งพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์งานปีผิมดเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับคนในสังคมทั่วไป โดยพิพิธภัณฑ์จัดตั้งในพื้นที่บ้านหนองเกตุ โดยได้รวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมงานปีผิมดจัดแสดงเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนและคนทั่วไป ตลอดทั้งมีแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากเอกสารและคำบอกเล่า พิธีกรรมความเชื่อกับความมั่นคงของชุมชน พิษท้องถิ่น งานช่างพื้นบ้าน ฯลฯ โดยมีผู้รู้ในชุมชนและภายนอกมาร่วมขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวชุมชน

ภาพที่ 4.115 : พิธีเปิดพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์ 17 สิงหาคม 2561

3. มิติทางเศรษฐกิจ

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ได้แนวทางในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน และนำไปสู่การสร้างคุณค่าที่มีกระบวนการในการเพิ่มมูลค่าและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นรากฐานและเป็นการทำงานที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันตั้งแต่ต้นกระบวนการจนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.116 : ผู้ประกอบการด้านอาหาร ผัดไทลุงฮวด

วัฒนธรรมที่นำมาสร้างเป็นผู้ประกอบการ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ด้านประเพณีและพิธีกรรม ต่อยอดผู้ผลิตอาหารและขนม (ผัดไทย ขนมเปียก ข้าวเหนียว และเปี้ยกปูน) และผู้นำเที่ยวชุมชนเก่าหนองจอก

ภาพที่ 4.117 : เรือนไม้เก่าที่ได้มีการจัดงานประกวดร้องเพลงในวันที่ 13 เมษายน 2561

และได้ออกแบบกิจกรรมลานวัฒนธรรม

วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนตำบลหนองจอก

1) จุดแข็ง

1.1) ลักษณะผสมผสานของกลุ่มคนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายจีน โดยมีประวัติของชุมชนในฐานะอำเภอหนองจอก (อำเภอชะอำเก่า) ชุมทางค้าขาย และจุดยุทธศาสตร์ทางการทหารครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 มีย่านตลาดเก่าที่ยังคงสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ทำให้มีความน่าสนใจในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

1.2) วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น อาหาร งานจักสาน งานช่างโลหะ งานช่างทำทองโบราณ ละครชาตรี ประเพณีงานปีผีמד เป็นต้น

1.3) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ผู้นำด้านความเชื่อดั้งเดิม และเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี นับเป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อนงานของชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้นำที่มีหลากหลายกลุ่มเป็นพลังในการขับเคลื่อนงานในชุมชน

1.4) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนตำบลหนองจอกดำเนินกิจกรรมภายใต้หลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชุมชนในกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์งานปีผีמד การจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมย่านตลาดเก่าหนองจอก เป็นต้น

1.5) ทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชน ด้วยพื้นที่อยู่ในแหล่งหนองน้ำขนาดใหญ่ที่มีบัวหลวงราชินี 3 แห่ง ได้แก่ หนองจอก หนองเกตุ และหนองบัว ทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน เป็นแหล่งบัวที่จะนำมาแปรรูปเป็นอาหารเพื่อสุขภาพได้ ซึ่งจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศได้

2) จุดอ่อน

2.1) การมีเขตการปกครองซ้อนทับกันทั้งเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในตำบล ทำให้ผู้นำมีหลากหลายกลุ่มนำสู่การประสานงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนขาดเอกภาพ หากแต่หลากหลายไปตามเครือข่ายสังคมและนโยบายที่หน่วยงานกำหนด

2.2) การได้รับความสนใจของหน่วยงานต่างๆ ด้วยความรวดเร็วเกินไป พร้อมทั้งนโยบายการพัฒนาพื้นที่ที่ดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทำให้การขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ชุมชนขาดความรอบคอบถี่ถ้วนก่อนการดำเนินงาน

3) โอกาสในการพัฒนา

3.1) การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนงานของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น การส่งเสริมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นายนิมนต์งานปีผีמדของวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนโดยภาครัฐ การส่งเสริมการทำอาหารของสำนักงานการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น

3.2) เครือข่ายระหว่างชุมชน ด้วยการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน รูปธรรมที่ชัดเจน คือ เครือข่ายมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพิธีกรรมงานปีผีผดทำให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายใน 5 ตำบล

3.3) ที่ตั้งของชุมชนอยู่บนเส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ หาดเจ้าสำราญ หาดปึกเตียน หาดชะอำ และวนอุทยานเขานางพันธุรัตน์ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวจากภายนอกสามารถเข้ามาเรียนรู้ในชุมชนด้วยความสะดวกและรวดเร็ว

4) อุปสรรคในการพัฒนา

4.1) ขาดการประสานงานในพื้นที่อย่างทั่วถึงในทุกภาคส่วน เพราะแต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่ และพื้นที่รับผิดชอบชัดเจน การประสานงานจึงเป็นไปได้ยาก

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ชุมชนบ้านน้อย

ในการจัดทำข้อมูลเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านน้อย นักวิจัยได้เริ่มจากขั้นตอนที่ ๑ ประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชน นักวิจัยได้ลงสำรวจชุมชนผ่านการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จากนั้นขั้นตอนที่ ๒ ได้จัดเวทีประชุมชี้แจงแนวทางการสำรวจชุมชนเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม หลังจากการสำรวจข้อมูลชุมชนแล้ว ประชุมจัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชนโดยให้ชุมชนได้ร่วมกันสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้ นักวิจัยทราบถึงจุดเด่น เอกลักษณะ ของชุมชน ส่วนขั้นตอนที่ ๓ การสำรวจชุมชนเชิงลึกนักวิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชนเชิงลึก ด้วยการใช้เครื่องมือที่นักวิจัยสร้างขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล และ ยังลงสำรวจชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญที่ชุมชนจัดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน เช่น เข้าร่วมกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะของชุมชน โดยกิจกรรมที่นักวิจัยได้ร่วมลงพื้นที่ เป็นงานประเพณีตักบาตรข้าวหลามของวัดท้ายตลาด ในวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ผลที่ได้จากการสำรวจชุมชนทำให้เห็นว่าชุมชนบ้านน้อยมีข้อมูลทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ที่มีความหลากหลาย มีความน่าสนใจในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีสิ่งที่หลงเหลืออยู่ในชุมชนที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นเครื่องผสมผสานความสามัคคีของคนในชุมชน ตลอดจนทำให้นักวิจัยทราบถึงสิ่งที่เด่น และสิ่งที่มีคุณค่าต่อการศึกษารวมถึงการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนได้

จากการดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลที่สำคัญดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบ้านน้อยเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลเขาย้อย ซึ่งเทศบาลเขาย้อยรับผิดชอบดูแลพื้นที่ทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านห้วยกระแทก หมู่ 2 บ้านเขาย้อยบน หมู่ 3 บ้านห้วยหลวง หมู่ 4 บ้านท้ายตลาด หมู่ 5 บ้านเขาย้อย หมู่ 6 บ้านน้อย

สำหรับพื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านท้ายตลาด และหมู่ 6 บ้านน้อย เนื่องจากทั้งสองพื้นที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกัน และมีความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพัฒนามาร่วมกัน ดังจะเห็นได้ว่าทั้ง 2 หมู่บ้านใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น วัดท้ายตลาด โรงเรียนบ้านน้อย ศาลคุณพ่อบ้าน และมีการเชื่อมโยงผ่านชุมชนทั้งสอง ดังนั้นในยุคที่ตลาดบ้านน้อยมีความรุ่งเรือง ชุมชนทั้งสองแห่งต่างก็เป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางความสำคัญของอำเภอเขาย้อย

การที่มีคลองบ้านน้อยไหลผ่านชุมชน นอกจากจะทำให้เกิดตลาดสำคัญแล้ว คลองยังมีบทบาทในการเชื่อมเส้นทางคมนาคมกับชุมชนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยงกับคลองที่ใช้เดินทางเข้าสู่จังหวัดเพชรบุรี และการเชื่อมโยงกับคลองในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นของพื้นที่ จึงทำให้บ้านน้อยเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากในยุคที่มีการคมนาคมทางน้ำ

ปัจจุบันพื้นที่หมู่ 6 ชุมชนบ้านน้อยได้ลดบทบาทและความสำคัญลงไป เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมที่เปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นการสร้างถนนเป็นเส้นทางสัญจร แต่ชุมชนบ้านน้อยก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะการมีสถาปัตยกรรมที่เป็นร่องรอยความเจริญในอดีตนั้นคือกลุ่มอาคารบ้านเก่า ส่วนชุมชนหมู่ 4 บ้านท้ายตลาดเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นเนื่องจากว่าเป็นชุมชนที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น และชาวบ้านในชุมชนยังมีการดำรงชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นการมีความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ การสร้างที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การประกอบอาชีพ

1.2 ข้อมูลทางกายภาพ

สภาพชุมชนเป็นชุมชนเกษตรมีคลองใหญ่ผ่านกลางหมู่บ้าน ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ นาและทำไร่ เป็นอาชีพหลัก มีสมาชิกในครอบครัวออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน เช่น ทำงานโรงงาน ค้าขาย รับจ้าง ประชาชนเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีประชากรประมาณ 1,080 คน โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ม.3 ตำบลสระพัง

ทิศตะวันออก ติดกับ ม.7 ตำบลเขาย้อย

ทิศใต้ ติดกับ ม.2 ตำบลทับคา

ทิศตะวันตก ติดกับ ม.5 ตำบลเขาย้อย

ในด้านอาชีพที่สำคัญของคนในพื้นที่ ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านท้ายตลาด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) ค้าขาย และปศุสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเผาข้าวหลาม กวนกะละแม หมู่ที่ 6 บ้านน้อย ประชากรส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณ

ส่วนสภาพภูมิประเทศ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์

การเข้าถึงชุมชนบ้านน้อย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 114 กม.ใช้เวลาเดินทางจากกรุงเทพฯ ประมาณ 1 ชั่วโมง 31 นาที อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 26.6 กม.ใช้เวลาเดินทางตัวจังหวัดประมาณ 25 นาที อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 2.7 กม.ใช้เวลาเดินทางตัวอำเภอประมาณ 5 นาที

2. ข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

2.1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

จากการลงพื้นที่วัดท้ายตลาด พบว่ามีวรรณกรรมวัดท้ายตลาด แบ่งตามลักษณะของการถ่ายทอดจำแนกได้ ๒ ประเภท ได้แก่

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นข้อมูลประเภทเรื่องเล่าในชุมชน เกี่ยวกับ ประวัติของสถานที่ การตั้งชุมชน ที่อยู่อาศัย ประวัติบุคคลในความทรงจำของคนในชุมชน ตำนานสถานที่ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน ประกอบด้วย ประวัติการสร้างชุมชนบ้านน้อย คลองบ้านน้อย คลองใหม่(คลองพระสมุห์ดี) ประวัติบุคคลสำคัญ อาทิ พระครูอ่อน พรหมโชติ อดีตเจ้าอาวาสวัดท้ายตลาด ขุนห้วยหลวงศิริ หมื่นเกตุ ญนิพันธ์ นายแฆ ญนิพันธ์ ส.ส. คนแรกของจังหวัดเพชรบุรี ประวัติพระแล้ง (หลวงพ่อรวย) ตำนานศาลคุณพ่อประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีนิทานพื้นบ้านและเรื่องเล่าชุมชนและวรรณกรรมประกอบพิธีกรรม เช่น บททำขวัญนาคน บทรับขวัญข้าว เป็นต้น

ผลจากการเก็บข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้าน และภาษา ตลอดจนนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าของชุมชนบ้านน้อย เช่น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระแล้ง พระแล้งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดท้ายตลาด ในอดีตมีความเชื่อของชุมชนว่า พระพุทธรูปดังกล่าวเป็นสาเหตุที่ทำให้อำเภอเขาย้อยเกิดความแห้งแล้ง ฟ้าฝนไม่ตก จึงทำให้ขาดน้ำกินน้ำใช้ จึงเป็นที่มาของชื่อ พระแล้ง เดิมทีพระพุทธรูปองค์นี้อยู่วัดกุฎบางเค็ม ต่อมาหลวงพ่อรวยได้นำมาไว้ที่วัดท้ายตลาด ชาวบ้านไม่พอใจจึงนำไปไว้ที่วัดเขาย้อย จนเกิดการวิวาทกันอย่างหนักเรื่องพระแล้งจนกระทั่ง พระยาสุรพันธ์เสนี สมุหเทศาภิบาล มณฑลราชบุรี ได้มา

ของพระแสงนี้ไปไว้ที่วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี (บันทึกของหลวงพ่พระสมุห์ดี จันทสโร 2521 : 59-63 อ้างถึงใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระสมุห์ดี จันทสโร พระบุญมา รตนากโร พ.ศ. 2541)

ภาพที่ 4.118 พระแสง

2. วรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่มีการบันทึกไว้ในเอกสารจำพวกสมุดข่อย สมุดไทย ใบลาน ส่วนใหญ่เก็บรักษาอยู่ที่วัดท้ายตลาด การการสำรวจข้อมูลที่วัดท้ายตลาด พบว่ามีการเก็บรวบรวมวรรณกรรมที่สำคัญของท้องถิ่นไว้หลายเรื่องแบ่งเป็นคัมภีร์ศาสนา ตำรายา โหราศาสตร์ เลขยันต์ คำพยากรณ์ ส่วนวรรณคดีเฉพาะเรื่องที่พบในวัดท้ายตลาด ได้แก่ โคบุตร ดาวเรือง ลักษณะวงศ์ และนอกจากนี้ก็มีวรรณกรรมที่แต่งโดยใช้บ้านน้อยเป็นชื่อเรื่องนั่นคือ นิราศบ้านน้อย แต่งโดย พระมหาเคี้ยง เตียนนานนท์ เมื่อ พ.ศ. เนื้อหาของนิราศบ้านน้อยแต่งเป็นกลอนแปด พรรณนาการเดินทางจากวัดลักษณาราม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มาที่สถานีรถไฟเขาย้อย และบรรยายถึงการนั่งรถจากสถานีรถไฟมาเยี่ยมมารดาที่บ้านน้อย นิราศบ้านน้อยนี้นับว่าเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านน้อยในช่วงพ.ศ. 2480 ได้อีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 4.119 สมุดไทยตำราผี

ภาพที่ 4.120 วรรณกรรมศาสนา เรื่อง ทศชาติ

2. ศิลปะการแสดง

1. เพลงพวงมาลัย ชุมชนบ้านมีพ่อเพลงแม่เพลงอาวุโสร้องและเล่นเพลงพื้นบ้านในงานเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลตรุษ-สงกรานต์ เพลงพื้นบ้านที่นิยมร้องเล่นกันในชุมชน ได้แก่ เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ และเพลงฉ่อย ปัจจุบันมีนายไสว พุดกรัน อายุ 83 ปี เป็นพ่อเพลง มีนางริ้ว จันทร อายุ 86 ปี และนางยวง เรืองนรา อายุ 82 ปี เป็นแม่เพลง นอกจากนี้ก็มีสมาชิกในชุมชนที่สามารถร้องเพลงพื้นบ้านได้อีกหลายคน ได้แก่ นางจรรจา เถาว์น้อย อายุ 52 ปี นายชีพ ขยายแยม อายุ 83 ปี นางพริ้ม พุ่มอำพร อายุ 85 ปี นางละเอียด เถาว์น้อย อายุ 82 ปี นางบังเอิญ ก่อเกิด อายุ 83 ปี นางเอื้อง อุ่นโรจน์ อายุ 80 ปี นางอำไพ ขยายแยม อายุ 82 ปี นางยวง เรืองนรา อายุ 82 ปี นางป่วน จันทรกลิ่น อายุ 85 ปี

ภาพที่ 4.121 การเล่นเพลงพวงมาลัยของชาวชุมชนบ้านน้อย

3. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

1. งานปีศาลคุณพ่อบ้านน้อย นางอำไพ ขยายแย้ม ซึ่งเป็นยายท้าวผู้ประกอบพิธีในงานปีศาลคุณพ่อบ้านน้อยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานปีศาลคุณพ่อบ้านน้อยว่า “ศาลคุณพ่อบ้านน้อยเป็นศาลเก่าแก่ประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่กลางทุ่งนาด้านใต้ว่าว(ทิศใต้)ของหมู่บ้าน ศาลแห่งนี้เป็นที่เคารพสักการะของคนในชุมชนบ้านน้อยและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งงานปีคุณพ่อบ้านน้อยเป็นงานสำคัญของหมู่บ้าน จัดขึ้นตลอดทั้งเดือน 6 ข้างขึ้น เฉพาะวันอังคารและวันเสาร์ของทุกปี ในงานจะทำขึ้นที่ศาลคุณพ่อบ้านน้อยโดยชาวบ้านที่รับงานปี จะรับเป็นสายตระกูล ครอบครัวใดไม่เคยทำก็ไม่ต้องส่งงานปีเมื่อรับแล้วก็ต้องจัดสำรับมีอาหารคาวหวานที่กำหนดไว้ไปถวายคุณพ่อ” (นางอำไพ ขยายแย้ม สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.122 ศาลคุณพ่อบ้านน้อย , นางอำไพ ขยายแย้ม

2. งานปีศาลคุณพ่อเสมาทอง งานทำบุญศาลคุณพ่อเสมาทอง เป็นงานทำบุญศาลกลางบ้านที่จัดขึ้นตรงวันพีฆฆงคคของทุกปี มีการนิมนต์พระมารับภัตตาหารที่ชาวบ้านพร้อมใจกันจัดมาถวาย มีการอุทิศบุญกุศลให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาหมู่บ้าน (นางอำไพ ขยายแย้ม สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.123 ศาลคุณพ่อเสมาทอง

3. งานปีศาลคุณพ่อปู่ขุน ศาลหลวงพ่อปู่ขุนอยู่ทางทิศเหนือว่าว(ทิศเหนือ) ของหมู่บ้าน โดยมีกำหนดงานทำบุญศาลในช่วงเดือน 12 ตรงกับ วันลอยกระทง นางบังอร ขจรจันทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ได้กล่าวถึงงานปีศาลคุณพ่อปู่ขุนว่า “ในงานจะมีการล่องเรือผ้าป่าจากท้ายหมู่บ้านออกไปยังศาล ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานมาร่วมกันถวายพระ ทอดผ้าป่า จากนั้นคนที่บนบานกับหลวงพ่อปู่ขุนไว้แล้วสำเร็จตามประสงค์ ก็จะแก้บนด้วยการแข่งเรือ เรือที่นำมาแข่งไม่ใช่เรือยาวแต่เป็นเรือที่ชาวบ้านใช้สัญจร แข่งขันกันเพื่อให้ขาดสินบนและเพื่อความสนุกสนาน” (นางบังอร ขจรจันทร์ สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.125 ศาลคุณพ่อปู่ขุน

4. ประเพณีสงกรานต์น้ำเจว็ดคุณพ่อ ประเพณีสงกรานต์น้ำเจว็ดคุณพ่อเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชนจัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี นางบังอร ขจรจันทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ได้เล่าถึงประเพณีนี้ว่า “ชาวบ้านจะนิมนต์พระมารับถวายภัตตาหารเพล จากนั้นคนทรงจะเป็นผู้ไปนำเจว็ดจากศาลต่างๆ ในหมู่บ้าน ได้แก่ ศาลคุณพ่อบ้านน้อย ศาลหลวงพ่อปู่ขุน ศาลคุณพ่อเสมาทอง และศาลสระหัวศาล นำมายังสถานที่ประกอบพิธี คือ บ้านของนางกิมเฮียง (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) จากนั้นชาวบ้านจะมาร่วมกันสงกรานต์ คือ การอาบน้ำเจว็ด ถือเป็นการเริ่มต้นเฉลิมฉลองในเทศกาลปีใหม่ไทย” (นางบังอร ขจรจันทร์ สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.126 เจร็ดศาลคุณพ่อปู่ขุน

5. งานทำบุญตักบาตรข้าวหลาม งานทำบุญตักบาตรข้าวหลามเป็นงานประเพณีของชุมชนที่จัดขึ้นในเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชาของทุกปี ยกเว้นปีที่มีอธิกมาสจะกำหนดให้จัดงานก่อนวันมาฆบูชาประมาณ ๑ เดือน ในงานชาวบ้านทุกครอบครัวจะเผาข้าวหลามเองแล้วนำมาร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้าทั่วบริเวณลานวันของวันท้ายตลาด (นายไสว พุดกรัน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.127 งานตักบาตรข้าวหลาม

6. ประเพณีทำขวัญข้าว ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นพิธีกรรมสำคัญของคนที่ประกอบอาชีพทำนา เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องเจ้าของนาจะต้องเตรียมอาหาร คาวหวาน ผลไม้ เครื่องหอมต่างๆ ไปรับท้องข้าว คือ รับขวัญแม่โพสพ มีการร้องเชิญขวัญด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเนื้อหา กล่าวถึงกำเนิดของข้าว พิธีรับขวัญข้าวนี้มีข้อกำหนดว่าต้องให้ผู้หญิงเป็นคนร้องเชิญขวัญ (นางมยุรี จันทร์กลิ่น สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.128 นางมยุรี จันทรกลิ่น ผู้ขับบททำขวัญข้าว

4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

1. ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ชุมชนบ้านน้อยเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ตั้งอยู่ในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในอดีตบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของอำเภอเขาย้อย (พ.ศ. 2464) มีตลาดบ้านน้อยเป็นย่านการค้าที่รุ่งเรืองที่สุดของอำเภอเขาย้อย เป็นยุทธศาสตร์ย่านการค้าที่สำคัญของเพชรบุรี อยู่ห่างจากอำเภอเขาย้อยและถนนเพชรเกษมประมาณ 2 กิโลเมตร มีคลองบ้านน้อยเป็นคลองสำคัญที่ใช้สัญจรเข้าสู่หมู่บ้าน และคลองบ้านน้อยยังสามารถเชื่อมต่อไปยังคลองสำคัญอื่นๆ เช่น หนองปลาไหล เวียงคอย คลองบางสามแพรก คลองไทรท่า แม่น้ำเพชรบุรี ออกอ่าวไทยรวมถึงเดินทางไปจังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพที่ 4.129 คลองบ้านน้อยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน

2. เผาข้าวหลาม ข้าวหลามเป็นขนมหวานขึ้นชื่อของชุมชนบ้านน้อย หลายครอบครัวยึดอาชีพเผาข้าวหลามขายซึ่งจะขายดีในฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือน 11 จนถึงกลางเดือน 4 ถ้ามาท่องเที่ยวบ้านน้อยในช่วงนี้จะเห็นแสงไฟจากการเผาข้าวหลามสว่างไสวทั่วทั้งหมู่บ้าน จากการเก็บ

ข้อมูลของนักวิจัยพบว่า มีผู้ที่ประกอบอาชีพเผาข้าวหลาม คือ นางนงลักษณ์ แสงทอง อายุ 59 ปี มีการตั้งเตาเผาข้าวหลามไว้ที่หน้าบ้าน ขายให้กับคนในชุมชน

3. กวนกาละแม กะละแมเป็นขนมหวานขึ้นชื่อของชุมชนบ้านน้อย ทำรับประทานและจำหน่ายกันตลอดทั้งปี แต่ช่วงที่นิยมกวนกันมาคือ ในช่วงหน้าเทศกาล ตรุษ สงกรานต์ จากการเก็บข้อมูลของนักวิจัยพบว่า มีผู้ประกอบการอาชีพกวนกาละแมทั้งหมด 7 ครอบครัว ได้แก่

1. นางสุนีย์ คเชนทร มีเตากาละแม 1 เตา
2. นางนงลักษณ์ แสงทอง มีเตากาละแม 1 เตา
3. นางจรรยา เถาว์น้อย มีเตากาละแม 1 เตา
4. นายบุญเลิศ เถาว์น้อย มีเตากาละแม 1 เตา
5. นางบังเอิญ ก่อเกิด มีเตากาละแม 1 เตา
6. นางระเปียบ อินทบุตร มีเตากาละแม 1 เตา
7. นางโฉม ลำออ มีเตากาละแม 1 เตา

ผู้ประกอบการอาชีพทั้ง 7 คน กวนกาละแมส่งขายตามร้านขายของฝากในพื้นที่อำเภอยาย้อย และอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4.131 นางโฉม ลำออ ขณะกำลังกวนกาละแม

4. แม่ครัวทำอาหารคาวหวาน นางอ้วน ขยายแยม อายุ 77 ปี เป็นแม่ครัวที่คนในชุมชนบ้านน้อยให้ความเคารพและยอมรับในฝีมือการทำอาหาร มีความสามารถทั้งการทำอาหารคาวและหวานอันมีรสชาติเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ภาพที่ 4.132 นางอ้วน ขยายแยม

5. การแพทย์แผนโบราณ นายชีพ ขยายแยม เป็นแพทย์แผนโบราณคนสำคัญของชุมชน ร่ำเรียนวิชาจากหลวงพ่อบิณฑิมา อดีตเจ้าอาวาสวัดท้ายตลาดและพ่อของตนเอง ปัจจุบันรักษาโรคต่างๆ หลายชนิด เช่น โรคซางเด็ก ลมชัก ลมป่วง เริม งูสวัด ฝี คางทูม ส่วนใหญ่จะใช้คาถาปิดและทำยาให้ทา มีคนทั้งในหมู่บ้านและต่างจังหวัดมารักษาอยู่ไม่ขาด เคยมีประวัติว่านักร้องลูกทุ่งชื่อดัง คือ รุ่งเพชร แหลมสิงห์ เคยมารักษา งูสวัดจนหาย (นายชีพ ขยายแยม สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2560)

ภาพที่ 4.133 นายชีพ ขยายแยม หมอพื้นบ้าน

6. ศูนย์เรียนรู้ผู้ผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน การเพาะเลี้ยงไส้เดือนเป็นอาชีพใหม่ของชุมชนที่เกษตรอำเภอเขาย้อยส่งเสริมให้ชาวนารวมกลุ่มกันผลิตและใช้ปุ๋ยจากมูลไส้เดือนในการเกษตร มีการจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมเกษตรกรผู้ผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนที่มีการบริหารงานโดยชุมชน ซึ่งผลผลิตที่ได้จะส่งขายให้เกษตรอำเภอและคนที่สนใจ

ภาพที่ 4.134 ปุ๋ยมูลไส้เดือน

7. เตาตาลมะพร้าว ชุมชนบ้านน้อยมีการผลิตน้ำตาลมะพร้าวโดยใช้ทรัพยากรของชุมชน ในเขตพื้นที่หมู่ 6 มีเตาเคี่ยวน้ำตาลมะพร้าว 2 เตาที่เคี่ยวน้ำตาลมะพร้าวตลอดทั้งปี คือ เตาของนายอำนาจ ณ บางช้าง และเตาของนายชะโอษฐ์ จนะสินธ์ น้ำตาลมะพร้าวที่ผลิตได้จะขายให้กับคนในชุมชน ครอบครัวที่ทำขนมและยังส่งขายให้กับร้านขนมต่างๆ ที่มีการสั่งซื้อ

ภาพที่ 4.135 นายอำนาจ ณ บางช้าง

5. ช่างฝีมือดั้งเดิม

1. สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย

1. บ้านป่ากิมซ้อย อาคารตึกสองชั้นตั้งอยู่ติดกับเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ ลักษณะโดยทั่วไปเป็นอาคารเดี่ยว ๒ ชั้น ๒ คูหา ก่ออิฐฉาบปูน ภายนอกทาสีเหลือง หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ด้านหน้าเรือนหันออกสู่ถนนและคลองบ้านน้อยเป็นผนังตรงเต็มพื้นที่ทั้งสองชั้น แต่ด้านหลังทางฝั่งตะวันตกของเรือนต่อมุขยื่นออกไปทางด้านทิศเหนือ ด้านหน้าและด้านหลังทำระเบียงลอยกันด้วยลูกกรงซีเมนต์ ในอดีตบ้านป่ากิมซ้อยเป็นร้านตัดเสื้อชื่อดังของอำเภอเขาย้อย

ภาพที่ 4.136 บ้านป่ากิมซ้อย

2. บ้านนางหุ่น กาญจนรัตน์ ร้านขายเครื่องยา (ไทย - จีน) บ้านนางหุ่น กาญจนรัตน์ เป็นหลังที่ตั้งอยู่ทางหัวตลาดมากที่สุด เฉพาะที่เหลือหลักฐานในปัจจุบัน ลักษณะโดยทั่วไปเป็นเรือนแบบหลังเดี่ยว ประกอบด้วย ๒ ห้องคูหา (๔ ช่วงเสา) กั้นแบ่งออกเป็น ๒ หน่วย แต่ละคูหากว้างคูหาละ ๕ เมตรเศษ มีส่วนลึกแบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ลักษณะเป็นเรือนไม้แบบสองชั้น ปลุกโดยให้ชั้นบนและชั้นล่างซ้อนตรงขึ้นไปแบบเต็มเนื้อที่ หลังคาแบบเรือนปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ด้านหลังชั้นบนต่อชายคายื่นออกไปเป็นเพิงเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยมุงด้วยกระเบื้องว่าวซีเมนต์

ภาพที่ 4.137 บ้านนางหุ่น กาญจนรัตน์

3. บ้านนายฮักเคียง – นางริ้ว หงส์ทองคำ บ้านนายฮักเคียง – นางริ้ว หงส์ทองคำ เป็นร้านขายเครื่องบวชและของเบ็ดเตล็ด ตั้งอยู่ถัดบ้านนายเชื้อ เกษนรา ไปทางด้านทิศ ตะวันตก ลักษณะเป็นกลุ่มเรือนทรงจั่วแบบเรือนมะนิลา เรือนหลักเป็นเรือนแฝดวางตัวในแนว ตะวันออก – ตะวันตก ทางด้านทิศตะวันออกมีเรือนมะนิลาวางในแนวเหนือ – ใต้ปลูกอยู่อีก ๑ หลัง เรือนแฝดหลังที่ปลูกด้านหน้า หันหน้าออกสู่คลองบ้านน้อย ลักษณะโดยทั่วไปเป็นเรือนไม้สองชั้น ความยาว ๓ ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ชายคามีแป้นไม้ติดประดับ ฝา ด้านหน้าชั้นบนเป็นบานเฟี้ยมกระดานคันทันเปิดได้ตลอดแนว ระหว่างชั้นมีกันสาดมุงด้วยสังกะสี กรุฝ้า ด้วยรำแพน ชายคาปิดด้วยแป้นไม้เช่นเดียวกัน ฝาด้านข้างชั้นบนเป็นฝากกระดานตีในแนวตั้ง ตอนบน เป็นช่องระบายลมโดยใช้ไม้ระแนงตีไขว้กันเป็นลายตารางขนาดเล็ก ฝาด้านหน้าชั้นล่างเป็นบานเฟี้ยม ตกแต่งแบบกระดานคันทันรูปไข่อย่างประณีตตลอดทั้งแนว ส่วนฝาด้านข้างชั้นล่างกันด้วยสังกะสี

ภาพที่ 4.138 บ้านนายฮักเคียง – นางริ้ว หงส์ทองคำ

4. บ้านนายเชื้อ เกษนรา ตั้งอยู่ริมคลองฝั่งด้านทิศใต้ตรงข้ามวัดท้ายตลาด หันหน้าบ้านออกทางคลองบ้านน้อย ลักษณะโดยทั่วไปเป็นเรือนไม้ สองชั้น ปลูกโดยให้ชั้นบนและชั้นล่างซ้อนตรงขึ้นไปแบบเต็มเนื้อที่ หลังคาทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี ตัวเรือนรูปทรงสี่เหลี่ยม ด้านหน้าต่อออกมาเป็นมุขแคบๆ มีระเบียงลอยบริเวณหน้ามุข กันด้วยลูกกรงไม้ระแนงตกแต่งเป็นลายเรขาคณิต ด้านหลังบ้านมีระเบียงลอยตลอดแนว ระหว่างชั้นบน – ชั้นล่างมีกันสาดอยู่โดยรอบ รวมทั้งบริเวณใต้ระเบียงลอย

ภาพที่ 4.139 บ้านนายเชื้อ เกษนรา

5. บ้านอาจารย์บุญเกื้อ ยูนิพันธ์ บ้านหมื่นเกตุ ยูนิพันธ์ เป็นหมู่เรือนทรงไทย ขนาด ๓ ช่วงเสา เรือนประธานเป็นเรือนแฝด วางตัวในแนวตะวันออก – ตะวันตก เดิมมีเรือนขวางอยู่หัว – ท้ายเรือน และเรือนคร่าวอยู่ด้านหลัง แต่ปัจจุบันรื้อออกหมด เหลือเฉพาะส่วนชานที่เชื่อมระหว่างเรือนทั้งสองด้าน ภายในบ้านยูนิพันธ์มีรางน้ำฝนที่ขุดจากต้นไม้อัดทั้งต้นวางตลอดชายคา และยังมีโบราณวัตถุที่มาจากเมืองจีนในสมัยแรกเริ่มตั้งแต่จีนเลียบ บิดาของนายเกตุ ยูนิพันธ์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านน้อยแห่งนี้

ภาพที่ 4.140 อาจารย์บุญเกื้อ ยูนีพันธ์

6. บ้านนางลี ศรีฤกษ์ บ้านขุนห้วยหลวงศิริ (แห่ง ศรีฤกษ์) ตั้งอยู่ทางด้านทิศ ตะวันออกติดกับวัดท้ายตลาด หันหน้าเรือนออกถนน (หันไปทางทิศใต้) ลักษณะโดยทั่วไปเป็นหมู่ เรือนไทยใต้ถุนสูง มีการต่อเติมและเปลี่ยนแปลงเรือนบางส่วน เดิมมีเรือนปลูกอยู่ด้านหน้า ๑ หลัง โดยปลูกขนาดกบเรือนประธานที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน วางตัวในแนวตะวันออก – ตะวันตก หลังคา ทรงจั่วมุงจาก ไม้กั้นฝาชายคาติดกับเรือนประธานและมีรางน้ำแล่นกลาง เรือนประธานเป็นเรือนฝา ปะกนลูกฟัก ขนาดยาว ๓ ห้อง กั้นห้องทางด้านซีกตะวันตกของเรือน จำนวน ๑ ห้อง (กินพื้นที่ ๒ ช่วงเสา) มีประตูทางฝาด้านตะวันออก

ภาพที่ 4.141 บ้านนางลี ศรีฤกษ์

7. บ้านเกิดพระครูอ่อน พรหมโชติ อดีตเจ้าอาวาสวัดท้ายตลาด บ้านพระครูอ่อน พรหมโชติ อดีตเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดท้ายตลาด เป็นบ้านทรงไทยอายุราว 100 ปี ยกใต้ถุนสูงแบ่งเรือนทรงไทย 1 หลัง เรือนปั้นหยา 1 หลัง ฝาदानนอกของเรือนทั้ง 2 หลังเป็นฝาปะกนลูกฟัก โดยฝาदानในของเรือนทรงไทยใช้ฝาสำหรับวัด มีเรือนครัวแยกจากเรือนใหญ่ 1 หลัง ภายในเรือนยังมีข้าวของเครื่องใช้ของพระครูอ่อน และยังมีภาพถ่ายเก่า คือ ภาพถ่ายของพระครูอ่อนในคราวรับตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเขาย้อย และภาพถ่ายเมรุงานฌาปนกิจศพพระครูอ่อน ในวันที่ 2-4 เดือนเมษายน ตรงกับเดือน 5 ขึ้น 11 ค่ำ -13 ค่ำ ปี ชวด 2479 (พระครูอ่อนมรณภาพ 5 พฤษภาคม 2478)

ภาพที่ 4.142 บ้านเกิดพระครูอ่อน พรหมโชติ

2. จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท้ายตลาด จิตรกรรมฝาผนังวัดท้ายตลาดเป็นผลงานของนายอยู่ อินมี เขียนในราวปี พ.ศ. 2500 เขียนเป็นฉากพระบรมมหาราชวัง มีรูปเมฆลากกับรามสูรอยู่ท่ามกลางเมฆตั้งเค้าฝน มีเทวดาหัวล้านและเทวดาจีนผมเปียตกใจแสงจากดวงแก้วของเมฆลาจนพลัดตกจากก้อนเมฆ และเมฆที่ก่อตัวนั้นมองเห็นเป็นรูปนก 7 หัว ด้านล่างวาดเป็นภาพพุทธประวัติตอนประสูติ ข้างประตูและหน้าต่างมีภาพเทวดาทวารบาลชายหญิง ๒ คู่ ยืนพนมมือ ซึ่งนายอยู่ อินมี ยังได้ฝาผลงานไว้ในจังหวัดเพชรบุรีหลายวัด ได้แก่ เขียนภาพจิตรกรรมไว้ที่วัดตำหรุ อำเภอบ้านลาด ปูนปั้นลงสีประดับหน้าบันพระอุโบสถวัดเวียงคอย อำเภอเขาย้อย ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดโพธิ์ทียมณี อำเภอเมืองเพชรบุรี ปั้นพระศรีอารยอินถ้าพระศรีอารยและปั้นพระโคตะมะในถ้ำโคตะมะไว้ในถ้ำเขาย้อย และนายอยู่ อินมี ยังได้เป็นผู้เขียนภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ห้องที่ 146 เมื่อปี พ.ศ. 2473

ภาพที่ 4.143 จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท้ายตลาด

3. จิตรกรรมภาพพระบฏ จิตรกรรมบนพื้นผ้าขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอเขาย้อย (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2560) ผลงานของนายอยู่ อินมี วาดเป็นภาพเทวดาเหาะมาสักการะพระธาตุจุฬามณี เป็นภาพพระบฏที่แฝงด้วยปริศนาของนายช่าง คือ วาดพระธาตุเจดีย์จุฬามณีตั้งอยู่บนขั้วประตูประตูขนาดใหญ่มีทางเดินเข้าช่องประตูที่กำลังเปิดออก แวดล้อมด้วยบ้านเรือน วัด เจดีย์ ต้นไม้ไม่น้อยใหญ่จำนวนมาก และยังมีจุดสังเกตที่น่าสนใจ คือ มีการวาดหอกกลองข้างพระบรมมหาราชวังไว้ในภาพพระบฏด้วย

ภาพที่ 4.144 จิตรกรรมภาพพระบฏ

4. ธรรมาสน์ ธรรมาสน์วัดท้ายตลาดเป็นธรรมาสน์ยอดบุษบกหลังใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นฝีมือของช่างท้องถิ่น มีลวดลายแกะสลักไม้วิจิตรงดงาม ลงสี ประดับกระจก ที่ส่วนฐานของธรรมาสน์ออกแบบให้มีรูปทรงคล้ายกับศิลปะอยุธยา

ภาพที่ 4.145 ธรรมาสน์วัดท้ายตลาด

5. สถาปัตยกรรมทางศาสนา วัดท้ายตลาดเป็นวัดเก่าแก่ประจำหมู่บ้าน ตามหลักฐานกล่าวว่าพระครูอ่อน พรหมโชติ อดีตเจ้าอาวาสรูปแรก ได้มาเริ่มก่อสร้างวัดท้ายตลาด ในปีพ.ศ. 2430 ร.ศ. 106 และได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ 12 เมษายน 2436 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดท้ายตลาดมีสิ่งปลูกสร้างที่น่าสนใจ ได้แก่ พระอุโบสถ สร้างใหม่เมื่อ ปี พ.ศ. 2468 ศาลาการเปรียญ หมู่กุฏิ หอกลอง หอระฆัง ธรรมาสน์ เจดีย์ปูนปั้นลงสี ฝีมือช่างจีน

ภาพที่ 4.146 วัดท้ายตลาดเป็นวัดเก่าแก่ประจำหมู่บ้าน

6. การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

การละเล่นแข่งเรือแค้นศาลพ่อปู่ขุน จัดขึ้นในเดือน 12 ตรงกับวันลอยกระทงของทุกปี การละเล่นแข่งเรือแค้นจะใช้เรือผ้าป่ามาใช้ในการแข่งขัน จุดประสงค์หลักของการละเล่นแข่งเรือคือ มีความเชื่อว่าคุณพ่อปู่ขุนท่านชอบแข่งเรือจึงนิยมนับนบนานท่าน เมื่อสัมฤทธิ์ผลจึงได้จัดเรือมาแข่งขันกันเพื่อให้ขาดสินบนและสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

ภาพที่ 4.148 การละเล่นแข่งเรือแค้นศาลพ่อปู่ขุน

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนพื้นที่บ้านน้อย

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นาพันสาม พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ พื้นที่หนองจอก พื้นที่บ้านน้อย และพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันคลังสมองของชาติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

คำชี้แจง ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบ หมายเลขตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง โดยมีค่าระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1	หมายถึง	น้อยที่สุด
2	หมายถึง	น้อย
3	หมายถึง	ปานกลาง
4	หมายถึง	มาก
5	หมายถึง	มากที่สุด

ตารางที่ 4.9 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
	1	2	3	4	5
1. นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าท้องถิ่น	-	30	45	25	-
2. วรรณกรรม ตำรา เอกสารโบราณ	-	20	50	30	-
3. เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ เพลงฉ่อย	-	22.5	62.5	15	-
4. งานปีศาสดุ๊กพ่อบ้านน้อย	-	20	10	22.5	47.5
5. งานปีศาสดุ๊กพ่อเสมทอง	-	17.5	7.5	20	55
6. งานปีศาสดุ๊กพ่อปู่ขุน	-	15	17.5	22.5	45
7. ประเพณีสงกรานต์เจ็ดคุณพ่อ	-	12.5	15	25	47.5
8. งานทำบุญตักบาตรข้าวหลาม	-	-	22.5	30	47.5
9. ประเพณีทำขวัญข้าว	-	-	20	35	45
10. ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	-	20	15	27.5	37.5
11. เผาข้าวหลาม	-	-	-	32.5	67.5
12. กวนกอละเม	-	-	-	22.5	77.5
13. แม่ครัวทำอาหารคาวหวาน	-	-	15	42.5	42.5
14. การแพทย์แผนโบราณ	-	-	20	40	40
15. ศูนย์เรียนรู้ผู้ผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน	-	22.5	25	35	17.5
16. เตาตาลน้ำมะพร้าว	-	-	15	32.5	52.5
17. กลุ่มอาคารอนุรักษ์ในตลาดบ้านน้อย	-	-	17.5	40	42.5

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
	1	2	3	4	5
18. จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท้ายตลาด	-	10	17.5	50	22.5
19. จิตรกรรมภาพพระบฏ	-	5	62.5	27.5	5
20. ธรรมาสน์	-	20	55	15	10
21. สถาปัตยกรรมทางศาสนา วัดท้ายตลาด	-	-	27.5	57.5	15
22. การละเล่นแข่งเรือแก็บนศาลพ่อปู่ขุน	-	-	30	27.5	42.5

หมายเหตุ วัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับปานกลางถึงระดับมากที่สุด จะถูกคัดเลือกให้เป็นวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นตามลำดับ

ผลจากการลงพื้นที่สำรวจในการจัดเก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม 40 คน จากข้อมูลตามตารางจะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกข้อมูลที่มีระดับความสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ กวนกาละแม มีผู้เลือกมากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 77.5 อันดับ 2 คือการเผาข้าวหลาม มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 67.5 อันดับ 3 คือ เตาน้ำตาลมะพร้าว มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 52.5 อันดับ 4 คือ งานปีศาลคุณพ่อเสมาทอง มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 55 อันดับ 5 มีการเลือกตอบเป็นเรื่องประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญในชุมชนได้แก่ งานปีศาลคุณพ่อบ้านน้อย ประเพณีสงกรานต์เจ็ดคุณพ่อ และงานทำบุญตักบาตรข้าวหลาม มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 47.5

จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ตัวแทนชาวบ้านเลือกตอบนั้นจะเห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีชาวบ้านเห็นว่ามีที่น่าสนใจและมีโอกาสในการพัฒนาก็คือ เรื่องของอาหารได้แก่ การกวนกาละแม การเผาข้าวหลาม

4. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

นักวิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ๖ ด้าน มาจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยมีกระบวนการในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ดังนี้

ระยะที่ ๑ กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

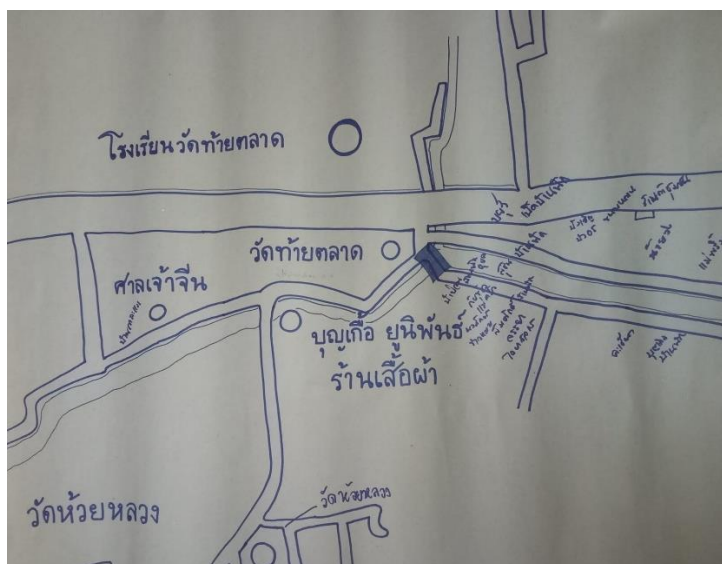
ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนักวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาพิกัด

นักวิจัยศึกษาพิกัดของพื้นที่ทางจาก Google Map กระบวนการดังกล่าวทำให้ทราบพิกัดที่ชัดเจนและถูกต้องของพื้นที่ทั้งหมดที่นักวิจัยทำการสำรวจ ในกระบวนการนี้นักวิจัยได้ข้อมูลที่เป็นพิกัดที่ตั้งของชุมชนชนบ้านน้อย

ขั้นตอนที่ ๒ จัดทำแผนที่

นักวิจัยได้วาดแผนที่เดินดิน จากการใช้แผนที่ เพื่อกำหนดตำแหน่งของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ให้ที่ตั้งของแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมตรงกับพิกัดจริง

ภาพที่ 4.149 ภาพแผนที่เดินดิน

ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบข้อมูล

นักวิจัยได้นำแผนที่ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ได้วางตำแหน่งตามพิกัดทั้งหมดมานำเสนอต่อชุมชน ได้จัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อให้ทำให้ที่ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมกับตำแหน่งของพิกัดที่ถูกต้อง ในชื่อกิจกรรมการเสวนา “ภาพของคน ชุมชนบ้านน้อย” ในวันที่ 1 มีนาคม 2560 ที่วัดท้ายตลาด ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี มีตัวแทนชุมชนนักวิจัยและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ 60 คน กิจกรรมครั้งนี้ได้ให้ชุมชนได้ร่วมกันนำเสนอว่าภายในชุมชนมีข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างไร

ภาพที่ 4.150 การจัดกิจกรรมการเสวนา “ภาพ ของ คนชุมชนตลาดบ้านน้อย”

ภาพที่ 4.151 กิจกรรมการเสวนา “ภาพ ของ คนชุมชนตลาดบ้านน้อย”

ขั้นตอนที่ ๔ แก้ไขข้อมูล

นำข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ได้จากการตรวจโดยชุมชน มาปรับแก้ไขให้ถูกต้อง ก่อนที่จะนำไปสู่กระบวนการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ ๕ ทดลองใช้แผนที่

กระบวนการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย มีการทดลองใช้โดย บุคคล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑. คนในชุมชน ๒. นักวิจัยและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ๓. บุคคลภายนอก ได้เดินศึกษาชุมชนด้วยแผนที่ทางวัฒนธรรม กระบวนการทดลองใช้แผนที่ทาง

วัฒนธรรม นักวิจัยได้นำแผนที่ทางวัฒนธรรมไปคืนสู่ชุมชนบ้านน้อยด้วยการจัดเสวนา “จากต้นทุนทางวัฒนธรรม สู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม บ้านน้อย ๑๐๐ ปี” ที่ทางชุมชนและนักวิจัยร่วมกันจัดขึ้น ในวันที่ 2 - 3 พฤศจิกายน ๒๕๖๐

โดยในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2560 นักวิจัยได้นำแผนที่ทางวัฒนธรรมไปจัดแสดงที่วัดท้ายตลาด เพื่อแสดงให้เห็นข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมพร้อมกับอธิบายต้นทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชน จากนั้นได้ให้นักศึกษา คนในชุมชนได้ทดลองเดินศึกษาชุมชนตามแหล่งข้อมูลที่ปรากฏในแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.152 แผนที่วัฒนธรรมฉบับร่าง

นอกจากการนำเสนอแผนที่ทางวัฒนธรรมแล้วนักวิจัยก็ได้จัดเวทีเสวนาในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนา ได้แก่

นายทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ นักเขียน และเจ้าของมิวเซียมเพชรบุรี

นางสาวยุพิน อุ่นแก้ว อาจารย์ประจำสาขาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

นายสาธิต อุ่นโรจน์ ตัวแทนชาวบ้านน้อย

ในการเสวนาดังกล่าว ได้รับข้อมูลที่น่าสนใจ กล่าวคือ นายทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ได้นำเสนอว่า “บ้านน้อยมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาคารเก่า ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งต้นทุนเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการขับเคลื่อนพื้นที่ได้ แต่การดำเนินงานต้องค่อยเป็นค่อยไป ทำด้วยใจรักจึงจะมีความยั่งยืน”

อาจารย์ยุพิน อุ่นแก้ว ได้กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนว่า “ต้องใช้ทรัพยากรของชุมชนมาเป็นจุดขาย ไม่ว่าจะเป็นอาหารสินค้าต่าง ๆ เพราะนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในชุมชนย่อมมีความสนใจที่จะชิมซั้บและเรียนรู้ความเป็นท้องถิ่น”

ส่วนนายสาธิต อุ่นโรจน์ได้สะท้อนมุมมองในการทำงานของชุมชนว่า “การดำเนินการต่าง ๆ นั้นชุมชนพยายามใช้ทรัพยากรของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างซุ้มพื้นที่ขายสินค้า ก็ใช้วัสดุที่มาจากความร่วมมือของชาวบ้านที่ตั้งใจจะสร้างตลาดชุมชนขึ้นมา”

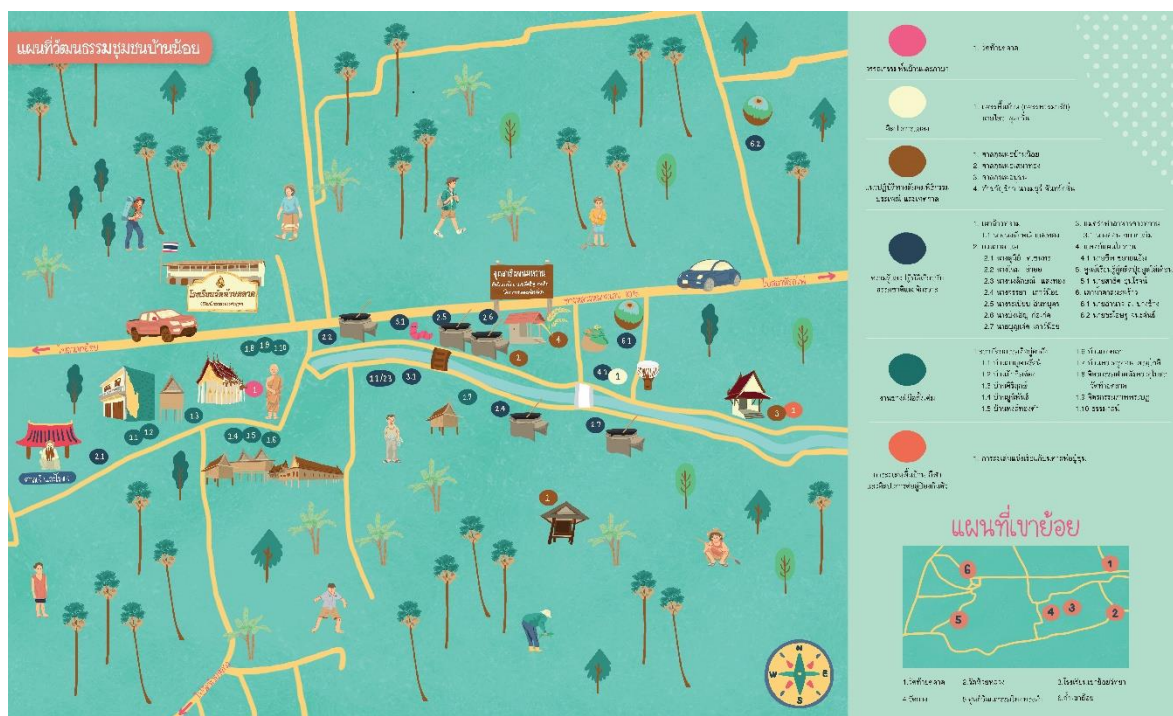
ภาพที่ 4.153 การจัดเสนา

“จากต้นทุนทางวัฒนธรรม สู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม บ้านน้อย ๑๐๐ ปี”

ผลจากการนำเสนอแผนที่ทางวัฒนธรรมและการเสนา ทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชุมชน อีกทั้งยังทำให้เกิดกลุ่มผู้นำชุมชนที่อาสาเข้ามาทำงานเพื่อช่วยในการขับเคลื่อนชุมชน เช่น โรงเรียน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และมีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาร่วมสนับสนุนชุมชน อาทิ บริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด

ระยะที่ ๒ การจัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์

นักวิจัยนำข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ได้ผ่านขั้นตอนการทดลองใช้และการแก้ไขมาจัดทำเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนและสร้างแนวทางสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

ภาพที่ 4.154 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย

ภาพที่ 4.155 คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านน้อย

๖. นำเสนอแผนที่ทางวัฒนธรรม

นักวิจัยได้นำเสนอข้อมูลชุมชนบ้านน้อยและแผนที่ทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน โดยการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี” ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ ณ หอประชุมภูมิแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี โดยในการจัดกิจกรรมได้เชิญตัวแทนชุมชนทั้ง ๕ พื้นที่ มาร่วมเสนอแนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ อีกทั้งรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนจากหน่วยงานราชการที่มีบทบาทต่อการสนับสนุน และส่งเสริมชุมชนให้เป็นผู้ประกอบการ

ภาพที่ 4.156 กิจกรรมการเสวนาการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน
เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี

การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนบ้านน้อย มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติทางสังคม

1.1 หลังจากการลงพื้นที่และศึกษาข้อมูลของสังคมทำให้ชุมชนบ้านน้อยมีการขับเคลื่อนงานชุมชนในรูปแบบการดำเนินการเป็น คือ การจัดตั้ง “ตลาดวิถีชุมชนบ้านน้อย” ขึ้น โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในด้านต่างๆ มาสร้างกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือของคนภายในชุมชน

1.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน การได้ร่วมกิจกรรมในชุมชน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนดีขึ้นและขยายความสัมพันธ์ในวงกว้างมากขึ้น

1.3 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน โดยมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น นายอำเภอและพัฒนาการอำเภอ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เช่น บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรี จำกัด เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงานต่างๆ ให้มีความเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจน

2. มิติทางวัฒนธรรม

2.1 เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมชุมชน จากการขับเคลื่อนงานศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวที่จะแสดงออกและธำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจึงเกิดการรื้อฟื้นและฟื้นฟูวัฒนธรรมต่างๆ ของตนเองขึ้นมา เช่น การฟื้นฟูตลาดวิถีชุมชนบ้านน้อยและกิจกรรมตามรอบปฏิทินวัฒนธรรม

2.2 การเพิ่มเครือข่ายกับชุมชนในพื้นที่อื่น การเปิดพื้นที่ชุมชนบ้านน้อยที่เกิดจากการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ เช่น ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำตลาดน้ำจากพื้นที่นาพันสาม เป็นต้น

3. มิติทางเศรษฐกิจ

3.1 การสร้างรายได้จากวัฒนธรรมชุมชน ภายหลังการดำเนินงานตลาดวิถีชุมชนบ้านน้อยของชุมชนทำให้ชุมชนมีรายได้จากการขายสินค้าในวันเสาร์และอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันที่เปิดดำเนินการตลาด โดยมีรายได้จากการขายสินค้าไม่ว่าจะเป็นข้าวหลาม ขนมหวาน และอาหารพื้นถิ่น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยวันละ 500 – 800 บาท ต่อราย โดยในปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมเปิดร้านค้าจำนวน 32 ราย

3.2 มีกลุ่มคนที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในชุมชน เช่น มีคณะศึกษาดูงานได้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนเดือนละ 4 คณะ ทำให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาพื้นที่ สินค้า และผลิตภัณฑ์ชุมชนมากขึ้น

5.ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม

การศึกษาข้อมูลชุมชนหนองแก้ว ไร่หัวลุ่ม ตามระบบและกลไกของแผนงานวิจัยที่นำสู่การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ได้ผลการศึกษาซึ่งแยกออกได้ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม

จากระบบและกลไกการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและการศึกษาชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของชุมชนได้ ดังนี้

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่ากลางชุมชนเคยมีหนองน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใสเหมือนแก้ว ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภคได้ตลอดปี จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่าหนองแก้ว และมีชาวบ้านเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่รอบหนองจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนองแก้ว

ในหมู่บ้านหนองแก้วเป็นที่ตั้งของวัดเขาน้อย วัดโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีหลักฐานการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เหตุที่ชื่อวัดเขาน้อยเป็นเพราะบริเวณที่ตั้งวัดมีภูเขาหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่ลูกหนึ่ง บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์เก่าสมัยอยุธยา และที่ไหล่เขาจดหล่นมาเป็นที่ตั้งของอุโบสถ ส่วนบริเวณที่ตั้งกุฏิสงฆ์และเสนาสนะนั้นอยู่ที่ลานวัดข้างเขาน้อย

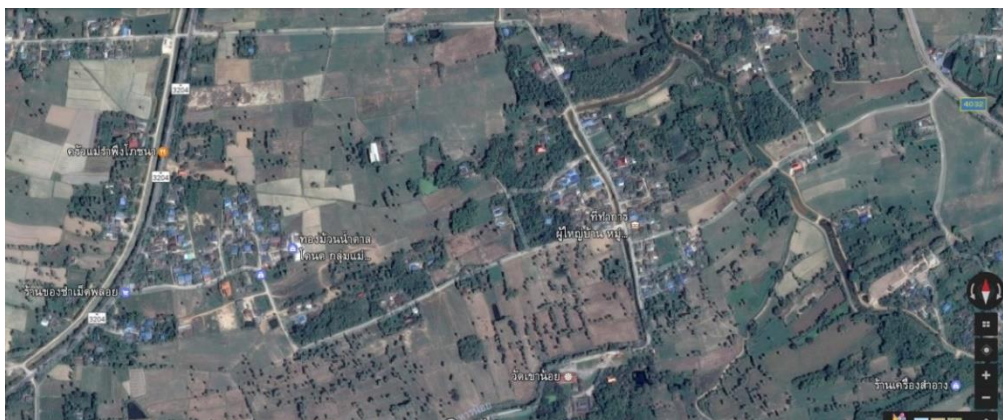
วัดเขาน้อยมีเจ้าอาวาสสืบมาตามที่ปรากฏหลักฐาน 8 รูป ได้แก่ 1.หลวงพ่อสวน 2.หลวงพ่อบรม 3.หลวงพ่อดอน 4.หลวงพ่อดิ่ง 5.หลวงพ่อกแก้ว 6.หลวงพ่อดอง 7.หลวงพ่อดิพย์ 8.พระครูโกศลศุภการ (ยิ่ง)

จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงว่าหมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม และวัดเขาน้อย มีการตั้งขึ้นอย่างน้อยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและมีผู้คนอยู่อาศัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (พระครูโกศลศุภการ (ยิ่ง), 2559)

1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

สภาพภูมิประเทศของหมู่ 5 บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม เป็นที่ราบลุ่ม โดยมีเนื้อที่ประมาณ 5.040 ตารางกิโลเมตร บ้านหนองแก้วมีสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในฤดูฝน ซึ่งมีผลทำให้ฝนตกชุก และอิทธิพลจากลมมรสุม

เหนือในช่วงฤดูหนาว จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นในช่วงเวลาดังกล่าว สามารถแบ่งฤดูกาลออกเป็น 3 ฤดู โดยฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-เมษายน ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน และ ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ และเนื่องจากตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มริมฝั่งห้วยละหานและ ห้วยโพธิ์กรจึงทำให้บางปีมีน้ำหลากจากทางเหนือเข้าท่วมหมู่บ้านในฤดูน้ำหลาก

ภาพที่ 4.157 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมหมู่ 5 บ้านหนองแก้ว
(อ้างอิงจาก2560<https://www.google.com/maps/>)

สภาพหมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่น้ำลุ่มโดยทั่วไปนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีลักษณะเด่นทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน คือ การเป็นที่ราบริมลำห้วย มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่ากลางชุมชนเคยมีหนองน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใสเหมือนแก้ว ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภคได้ตลอดปี จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่าหนองแก้ว และมีชาวบ้านเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่รอบหนองจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนองแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว ขึ้นตาล จักสาน และรับจ้าง

หมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่น้ำลุ่มเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจำนวน 5 หมู่บ้าน ของตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี มีที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

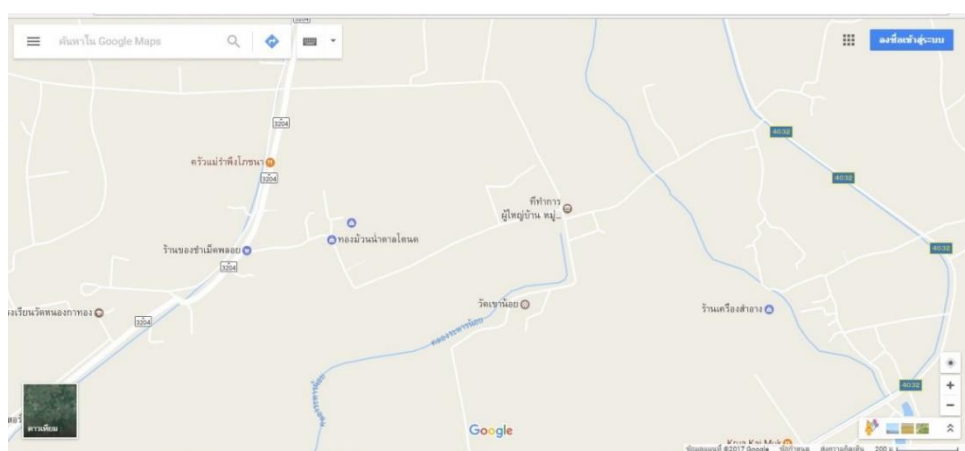
1.3 อาณาเขตและการคมนาคม

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ 5 ตำบลโรงเข้ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ 1 5 8 ตำบลท่าช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ 2 4 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่ 1 ตำบลโรงเข้ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

การคมนาคมขนส่งของหมู่บ้านหนองแก้ว สามารถติดต่อระหว่างชุมชนได้สะดวกโดยทางรถยนต์ โดยมีเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญได้แก่

ถนนคอนกรีตในหมู่บ้านเชื่อมต่อกับทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3204 ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทางหลวงจังหวัดเส้นนี้สามารถเชื่อมต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ได้ และยังเชื่อมต่อไปยังอำเภอแก่งกระจานได้ด้วย

ถนนคอนกรีตในหมู่บ้านเชื่อมต่อกับทางหลวงชนบทหมายเลข พบ.4032 ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ทางหลวงชนบทเส้นนี้สามารถเชื่อมต่อไปยังอำเภอบ้านลาด และอำเภอเมืองได้

ภาพที่ 4.158 แผนที่ถนนเข้าสู่หมู่บ้านหนองแก้ว (อ้างอิงจาก,

2560<https://www.google.co.th/maps/@13.0718145,99.8989737,16z>)

1.4 เศรษฐกิจชุมชน

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ขึ้นตาล เลี้ยงสัตว์ จักสาน และประกอบอาชีพทำขนมหวาน ซึ่งหมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 15,650 ไร่ จำนวน 134 ครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียงท้องถิ่น (ด้านการเกษตรและแหล่งน้ำ) หมู่บ้านหนองแก้วมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะต่อการเพาะปลูกและทำการเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักจากสภาพพื้นที่จึงสามารถกำหนดตำแหน่งจุดยืนทางยุทธศาสตร์การพัฒนา ด้านเส้นทางคมนาคมและเส้นทางสำหรับขนส่งผลผลิตทางการเกษตร และพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนา ด้านเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่มมีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร คือ คลองชลประทาน 2 สาย สระน้ำ 3 แห่ง หน่วยธุรกิจหมู่บ้านมี โรงสี (ขนาดเล็ก) 1 แห่ง ร้านค้า 3 แห่ง สีนค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกของหมู่บ้าน คือ ทองม้วนน้ำตาลโตนด และผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด

1.5 การเมืองการปกครองชุมชน

ปัจจุบันหมู่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่มอยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด, 2560)

2. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมู่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

จากกลไกการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนได้ในระดับหนึ่งแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่งการสำรวจภาพรวมของวัฒนธรรมในพื้นที่หมู่ 5 บ้านหนองแก้ว โดยนำนักศึกษาลงพื้นที่ไปด้วยแล้วให้นักศึกษาสัมภาษณ์วัฒนธรรมที่สำคัญในชุมชนว่ามีอะไรบ้าง หลังจากนั้นก็คัดเลือกวัฒนธรรมที่ชุมชนเห็นสอดคล้องกัน แล้วจึงลงเก็บข้อมูลในลักษณะที่สอง คือ การเก็บข้อมูลในเชิงลึกซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตัวนักวิจัยเอง เมื่อได้ข้อมูลวัฒนธรรมแล้วได้นำข้อมูลมาจัดระบบตามแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 6 ด้าน ดังจะได้นำเสนอข้อมูลต่อไปนี้

ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

1.1 ตำนานหมู่บ้านหนองแก้ว

มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่ากลางชุมชนเคยมีหนองน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใสเหมือนแก้ว ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภคได้ตลอดปี จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่าหนองแก้ว และมีชาวบ้านเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่รอบหนองจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนองแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว ขึ้นตาล จักสาน และรับจ้าง

นอกจากนี้ยังมีตำนานอีกสำนวนหนึ่งว่า แต่เดิมหนองน้ำนั้นมีกาน้ำทำด้วยแก้วใสอยู่ก้นหนอง จึงเรียกว่าหนองกาแก้วแล้วกร่อนมาเป็นหนองแก้วในปัจจุบัน หนองกาแก้วนี้เป็นหนองคู่กับหนองกาทองซึ่งอยู่ใกล้กัน ส่วนหนองกาทองยังใช้ชื่อหนองกาทองอยู่

1.2 ประวัติวัดเขาน้อย

วัดเขาน้อยตั้งอยู่ที่บ้านหนองแก้ว หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เหตุที่ชื่อวัดเขาน้อยเป็นเพราะบริเวณที่ตั้งวัดมีภูเขาหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่ลูกหนึ่ง บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์เก่าสมัยอยุธยา และที่ไหล่เขาลาดหล่นมาเป็นที่ตั้งของอุโบสถ ส่วนบริเวณที่ตั้งกุฏิสงฆ์และเสนาสนะนั้นอยู่ที่ลานวัดข้างเขาน้อย วัดเขาน้อยมีเจ้าอาวาสสืบมาตามที่ปรากฏหลักฐาน 8 รูปได้แก่ หลวงพ่อสวน หลวงพ่อเปรม หลวงพ่อวอน หลวงพ่อผึ่ง หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อทอง หลวงพ่อทิพย์ และพระครูโกศลศุภการ (ยิง)

1.3 เมืองลับแล

เล่าสืบกันมาว่าด้านหลังเขาน้อยมีเมืองลับแลอยู่

สำนวนที่ 1 เล่าว่าวันดีคืนดีชาวบ้านจะได้ยินเสียงดนตรีไพเราะประโคม ใครเข้าไปในพื้นที่
หลังเขาจะต้องพุดจาสุภาพ ห้ามพุดโกหก จะโชคดี แต่หากใครพุดจาหยาบคาย โกหก จะโชคร้าย

สำนวนที่ 2 เล่าว่าพระหรือชาวบ้านบางคนที่ทำอุทธาหรณ์หลังเขาน้อยมักจะได้กลิ่น
อาหารหรือกลิ่นหอมจากเครื่องหอมทั้งที่บริเวณนั้นไม่มีใครทำอาหารหรือใช้เครื่องหอม

สำนวนที่ 3 เล่าว่าสมัยโบราณชาวบ้านจากห้วยลึก หนองจอก ด้านตะวันตกของอำเภอบ้าน
ลาดชนถ่านลงมาขายในเมืองเพชรบุรีต้องผ่านด้านหลังเขาน้อย มักจะเจอคนออกมาจากทางด้านหลัง
เขาน้อยออกมาฝากซื้อของในเขาเข้าเมืองและให้เอามาแขวนไว้ที่ต้นไม้หลังเขาในเขากลับ ซึ่งคนที่
ออกไปซื้อของนั้นไม่ใช่ชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ชาวบ้านเชื่อว่าคนเหล่านี้คือชาวเมืองลับแล

สำนวนที่ 4 เล่าว่า ชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ไปเกี่ยวหญ้าให้วัวที่หลังเขาน้อย ขณะเกี่ยว
อยู่ก็มีคนมาชวนไปเกี่ยวในหมู่บ้านที่อยู่หลังเขา ชาวบ้านที่ไปเกี่ยวหญ้าเล่าให้ฟังว่าหมู่บ้านนั้นอยู่ที่
หลังเขานั้นแหละ แต่แบ่งเป็นชั้นๆ ผู้ปกครองผู้มีฐานะอยู่ชั้นบน ชาวบ้านธรรมดาทั่วไปอยู่พื้นชั้นล่าง
วันนั้นเขาได้เข้าไปเกี่ยวหญ้าในบ้านคนที่ชวนเข้าไป ได้หญ้าพอแล้วเจ้าของบ้านก็เอารอบอกมาให้
กินข้าว กับข้าวในสำรับนั้นเป็นพืชผักไม่มีเนื้อสัตว์เลย หลังจากนั้นเจ้าของบ้านได้พามาส่งตรงทางออก
มีต้นพุทราใหญ่ต้นหนึ่งยังได้เก็บกิน พอเลยต้นพุทราออกมาแล้วหันกลับไปมองหมู่บ้านนั้นก็หายไป
แล้ว เหลือแต่หลังเขาเหมือนเดิม

1.4 รอยเท้าคน รอยตีนช้าง และรอยควาย

บนภูเขามียอยเท้าคนอยู่บนหินรอยหนึ่งเป็นรอยช้างขวามีมาแต่โบราณ นอกจากนี้ยังมีรอย
ตีนช้าง และรอยแองควาย รวมถึงด้านข้างโบสถ์บนภูเขามียอู่มงค์ที่สามารถเชื่อมลงมาในถ้ำด้านข้าง
เขาได้ สมัยก่อนสามารถลอดลงมาได้ แต่ภายหลังหินที่ปากอุโมงค์ขยายขนาดปิดให้ปล่อยเล็กลงเรื่อยๆ

1.5 ตำนานเขาน้อย

ตำนานท้องถิ่นเล่าที่มาของเขาน้อยว่า หนุมานเอาไม้คานหาบหินใหญ่มาสองก้อน จะไปถม
ทะเลจนถนนข้ามไปกรุงลงกาให้พระราม ในครั้งนั้นมีหินก้อนหนึ่งติดหน้าแข้งหนุมานมา เมื่อมาถึง
บริเวณหนองแก้วหินก้อนนั้นตกลงจากหน้าแข้งหนุมานมาเป็นเขาน้อย เหาะไปได้อีกหน่อยไม้คานหัก
จึงโยนไม้คานทิ้งไว้ หินสองก้อนที่ปลายไม้คานตกลงมาเป็นเขabanไดอิฐ และเขาหลวง ส่วนไม้คานที่
ทิ้งไว้ก็กลายเป็นดอนคาน

1.6 ตำนานถ้ำถั่วขาม

ที่เชิงเขาน้อยนั้นมีถ้ำอยู่ ตำนานท้องถิ่นเล่าว่า ภายในถ้ำเคยมีถั่วขามโบราณเก็บเอาไว้เป็น
จำนวนมาก สมัยก่อนใครจะทำบุญ ลงแขกเกี่ยวข้าว สามารถไปหยิบยืมถั่วขามที่ถ้ำนี้มาใช้ได้ เมื่อใช้
เสร็จแล้วก็เก็บล้งไปส่งคืนที่ในถ้ำ ครั้นต่อมานานวันเข้าผู้คนคิดโลภไม่ส่งถั่วขามคืน จึงมีหินงอกมา
ปิดปากถ้ำ และไม่มีใครได้หยิบยืมถั่วขามของชาวเมืองลับแลมาใช้ได้อีกเลย

ภาพที่ 4.159 ท้องนาในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของหนองแก้ว หนองน้ำโบราณในชุมชนซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.160 วัดเขาน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 4.161 ถ้ำถั่วขาม ตั้งอยู่ด้านข้างเขาน้อย

ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง

2.1 ทำนองเทศน์มหาชาติเมืองเพชร

วัดเขาน้อยเป็นสำนักสำคัญที่รักษาทำนองเทศน์มหาชาติเมืองเพชรแบบโบราณไว้ได้ โดยมีพระครูพิพิธศุภการ (ยิง สนฺตโก) เจ้าอาวาสเป็นผู้ถ่ายทอด และมีพระมหามานพ และพระบรรหาร เขมาภิรโต เป็นผู้สืบทอด

ตัวอย่างบทเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาพนสำนวนวัดเขาน้อย

ແຫລ່ຂມນກ,ແຫລ່ພາຂມນກ ເອມາຈາກຊຽເຫີນນັກເທດ

ฝ่ายโณมยงค์ องค์ฤาษี พาดาศี ชมมิงไม้ไพรพริกสา สกุนา สกุนี นุ่นดูเหว่า จับต้นหว้า
สำเนียงจ่า จับหูจี กะโต้ไห้ว กะโต้ว นุ่นโนรี จับไม้รัง ระวงไพร จับไทรโคก ร้องหกปุกๆ ประดาประดัง
นกกระสา จับมะสัง จับมะสัง ร้องปองปึง นกค้อนทอง นกกาขเณ จับตะคร้อ เข้าเคลียคลอ เคล้า
คู่ครอง นกต้อยติวิด หวีดร้อง พองชนพอง บินพัพพัน นกกะจาบ จับแจจิก เสียงซุบซิบแซ่สนั่น นุ่น
นกเขา จับเถาววัลย์ ชูคอขัน จู้หูกกรู จ้อหอกกรอ เจ้าเคลียคลอเคล้าคู่ ผลัดกันขัน ผลัดกันคู จู้หูกกรู ชู
ปีกกาง นกยูงทอง จับกะถิน แล้วไผ่ดิน ลำแพนหาง เจ้าช่างกริดกราย ขยายย่าง ดูเหมือนยังนางกนิษฐ
รำ นกประหอด เจ้าปรอดจ้อ จับอยู่ต่อ ไม้ไผ่ต่ำ นกขุนทองร้องรำ เสียงเฉื่อยฉ่ำจับหัวใจ คุณแม่จ่า

คุณพ่อเจ้า ขุนทองขอข้าว กินแต่ไข่ มีแบงค์ใบใหญ่ๆ โปรดติดให้นักขุนทอง นกทิดที่จับต้นกะทุม
 สำเนียงกรุ่มออกกึกก้อง ทือทิดที่อกระพือร้อง พองขนพองลื้มตาโพล่ง พระยาอลอจับลำไย นกเขาไฟ
 จับไหนโหน่ง ที่คาคบตันสำโหร่ง นกเอี้ยงโป่งยืนขาทาง นกฝึกบัวจับกระเบา นุ่นนกเปล้าจับมะปราง
 บนยอดยางนั้นสาริกา เจ้าช่างพลอดว่า หลวงพี่มาเทศวันนี้ เพราะหนักหนา หมายขอแบงค์โยมมาอีก
 ชักบาทหนึ่ง นกกระทา หักคนที แล้วบินรี่ ไปสู่บึง สองนัยน์ตา ทำตาซิ่ง ลอยปอดบึง หาดปลาไป
 นกพิลาบ จับต้นลาน สำเนียงขาน เหมือนคนไข้ ร้องหือหืด หือหือรำไร มันจกใจจึงขาคา ที่ได้ต้น
 กระทกรก ผุ่งวิหค นกกระทา เสียงมันร้อง กะวักกะวัก ปักกะทารา พองสร้อยกำ แล้วกริดกรอ เบญจ
 วรรณจับต้นหว้า สำเนียงจ้ำจ้อจ้อ ตันลั่นจี่ นั้นตัวพ่อ สำเนียงจ้อ ว่าจ้อจี้เจียว ปะสีกาหน่วยตาข้าง
 เดียว นกแก้วไม่เหลียวเลยสีกา ตันมะคร้านั้นนกหัวเสือ ตันมะเกลือ นั้นแกก มันร้องบอกข่าว เอาวะ
 เอาวะเอาวะ ตาขาคา อย่าดูเบา อีกาบอกข่าวนะขาคา โบราณท่านว่าเป็นสำเนา ว่าพวกพ้องพี่น้องเรา
 ที่ตัวเขาอยู่แรมไกล ถ้าบอกข่าวร้ายก็บินหนี บอกข่าวดีก็บอกไป คำโบราณท่านขานไข จงจำไว้เป็น
 ตำรา ว่าอีกามันฝึกไข่ อย่าขึ้นขึ้นไปบนต้นพญา ถ้าขึ้นขึ้นไป มันไม่เป็นท่า มันคงจะพา กันรุมตี
 อีกาบอกข่าวเป็นเงื่อนไขข้อคดี เชิญตาซิ่งตรงดู ชูชกได้ฟัง นั่งคะนึ่งนิก ออกเดินตึกตึก อยู่เป็นครู
 โอแม่งามประโลม แม่โฉมตรู จะเป็นเมียกู หรือเมียใคร ชูชกคิดถึงเมีย ละหือละหือย เดินหงอยหงอย
 และเหงาใจ ว่าแม่แก้วตา สุมาลัย เจ้าจะเป็นอย่างไร ก็ไม่รู้เลย พี่จากเจ้า มาท่องเที่ยว สันโดษเดียว
 นะน้องเอ๋ย พี่พลัดพราก จากคู่เซย ความเสวยพี่ไม่มี นั้นแหละ (จดมาจากครูเทียน นักเทศน์) (พระ
 ครูศุภการโกศล , 2560 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.162 พระครูโกศลศุภการ (ยี่ง เลสันโข) เจ้าอาวาสวัดเขาน้อย ผู้ถ่ายทอดทำนองเทศน์
 มหาชาติเมืองเพชร

2.2 เพลงพื้นบ้าน

ชุมชนหนองแก้วเป็นชุมชนที่สามารถรักษาศิลปะการแสดงประเภทเพลงพื้นบ้านเอาไว้ได้
 อย่างดี ชาวบ้านในชุมชน สามารถร้องเพลงพื้นบ้านประเภท เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย รำโทน ได้แก่

2.2.1 นายบุญล้น ทองแซก

2.2.2 นายบุญมาก คงทอง

2.2.3 นางผึ่ง คงทอง

2.2.4 นางเพิ่ม ศรีแจ้

2.2.5 นางผ่าน หอมทน

โอกาสในการเล่นส่วนใหญ่จะมีขึ้นในช่วงงานบุญประเพณีพิธีกรรม เช่น สงกรานต์ ท้าย
 กรานต์ แห่เทียนเข้าพรรษา

ภาพที่ 4.163 พ่อเพลง-แม่เพลง บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ร้องเพลงพวงมาลัยในงานลาน
 วัฒนธรรมหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2561 จากซ้ายไปขวา 1.นางผึ่ง คงทอง
 2.นางสะอึ่ง ดังสะท้อน 3. นายบุญมาก คงทอง 4.นางเพิ่ม ศรีแจ้ 5.นายบุญล้น ทองแซก

ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

พื้นที่บ้านหนองแก้ว มีวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ วัฒนธรรมและประเพณีนั้นเกิดขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนและเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในหมู่บ้าน โดยวัฒนธรรมและประเพณีที่มีในบ้านหนองแก้วมีดังนี้

ตารางที่ 4.10 ประเพณีรอบปีที่สำคัญของบ้านหนองแก้ว

ประเพณีในรอบปีของบ้านหนองแก้ว		
ประเพณี	ปฏิทิน	รายละเอียด
3.1 ทำบุญกลางบ้าน	เดือน 3 (แต่ละปีกำหนดไม่ตรงกัน)	ทำบุญเลี้ยงพระในทุ่งนาริมหนองแก้ว นิยมทำขนมจิ้นและข้าวหลามเลี้ยงพระ และมีการส่งวัวส่งเกวียน (ส่งเคราะห์ประจำปี)
3.2 สงกรานต์	วันที่ 12 - 13 เมษายน ของทุกปี	วันที่ 12 มีการเล่นวัวเทียมไถที่ทุ่งนาท้ายหมู่บ้าน ตั้งแต่ประมาณ 18.00 – 24.00 น. วันที่ 13 ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัดเขาน้อย จากนั้นมีสรงน้ำพระ นิยมนำข้าวหมากมาทำบุญ
3.3 ท้ายกรานต์ (ท้ายสงกรานต์)	วันที่ 17 เมษายน ของทุกปี	มาตีกาบังสุกุลบรรพบุรุษที่ศาลากลางหมู่บ้านเวลา 19.00 น.
3.4 ทำบุญโรงพ่	เริ่มต้นทำในเดือนหกของทุกปี ทำทุกวันศุกร์ ศุกร์ละโรงพ่(ศาลเจ้า) เริ่มต้นศุกร์แรก ที่ศาลคุณพ่อนาสีอยู่ด้านตะวันออกของวัดเขาน้อย ศุกร์ที่สอง ที่บ้านโคกนาควัดเขาน้อย ศุกร์ที่สาม ที่ศาลคุณพ่อไรจัน อยู่ริมฝั่งท่าห้วยโพธิ์กรู	ทุกแห่งทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้า แล้วจัดสำหรับถวายคุณพ่เป็นประจำศาลด้วย มีพิธีกรรมพิเศษที่ศาลคุณพ่อนาสีคือแต่ละบ้านจะนำปูนแดงและภาชนะหนึ่งชิ้นเช่น กะลา กระจปอง กะละมัง ไปที่ศาลด้วย เมื่อเสร็จพิธีจะใช้ปูนแดง

	ศุภมาสี่ ที่ศาลคุณพ่อท่าโพธิ์ ท้าย หมู่บ้าน ศุภมัทห้า ที่ศาลคุณพ่อตันตาไร่	เขียนอักขระที่กันภาชนะแล้ว มาแขวนไว้ที่หน้าบ้านจน ครบรอบปีจากนั้นจึงทำใหม่ใน ปีถัดไป เชื่อว่าจะช่วยป้องกัน เภทภัย และสร้างความสุขแก่ สมาชิกในบ้าน
3.5 ตักบาตรประจำปี	ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา)	ตักบาตรที่บ้านไดนาคทางขึ้น โบสถ์วัดเขาน้อย ตอนค่ำมี เทศน์หนึ่งกัณฑ์ และเวียน เทียนรอบโบสถ์
3.6 แห่เทียนเข้าพรรษา	วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 (วัน เข้าพรรษา) ของทุกปี	ตั้งพุ่มเทียนที่ศาลา จากนั้นใน ตอนบ่ายแห่จากศาลาไปถวาย ที่วัดเขาน้อย
3.7 สลากภัต	เดือน 10 (แต่ละปีหลวงพ่ोज้า อวาสวัดเขาน้อยจะเป็นผู้กำหนด)	จัดภัตตาหารทั้งของสดของ แห้งใส่หาบอย่างสวยงามไป ถวายเป็นสลากภัตที่วัดเขาน้อย แต่ละปีมีประมาณ 100 หาบ
3.8 สารทไทย	สิ้นเดือน 10	ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัด เขาน้อย นิมนต์ภรรยาสารท ไปทำบุญ
3.9 ออกพรรษา	แรม 1 ค่ำ เดือน 11 (วันออก พรรษา)	ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัด เขาน้อย
3.10 บุญกฐิน	ระหว่างกลางเดือน 11 ถึง กลางเดือน 12 (แต่ละปีกำหนดไม่ ตรงกัน)	ทำบุญทอดกฐิน

ภาพที่ 4.164 การทำบุญโรงพ่ของชาวบ้านหนองแก้ว จัดขึ้นในเดือนหกของทุกปี

ภาพที่ 4.165 การทำบุญสงกรานต์ประจำปีของชาวบ้านไร่หัวลุ่ม

ภาพที่ 4.166 กระป๋อง ปิ่นโตเก่า หรือกะลา นำมาลงอักขระในงานทำบุญโรงพ่อกวนั้นนำไปแขวนหน้าบ้าน ป้องกันสิ่งชั่วร้าย

ภาพที่ 4.167 ประเพณีถวายสลากภัตที่วัดเขาน้อย เป็นการถวายทานโดยการจับสลาก นิยมจัดขึ้นในเดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติ

ภาพที่ 4.168 ประเพณีการตักบาตรในวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหกของทุกปีที่วัดเขาน้อย

ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

หมู่บ้านหนองแก้วเป็นสังคมเกษตรที่ยังคงใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นศูนย์รวมของลำน้ำและภูเขา ชาวบ้านจึงยังคงใช้ชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ ภูมิประเทศของบ้านหนองแก้วเป็นที่ราบลุ่ม มีเขาหินปูนลูกโดดคือเขาน้อยอยู่ในชุมชน ภายในหมู่บ้านมีคลองธรรมชาติผ่านสองสายคือห้วยโพธิ์กรูสายหนึ่ง และห้วยละหานอีกสายหนึ่ง คลองทั้งสองสายนี้ไหลผ่านชุมชนทางด้านตะวันตกและจะไปรวมกันเป็นห้วยเวียงคอยทางด้านตะวันออก และไหลลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีในเขตอำเภอบ้านแหลม

4.1 การทำน้ำตาลโตนด

ด้วยภูมิประเทศที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทำนา และประกอบอาชีพเกี่ยวกับต้นตาลโตนด ภายในหมู่บ้านยังคงมีผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาลทำน้ำตาลอยู่เป็นจำนวนมากถึง 20 ราย (มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆในอำเภอบ้านลาด) ในช่วงเดือน มีนาคม ถึงเมษายน

เป็นช่วงที่ต้นตาลให้ผลผลิตน้ำตาลมาก บางเตาอาจทำได้ถึงวันละ 30 กว่ากิโลกรัม มีรายได้วันละกว่าสองพันบาทต่อครอบครัว รายชื่อผู้ประกอบการอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล) มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.11 รายชื่อผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลโตนด

ผู้ประกอบการอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล)	
ลำดับ	รายชื่อเจ้าของเตาเคี่ยวน้ำตาลโตนด
4.1.1	นายม้อย รักมิตร
4.1.2	นายสังวาลย์ พึ่งพักตร์
4.1.3	นายโนม ดั่งสะท้อน
4.1.4	นายบุญส่ง เกิดรอด
4.1.5	นายเผียน แสงอาทิตย์
4.1.6	นายบุญล้น आयुยืน
4.1.7	นายเลิศ ลำพู
4.1.8	นายอัมพร กลิ่นอุบล
4.1.9	นายสนั่น พึ่งพักตร์,นายประยงค์ พึ่งพักตร์
4.1.10	นายสมคิด พ่วงพันธุ์ศรี
4.1.11	นายพิศ พ่วงอินทร์
4.1.12	นายหนู หอมสกุล
4.1.13	นายประภา นาคครั้น
4.1.14	นายณรงค์ ทองเหลือ
4.1.15	นายสมบุญ จันทร์เพ็ญ
4.1.16	นายประยงค์ นาคครั้น
4.1.17	นายเนียม สว่างใจ
4.1.18	นายเลิศ จันท
4.1.19	นายเผียน แสงอาทิตย์
4.1.20	นายบุญล้น ทองแซก

4.2 การโยงโตนด

นอกจากการขึ้นตาลเคี่ยวน้ำตาลแล้ว ยังมีผู้ประกอบการอาชีพโยงโตนด คือขึ้นตาลนำลูกตาลมาขายแต่ไม่ได้ทำน้ำตาล มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.12 รายชื่อผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพโยงโตนด

ผู้ประกอบการอาชีพโยงโตนด (ขึ้นตาลนำลูกตาลมาขายแต่ไม่ได้ทำน้ำตาล)	
ลำดับ	รายชื่อผู้ประกอบการอาชีพโยงโตนด
4.2.1	นายทอง เอกพันธ์
4.2.2	นายระพิน เกิดรอด
4.2.3	นายศราวุธ เขียวคลี
4.2.4	นายบุญส่ง ทองแซก
4.2.5	นายบุญเลิศ จันทร
4.2.6	นายทวี จันทร
4.2.7	นายสวน กุศล
4.2.8	นายบุญมา หอมสกุล
4.2.9	นายอรุณ ทองแซก

ภาพที่ 4.169 ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ประกอบอาชีพทำนา ขึ้นตาล ตามอย่างบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี

ภาพที่ 4.170 วิถีชีวิตของชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มยังคงผูกพันกับทุ่งนา – ป่าตาล
ดังในนิราศเมืองเพชร ของสุนทรภู่ว่า

ที่พวกทำน้ำโดนดประโยชน์ทรัพย์

มีดสำหรับเหน็บข้างอย่างทหาร

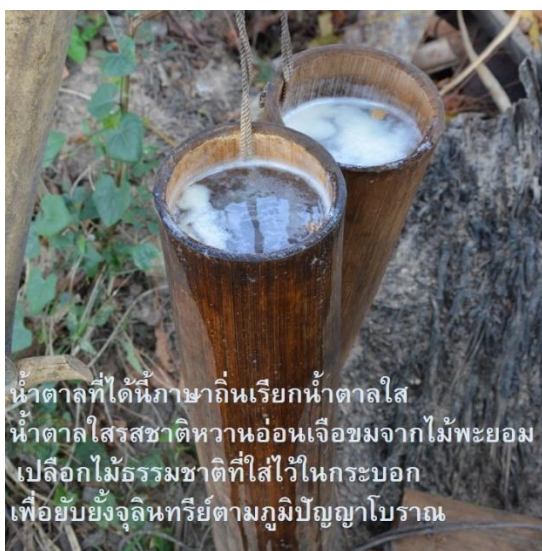
พะองยาวก้าวตีนปิ่นทะยาน

กระบอกตาลแขวนกันคนละพวง

งานขึ้นตาลเป็นงานที่เหนื่อยและเสี่ยง
อันตราย น้ำตาลแท้ไม่ปลอมปนแบบที่
ชาวบ้านทำราคากิโลกรัมละ 80 – 100 บาท
ตามฤดูกาลนับว่าไม่แพงเลย

ภาพที่ 4.171 งานขึ้นตาลเป็นงานที่เหนื่อยและเสี่ยงอันตราย น้ำตาลแท้ไม่ปลอมปนแบบที่
ชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ทำราคากิโลกรัมละ 80 – 100 บาท ตามฤดูกาล

น้ำตาลที่ได้นี้ภาษาถิ่นเรียกน้ำตาลใส
น้ำตาลใสรสชาติหวานอ่อนเจือชมจากไม้พะยอม
เปลือกไม้ธรรมชาติที่ใส่ไว้ในกระบอก
เพื่อยับยั้งจุลินทรีย์ตามภูมิปัญญาโบราณ

ภาพที่ 4.172 น้ำตาลที่ได้จากต้นตาลนี้ภาษาถิ่นเรียกน้ำตาลใส น้ำตาลใสรสชาติหวานอ่อนเจือชม
จากไม้พะยอมซึ่งเป็นเปลือกไม้ธรรมชาติที่ใส่ไว้ในกระบอกเพื่อยับยั้งจุลินทรีย์ตามภูมิปัญญา
โบราณ

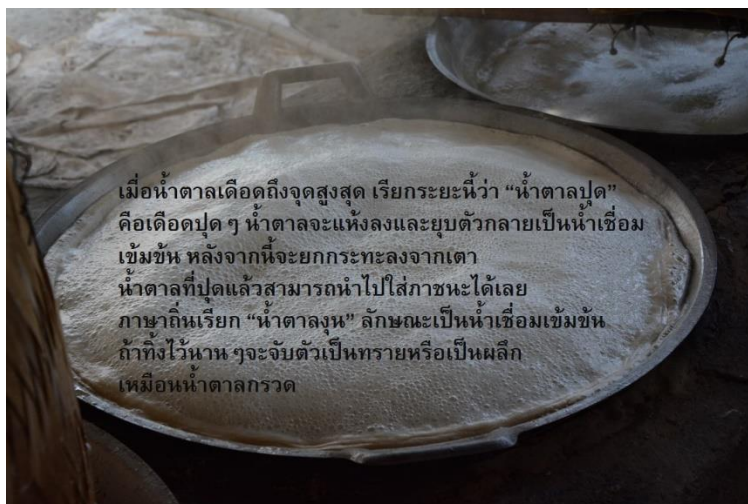
ทุกเช้าชาวบ้านจะขึ้นต้นตาลไปเก็บน้ำตาล
ที่รองไว้ตั้งแต่บ่ายวานเพื่อทำน้ำตาลโตนด

ภาพที่ 4.173 ทุกเช้าชาวบ้านหนองแก้วจะขึ้นต้นตาลไปเก็บน้ำตาล ที่รองไว้ตั้งแต่บ่ายเมื่อวาน
เพื่อทำน้ำตาลโตนด

นำน้ำตาลใส่มาต้มให้น้ำระเหยออก ความเข้มข้นของ
น้ำตาลจะมากขึ้น เมื่อเดือดสามารถรับประทานเป็น
เครื่องดื่มได้ ทวีไปเรียกน้ำตาลสด (น้ำตาลบรรจุขวด)
แต่ภาษากันเรียกว่าน้ำตาลอูน

ภาพที่ 4.174 นำน้ำตาลใส่มาต้มให้น้ำระเหยออก ความเข้มข้นของน้ำตาลจะมากขึ้น เมื่อเดือด
สามารถรับประทานเป็นเครื่องดื่มได้ ทวีไปเรียกน้ำตาลสด (แบบชนิดที่บรรจุขวด) แต่ภาษากัน
เรียกน้ำตาลอูน

ภาพที่ 4.175 เมื่อน้ำตาลเดือดถึงจุดสูงสุด เรียกกระยะนี้ว่า “น้ำตาลปุด” คือเดือดปุดๆ น้ำตาลจะแห้งลงและยุบตัวกลายเป็นน้ำเชื่อมเข้มข้น หลังจากนั้นจะยกกระทะลงจากเตา น้ำตาลที่ปุดแล้วสามารถนำไปใส่ภาชนะได้เลย ภาษาถิ่นเรียก “น้ำตาลงุ่น” ลักษณะเป็นน้ำเชื่อมเข้มข้น ถ้าทิ้งไว้นานๆ จะจับตัวเป็นทรายหรือเป็นผลึกคล้ายน้ำตาลกรวด

ภาพที่ 4.176 เมื่อน้ำตาลปุดจะยกกระทะลงแล้วใช้ไม้กระแทกหรือกวนให้มีฟองอากาศในน้ำตาล น้ำตาลจะแห้งและร่วนละลายง่าย ภาษาถิ่นเรียกว่า “น้ำตาลชัน” ซึ่งก็คือน้ำตาลโตนดนั่นเอง

น้ำตาลชั้นนำมาหยอดในเบ้า เมื่อแห้งจับเป็นปึกเรียก “น้ำตาลปึก” ถ้าใส่ในเบ้าก็เรียกน้ำตาลปิบ สมัยยังไม่มีปิบใส่หม้อก็เรียกน้ำตาลหม้อ ดังนั้นคำเรียกน้ำตาลปิบจึงมาจากภาษาที่ใส่ไม่ใช่ชนิดของน้ำตาล

ภาพที่ 4.177 น้ำตาลชั้นนำมาหยอดในเบ้า เมื่อแห้งจับเป็นปึกเรียก “น้ำตาลปึก” ถ้าใส่ในเบ้าก็เรียกน้ำตาลปิบ สมัยยังไม่มีปิบใส่หม้อก็เรียกน้ำตาลหม้อ ดังนั้นคำเรียกน้ำตาลปิบจึงมาจากภาษาที่ใส่ไม่ใช่ชนิดของน้ำตาล

น้ำตาลโตนดแท้ ผลิตตามกรรมวิธีดั้งเดิม ไม่มีส่วนผสมของน้ำตาลทราย จะเหลวแตกและละลายง่าย หากโดนอากาศประมาณสามสัปดาห์น้ำตาลจะคิ่นตัวหลอมละลายเป็นน้ำใสสีน้ำตาลเข้มซึมออกมาที่ผิว ลักษณะนี้ไม่ใช่น้ำตาลเสีย แต่เป็นธรรมชาติของน้ำตาลเรียกว่า “คิ่นตัว” ปัจจุบันหากเก็บน้ำตาลไว้ในตู้เย็นสามารถอยู่ได้เป็นปี

ภาพที่ 4.178 น้ำตาลโตนดแท้ ผลิตตามกรรมวิธีดั้งเดิม ไม่มีส่วนผสมของน้ำตาลทราย จะเหลวและแตกละลายง่าย หากโดนอากาศประมาณสามสัปดาห์น้ำตาลจะคิ่นตัวหลอมละลายเป็นน้ำใสสีน้ำตาลเข้มซึมออกมาที่ผิว ลักษณะนี้ไม่ใช่น้ำตาลเสีย แต่เป็นธรรมชาติของน้ำตาลเรียกว่า “คิ่นตัว” ปัจจุบันหากเก็บไว้ในตู้เย็นสามารถอยู่ได้เป็นปี

4.3 แพทย์แผนโบราณ

การมีภูเขานาขนาดเล็กอยู่ในชุมชนย่อมเป็นที่รวมแหล่งสมุนไพร เพราะพื้นที่บนเขาเป็นพื้นที่อนุรักษ์สำหรับการเป็นป่าชุมชนไปในตัว ดังนั้นองค์ความรู้เรื่องยาสมุนไพร และตำราแพทย์แผนโบราณจึงยังคงได้รับการสืบทอดอยู่ในหมู่บ้านหนองแก้ว ปัจจุบันหมู่บ้านหนองแก้วมีผู้สืบทอดภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ดังนี้

ตารางที่ 4.13 รายชื่อแพทย์แผนโบราณ

แพทย์แผนโบราณ		
ลำดับ	รายชื่อแพทย์แผนโบราณ	โรคที่รักษา
4.3.1	นายสุม แจ่มฉิม	รักษางูกัด
4.3.2	นายบุญมาก คงทอง	ยาสมุนไพร, นวด

ภาพที่ 4.179 นายสุม แจ่มฉิม ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการรักษางูกัด

4.4 ทองม้วนน้ำตาลโตนด

ทองม้วนน้ำตาลโตนด ขนมแม่angkแก้ว หมู่บ้านหนองแก้วมีภูมิปัญญาขนมแม่angkแก้ว มีผลิตภัณฑ์ขนมได้แก่ ทองม้วน ทองพลับ ชนิดรสต่างๆ ทอफीน้ำตาลโตนดแบบกรอบ ทอफीน้ำตาลโตนดแบบเหนียว ใช้น้ำตาลโตนดเป็นส่วนผสม ทำมาประมาณ 15 ปี ขายปลีกเป็นของฝากในชื่อขนมแม่angkแก้ว และขายส่งสำหรับร้านขายของฝากมาซื้อไปติดตราของร้านจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

4.5 แม่ครัวพื้นบ้าน

หมู่บ้านหนองแก้วยังคงภูมิปัญญาของคณะแม่ครัวพื้นบ้าน มีแม่ครัวฝีมือดีอยู่มาก เป็นแม่ครัวผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบอาหารในงานต่างๆของชุมชน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.14 รายชื่อแม่ครัวพื้นบ้านของชุมชน

แม่ครัวงานบุญประจำหมู่บ้าน	
ลำดับ	รายชื่อแม่ครัวงานบุญประจำหมู่บ้าน
4.5.1	นางผึ่ง คงทอง
4.5.2	นางสะอั้ง ดังสะท้อน
4.5.3	นางเจื่อน ลำภู
4.5.4	นางเพ็ญ ศรีแจ้
4.5.5	นางใบ บัวเงิน
4.5.6	นางบุญเรือน เจริญดี
4.5.7	นางขันเงิน เอกพันธ์

ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม

5.1 งานช่างฝีมือวัดเขาน้อย

วัดเขาน้อยตั้งอยู่ที่บ้านหนองแก้ว หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เหตุที่ชื่อวัดเขาน้อยเป็นเพราะบริเวณที่ตั้งวัดมีภูเขาหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่ ลูกหนึ่ง บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์เก่าสมัยอยุธยา และที่ไหล่เขาลาดหล่นมาเป็นที่ตั้งของอุโบสถ ส่วนบริเวณที่ตั้งกุฏิสงฆ์และเสนาสนะนั้นอยู่ที่ลานวัดข้างเขาน้อย

วัดเขาน้อยมีเจ้าอาวาสสืบมาตามที่ปรากฏหลักฐาน 8 รูป ได้แก่ 1.หลวงพ่อสวน 2.หลวงพ่อเปรม 3.หลวงพ่อวน 4.หลวงพ่อผึ่ง 5.หลวงพ่อกแก้ว 6.หลวงพ่อทอง 7.หลวงพ่อทิพย์ 8.พระครูโกศลศุภการ (ยิ่ง)

ภายในบริเวณวัดร่มรื่นไปด้วยแมกไม้ มีภูเขาหินปูนลูกโดดตั้งอยู่กลางชุมชน บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาศิลปะสมัยอยุธยาตั้งอยู่ จากรูปแบบศิลปะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ถัดลงมาที่ไหล่

เขาเป็นที่ตั้งของอุโบสถขนาดเล็ก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ใหญ่ ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย และพระพุทธรูปอื่นๆ ชุ่มประตุน้ำอุโบสถประดับลายปูนปั้นอย่างงดงาม ศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ อยู่ในโครงสร้างเดียวกันแต่ออกแบบลายไม่ซ้ำกัน

ที่พื้นราบเป็นที่ตั้งของหมู่กุฏิขนาดใหญ่ เป็นกุฏิยกพื้นสูงแบบโบราณ สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2478 บนหมู่กุฏิประกอบไปด้วย กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ หอไตร หอฉัน และครัว ในบริเวณนี้เป็นที่เก็บตุน้ำโบราณสมัยอยุธยาจำนวนสามใบด้วย นอกจากนี้ภายในวัดยังมีฌาปนสถานและสระน้ำโบราณอีกสองแห่ง

ในวันวิสาขบูชาของทุกปีจะมีการจัดงานตักบาตรวัดเขาน้อย โดยพระสงฆ์จะเริ่มรับบาตรลงมาจากบนเขาน้อย และงานใหญ่ประจำปีอีกหนึ่งงานคืองานประเพณีสลากภัตซึ่งจัดขึ้นในระหว่างเข้าพรรษา ในงานจะมีการแห่สลากภัตด้วยวัวเทียมเกวียนจำนวนมาก

วัดเขาน้อยตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านหนองแก้ว หมู่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ภูมิประเทศของบ้านหนองแก้วเป็นที่ราบลุ่ม มีเขาหินปูนลูกโดดคือเขาน้อยอยู่ในชุมชน ภายในหมู่บ้านมีคลองธรรมชาติผ่านสองสายคือห้วยโพธิ์กรูสายหนึ่ง และห้วยละหานอีกสายหนึ่ง คลองทั้งสองสายนี้ไหลผ่านชุมชนทางด้านตะวันตกและจะไปรวมกันกันเป็นห้วยเวียงคอยทางด้านตะวันออก และไหลลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีในเขตอำเภอบ้านแหลมต่อไป

ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่มีคลองไหลผ่านเช่นนี้ ย่านหนองแก้วและวัดเขาน้อยจึงเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ดังมีหลักฐานยืนยันคือ โบราณสถานภายในวัดเขาน้อย และแหล่งโบราณสถานตามเส้นทางที่สายน้ำไหลผ่าน เช่น วัดโรงเข้ วัดช้าง(ร้าง) วัดโพธิ์กรู วัดระหารน้อย(วัดปลักโคลนเดิม) ล้วนแล้วแต่มีโบราณสถานและหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 มาแล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้บริเวณโดยรอบตามเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อมายัง

วัดเขาน้อยและบ้านหนองแก้ว ล้วนแต่มีชุมชนสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ เช่น ย่านวัดโพธิ์เรียง วัดวังบัว วัดดอนกอก วัดจันทาราม วัดหนองกาทอง เป็นต้น

ประชากรในพื้นที่บ้านหนองแก้วมีทั้งหมด 134 ครัวเรือน 458 คน ตั้งบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในบริเวณสองฝั่งห้วยละหาน และกระจายตัวออกไปยังพื้นที่นาทั้งสองฟากคลองตั้งแต่บริเวณวัดเขาน้อยไปทางทิศตะวันออก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและทำตาล บ้านเรือนจำนวนมากยังคงเป็นเรือนไทยแบบโบราณ ถัดไปทางด้านท้ายวัด เป็นที่ตั้งเตาเคี่ยวน้ำตาล ชาวบ้านบางส่วนมีความสามารถในการจักสาน เช่น สานพัด สานเข่ง สานหลัว เป็นหัตถกรรมที่สร้างรายได้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า หมู่บ้านหนองแก้วและวัดเขาน้อย เป็นชุมชนโบราณที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏหลักฐานด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันงดงามประกอบไปด้วย ภูเขา หมู่บ้าน ทุ่งนา ลำคลอง หนองบึง โบราณสถาน

บ้านเรือน และวิถีชีวิตชนบทแบบดั้งเดิม จัดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) ประชากรยังดำรงชีวิตในสังคมเกษตรมีผลิตผลทางด้านการเกษตรสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งยังมีการหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพเสริม นอกจากนี้ยังมีที่ตั้งอยู่ในจุดที่สามารถเชื่อมต่อไปศึกษาเรียนรู้ยังแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมอื่นๆได้อีก

หมู่บ้านหนองแก้วและวัดเขาน้อยจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทั้งยังมีบุคลากรในชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในอนาคตตามความร่วมมือของภาคีสมาชิกทางด้านวัฒนธรรมได้ สามารถจำแนกคุณค่าด้านศิลปกรรมของชุมชนได้ดังนี้

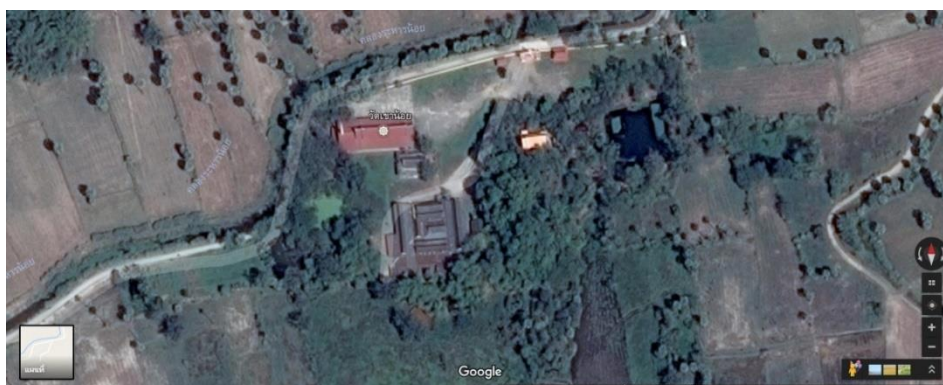
5.1.1 เจดีย์ทรงลังกา ศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง

5.1.2 อุโบสถ ก่ออิฐถือปูน เป็นอุโบสถที่มีทรวดทรงงดงาม ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย พระพุทธรูปประธานในอุโบสถ ลงรักปิดทอง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายในอุโบสถยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงรัตนโกสินทร์ จำนวนมากและธรรมาสันไม้สัก และธรรมาสันเถรอตเพล ฝีมือพระอาจารย์เป่า วัดพระทรง ซึ่งเป็นพระภิกษุที่มีชื่อเสียงทางด้านงานช่างเป็นอย่างมากของเมืองเพชรบุรี

5.1.3 ซุ้มประตูปูนปั้นหน้าอุโบสถสองซุ้ม ศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งนายช่างได้ปั้น ประชันลายกันไว้อย่างน่าชม

5.1.4 หมุกุฏิโบราณ ที่พื้นราบเป็นที่ตั้งของหมุกุฏิขนาดใหญ่ เป็นกุฏิยกพื้นสูงแบบโบราณ สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2478 บนหมุกุฏิประกอบไปด้วย กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ หอไตร หอฉัน และครัว ในบริเวณนี้เป็นที่เก็บตุนน้ำโบราณสมัยอยุธยาจำนวนสามใบด้วย นอกจากนี้ภายในวัดยังมีฌาปนสถานและสระน้ำโบราณอีกสองแห่ง

5.1.5 โถงโพลโบราณสมัยอยุธยา

ภาพที่ 4.180 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงผังวัดเขาน้อย ประกอบไปด้วยเจดีย์และอุโบสถบนภูเขา หมุกุฏิและเสนาสนะที่พื้นราบ

5.2 หมู่เรือนไทยโบราณภายในหมู่บ้าน

ภายในชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มีบ้านเรือนไทยแบบโบราณเป็นจำนวนมากซึ่งตั้งอยู่ในสภาพทัศนวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ในจำนวนนี้มีที่น่าสนใจมากที่สุดสองหลังได้แก่

5.2.1 เรือนป่าพวง ประดับศรี

5.2.2 เรือนลุงล้น ทองแซก

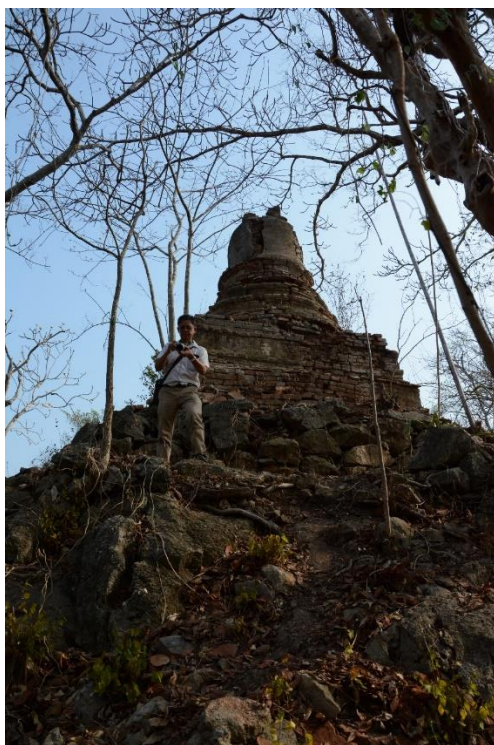
ภาพที่ 4.181 เรือนไทยของลุงบุญล้น ทองแซก เรือนไทยโบราณที่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

ภาพที่ 4.182 กะล่อมข้าวโบราณ ที่เรือนป่าพวง ประดับศรี เรือนไทยโบราณที่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

ภาพที่ 4.183 หมู่กุฎิโบราณที่วัดเขาน้อย เป็นกุฎิแบบที่นิยมในเมืองเพชรบุรี คือมีกุฎิล้อมหอฉัน
หอสวดมนต์

ภาพที่ 4.184 เจดีย์ทรงกลมสมัยอยุธยาตอนกลาง บนยอดเขาน้อย

ภาพที่ 4.185 อุโบสถวัดเขาน้อย ตั้งอยู่บนไหล่เขา เป็นอาคารสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ 4.186 ชุ่มประตูประดับปูนปั้น วัดเขาน้อย รูปแบบงานช่างที่ปรากฏสามารถกำหนดอายุได้ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาพที่ 4.187 พระพุทธรูปปูนปั้นในอุโบสถวัดเขาน้อย เป็นพระพุทธรูปศิลปะอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ 4.188 เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองหน้าอุโบสถวัดเขาน้อย สามารถเทียบรูปแบบศิลปะได้กับเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองของวัดช่องนนทรี กรุงเทพมหานคร และเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองของวัดทองปูลพบุรี อันเป็นศิลปะสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ 4.189 ธรรมาสน์เข้าไม้แบบเถรอตเพล ผีมือพระอาจารย์เป้า วัดพระทรง ถวายไว้ที่วัดเขาน้อย

ภาพที่ 4.190 โ่งงใส่น้ำแบบโบราณ ชาวบ้านเรียกว่าโ่งงโพล่ พบที่วัดเขาน้อย สามารถกำหนดอายุได้ในพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

ภาพที่ 4.191 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของ คุณลุงเลิศ ลำภู หมู่บ้านหนองแก้ว – หมู่บ้านไร่หัวลุ่ม จัดแสดงอาวุธโบราณ เครื่องมือจับสัตว์ และเครื่องใช้พื้นบ้าน สามารถติดต่อขอเข้าชมได้

5.3 งานหัตถกรรมท้องถิ่น(จักสาน)

พื้นที่บ้านหนองแก้วยังคงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบโบราณ ประกอบด้วยบ้าน วัด นา ป่า ลำน้ำ ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตามความสัมพันธ์เครือญาติ รอบกลุ่มบ้านปลูกไม้ไผ่สีสุกเป็นกอล้อมไว้เป็นปราการธรรมชาติ เมื่อว่างจากการทำนาและการขึ้นตาล ชาวบ้านบางส่วนหารายได้เสริมด้วยการทำงานจักสาน ชะลอม แข่งปลาทุ แข่งขนมจีน ฝาลั่ว พัด เป็นงานอดิเรกที่ก่อให้เกิดรายได้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.15 รายชื่อผู้ทำงานหัตถกรรมท้องถิ่น(จักสาน)

งานจักสาน (ชะลอม แข่งปลาทุ แข่งขนมจีน ฝาลั่ว พัด)	
ลำดับ	รายชื่อผู้ทำงานจักสาน
5.3.1	นายบุญมาก คงทอง
5.3.2	นางใบ บัวเงิน
5.3.3	นางสาวบัวผัน พ่วงอินทร์
5.3.4	นางบุญลาภ ฟุ้งพัคตร์
5.3.5	นายแสวง เจริญดี
5.3.6	นางสาส์ ลำภู

งานจักสาน (ชะลอม แข่งปลาทุ แข่งขนมจีน ฝาหลัว พัด)	
ลำดับ	รายชื่อผู้ทำงานจักสาน
5.3.7	นางสอึง ดังสะท้อน
5.3.8	นางเจื่อน ลำภู
5.3.9	นางเจียบ สอนบุญ
5.3.10	นางจ๋านง ศรีเมือง
5.3.11	นางเอี่ยม นาคครั้น
5.3.12	นางประเทือง หอมสกุล
5.3.13	นางทองศรี ไหญโต
5.3.14	นางขันเงิน เอกพันธ์
5.3.15	นางสว่าง ทองแทรก
5.3.16	นางเงิน พึ่งพัคตร์
5.3.17	นางพลอย จันทรเพ็ญ
5.3.18	นางผิยน เกิดรอด
5.3.19	นางเสนห์ ทองแทรก
5.3.20	นางลอม รักมิตร
5.3.21	นางเอื่อม อารีเพื่อน

ภาพที่ 4.192 งานจักสานเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่ยังมีผู้ประกอบอาชีพนี้
อยู่ถึง 20 ราย

5.3 การทำกังหันลม

การทำกังหันลม นิยมทำไว้ฟังเสียงลมเพื่อประโยชน์ในการขึ้นตาล หากลมแรงเสียงดังมากจะยังไม่ขึ้นตาลเพื่อความปลอดภัย และนิยมอวดเสียงกันอีกด้วย

ภาพที่ 4.193 ภูมิปัญญาการทำกังหันลม สำหรับใช้ฟังเสียงและทิศทางลมเวลาขึ้นตาล

ด้านที่ 6 การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

6.1 การละเล่นวัวลาน วัวเทียมไถ

หมู่บ้านหนองแก้วมีภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการละเล่นพื้นบ้านซึ่งมีความสามารถในเรื่อง วัวลาน วัวเทียมไถ ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้าน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาวัวลาน วัวเทียมไถ

ภูมิปัญญาวัวลาน วัวเทียมไถ การละเล่นพื้นบ้าน	
ลำดับ	รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาวัวลาน วัวเทียมไถ
6.1.1	นายระพิน เกิดรอด
2	นายหนู หอมสกุล
3	นายประภา นาคครั้น
6.1.4	นายนอม ดังสะท้อน
6.1.5	นายวิเชียร เจริญดี
6.1.6	นายบุญล้น ทองแทรก

6.1.7	นาสุรพล ทองเหลือ
-------	------------------

6.2 การเล่นไก่ชน

และหมู่บ้านหนองแก้วยังมีครูภูมิปัญญาซึ่งมีความสามารถในเรื่อง ไก่ชน ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้าน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.17 รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาไก่ชน

ภูมิปัญญาไก่ชน การละเล่นพื้นบ้าน	
ลำดับ	รายชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาไก่ชน การละเล่นพื้นบ้าน
6.2.1.	นายนอม ดังสะท้อน
6.2.2.	นายสวน เกิดรอด

ภาพที่ 4.194 การเล่นวัวเทียมไถที่บ้านหนองแก้ว

ภาพที่ 4.195 วัวเทียมเกวียนเข้าร่วมขบวนแห่หน้าคที่วัดเขาน้อย

ตารางที่ 4.18 สรุปมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
ด้านที่ 1 วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา		
1.1 ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหนองแก้ว	มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่ากลางชุมชนเคยมีหนองน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใสเหมือนแก้ว ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภคได้ตลอดปี จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่าหนองแก้ว และมีชาวบ้านเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่รอบหนองจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
	บ้านหนองแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว ขึ้นตาล จักสาน และรับจ้าง	
1.2 ประวัติวัดเขาน้อย	วัดเขาน้อยตั้งอยู่ที่บ้านหนองแก้ว หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานการพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เหตุที่ชื่อวัดเขาน้อยเป็นเพราะบริเวณที่ตั้งวัดมีภูเขาหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่ลูกหนึ่ง บนยอดเขามีเจดีย์ทรงลังกาเป็นเจดีย์เก่าสมัยอยุธยา และที่ไหล่เขาลดหลั่นมาเป็นที่ตั้งของอุโบสถ ส่วนบริเวณที่ตั้งกุฏิสงฆ์และเสนาสนะนั้นอยู่ใกล้ลานวัดข้างเขาน้อย วัดเขาน้อยมีเจ้าอาวาสสืบมาตามที่ปรากฏหลักฐาน 8 รูปได้แก่ หลวงพ่อสวน หลวงพ่อเปรม หลวงพ่อวอน หลวงพ่อฝั้น หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อทอง หลวงพ่อทิพย์ และพระครูโกศลศุภการ (ยิ่ง)	(ภาคผนวก)
1.3 เมืองลับแล	เล่าสืบกันมาว่าด้านหลังเขาน้อยมีเมืองลับแลอยู่ วันดีคืนดีชาวบ้านจะได้ยินเสียงดนตรีไพเราะประไพ ใครเข้าไปในพื้นที่หลังเขาจะต้องพุดจาสุภาพ ห้ามพุดโกหก จะโชคดี แต่หากใครพุดจาหยาบคาย โกหก จะโชคร้าย	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
1.4 รอยพระพุทธรบาท	บนภูเขามียอยพระพุทธรบาทอยู่บนหินรอยหนึ่งเป็นรอยข้างขวา มีมาแต่โบราณ แต่หลายปีมานี้ไม่ค่อยได้มีคนขึ้นไปไ้รอยจึงถูกใบไม้ทับถมลบเลือนไป	(ภาคผนวก)
1.5 ตำนานเขาน้อย	หนุมานเอาไม้คานหาบหินใหญ่มาสองก้อน จะไปถมทะเลจนถนนข้ามไปกรุงลงกาให้พระรามมีหินก้อนหนึ่งติดหน้าแข่งหนุมานมา เมื่อมาถึงบริเวณหนองแก้วหินก้อนนั้นตกลงมาเป็นเขาน้อย เหาะไปได้อีกหน้อยไม้คานหักจึงโยนไม้คานทิ้งไว้ หินสองก้อนตกลงมาเป็นเขabanไดอิฐและเขาหลวง ส่วนไม้คานที่ทิ้งไว้ก็กลายเป็นดอนคาน	(ภาคผนวก)
1.6 รอยตีนช้าง	ใกล้กันกับรอยพระพุทธรบาทมียอยตีนช้าง เป็นของมีมาแต่เดิม และที่ด้านข้างโบสถ์บนภูเขามียอู่มงค์ที่สามารถเชื่อมลงมาในถ้ำด้านข้างเขาได้สมัยก่อนสามารถลอดลงมาได้ แต่ภายหลังหินที่ปากอุโมงค์ขยายขนาดปิดให้ปล่องเล็กลงเรื่อยๆ	(ภาคผนวก)
ด้านที่ 2 ศิลปะการแสดง		
2.1 เพลงพื้นบ้าน	เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย รำโทน นิยมเล่นในช่วงงานบุญประเพณีพิธีกรรม เช่น สงกรานต์ ท้ายกรรณต์ แห่เทียนเข้าพรรษา ผู้ที่เป้นภูมิปัญญาได้แก่ 1. นายบุญล้น ทองแซก	

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
	2. นายบุญมาก คงทอง 3. นางผึ่ง คงทอง 4. นางเพ็ญ ศรีแจ้ 5. นางผ่าน หอมทน	(ภาคผนวก)
2.2 ทำนองเทศน์ มหาชาติเมืองเพชร	วัดเขาน้อยยังเป็นสำนักที่รักษาทำนองเทศน์ มหาชาติเมืองเพชรแบบโบราณไว้ได้ โดยมีพระ ครูพิพิธศุภการ เจ้าอาวาสเป็นผู้ถ่ายทอด และพระมหามานพ อรุโณ พระบรรหาร เข มาภิรโต เป็นผู้สืบทอด	(ภาคผนวก)
ด้านที่ 3 แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล		
3.1 ทำบุญกลางบ้าน	เดือน 3 (แต่ละปีกำหนดไม่ตรงกัน) ทำบุญเลี้ยงพระในทุ่งนาริมหนองแก้ว นิยมทำ ขนมจิ้น และข้าวหลามเลี้ยงพระ และมีการส่ง วัวส่งเกวียน (ส่งเคราะห์ประจำปี)	(ภาคผนวก)
3.2 สงกรานต์	วันที่ 12 - 13 เมษายน ของทุกปี วันที่ 12 มีการเล่นวัวเทียมไถที่ทุ่งนาท้าย หมู่บ้าน ตั้งแต่ประมาณ 18.00 – 24.00 น. วันที่ 13 ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัดเขาน้อย จากนั้นมีสรงน้ำพระ นิยมนำข้าวหมากมา ทำบุญ	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
3.3 ทำยกรานต์ (ทำย สงกรานต์)	วันที่ 17 เมษายน ของทุกปี มาตีกาบังสุกุลบรรพบุรุษที่ศาลากลางหมู่บ้าน เวลา 19.00 น.	(ภาคผนวก)
3.4 ทำบุญโรงพ่	เริ่มต้นทำในเดือนหกของทุกปี ทำทุกวันศุกร์ ศุกร์ละโรงพ่(ศาลเจ้า) เริ่มต้นศุกร์แรก ที่ศาลคุณพ่อนาลี อยู่ด้าน ตะวันออกของวัดเขาน้อย ศุกร์ที่สอง ที่บันไดนาควัดเขาน้อย ศุกร์ที่สาม ที่ศาลคุณพ่อไร่จัน อยู่ริมฝั่งท่าห้วย โพธิ์กรู ศุกร์ที่สี่ ที่ศาลคุณพ่อท่าโพธิ์ ทำหมู่บ้าน ศุกร์ที่ห้า ที่ศาลคุณพ่อต้นตาไร่ ทุกแห่งทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้า แล้วจัดสำหรับ ถวายคุณพ่อประจำศาลด้วย มีพิธีกรรมพิเศษที่ศาลคุณพ่อนาลีคือแต่ละบ้าน จะนำปูนแดงและภาชนะหนึ่งชิ้นเช่น กะลา , กระป๋อง , กะละมัง ไปที่ศาลด้วย เมื่อเสร็จพิธี จะใช้ปูนแดงเขียนอักขระที่ก้นภาชนะแล้วมา แขวนไว้ที่หน้าบ้านจนครบรอบปีจากนั้นจึงทำ ใหม่ในปีถัดไป เชื่อว่าจะช่วยป้องกันภยันตราย และสร้างความสุขแก่สมาชิกในบ้าน	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
3.5 ตักบาตรประจำปี	ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา) ตักบาตรที่บันไดนาคทางขึ้นโบสถ์วัดเขาน้อย ตอนค่ำมีเทศน์หนึ่งกัณฑ์ และเวียนเทียนรอบ โบสถ์	(ภาคผนวก)
3.6 แห่เทียนเข้าพรรษา	วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 (วันเข้าพรรษา) ของทุก ปี ตั้งพุ่มเทียนที่ศาลา จากนั้นในตอนบ่ายแห่จาก ศาลาไปถวายที่วัดเขาน้อย	(ภาคผนวก)
3.7 สลากภัต	เดือน 10 (แต่ละปีหลวงพ่เจ้าอาวาสวัดเขา น้อยจะเป็นผู้กำหนด) จัดภัตตาหารทั้งของสดของแห้งใส่หีบอย่าง สวยงามไปถวายเป็นสลากภัตที่วัดเขาน้อย แต่ ละปีมีประมาณ 100 หาบ	(ภาคผนวก)
3.8 สารทไทย	สิ้นเดือน ๑๐ ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัดเขา น้อย นิยมนำกระยาสารทไปทำบุญ	(ภาคผนวก)
3.9 ออกพรรษา	แรม 1 ค่ำ เดือน 11 (วันออกพรรษา) ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าที่วัดเขาน้อย	(ภาคผนวก)
3.10 บุญกฐิน	ระหว่างกลางเดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 (แต่ ละปีกำหนดไม่ตรงกัน) ทำบุญทอดกฐิน	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
ด้านที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล		
4.1 ผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล)	ชาวบ้านหนองแก้วส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทำนา และประกอบอาชีพเกี่ยวกับต้นตาลโตนด ภายในหมู่บ้านมีผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาลทำน้ำตาลอยู่เป็นจำนวนมากถึง 20 ราย (มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆในอำเภอบ้านลาด) ในช่วงเดือน มีนาคม ถึงเมษายน เป็นช่วงที่ต้นตาลให้ผลผลิตน้ำตาลมาก บางเตาอาจทำได้ถึงวันละ 30 กว่ากิโลกรัม มีรายได้วันละกว่าสองพันบาทต่อครอบครัว รายชื่อผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล) มีดังต่อไปนี้ 1.นายม้อย รักมิตร 2.นายสังวาลย์ พึ่งพัทธ์ 3.นายนอม ดังสะท้อน 4.นายบุญส่ง เกียรติรอด 5.นายอัมพร สอนบุญ 6.นายบุญล้น อายูยีน 7.นายเลิศ ลำภู 8.นายอัมพร กลิ่นอุบล 9.นายสนั่น พึ่งพัทธ์, นายประยงค์ พึ่งพัทธ์ 10.นายสมคิด พ่วงพันธุ์ศรี	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
	11.นายพิศ พ่วงอินทร์ 12.นายหนู หอมสกุล 13.นายประภา นาคครั้น 14.นายณรงค์ ทองเหลือ 15.นายสมบุญ จันทรเพ็ญ 16.นายประยงค์ นาคครั้น 17.นายเนียม สว่างใจ 18.นายบุญเลิศ จันทร 19.นายเผียน แสงอาทิตย์ 20.นายบุญล้น ทองแซก	
4.2 ผู้ประกอบอาชีพ โยงโตนด (ขึ้นตาลนำลูก ตาลมาขายแต่ไม่ได้ทำ น้ำตาล)	นอกจากการขึ้นตาลเคี้ยวน้ำตาลแล้ว ยังมีผู้ ประกอบอาชีพโยงโตนด คือขึ้นตาลนำลูกตาล มาขายแต่ไม่ได้ทำน้ำตาล มีดังต่อไปนี้ 1.นายทอง เอกพันธุ์ 2.นายระพิน เกิดรอด 3.นายศราวุธ เขียวคลี่ 4.นายบุญส่ง ทองแทรก 5.นายบุญเลิศ จันทร 6.นายทวี จันทร 7.นายสวน กุศล 8.นายบุญมา หอมสกุล 9.นายอรุณ ทองแซก	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
4.3 แพทย์แผนโบราณ	การมีภูเขานาคย้อมอยู่ในชุมชนย้อมเป็นที่รวมแหล่งสมุนไพร เพราะพื้นที่บนเขาเป็นพื้นที่อนุรักษ์สำหรับการเป็นป่าชุมชนไปในตัว ดังนั้นองค์ความรู้เรื่องยาสมุนไพร และตำราแพทย์แผนโบราณจึงยังคงได้รับการสืบทอดอยู่ในหมู่บ้านหนองแก้ว ปัจจุบันหมู่บ้านหนองแก้วมีผู้สืบทอดภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ดังนี้ 1.นายสุ่ม แจ่มฉิม (รักษากัด) 2.นายบุญมาก คงทอง (ยาสมุนไพร, นวด)	(ภาคผนวก)
4.4 ทองม้วนน้ำตาล โตนด ขนมนมเนยแก้ว	หมู่บ้านหนองแก้วมีภูมิปัญญาขนมแม่เหล็กแก้ว มีผลิตภัณฑ์ขนมได้แก่ ทองม้วน ทองพับ ชนิดรสต่างๆ ทอฟฟีน้ำตาลโตนดแบบกรอบ ทอฟฟีน้ำตาลโตนดแบบเหนียว ใช้น้ำตาลโตนดเป็นส่วนผสม ทำมาประมาณ 15 ปี ขายปลีกเป็นของฝากในชื่อขนมแม่เหล็กแก้ว และขายส่งสำหรับร้านขายของฝากมาซื้อไปติดตราของร้านจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว	(ภาคผนวก)
ด้านที่ 5 งานช่างฝีมือดั้งเดิม		

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
5.1 งานศิลปกรรม ภายในวัดเขาน้อย	1. เจดีย์ทรงลังกา ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย 2. อุโบสถ ก่ออิฐถือปูน เป็นอุโบสถที่มี ทรวดทรงงดงาม ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย 3. ซุ้มประตูปูนปั้นหน้าอุโบสถสองซุ้ม ศิลปะ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งนายช่างได้ปั้น ประชัน ลายกันไว้อย่างน่าชม 4. พระพุทธรูปประธานในอุโบสถ ลงรักปิดทอง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย 5. พระพุทธรูปไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงรัตนโกสินทร์ จำนวนมาก 6. ธรรมาสันไม้สัก และธรรมาสันเกรวดเพล ฝีมือพระอาจารย์เป้า วัดพระทรง ซึ่งเป็น พระภิกษุที่มีชื่อเสียงทางด้านงานช่างเป็นอย่างมาก มากของเมืองเพชรบุรี 7. หมุกุฎิโบราณ	(ภาคผนวก)
5.2 หมู่เรือนไทยโบราณ ภายในหมู่บ้าน	1. เรือนป่าพวง ประดับศรี 2. เรือนลุ่มบุญล้น ทองแขก	(ภาคผนวก)
5.3 ผู้ประกอบอาชีพจัก สาน (ชะลอม แข่งปลาทุ แข่งขนมจีน ฝาลั่ว พัด)	พื้นที่บ้านหนองแก้วยังคงภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบบโบราณ ประกอบไปด้วย บ้าน วัด นา ป่า ลำน้ำ ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตาม ความสัมพันธ์เครือญาติ รอบกลุ่มบ้านปลูกไม้ ใผ่สีสุกเป็นกอล้อมไว้เป็นปราการธรรมชาติ เมื่อว่างจากงานนา และการขึ้นตาล ชาวบ้านบางส่วนหารายได้เสริมด้วยการทำงาน จักสาน ชะลอม แข่งปลาทุ แข่งขนมจีน ฝาลั่ว	(ภาคผนวก)

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
	พัต เป็นงานอดิเรกที่ก่อให้เกิดรายได้ มีดังต่อไปนี้ 1. นายบุญมาก คงทอง 2. นางใบ บัวเงิน 3. นางสาวบัวผัน พ่วงอินทร์ 4. นางบุญลภะ พึ่งพักตร์ 5. นายแสวง เจริญดี 6. นางสาวลี ลำภู 7. นางสาวอิงค์ ดังสะท้าน 8. นางเจื่อน ลำภู 9. นางเจียบ สอนบุญ 10. นางจำนง ศรีเมือง 11. นางเอี่ยม นาคครั้น 12. นางประเทือง หอมสกุล 13. นางทองศรี ไหญ่โต 14. นางชันเงิน เอกพันธ์ 15. นางสาว ทองแทรก 16. นางเงิน พึ่งพักตร์ 17. นางพลอย จันทรเพ็ญ 18. นางเพียน เกิดรอด	

กลุ่มมรดก	เนื้อหาโดยสรุป	รูปภาพ
	19. นางเสน่ห์ ทองแทรก 20. นางลอม รักมิตร 21. นางเอื่อม อารีเพื่อน	
5.4 การทำกังหันลม	การทำกังหันลม นิยมทำไว้ฟังเสียงลมเพื่อประโยชน์ในการขึ้นตาล หากลมแรงเสียงดังมากจะยังไม่ขึ้นตาลเพื่อความปลอดภัย และนิยมอวดเสียงกันอีกด้วย	(ภาคผนวก)
ด้านที่ 6 การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว		
6.1 ภูมิปัญญาวัลลาน วัลเทียมไถ การละเล่น พื้นบ้าน	ชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาวัลลาน วัลเทียมไถ การละเล่นพื้นบ้าน 1. นายระพิน เกิดรอด 2. นายหนู หอมสกุล 3. นายประภา นาคครั้น 4. นายนอม ดังสะท้อน 5. นายวิเชียร เจริญดี 6. นายบุญล้น ทองแทรก	(ภาคผนวก)
6.2 ภูมิปัญญาไก่ชน การละเล่นพื้นบ้าน	ชื่อผู้มีความรู้ภูมิปัญญาไก่ชน การละเล่น พื้นบ้าน 1. นายนอม ดังสะท้อน 2. นายสวน เกิดรอด	(ภาคผนวก)

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

แบบประเมินการจัดระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต่างๆ ในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นาพันสาม พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้ พื้นที่หนองจอก พื้นที่บ้านน้อย และพื้นที่หนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันคลังสมองของชาติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อไป

คำชี้แจง ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ○ ล้อมรอบ หมายเลขตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง โดยมีค่าระดับความสำคัญของวัฒนธรรมในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1	หมายถึง	น้อยที่สุด
2	หมายถึง	น้อย
3	หมายถึง	ปานกลาง
4	หมายถึง	มาก
5	หมายถึง	มากที่สุด

ตารางที่ 4.19 ระดับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม

รายการ	ระดับความสำคัญของวัฒนธรรม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. ตำนานหนองแก้ว	2.86	1.43	32.86	48.57	17.14
2. วัดเขาน้อย	1.43	7.14	32.86	20.00	37.14
3. เมืองลับแล	11.43	0.00	4.29	5.71	87.14
4. รอยเท้าคน รอยตีนควาย รอยตีนช้าง	0.00	0.00	75.71	20.00	4.29
5. ตำนานเขาน้อย	0.00	0.00	0.00	34.29	65.71
6. ถ้ำถั่วขาม	15.71	0.00	18.57	45.71	35.71

7. ทำนองเทศน์มหาชาติเมืองเพชร	2.86	65.71	7.14	11.43	0.00
8. เพลงพื้นบ้าน	0.00	10.00	37.14	41.43	8.57
9. ทำบุญกลางบ้าน	2.86	5.71	38.57	34.29	21.43
10. สงกรานต์	0.00	2.86	5.71	35.71	52.86
11. ท้ายกรานต์ (ท้ายสงกรานต์)	0.00	5.71	18.57	37.14	38.57
12. ทำบุญโรงพ้อ(ศาลเจ้าพ้อ)	0.00	0.00	25.71	54.29	20.00
13. ตักบาตรวิสาขบูชา	4.29	4.29	0.00	22.86	72.86
14. แห่เทียนพรรษา	0.00	7.14	67.14	12.86	8.57
15. สลากภัต	0.00	0.00	1.43	28.57	70.00
16. สารทไทย	0.00	10.00	32.86	37.14	20.00
17. ออกพรรษา	10.00	1.43	35.71	42.86	20.00
18. ทอดกฐิน	2.86	4.29	40.00	18.57	27.14
19. ผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล)	0.00	1.43	1.43	4.29	91.43
20. ผู้ประกอบอาชีพโยงโตนด (ขึ้นตาลนำลูกตาลมาขายแต่ไม่ได้ทำน้ำตาล)	0.00	27.14	25.71	20.00	15.71
21. แพทย์แผนโบราณ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
22. ทองม้วนน้ำตาลโตนด	1.43	2.86	15.71	7.14	74.29
23. งานศิลปกรรมภายในวัดเขาน้อย	5.71	0.00	5.71	11.43	82.86
24. หมูเรือนไทยโบราณภายในหมู่บ้าน	0.00	1.43	52.86	30.00	10.00
25. ผู้ประกอบอาชีพจักสาน (ชะลอม แข่งปลาทุยแข่งขมจีน ฝาลัว พัด)	0.00	0.00	0.00	32.86	67.14
26. การทำกังหันลม	2.86	77.14	4.29	7.14	11.43
27. พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเลิศ ลำภู	0.00	4.29	12.86	34.29	45.71
28. ภูมิปัญญาวัลลาน วัวเทียมไถ การละเล่นพื้นบ้าน	74.29	20.00	11.43	64.29	18.57
29. ภูมิปัญญาไก่ชน การละเล่นพื้นบ้าน	2.86	18.57	7.14	0.00	0.00

หมายเหตุ วัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับปานกลางถึงระดับมากที่สุด จะถูกคัดเลือกให้เป็น
วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นตามลำดับ

ผลจากการลงพื้นที่สำรวจในการจัดเก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม 70 คน จากข้อมูลตามตารางจะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกข้อมูลที่มีระดับความสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ ผู้ประกอบอาชีพขึ้นตาล (ทำน้ำตาลและลูกตาล) มีผู้เลือกมากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 91.43 อันดับ 2 คือ เมืองลับแล มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 87.14 อันดับ 3 คือ งานศิลปกรรมภายในวัดเขาน้อย มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 82.86 อันดับ 4 คือ ทองม้วนน้ำตาลโตนด มีผู้เลือกอยู่ที่ร้อยละ 74.29

จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ตัวแทนชาวบ้านเลือกตอบนั้นจะเห็นได้ว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีชาวบ้านเห็นว่ามีที่น่าสนใจและมีโอกาสในการพัฒนาก็คือ เรื่องของอาหารได้แก่ น้ำตาลและลูกตาล ทองม้วนน้ำตาลโตนด เรื่องของสถานที่ ได้แก่ เมืองลับแล งานศิลปกรรมภายในวัดเขาน้อย ดงตาล

3. การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ได้มีการกำหนดระบบและกลไกดำเนินงานไว้ตามแผนภาพในบทที่ 3 ซึ่งมีขั้นตอนของการได้แผนที่วัฒนธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 สร้างความสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจกับชุมชน ระบบกลไกในนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจจากชุมชน และให้ชุมชนเข้าใจว่านักวิจัยเข้ามาในพื้นที่เพื่อมาทำสิ่งใด เพราะเหตุผลใด ซึ่งขั้นตอนนี้ นักวิจัยใช้รูปแบบในการทำงาน 2 รูปแบบ คือ

3.1.1 รูปแบบที่เป็นทางการ นักวิจัยเริ่มต้นจากการส่งเอกสารสำคัญทางราชการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนรับทราบเกี่ยวกับการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาตำบลในพื้นที่ หลังจากนั้นนัดหมายประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์แนวทางการทำงาน และผลที่ชุมชนจะได้รับจากการทำงานของนักวิจัยในครั้งนี้

3.1.2 รูปแบบไม่เป็นทางการ นักวิจัยจะใช้วิธีการลงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอมีการนัดหมายและไม่มีการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า เน้นการสนทนาสอบถามข้อมูลทั่วไปรวมถึงข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม เข้าร่วมงานบุญ งานประจำปี และการประชุมชุมชนตามรอบของชุมชนเพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมถึงการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ และทดลองใช้บริการต่างๆของชุมชน

กระบวนการทั้งสองรูปแบบที่กล่าวมานั้นได้รับผลดี ผลที่ได้รับ คือ คนในชุมชนมีความคุ้นเคยกับนักวิจัยเพิ่มมากขึ้น ต้อนรับนักวิจัย ไว้วางใจที่จะให้ข้อมูลทั้งข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน และข้อมูลวัฒนธรรมในเชิงลึก

3.2 การเก็บข้อมูล ระบบกลไกในนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน และข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน การออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลนี้จึงออกแบบใน 2 ลักษณะ ดังนี้

3.2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลส่วนนี้จะเน้นที่การเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ และสื่อเทคโนโลยีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน

3.2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลส่วนนี้จะเน้นที่การเก็บข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือของการวิจัย ประกอบด้วย การสังเกตรูปแบบของวิถีวัฒนธรรมชุมชน แบบเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง ผู้ดำเนินการในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ประกอบด้วย นักวิจัย และนักศึกษา โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ คือ นักศึกษาลงเก็บข้อมูลภาพรวมของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในเบื้องต้นเพื่อให้ได้คำตอบว่าในชุมชนมีวัฒนธรรมอะไรบ้าง หลังจากนั้นนักวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นักศึกษามาลงเก็บข้อมูลเชิงลึกต่อไปสำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลนั้น นักวิจัยจะให้ชุมชนทวนสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ โดยการทวนสอบนี้จะทำควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูล และจะทวนสอบข้อมูลจากชาวบ้านหลายๆกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไปในทิศทางเดียวกัน

ผลที่ได้รับจากกระบวนการนี้ คือ ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม และข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในหัวข้อที่ 1 และ 2 ในบทที่ 4

3.3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และคัดเลือกข้อมูล ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกข้อมูลที่เก็บมาได้ในกระบวนการขั้นที่ 2 และนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.3.1 กระบวนการนี้นำข้อมูลที่ได้อาสาว่ามีข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชุมชนอะไรบ้าง หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลเด่นของชุมชนที่ควรนำเสนอ ข้อมูลใดเป็นข้อมูลประเด็นรองสำหรับการนำเสนอ ข้อมูลใดที่มีความซ้ำซ้อนสามารถรวมอยู่ในหมวดเดียวกันได้

3.3.2 นำข้อมูลที่วิเคราะห์มาจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิด “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มี 6 สาขาด้วยกัน คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว

3.3.3 จัดประชุมเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อสม.ตำบลบ้านหาด และชาวบ้านตัวแทนจากครัวเรือนในชุมชน ในการคืนข้อมูลนี้นักวิจัยและชุมชนจะแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการทวนสอบความถูกต้องของข้อมูลทำให้เกิดความชัดเจนถูกต้องของข้อมูลเพิ่มมากขึ้น ผลจากการประชุมมีข้อมูลเกี่ยวกับชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ในการทำบุญประจำปีที่ต้องแก้ไข รวมถึงมีการเพิ่มเติมในเรื่องของตำนานเมืองลับแลที่มีผู้ให้ข้อมูลมากกว่า 1 ข้อมูล

ผลที่ได้รับจากกระบวนการนี้ คือ ชุดข้อมูลที่ถูกจัดหมวดหมู่ไว้อย่างเป็นระบบสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป อีกทั้งชุมชนได้รับทราบถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเองหลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับนักวิจัย

3.4 การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำชุดข้อมูลที่ได้จัดระบบไว้มาจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีความถูกต้อง โดยดำเนินการ ดังนี้

3.4.1 นักวิจัยลงพื้นที่และเดินชุมชน เพื่อลงพื้นที่ของสถานที่ต่างๆ ตามชุดข้อมูลที่ได้จัดระบบไว้ ในการลงพิกัดนักวิจัยจะทวนสอบพิกัดกับชาวบ้านในชุมชนไปพร้อมๆกัน

3.4.2 จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม (ฉบับร่าง)

3.4.3 คัดลอกข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน โดยนักวิจัยได้เรียนเชิญปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองแก้ว คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนจำนวน 120 คน มาประชุมร่วมกัน โดยนำแผนที่ฯ (ฉบับร่าง) และข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชน ให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง หากประเด็นใดไม่ถูกต้องนักวิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ถูกต้องเพื่อนำไปทดลองใช้ต่อไป ผลจากการคัดลอกข้อมูลพบว่า พิกัดของแผนที่มีความคลาดเคลื่อนในบางจุด และมีบางส่วนที่ปรากฏข้อมูลแต่ไม่ปรากฏพิกัดจึงต้องเพิ่มเติมเข้าไปในแผนที่และพิกัดของคลองต่างๆ ที่ไหลมาบรรจบกันยังไม่ถูกต้อง เป็นต้น

ผลที่ได้รับจากกระบวนการนี้ คือ แผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับร่างของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่ผ่านการตรวจสอบจากบุคคลในชุมชนสามารถนำไปสู่การทดลองใช้ได้

3.5 การทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ระบบกลไกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำแผนที่ทางวัฒนธรรม (ฉบับร่าง) ของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มาทดลองใช้และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขจนเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์ โดยดำเนินการ ดังนี้

3.5.1 นักวิจัยร่วมประชุมกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย อำเภอบ้านลาด องค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด และชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เพื่อกำหนดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม ผลจากการประชุมร่วมกันสรุปได้ว่าจะทำกิจกรรมชมวัฒนธรรมของชุมชนตามแผนที่ทางวัฒนธรรมจำนวน 1 วัน โดยเสนอความคิดออกมา 3 รูปแบบ คือ การเดินชมวัฒนธรรม การปั่นจักรยานชมวัฒนธรรม และการนั่งรถรางชมวัฒนธรรม โดยนักวิจัยและชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย ข้อจำกัดของแต่ละรูปแบบ ได้ผลสรุปว่าควรเป็นการปั่นจักรยานชมวัฒนธรรมมากกว่าการเดิน และนั่งรถราง การเดินไม่เหมาะสมเพราะอากาศค่อนข้างร้อน และระยะทางไกลจะทำให้เสียอรรถรสในการชมวัฒนธรรม ในขณะที่การนั่งรถรางสะดวกสบายแต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเท่าที่ควร แต่การปั่นจักรยานถือเป็นกิจกรรมที่คนในปัจจุบันให้ความสนใจ อีกทั้งได้มีส่วนร่วมกิจกรรม เรียนรู้วัฒนธรรมไปพร้อมๆกัน เมื่อได้ข้อสรุปของรูปแบบ นักวิจัยและชุมชนจึงกำหนดเส้นทางและออกแบบกิจกรรมให้

เหมาะสมกับช่วงเวลาที่กำหนดไว้ และการทำงานในครั้งนี้นี้ยังเป็นการบูรณาการกิจกรรมให้เป็นส่วนหนึ่งในงานบ้านลาด 101 ปี

3.5.2 ประชาสัมพันธ์กิจกรรม การประชาสัมพันธ์ในครั้งนี้นักวิจัยเลือกวิธีการในการประชาสัมพันธ์ใน 2 รูปแบบ คือ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ Facebook และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อท้องถิ่น และประชาสัมพันธ์โดยการบอกปากต่อปาก ซึ่งพบว่าช่องทางที่เหมาะสมที่สุด คือ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ Facebook และการประชาสัมพันธ์ไม่ควรใช้ระยะเวลาประชาสัมพันธ์ก่อนทำกิจกรรมมากเกินไป เนื่องจากหากประชาสัมพันธ์นานเกินไปผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาจเปลี่ยนใจ ดังนั้นระยะเวลา 1 สัปดาห์ในการประชาสัมพันธ์จึงมีความเหมาะสมต่อกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ จาก การประชาสัมพันธ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีถึง 80 คน ทั้งคนในพื้นที่ และนอกพื้นที่

3.5.3 ดำเนินกิจกรรมด้วยแผนที่ทางวัฒนธรรม กิจกรรมปั่นจักรยานเที่ยว ไปชมของสวย ครั้งอยุธยาที่บ้านลาด โดยกำหนดเส้นทางปั่นจักรยานผ่านสถานที่สำคัญทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของอำเภอบ้านลาดคือวัดโพธิ์กรู และวัดท่าช้างร้าง โดยใช้เส้นทางเลียบลำน้ำโบราณเพื่อเชื่อมโยงไปยัง บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม และใช้เวลาในการศึกษาเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม โดยเริ่มจากการชมภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้าวฉั่ว ข้าวแว่ว ที่วัดเขาน้อย ขึ้นเขาน้อยชมเจดีย์โบราณและปูนปั้นล้าค่าที่อุโบสถวัดเขาน้อย ร่วมกันตามหารอยพระพุทธรูป รอยช้าง รอยควาย บนเขา เดินรอบเขาฟังเรื่องเล่าตำนานเมืองลับแล ชมตุ่มโบราณ ชมการทำน้ำตาลโตนดจากแหล่งเตาน้ำตาลต่างๆภายในชุมชน ชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่บ้านลุงเลิศ ลำพู ชมเรือนไทยโบราณของลุงลั่น ทองแซก ชมการทำทองม้วนน้ำตาลโตนดและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนที่บ้านแม่กงแก้ว ทานอาหารพื้นบ้านทั้งแกงหัวตาล โตนดทอด ลอดช่องน้ำกะทิที่ใช้น้ำตาลโตนดแท้ใหม่ให้รสชาติหวานมัน จากนั้นมีการดำเนินกิจกรรมตั้งวงเสวนา ระหว่างตัวแทนชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่กับผู้มาร่วมกิจกรรมในฐานะผู้มาเยือน

3.5.4 ประเมินกิจกรรมการทดลองใช้แผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งออกแบบการประเมินทั้งในรูปแบบแบบสอบถาม และการเสวนาเพื่อระดมความคิด โดยประเด็นของการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนกิจกรรม มีการสอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมในประเด็นการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมที่จัดทำไว้สำหรับการเดินทางในแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน และแนะนำความน่าสนใจของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชนว่ามีความถูกต้อง ชัดเจน และใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นว่าแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จัดทำไว้มีความชัดเจน น่าสนใจสามารถใช้เป็นคู่มือนำไปสู่แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมต่างๆในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน ประเด็นกิจกรรมที่ควรจัดในฐานะการเป็นชุมชนสำหรับการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม วงเสวนาให้ความเห็นว่าจุดแข็งของชุมชนคือวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมทั้งการทำน้ำตาล อัยยาศัยไมตรีของผู้คนในชุมชน เรื่อง

เล่าประจำชุมชน ในกรณีที่ชุมชนต้องการเปิดชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม ควรกำหนดกิจกรรมและอัตลักษณ์ให้ชัดเจนเพื่อเป็นการเลือกกลุ่มผู้เรียนรู้ให้ตรงกับลักษณะของชุมชน นอกจากนี้ยังควรจัดกิจกรรมในลักษณะฐานเรียนรู้ เพื่อที่จะสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ทั้งในเวลาครึ่งวัน และเต็มวัน เนื่องจากอุปสรรคของสภาพอากาศในบางฤดูโดยเฉพาะฤดูร้อนที่ไม่สามารถทำกิจกรรมกลางแจ้งได้ตลอดเวลา

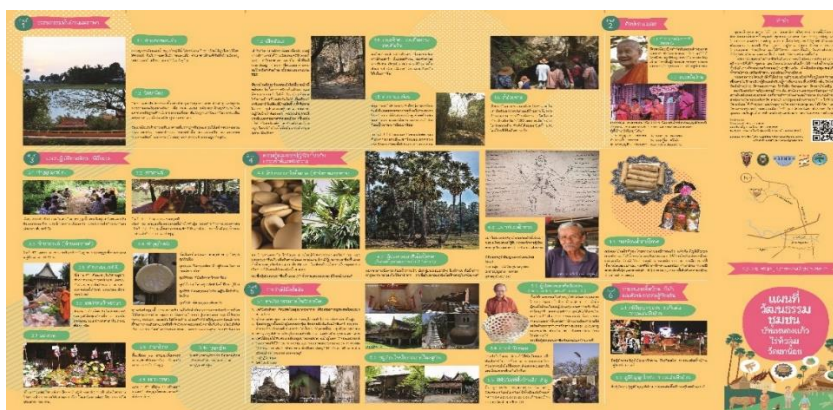
3.5.5 นักวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมไปปรับปรุงแก้ไข และจัดทำเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ฉบับสมบูรณ์

ผลที่ได้รับในกระบวนการนี้ คือ แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ฉบับสมบูรณ์ และแนวทางในการทำงานขับเคลื่อนชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

สามารถแสดงแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ดังภาพ

ภาพที่ 4.196 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม-วัดเขาน้อย

ภาพที่ 4.197 คำอธิบายแผนที่วัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม-วัดเขาน้อย

4. การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนอย่างน้ำก่ดได้ มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

4.1 มิติทางสังคม

4.1.1 เกิดการขับเคลื่อนงานชุมชนในรูปแบบกลุ่ม คือ การจัดตั้ง “คณะกรรมการขับเคลื่อนแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม” ขึ้น โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในด้านต่างๆ มาสร้างกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือของคนภายในชุมชน

4.1.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผลจากศึกษาข้อมูลชุมชนโดยกระบวนการวิจัย และการคืนข้อมูลชุมชนและร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในชุมชน มีการประสานความร่วมมือบนฐานรากวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อกันได้ ก่อเกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงกลไก (social mechanical solidarity) ตามแนวคิดของอิมิล เดอร์คไคม์ เกิดเป็นการรวมกลุ่มกันตามหารอยพระบาท รอยช้าง รอยควาย บนเขาน้อยที่ไม่ได้พบเห็นมานานกว่า 40 ปี โดยผู้ที่ขึ้นไปร่วมตามหาหมีทั้งผู้ที่เคยพบเห็นและผู้ที่ไม่เคยเห็นมาก่อนและได้ร่วมกันตามหาสำเร็จในที่สุด ชาวบ้านเห็นความสำคัญของโบราณสถานภายในชุมชน รวมกลุ่มกันถากถางวัชพืชบริเวณเจดีย์บนยอดเขาน้อย เพื่อให้สะดวกต่อการขึ้นไปศึกษาเรียนรู้ของผู้สนใจ ชาวบ้านที่มีความสนใจทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอาสาเป็นผู้นำชมวัฒนธรรมภูมิปัญญาในชุมชนเป็นจำนวนมาก ผู้มีภูมิปัญญาด้านต่างๆในชุมชนเปิดบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และสิ่งสำคัญคือชาวบ้านมีมติในที่ประชุมร่วมกันพร้อมที่จะให้พื้นที่ในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม และกำหนดร่วมกันในการใช้งบประมาณไทยนิยมส่วนหนึ่งในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้รอบเขาน้อย

4.1.3 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น อำเภอบ้านลาด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เช่น กลุ่มปั่นจักรยานทางวัฒนธรรมบ้านพิโส อานนท์ กลุ่มรักษ์เพชรบุรี เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มให้มีความเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจน

4.2 มิติทางวัฒนธรรม

4.2.1 เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมชุมชน จากกระบวนการวิจัยที่เข้าไปขับเคลื่อนงานศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ทำให้คนในชุมชนเกิดความ

ตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น รวมตัวกันตามหามรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้าง (รอยพระบาท รอยช้าง รอยควาย) ร่วมกันดูแลโบราณสถานในชุมชนคือเจดีย์สมัยอยุธยาตอนกลางให้เหมาะสมต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้โดยถากทางวัชพืชและทำทางเดินให้ขึ้นไปถึงเจดีย์ได้สะดวก ชาวบ้าน คณะกรรมการชุมชน และวัดเขาน้อย มีมติร่วมกันในการยกเลิกการว่าจ้างหาสีข้ม ประตูปอบสสมัยต้นรัตนโกสินทร์เพื่อรักษาไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ถือเป็นการประสานความร่วมมือบนฐานรากวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อกันได้ ก่อเกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงกลไก (social mechanical solidarity) ตามแนวคิดของอีมิล เดอร์คไคม์ เกิดความตื่นตัวในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมในครัวเรือนคือการรักษาตุ่มน้ำโบราณสมัยอยุธยาที่เป็นมรดกตกทอดโดยจัดเก็บในแหล่งที่เหมาะสม เกิดการถ่ายทอดเรื่องราวทางมุขปาฐะตำนานท้องถิ่นผ่านภูมิปัญญาอาสารที่พร้อมจะให้ความรู้แก่ผู้สนใจ นายเลิศ ลำพู่ ซึ่งสะสมเครื่องมือเครื่องใช้ท้องถิ่นไว้เป็นจำนวนมากยินดีเปิดบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

4.2.2 การสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมชุมชนให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ การเปิดพื้นที่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มจากกระบวนการวิจัยที่เข้าไปขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีผลให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และต้องการเผยแพร่คุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้สนใจภายนอกได้เรียนรู้ ส่งผลให้เกิดมิติร่วมกันพร้อมที่จะให้ใช้พื้นที่ในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

4.3 มิติทางเศรษฐกิจ

4.3.1 การสร้างรายได้จากวัฒนธรรมชุมชน ภายหลังจากที่ชุมชนมีมติร่วมกันในการใช้พื้นที่ในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม ได้มีการจัดกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มเติมจากการขายน้ำตาลโตนด ลูกตาลสด ทองม้วนน้ำตาลโตนด งานจักสาน มีการรวมกลุ่มแม่บ้านในการรับจัดทำอาหารเมนูพื้นบ้านสำหรับกลุ่มผู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ที่สนใจ ในประเด็นนี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาแปรเปลี่ยนเป็นมูลค่า หรือที่เรียกว่า “การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า” (Commodification of Culture) นั่นเอง

4.3.2 การพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่า มีการหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนสำหรับผู้สนใจที่เข้ามาเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มจักสานบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม และทองม้วนน้ำตาลโตนดแม่เหล็กแก้ว โดยคิดค่าใช้จ่ายผู้สนใจศึกษาเรียนรู้เป็นรายหัว สำหรับกลุ่มจักสานบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มทางกลุ่มจะเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมทั้งสอนให้จักสานเป็นงานจักสาน 1 ชิ้น เช่น พัด ตะกร้า พร้อมทั้งสอนให้จักสาน เมื่อจักสานเสร็จผู้สนใจจะได้ผลิตภัณฑ์ชิ้นนั้นเป็นที่ระลึกกลับไป ส่วนทองม้วนน้ำตาลโตนดแม่เหล็กแก้วทางกลุ่มจะเตรียมวัตถุดิบไว้ให้ พร้อมทั้งสอนให้ทำทองม้วน เมื่อทำเสร็จผู้สนใจจะได้ทองม้วนที่ทำนั้นกลับไปเป็นของฝาก

ผลการวิเคราะห์แผนที่ทางวัฒนธรรมสู่แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม 5 พื้นที่

จากการลงพื้นที่และการจัดกิจกรรมทำให้แต่ละพื้นที่ได้แนวทางในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่นาพันสาม

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมสามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานการดำเนินงาน

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนนาพันสาม

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนนาพันสามได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรหม ได้แก่ กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการดำเนินงานทางวัฒนธรรมชุมชนนาพันสาม ได้มีการกระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติ (workshop) การศึกษาดูงาน และแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของกลุ่มในชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่มประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มขนมหวานและอาหารพื้นบ้าน กลุ่มศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน และกลุ่มเกษตรกรรม กำหนดและนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ

7) ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ

การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการจำลองสถานการณ์ของการจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรหมโดยคนในชุมชน

8) ประเมินผลการทดลอง ปรับปรุงแก้ไข และประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

จากการทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีการจำลองสถานการณ์การจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดนาพรหม ได้มีการประเมินผลการทดลองการเป็นผู้ประกอบการ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อการประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

5. การพัฒนาพื้นที่

การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนตำบลนาพันสาม มีการดำเนินงานศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมและแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ดังนี้

1. มิติทางสังคม

จากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5 พื้นที่ หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานพื้นที่ร่วมวิจัยอื่นๆ มีการถอดองค์ความรู้จากประสบการณ์ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา ที่ทำให้ชุมชนย้อนกลับมาพิจารณาจุดดี และจุดด้อย ของตนเอง พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่เชิงวัฒนธรรมต่อไป

ได้ โดยผลลัพธ์ที่ได้ คือ คนในชุมชนนาพันสามมีพลังในการต่อสู้ รักและหวงแหนชุมชน เห็นประโยชน์ของชุมชนมากกว่าส่วนตนเอง โดยให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเป็นตัวกลางในประชุมหารือเพื่อหาแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำนาพันสาม ได้แก่

1. ต้องการปรับเปลี่ยนชื่อไม่ยากให้ใช้ชื่อตลาดน้ำอีกต่อไป หากสถานการณ์เป็นดังปัจจุบัน ซึ่งคนในชุมชนเกรงว่าจะส่งผลในแง่ลบกับชุมชนและชุมชนจะเสียหายได้ สอดคล้องกับการสำรวจความพึงพอใจกลุ่มคนที่เข้ามาในตลาดน้ำนาพันสามจากการสัมภาษณ์ก็ดี หรือจากข้อเสนอแนะในเว็บไซต์ต่างๆ ถ้ายังคงใช้คำว่า ตลาดน้ำนาพันสาม ทางองค์การบริหารส่วนตำบลต้องร่วมกันคิดหาวิธีการร่วมกับชุมชนและดำเนินการต่อไป สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดของตนเอง เริ่มอยากจะเป็นผู้คิดแล้วลงมือกระทำ มากกว่าฟังคำสั่งแล้วลงมือกระทำ

2. จากกิจกรรมระดมสมองโดยผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ชุมชนสามารถนำความรู้กลับไปใช้จัดการชุมชนของตนเองได้อย่างบูรณาการ เห็นได้ชัดว่าชุมชนสามารถนำโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาบูรณาการร่วมกันได้ ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในกิจกรรมมหกรรมผู้ประกอบการที่จัดขึ้นในวันที่ 11 มีนาคม 2561 ชุมชนสามารถบูรณาการโครงการของกลุ่มเพชรบุรีดีจังร่วมกับโครงการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีได้ ซึ่งหากได้รับการแนะนำหรือการเสริมแรง คาดว่าต่อไปชุมชนจะสามารถเลือกหรือตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับโครงการต่างๆ ที่ทางภาครัฐจัดสรรลงมาสู่ชุมชนได้

3. ชุมชนเริ่มตื่นตัวมากขึ้นจากกิจกรรมสำรวจแหล่งโบราณคดี หรือการเดินทางสำรวจศาลหมู่บ้าน เริ่มรู้จักการป้องกันการเสื่อมสลาย อะไรที่มีคุณค่าให้ป้องกันเก็บรักษาไว้

2. มิติทางวัฒนธรรม

ประชาชนในพื้นที่นาพันสามตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนจากกิจกรรมต่างๆ กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง และรู้สึกสนุกเพราะไม่เคยรู้เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้มาก่อน ประชาชนในชุมชนมีความสุขที่ได้เล่าเรื่อง และหันกลับมาเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอีกครั้ง หลังจากที่ไม่เคยรู้สึกว่าการปฏิบัติเป็นสิ่งที่มีความหมาย เนื่องจากไม่ได้รับการยกย่องและพูดถึง ทั้ง 3 กิจกรรมย่อย ใช้กระบวนการเดียวกัน ได้แก่

1. ผู้วิจัยได้นำเยาวชนไปเก็บข้อมูลกับปราชญ์ชาวบ้านโดยได้บอกผู้ให้ข้อมูลสำคัญไป ก่อนลงเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้แนะนำวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2. ให้ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนได้มีโอกาสถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน ได้แก่ กิจกรรมกลองยาว กิจกรรมการดำข้าวเม่า และกิจกรรมเห่เรือบก

3. สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าไว้ที่วัดนาพรหม โดยการเก็บรวบรวมเรื่องราวต่างๆ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์

3. มิติทางเศรษฐกิจ

ชุมชนนาพันสามมีรายได้ที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมในชุมชนลดลงมาเรื่อยๆ จากปี พ.ศ. 2558 เป็นต้น โดยพิจารณาจากเงินทำบุญของวัด เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันชุมชนสามารถดึงดูดกลุ่มคนที่มีความต้องการศึกษาวัฒนธรรมที่แท้จริงเข้ามาได้มากขึ้น ชุมชนมีความชัดเจนในเรื่องพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้แก่ พื้นที่ภายในวัดนาพรหม จากการประชุมระดมสมองแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ ซึ่งชุมชนสามารถนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการได้ดังนี้

ตารางที่ 4.20 แนวทางการสร้างผู้ประกอบการชุมชนนาพันสาม

มรดกทางวัฒนธรรม	ผู้ประกอบการ	รายได้
1.ด้านวรรณกรรม	ผู้เล่าเรื่องชุมชน ได้แก่ พระครูพิศาลวัชรกิจ ความต้องการคือ อยากให้โครงการจัดอบรมมัคคุเทศก์ซึ่งมีเยาวชนในชุมชนพร้อมและสามารถเล่าเรื่องได้	เงินทำบุญเข้าวัด
2.ด้านอาหาร	-บ้านขนมหวานที่ยินดีเปิดบ้านให้เรียนรู้ จำนวน 13 หลังคาเรือน -อาหารพื้นบ้าน -ขนมจีนแก้งบน -น้ำตาล	จากการจำหน่าย

3ด้านศิลปะการแสดง	คณะหนังตะลุง	การจ้างหนังตะลุงสำหรับการ แก้บน
4.หมวด	นางชวน ระหว่างบ้าน	จากการให้บริการ ชั่วโม่งละ 100 บาท

2. แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่ยางน้ำก่ดใต้

แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนยางน้ำก่ดใต้ ได้ดำเนินการตามระบบและกลไกของแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งใช้ข้อมูลจากแผนที่ทางวัฒนธรรมโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมสามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานการดำเนินงาน ทำให้ได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรม วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ ดังนี้

1) จุดแข็ง

1.1) ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยชุมชนยางน้ำก่ดใต้เป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่มีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ทำให้มีความน่าสนใจในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

1.2) วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น เช่น อาหารกะเหรี่ยง ผ้าทอกะเหรี่ยง ประเพณีเรียกขวัญ กินข้าวห่อกะเหรี่ยง พิธีกรรมเวียนศาลา ภาษากะเหรี่ยง เป็นต้น

1.3) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการถือเป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อนงานของชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากภาวะความเป็นผู้นำและการเป็นที่ยอมรับของชุมชน ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานชุมชนเป็นไปด้วยดี และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

1.4) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนอย่างน้ำกัลได้ดำเนินกิจกรรมภายใต้หลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชุมชนในกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น กิจกรรมประเพณีเวียนศาลา การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านชุมชน การดำเนินงานด้านโฮมสเตย์ เป็นต้น

1.5) วัตถุประสงค์ทางธรรมชาติของชุมชน ด้วยพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนตั้งอยู่ตามแนวเทือกเขาตะนาวศรี มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ ทำให้พื้นที่ที่มีความน่าสนใจในการเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้

2) จุดอ่อน

2.1) รูปแบบสินค้าทางวัฒนธรรม ชุมชนยังคงมีรูปแบบของสินค้าทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งบางส่วนไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดภายนอกได้ และสินค้าที่มีลักษณะแบบดั้งเดิมนี้นี้ตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนเพียงแค่บางกลุ่ม ส่งผลให้สินค้าไม่เป็นที่นิยมในวงกว้างมากเท่าที่ควร

2.2) การนำเสนอภาพลักษณ์สินค้าเพื่อการขาย ชุมชนอย่างน้ำกัลได้มีสินค้าทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในชุมชน เช่น ผ้าทอกะเหรี่ยง โฮมสเตย์ชุมชน เป็นต้น แต่ยังขาดการนำเสนอภาพลักษณ์ของสินค้าออกสู่ตลาดภายนอก ส่งผลให้ไม่สามารถสร้างรายได้หลักที่มาจากสินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้

2.3) ช่องทางการตลาดภายนอกชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดความรู้ในการทำการตลาดสินค้าทางวัฒนธรรม ส่งผลให้สินค้าไม่เป็นที่รู้จัก และไม่สามารถขยายตลาดได้กว้างกว่าการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อในชุมชน เป็นต้น

3) โอกาส

3.1) การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนงานของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยว สืบสานภาษากะเหรี่ยง รื้อฟื้นดนตรีท้องถิ่น การจัดการโฮมสเตย์ชุมชน และการตลาดของสินค้าชุมชน เป็นต้น

3.2) เครือข่ายระหว่างชุมชน ด้วยการดำเนินงานของชุมชนทางด้านวัฒนธรรมทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายกับชุมชนในพื้นที่อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความร่วมมือในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน

3.3) เส้นทางเข้าถึงชุมชน เนื่องด้วยชุมชนมีถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3510 เส้นทางจาก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ถึง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ตัดผ่านชุมชน ส่งผลให้การเดินทางเข้าสู่ชุมชนมีความสะดวกและรวดเร็ว

4) อุปสรรค

4.1) ความต้องการสินค้าทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภค สินค้าทางวัฒนธรรมเป็นกลุ่มเฉพาะ ความต้องการสินค้าอยู่ในกลุ่มที่จำกัด ไม่เพียงพอต่อการสร้าง รายได้เพื่อเลี้ยงตนเองของชุมชน

4.2) ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานของหน่วยงานภายนอก ถึงแม้ว่า หน่วยงานภายนอกจะเข้ามาดำเนินงานกับชุมชน แต่บางกรณีขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงานทำให้การพัฒนาชุมชนและกลุ่มคนในชุมชนหยุดชะงัก

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ของชุมชน แสดงให้เห็น ถึงต้นทุนและประเด็นที่สามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละ พื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะ จากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว โดยข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการได้ แนวทางการสร้างผู้ประกอบการชุมชนย่างน้ำกลัดใต้โดยสรุป ดังนี้

1) ชุมชนควรเลือกสินค้าและบริการในชุมชนที่โดดเด่น มาบริหารจัดการให้เกิดการท่องเที่ยว ชุมชน

2) การใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชน มาดึงดูดและเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เรียนรู้ เช่น อาหารพื้นบ้าน การทอผ้าพื้นเมือง ภาษา โดยใช้แหล่งข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนทั้งตัวบุคคลและศูนย์ กะเหรี่ยงศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดใต้

3) ชุมชนควรสร้าง“กลเม็ด” (Gimmick) จากตำนาน เรื่องเล่า หรือความเชื่อที่ถ่ายทอดผ่าน ตัวสินค้าต่างๆ ซึ่งจะสร้างความสนใจ และความโดดเด่นในตัวสินค้าและบริการได้มากขึ้น เช่น การสร้าง กลองกะเหรี่ยงไว้ให้ตีตามสถานที่ทางการท่องเที่ยวของชุมชน แล้วผูกโยงกับความเชื่อเกี่ยวกับความ โด่งดัง ดังเช่นการตีฆ้องหรือระฆังภายในวัด การทอผ้ากะเหรี่ยงให้ปรากฏลวดลายที่มีเรื่องเล่าแอบ แฝงอยู่ จะสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มได้อย่างชัดเจน เป็นต้น

4) การบริหารจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน โดยการถ่ายทอดทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ ในชุมชนนำมาเปลี่ยนให้เป็นสิ่งที่มีมูลค่า สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าของที่ระลึกได้

5) การเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและนำเสนอแนวทางการ จัดการวัฒนธรรมชุมชนให้เกิดรายได้ เช่น การออกแบบสินค้า การประชาสัมพันธ์ การตลาด เป็นต้น

ต้น เนื่องด้วยว่าคนรุ่นใหม่อาจมีความคิดสร้างสรรค์และสามารถใช้เทคโนโลยีขายสินค้าผ่านระบบออนไลน์ได้เช่นกัน

6) การสร้างเครือข่ายนอกชุมชน เช่น ร้านค้านอกชุมชน เพื่อออกขายตามงานและเทศกาลต่างๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ งานกาชาด งานพระนครคีรี งานเพชรบุรีดีจัง และงานเทศกาลที่ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

7) การจัดกิจกรรมประจำปีของชุมชน ถือเป็นลักษณะของงานชุมชนที่มีการนำของดีของชุมชนออกมาจัดแสดง จำหน่าย และการแข่งขันต่างๆ เช่น อาหารพื้นบ้าน การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านแบบดั้งเดิม การแข่งขันแต่งชุดพื้นบ้าน และการแข่งขันการถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้บุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้รู้จักมากขึ้น

8) ชุมชนควรนำเสนอสินค้าให้บุคคลภายนอกรับทราบว่าเป็นลักษณะแบบดั้งเดิม ใช้วัตถุดิบในชุมชน เพื่อให้ผู้ซื้อเห็นถึงคุณค่าของสินค้า ที่สำคัญ ชุมชนจะต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดด้วยเช่นกัน

จากการให้ข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมข้างต้น คณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนได้นำชุดข้อมูลดังกล่าวสู่การจัดเวทีเพื่อทำความเข้าใจกับคนอื่นๆ ในชุมชนต่อไป

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนอย่างน้ำกัลได้

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนอย่างน้ำกัลได้ ได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชนภายใต้ “ชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้”

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมจากชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยร่วมกับชมรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้ำกัลได้ ได้มีการกระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบโฮมสเตย์ และแนวทางการมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย การฝึกปฏิบัติ (workshop) การศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จด้าน

การจัดการชุมชนด้วยฐานรากทางวัฒนธรรม ณ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานกับบริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี จำกัด และแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของกลุ่มในชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่ม โฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีและศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มอาหารและของฝากชุมชน กำหนดและนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ

7) ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ

การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการจำลองสถานการณ์ของการจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบโฮมสเตย์ด้วยตนเอง

8) ประเมินผลการทดลอง ปรับปรุงแก้ไข และประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

จากการทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีการจำลองสถานการณ์การจำหน่ายสินค้าและให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบโฮมสเตย์ ได้มีการประเมินผลการทดลองการเป็นผู้ประกอบการ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อการประยุกต์ใช้จริงในอนาคต

เมื่อได้ผลจากการประยุกต์ใช้จริง ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน และดำเนินการตามระบบและกลไกที่กำหนดไว้ได้ อีกทั้งชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ ขึ้นมา เช่น เสื้อกะเหรี่ยง ตุ๊กตาจากผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน แสดงให้เห็นถึงผลการขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สามารถกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นจนสร้างเป็นรายได้ให้กับตนเองอีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 4.198 ผลิตภัณฑ์เสื้อกะเหรี่ยง ตุ๊กตาจากผ้าทอกะเหรี่ยง

3. แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่หนองจอก

แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนหนองจอกได้ดำเนินการตามระบบ และกลไกของแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ซึ่งใช้ข้อมูลจากแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม สามารถใช้ชุดข้อมูลจากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานการดำเนินงาน ทำให้ได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้

2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

2.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว โดยข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการได้แนวทางการสร้างผู้ประกอบการชุมชนหนองจอกโดยสรุป ดังนี้

3) จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ชุมชนหนองจอก

ภายหลังการนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ ทางคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนหนองจอกได้จัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” ให้กับชุมชนหนองจอก

4) ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

จากการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมจากชุมชนหนองจอกจากการเตรียมการจัด

งาน “เล่าขานตำนานเมืองเก่าหนองจอก” ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 13-14 เมษายน 2561 และมีแนวโน้มว่าจะจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมขึ้นทุกปีวันอาทิตย์ ณ ลานหญ้าข้างสถานีรถไฟ

ภาพที่ 4.199 ลานวัฒนธรรมที่คณะกรรมการชุมชนได้กำหนดให้จัดงานแสดงวัฒนธรรม

ในวันที่ 13-14 เม.ย.2561

5) การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยได้กระตุ้นและขับเคลื่อนการทำงานของกลุ่มเป้าหมายในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมการแสดงให้เห็นผู้ประกอบการด้านการแสดงละครชาตรี ได้จัดการแสดงและประสานกับโรงเรียนในพื้นที่จัดกิจกรรมและเชิญผู้ประกอบการเป็นวิทยากร จากนั้นชุมชนได้มีการประสานของงบประมาณเพื่อจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ประจำท้องถิ่น การจัดงานประเพณีงานปีผีเสื้อโดยได้ประสานกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และวัฒนธรรมจังหวัดให้จัดงานขึ้นที่มหาวิทยาลัยตลอดจนเก็บข้อมูลและผลักดันไปสู่การยื่นขอเป็นมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑ์นายนิมนต์ พิพิธภัณฑ์ความทรงจำภูมิปัญญาชาวนาหนองจอก ร้านกาแฟแกลเลอรีงานศิลปะเพื่อชุมชน

6) ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

เมื่อชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมแล้ว ได้กำหนดให้กลุ่มนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการ

7) ส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการ

การส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้มีการร่วมออกแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การเล่าขานตำนานหนองจอกด้วยละครสร้างสรรค์โดยให้กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการแสดง ณ ลานวัฒนธรรมในงาน “เล่าขานตำนานหนองจอก”

4. แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่บ้านน้อย

จากการจัดกิจกรรมกิจกรรมในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2561 นักวิจัยได้เสวนาร่วมกับตัวแทนของชุมชนบ้านน้อยถึงแนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยได้แนวทางในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ดังนี้

หลังจากที่คณะนักวิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านน้อย ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านน้อย กล่าวคือ ชุมชนเริ่มมีการจัดตั้งตลาด เพื่อทำเป็นตลาดน้ำบ้านน้อย โดยได้เปิดตลาดมาตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2560 และจากการร่วมเสวนาเพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนพื้นที่ร่วมกับนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วตัวแทนชุมชนบ้านน้อย ได้นำเสนอทิศทางการพัฒนาพื้นที่ดังนี้

1. ชุมชนต้องการขับเคลื่อนชุมชนที่มีชีวิต เพื่อส่งเสริมผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ โดยเปิดบ้านปราชญ์ชุมชนให้เป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ ให้ผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้ชุมชนผ่านการศึกษาวิถีชีวิตที่อยู่กับชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้ชุมชนได้เสนอว่าควรมีการต่อยอดข้อมูลภูมิปัญญาจากแผนที่วัฒนธรรมที่ได้ดำเนินการไว้แล้ว มาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชุมชนมีชีวิต

2. สร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาภายในชุมชน โดยการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน และพัฒนาสู่การเปิดบ้านเป็นที่พักเพื่อรองรับการเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นขนม อาหาร ข้าวหลาม กาละแมให้มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

4. สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยจัดตั้งกลุ่มผู้ประกอบการชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากชุมชนหมู่ 4 และ หมู่ 6 และพื้นที่ใกล้เคียง วัดท้ายตลาด โรงเรียนวัดท้ายตลาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นเครือข่ายในการสร้างผู้ประกอบการ นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือจากองค์กรภายนอก ได้แก่ เทศบาลตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และภาคีเครือข่ายอื่นๆ มาเป็นช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ภาพที่ 4.200 ตัวแทนชุมชนบ้านน้อยและนักวิจัยนำเสนอแนวทาง

การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

5. แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมพื้นที่บ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม

แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มีระบบกลไกที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางการเป็นผู้ประกอบการในอนาคต การดำเนินการตามระบบกลไกมีขั้นตอน ดังนี้

5.1 วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนทางด้านวัฒนธรรม

นักวิจัยนำชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมของบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่เก็บรวบรวมไว้มาประชุมร่วมกับ ตัวแทนจากอำเภอบ้านลาด ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนชาวบ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในอนาคต จากการประชุมสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

5.1.1 จุดแข็งของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม คือ

- ชุมชนสามารถรักษาวินัยชีวิตแบบดั้งเดิมตามวิถีของเมืองเพชรบุรีเอาไว้ได้อย่างดี ได้แก่ หมูเรือนไทย ภูมิทัศน์แบบทุ่งนา ป่าตาล ป่าไผ่ การประกอบอาชีพน่านาขึ้นตาล ทั้งที่ชุมชนห่างจากตัวเมืองเพชรบุรีเพียงแค่ 7 กิโลเมตร

- มีโบราณสถานที่เก่าแก่ถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง อยุธยาตอนปลาย ต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และตำนานท้องถิ่นอย่างมาก

- มีผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีคุณค่าตามวิถีวัฒนธรรมเพชรบุรี ได้แก่ น้ำตาลโตนดแท้จากเตาเคี่ยวตาลในพื้นที่ที่มีถึง 20 เตา ขนมทองม้วนน้ำตาลโตนดแท้ที่รสชาติหอม หวาน อร่อยและยังส่งเสริมการจ้างงานให้แก่คนในชุมชน งานจักสานพื้นบ้าน

- สิ่งที่เป็นเสน่ห์มากที่สุดของชุมชนคืออัยยาศัยของชาวบ้านที่เป็นกันเอง มีน้ำใจเป็น
ผู้ต้อนรับและพร้อมจะบอกเล่าข้อมูลในชุมชนของตนเอง

5.1.2 จุดอ่อนของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม คือ

- การขาดคณะทำงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน
- เยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชนยังไม่เข้าสู่กระบวนการในการมีส่วนร่วม
- การเข้ามาสู่ชุมชนของผู้เรียนรู้จะต้องเข้ามาเป็นช่วงเวลา หรือเป็นกลุ่มเพื่อเรียนรู้

5.1.3 โอกาสในการพัฒนาของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม คือ

- สามารถที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตพื้นถิ่น
โดยพัฒนาเส้นทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติรอบเขาวัดน้อยและวิถีชีวิตพื้นถิ่นรอบ
หมู่บ้าน โดยกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ชุมชน เช่น โปรแกรมเรียนรู้วิถีชีวิตครึ่งวัน 1 วัน และ 2 วันเป็น
ต้น เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้ที่เข้ามาเรียนรู้ชุมชน

- สามารถพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้เป็นผู้ประกอบการด้านวิทยากรนำชมชุมชน
วิทยากรฐานการจัดการเรียนรู้งานจักสาน วิทยากรฐานการจัดการเรียนรู้เตาตาล วิทยากรฐานการ
จัดการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วิทยากรฐานการจัดการเรียนรู้ขนมหวาน และผู้ประกอบการด้านการ
จัดอาหารพื้นบ้านสำหรับผู้เข้าไปศึกษาเรียนรู้

- สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการต่อยอดทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ทองม้วน
น้ำตาลโตนด น้ำตาลโตนด

5.1.4 อุปสรรคในการพัฒนาของชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม คือ

- ด้านภาษา เนื่องจากคนในชุมชนใช้ภาษาถิ่นเพชรบุรี วิทยากรใช้ภาษาถิ่นในการ
สื่อสารกับผู้เข้ามาเรียนรู้บางครั้งอาจจะสื่อได้ไม่ตรงกับความเข้าใจ ซึ่งในการพูดคุยกันในที่ประชุม
เรื่องการจัดการเรียนรู้ชุมชนให้คงเอกลักษณ์ทางด้านภาษาไว้ แต่ให้มีการจัดทำคู่มือการเรียนรู้ชุมชน
ไว้เพื่ออำนวยความสะดวก

- อุปสรรคทางด้านสภาพอากาศในบางฤดูที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ จึงต้องออกแบบ
กิจกรรมให้หลากหลายทั้งกิจกรรมที่เรียนรู้กลางแจ้ง กิจกรรมเรียนรู้ในบ้าน เช่น การทำขนม การจัก
สาน เป็นต้น

5.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยน “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” 5 ชุมชน

การจัดเวทีสร้างความเข้าใจ “การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

5.2.1 ให้ความรู้แนวทางการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จาก
ผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานทางด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ประธานหอการค้า
จังหวัดเพชรบุรี ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเพชรบุรี

5.2.2 จัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่

5.2.3 นำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมและกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการของแต่ละพื้นที่ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการชุดดังกล่าว โดยข้อเสนอแนะจากการวิพากษ์ของคณะกรรมการได้แนวทางการสร้างผู้ประกอบการชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มโดยสรุป ดังนี้

จุดเด่นของพื้นที่ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มคือ โบราณสถานและตำนานที่มีเสน่ห์ ภูมิปัญญาตาลโตนด และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชุมชนสามารถขับเคลื่อนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมได้ และสามารถสร้างแบรนด์น้ำตาลโตนดแบบกลุ่มของชุมชนเพื่อเป็นเครื่องรับรองคุณภาพน้ำตาลโตนดของชุมชนได้

ภาพที่ 4.201 ตัวแทนผู้ประกอบการจากชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ตั้งกลุ่มร่วมวิเคราะห์จุดเด่นและแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการของชุมชนในกิจกรรมการประชุมขับเคลื่อนผู้ประกอบการ โครงการการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4.202 ตัวแทนผู้ประกอบการจากชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม นำเสนอจุดเด่นและแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการของชุมชนต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในกิจกรรมการประชุมขับเคลื่อนผู้ประกอบการ โครงการการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4.203 ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลิตภัณฑ์จากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ไซร์น้ำตาลโดนด(น้ำตาลงุ่น) จากแหล่งบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม พัฒนาบรรจุภัณฑ์ ฉลาก โดยโครงการวิจัย การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันวางขายเป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาพที่ 4.204 ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลผลิตจากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ทองม้วนน้ำตาลโดนตรสเค็ม จากกลุ่มแม่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม พัฒนาบรรจุภัณฑ์ ฉลาก โดยโครงการวิจัย การขับเคลื่อน ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันวางขายเป็นสินค้า ของฝากของที่ระลึกของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาพที่ 4.205 ผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลผลิตจากงานวิจัย ผลิตภัณฑ์ทองม้วนน้ำตาลโดนตรส หวาน จากกลุ่มแม่บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม พัฒนาบรรจุภัณฑ์ ฉลาก โดยโครงการวิจัย การ ขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันวางขาย เป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

5.3 การจัดตั้งกลุ่มขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่

นักวิจัยและเครือข่ายชุมชนประชุมเพื่อนำข้อมูลและข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการมา ทบทวนและดำเนินการจัดตั้งกลุ่มการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย

5.3.1 คณะที่ปรึกษา ประกอบด้วย นายอำเภอบ้านลาด วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเพชรบุรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด

5.3.2 คณะกรรมการขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วย ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของ หมู่ 5 บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะนักวิจัย และเจ้าหน้าที่งานประชาสัมพันธ์ ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด

5.4 จัดทำแผนงานขับเคลื่อนการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชน

5.4.1 คณะกรรมการขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ ร่วมกันกำหนดและ จัดทำแผนงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ และกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนการสร้าง ผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม

5.4.2 คณะกรรมการขับเคลื่อนการทำงานศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ วิเคราะห์และ คัดเลือกกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพในการที่จะไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ และส่งเสริม กลุ่มบุคคลโดยการอบรมให้ความรู้ด้านผู้ประกอบการ พาชุมชนไปศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบ ความสำเร็จในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

5.5 จัดกิจกรรมทดลองการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันประชุม วางแผน กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรม โดย จะแบ่งการเรียนรู้ในลักษณะการจัดกิจกรรมแบบครึ่งวัน เป็นกิจกรรมเรียนรู้ประวัติศาสตร์และ ตำนานท้องถิ่น ชมโบราณสถาน เทียวเตาตาล ทานอาหารพื้นบ้าน กิจกรรม 1 วัน ภาคเช้าเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น ชมโบราณสถาน เทียวเตาตาล ทานอาหารพื้นบ้าน ส่วนภาคบ่าย เรียนรู้ลงมือทำงานจักสานพื้นบ้าน

5.6 ประเมินผลกิจกรรม ปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้จริง

ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันประเมินผลกิจกรรม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินของผู้เข้าร่วม กิจกรรม การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการสังเกต มาประมวล วิเคราะห์และประเมินผลความ เป็นไปได้ของการพัฒนาผู้ประกอบการ รวมทั้งการทบทวนกลไกการพัฒนาผู้ประกอบการหากมีกลไก ใดที่บกพร่องในการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการก็ควรปรับปรุงกลไกจนเกิดความเหมาะสม ท้ายสุด หากแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการมีความเหมาะสมและประสบความสำเร็จจะนำกลไกนี้ไปสร้าง ผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป

ตารางที่ 4.21 สรุปการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาสในการพัฒนาของพื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้ง 5 พื้นที่

ชุมชน	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาสในการพัฒนา	อุปสรรค
นาพันสาม	1. วัดนาพรม 2. วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น 3. ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน 4. การมีส่วนร่วมของชุมชน 5. ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติของชุมชน 6. แหล่งโบราณคดีภายในชุมชน	1. การนำเสนอรูปแบบสินค้าทางวัฒนธรรม 2. การดึงดูดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชน 3. การนำเสนอภาพลักษณ์สินค้าเพื่อการขาย 4. ช่องทางการตลาดภายในชุมชน	1. การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก 2. เครือข่ายระหว่างชุมชน 3. เส้นทางเข้าถึงชุมชน	1.ความต่อเนื่องของกิจกรรมทางวัฒนธรรม
ยางน้ำก่ดใต้	1. ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ 2. วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น 3. ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน	1. รูปแบบสินค้าทางวัฒนธรรม 2. การนำเสนอภาพลักษณ์สินค้าเพื่อการขาย 3. ช่องทางการตลาดภายนอกชุมชน	1. การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก 2. เครือข่ายระหว่างชุมชน 3. เส้นทางเข้าถึงชุมชน	1. ความต้องการสินค้าทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม 2. ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานของหน่วยงานภายนอก

	4. การมีส่วนร่วมของชุมชน 5. วัตถุประสงค์ทางธรรมชาติของชุมชน			
หนองจอก	1.ลักษณะผสมผสานของกลุ่มคน 2.วัฒนธรรมท้องถิ่น 3.ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน 4.การมีส่วนร่วมของชุมชน 5.ทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชน	1.การมีเขตการปกครองซ้อนทับกันในพื้นที่ 2.การได้รับความสนใจของหน่วยงานต่างๆ มีความรวดเร็วเกินไป	1.การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก 2. เครือข่ายระหว่างชุมชน 3.ที่ตั้งของชุมชนอยู่บนเส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยว	1. ขาดการประสานงานในพื้นที่อย่างทั่วถึงในทุกภาคส่วน
บ้านน้อย	1. มีต้นทุนด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ 2. มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น 3. มีต้นทุนทางวัตถุดิบทางธรรมชาติของชุมชน 4. การมีส่วนร่วมของชุมชน	1. สภาพสถาปัตยกรรมในชุมชนมีสภาพทรุดโทรม 2. ชุมชนบ้านน้อยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ 3. สถานที่ชุมชนบ้านน้อยไม่เป็นที่รู้จักในปัจจุบัน	1. การเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก 2. เครือข่ายระหว่างชุมชน 3. ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง 4. การส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ 5.พื้นที่อำเภอเขาชัยเป็นพื้นที่ที่มีโรงงาน	1. ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานของหน่วยงานภายนอก

			อุตสาหกรรมตั้งอยู่ จำนวนมาก	
หนองแก้ว- ไร่หัวลุ่ม	1. ชุมชนสามารถรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตามวิถีของเมืองเพชรบุรีเอาไว้ได้อย่างดี 2. มีโบราณสถานที่ ที่มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และตำนานท้องถิ่นอย่างมาก 3. มีผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีคุณค่าตามวิถีวัฒนธรรมเพชรบุรี ได้แก่ น้ำตาลโตนด ขนมทองม้วนน้ำตาลโตนด งานจักสานพื้นบ้าน 4. อัยยาศัยของชาวบ้าน มีน้ำใจเป็นผู้ต้อนรับและพร้อมจะบอกเล่าข้อมูลในชุมชนของตนเอง	1. การขาดคณะทำงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน 2. เยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชนยังไม่เข้าสู่กระบวนการในการมีส่วนร่วม 3. การเข้ามาสู่ชุมชนของผู้เรียนรู้อาจต้องเข้ามาเป็นช่วงเวลา หรือเป็นกลุ่มเพื่อเรียนรู้	1. สามารถที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตพื้นถิ่น 2. สามารถพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้เป็นผู้ประกอบการด้านวิทยากรนำชมชุมชน วิทยากรฐานการจัดการเรียนรู้ผู้ประกอบการด้านการจัดอาหารพื้นบ้านสำหรับผู้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ 3. สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการต่อยอดทางเศรษฐกิจ	1. ด้านภาษา เนื่องจากคนในชุมชนใช้ภาษาถิ่นเพชรบุรี วิทยากรใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารกับผู้เข้ามาเรียนรู้ บางครั้งอาจจะสื่อได้ไม่ตรงกับความเข้าใจ 2. อุปสรรคทางด้านสภาพอากาศในบางฤดูที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

5. การเปลี่ยนผ่านทางสังคมกับการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรม 5 ชุมชน

การดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของทั้ง 5 ชุมชนภายใต้โครงการขับเคลื่อนศิลปและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ได้ดำเนินการภายใต้กระแสการเปลี่ยนผ่านทางสังคมซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางการขับเคลื่อนงาน ดังนี้

1) กระแสของปรากฏการณ์โหยหาอดีตกับการขับเคลื่อนด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิม ภายใต้ปรากฏการณ์โหยหาอดีตที่ผู้คนในสังคมต้องการหวนกลับไปใช้ชีวิตที่คุ้นเคยในสมัยอดีต เป็นความรู้สึกของคนที่ต้องการเห็น รู้สึก และสัมผัสกับสิ่งที่ตนเองเคยมีความรู้สึกประทับใจในอดีต เนื่องจากความต้องการหาหลักยึดในสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2555: 68) จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้คนที่มีความต้องการสัมผัสกับวัฒนธรรมดั้งเดิมเกิดความตื่นตัว และต้องการเรียนรู้ในกระแสวัฒนธรรมท้องถิ่นที่พยายามถ่ายทอดคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเองออกมา ซึ่งเป็นโอกาสของชุมชนทั้ง 5 ชุมชนในโครงการวิจัยที่จะใช้ความ “เก่า-แก่-ดั้งเดิม” นำกลุ่มคนที่ต้องการเรียนรู้เข้าสู่ชุมชนได้

2) การ “ขาย” วัฒนธรรมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ถือเป็นการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาขายเพื่อก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งเป็นกระแสของการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (Commodification of Culture) โดยการนำวัฒนธรรมที่มี “คุณค่า” มาสร้าง “มูลค่า” ให้เกิดกับชุมชน ซึ่งในบริบททางสังคมที่มีการผันแปรอย่างรวดเร็ว คนในชุมชนต้องเรียนรู้และปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ดังนั้น การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่ามาสร้างมูลค่าจึงกลายเป็นแนวทางที่สามารถขับเคลื่อนงานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสร้างแนวทางการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ เช่น ชุมชนยางน้ำก่อดัดได้ นำเอาวิถีชีวิตความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมาสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ที่นำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมการผลิตน้ำตาลโตนดมาสร้างรายได้ เป็นต้น

3) เครือข่ายภายนอกกับความพร้อมในการทำงานของชุมชน การที่ชุมชนต่างๆ เปิดรับหน่วยงานจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าสู่ชุมชน เป็นผลให้ชุมชนที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับแนวทางการพัฒนาและวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาได้อย่างทันท่วงที ส่งผลกระทบให้บางพื้นที่เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ภาวะชกกันทางวัฒนธรรม” (Culture Shock) หมายถึง การรับและนำวัฒนธรรมใหม่มาใช้อย่างรวดเร็วจนไม่สามารถปรับตัวได้ อย่างไรก็ตาม เป้าหมายการทำงานของทุกหน่วยงานที่เข้ามาในชุมชน มุ่งหวังให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น รวมทั้งชุมชนมีความพร้อมในการดำเนินงานแม้ว่าจะมีการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาก็ตาม ซึ่งเป็นแนวทางการขับเคลื่อนงานศิลปและวัฒนธรรมชุมชนได้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การทำโครงการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ อำเภอหนองหญ้าปล้อง ชุมชนหนองจอก อำเภอยางชุม ชุมชนบ้านน้อย อำเภอเขาชัย และชุมชนบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม อำเภอบ้านลาด ผ่านความร่วมมือกับภาคีหลัก อาทิ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่และภาคเอกชน และเพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของ 5 พื้นที่ สรุปผลการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย

1.1 พื้นที่ที่มีต้นทุนเดิมในการขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย ชุมชนนาพันสาม ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ และชุมชนหนองจอก ทั้ง 3 พื้นที่มีศักยภาพในการจัดการชุมชนด้วยวัฒนธรรมที่สามารถนำสู่แนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ ก่อปรกัในช่วง 3 ปีที่ผ่านมามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีได้เข้าไปส่งเสริม ปฏิบัติงาน และปฏิสัมพันธ์ร่วมกับทั้ง 3 ชุมชน เช่น โครงการหนึ่งคณะหนึ่งอำเภอในพื้นที่ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การจัดกิจกรรมเปิดตัวชุมชนหนองจอกโดยสถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โครงการเรียนรู้ชุมชนนาพันสามของสาขาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทั้ง 3 พื้นที่จึงสามารถต่อยอดการทำงานและทำความเข้าใจกับคนในชุมชนได้ง่ายขึ้นและมีโอกาสในการพัฒนา 3 ชุมชนนี้ให้เป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมด้วยศักยภาพและความร่วมมือของชุมชน

1.2 การเปิดพื้นที่ใหม่ ประกอบด้วย 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านน้อย และชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ทั้ง 2 พื้นที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่มีการเข้าไปดำเนินการกิจกรรมในการขับเคลื่อนให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังขาดการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำสู่การกำหนดแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม และทางมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีจึงเห็นทั้ง 2 พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่คงมีการรักษาสภาพวิถีชุมชนดั้งเดิมได้อย่างชัดเจน จึงได้เลือกทั้ง 2 พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ใหม่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.3 ความเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ จากการศึกษาคณะผู้วิจัยพบว่าทั้ง 5 พื้นที่มีความโดดเด่นของต้นทุนทางวัฒนธรรมด้านวิถีชีวิตและอาหารพื้นถิ่น กล่าวคือ ในชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มเป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพการทำน้ำตาลโตนดมากที่สุดในอำเภอบ้านลาด ส่วนชุมชนตลาดบ้านน้อย ชุมชนนาพันสาม และชุมชนหนองจอกก็มีการนำน้ำตาลโตนด และน้ำตาลมะพร้าวมาใช้เป็นส่วนประกอบหลักในการทำขนมหวาน เช่น ขนมตาล โตนดทอด จาวตาลเชื่อม ขนมหม้อแกง กาละแม และอาหารพื้นถิ่น เช่น แกงหัวตาล หัวตาลต้มน้ำตาลจิ้มน้ำพริกกะปิ ส่วนชุมชนยางน้ำกลัดใต้แม้จะไม่ได้มีการทำน้ำตาลเหมือนกับชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็มีมีการนำต้นตาลมาใช้ประโยชน์โดยการแปรรูปเป็นหัตถกรรมกลึงไม้ตาล

ส่วนอาหารพื้นถิ่นที่โดดเด่นของทั้ง 5 ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาหารตำรับโบราณ เช่น ขนมตาล ใบชีเหม็น แกงหลอก ผัดไทยนายฮวด ขนมคันหลาว ถั่วแปบใส่ถั่วดำ และอาหารชุมชนกะเหรี่ยงก็มี

อาหารที่โดดเด่น ได้แก่ หลามใบบอน แกงหยวกกล้วยไก่บ้าน ปะแน้อีผ่อง นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์ของฝากชุมชน เช่น ขนมเปียกหนองจอก กาละแมบ้านน้อย ทองม้วนน้ำตาลโตนดบ้านหนองแก้ว – ไรหัวลุ่ม ขนมไทยนานาชนิดของนาพันสาม และพริกกระเหรียง พริกพราน ข้าวฟ่างของยางน้ำกลัดใต้

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของพื้นที่ จากการลงพื้นที่ทั้ง 5 ชุมชน ตลอดจนการทำงานสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของพื้นที่ได้ในประเด็น วิถีเพชร วิถีตาล อาหารพื้นถิ่น โดยแนวคิดในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทั้ง 5 พื้นที่นี้ได้มาจากการลงพื้นที่ตลอดเวลา 1 ปี 6 เดือน เนื่องจากพื้นที่ในการทำงานทั้ง 5 พื้นที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางพื้นที่ของจังหวัดเพชรบุรีอย่างชัดเจนตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่แสดงอย่างชัดเจนว่าแต่ละพื้นที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนในอดีต เป็นเส้นทางสำคัญในการค้าขายสินค้าพื้นถิ่นของจังหวัดเพชรบุรี โดยเฉพาะตาล พืชที่มีความสำคัญของจังหวัดเพชรบุรีที่ส่วนประกอบต่างๆสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชน สามารถนำมาทำเป็นอาหารชนิดต่างๆ หรือเป็นส่วนผสมในการทำอาหาร โดยเฉพาะน้ำตาลโตนดที่แต่ละพื้นที่นำมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ เพื่มนรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของทั้งอาหารคาวหวาน เช่น พื้นที่หนองแก้ว ไรหัวลุ่มนาพันสาม มีแกงหัวตาลรสชาติดั้งเดิมที่แสดงวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดเพชรบุรีได้เป็นอย่างดียังเป็นอาหารที่หาทานยาก และมีรสชาติเฉพาะพื้นที่ ในส่วนของพื้นที่หนองจอก อาหารอย่างผัดไทยที่ขึ้นชื่อจะต้องมีส่วนผสมของน้ำตาลโตนดที่ให้ความหอมหวานต่างจากน้ำตาลปกติ อีกทั้งเสน่ห์ของผู้ทำอาหารที่ใส่ใจในการผัดที่ละจานเพื่อให้ได้อาหารที่รสชาติคงที่ ยิ่งทำให้อาหารพื้นถิ่นอย่างผัดไทที่มีลักษณะเฉพาะต่างๆจากผัดไทในจังหวัดอื่นๆ เป็นที่ชื่นชอบของคนที่มาเยือน นอกจากนั้นในพื้นที่บ้านน้อยและนาพันสามแหล่งผลิตขนมหวานที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเพชรบุรี ขนมทุกชนิดหวานจับใจคนรับประทานด้วยส่วนผสมของน้ำตาลโตนดที่ทำให้ขนมหวานเมืองเพชรมีความแตกต่างจากที่อื่น อร่อยหวาน มัน กลายเป็นอาหารพื้นถิ่นที่เป็นของฝากของผู้มาเยือนจะต้องนำกลับบ้าน ในขณะที่พื้นที่ยางน้ำกลัดใต้นั้น เป็นพื้นที่ชาติพันธุ์ที่ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับตาล แต่ด้วยพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีที่มีต้นตาลเป็นจำนวนมาก การเชื่อมโยงในวิถีชีวิต การค้าขาย การส่งต่อวัฒนธรรมเกิดขึ้น มีคนไทยที่มีถิ่นฐานในพื้นที่นำอาชีพการกลึงไม้ตาลเป็นภาชนะน่ารักที่เหมาะสมกับการใช้งานสร้างเป็นรายได้ให้ตนเองและชุมชน นอกจากนั้นอาหารพื้นถิ่นของยางน้ำกลัดใต้ยังแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่เป็นวิถีเพชรบุรีว่า ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีนั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายและยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้ จากประเด็นทั้งหมดอยู่บนพื้นฐานที่ว่า จังหวัดเพชรบุรีมีชื่อเสียงในฐานะแหล่งผลิตน้ำตาล เนื่องจากมีต้นตาลหนาแน่น เป็นเมืองเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ยาวนาน วิถีเมืองเพชรจึงเป็นวิถีที่ทุกพื้นที่มีชีวิตเกี่ยวพันกับ ตาล พืชที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี

2.การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

แผนที่ทางวัฒนธรรมได้ใช้กรอบแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งมี 6 ด้านได้แก่ วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะป้องกันตัว โดยใช้ระบบกลไกเริ่มจากการตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด จากนั้นตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับชุมชน นำไปสู่การออกแบบและเก็บข้อมูลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการขับเคลื่อนเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม จากกลไก

ดังกล่าวทำให้ได้แผนที่ทางวัฒนธรรม 5 แผนที่ ได้แก่

แผนที่ทางวัฒนธรรมนาพันสาม แผนที่ทางวัฒนธรรมยางน้ำกลัดใต้ แผนที่ทางวัฒนธรรมหนองจอก
แผนที่ทางวัฒนธรรมบ้านน้อย และ แผนที่ทางวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม

3. แนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมเริ่มต้นจากการศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมชุมชน จัดเวทีสร้างความเข้าใจการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม จากนั้นให้ชุมชนวิเคราะห์ศักยภาพในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม การกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ให้ชุมชนนำเสนอแนวทางการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ส่งเสริมและทดลองการเป็นผู้ประกอบการ จากกลไกดังกล่าวทำให้ได้แนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนเลือกสินค้าและบริการในชุมชนที่โดดเด่น สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนมาดึงดูดและเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เรียนรู้ควรมีการค้นหาจุดเด่นและสร้าง “กลเม็ด” (Gimmick) จากตำนาน เรื่องเล่า หรือความเชื่อ มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีการสร้างเครือข่ายนอกชุมชนและจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. การคัดเลือกพื้นที่วิจัย

วิธีการคัดเลือกพื้นที่สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ สอดรับกับแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมในการเลือกพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกและดำเนินการขับเคลื่อน จัดอยู่ในประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) คือ เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นที่น่าสนใจและสัมพันธ์กับบริบทพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองเพชรบุรี ได้แก่ ชุมชนหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เป็นชุมชนกสิกรรมทำนา ขึ้นศาล ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางลำเลียงของป่าสู่การค้าสำเภามาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางและมีการตั้งชุมชนสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนนาพันสาม เป็นชุมชนกสิกรรมทำนาในพื้นที่ราบด้านตะวันออกของเมืองเพชรบุรีที่เชื่อมโยงกับชุมชนประมงชายทะเลมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย

ชุมชนบ้านน้อย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมทางน้ำสำคัญ ที่เชื่อมโยงพื้นที่ชุมชนลาวโซ่งด้านเหนือของเพชรบุรี พื้นที่กะเหรี่ยงทางป่าเขาด้านตะวันตกของ อ.หนองหญ้าปล้อง ออกสู่ทะเลทางด้านแม่น้ำบางตะบูน พื้นที่ชุมชนบ้านน้อยจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่มีคนไทยพื้นถิ่นและคนจีนเข้ามาตั้งชุมชนเป็นย่านการค้ามาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์

ชุมชนหนองจอก เป็นชุมชนที่รุ่งเรืองขึ้นมาหลังจากมีการตัดรถไฟผ่านพื้นที่และมีการตั้งสถานีไฟนอกจอกในสมัยรัชกาลที่ 6 และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นเมื่อมีการตั้งอำเภอหนองจอกขึ้นในพื้นที่ จนเกิดเป็นย่านตลาดใหญ่ในพื้นที่

ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่สูงของ อ.หนองหญ้าปล้อง ที่มีหลักฐานการตั้งชุมชนมาเป็นเวลาเกือบร้อยปี เป็นชุมชนกะเหรี่ยงพุทธที่มีวัฒนธรรมประเพณีทางพุทธ

ศาสนาแบบกะเหรี่ยงที่คงอัตลักษณ์น่าสนใจเป็นจำนวนมาก ชุมชนยังน้ำกัลได้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนบ้านน้อยในฐานะการแลกเปลี่ยนสินค้ากันมาแต่โบราณด้วย

พื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้ง 5 พื้นที่นี้ มีความแตกต่างกันในสองลักษณะ คือ เป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนกับพื้นที่ไม่มีต้นทุนทำให้ได้กลไกในการทำงานขับเคลื่อนพื้นที่ที่ต่างกัน ซึ่งการคัดเลือกดังกล่าวมีความเหมาะสมในการที่จะพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากจะทำให้เห็นรูปแบบของการทำงานในแต่ละลักษณะว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร สิ่งใดสามารถดำเนินการร่วมกันใน 5 พื้นที่ได้ และสิ่งใดที่ต้องดำเนินการเฉพาะพื้นที่

2.การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม

แผนที่ทางวัฒนธรรม 5 แผนที่ ได้แก่ แผนที่ทางวัฒนธรรมนาพันสาม แผนที่ทางวัฒนธรรมยางน้ำกัลได้ แผนที่ทางวัฒนธรรมหนองจอก แผนที่ทางวัฒนธรรมบ้านน้อย และ แผนที่ทางวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม แผนที่เหล่านี้สามารถใช้เรียนรู้วัฒนธรรมได้จริง และมีประโยชน์ในการขับเคลื่อนมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ เกรียงไกร เกิดศิริ (2551:126) ที่กล่าวถึงประโยชน์ของการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน จะเกิดขึ้น เมื่อนำแผนที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้ และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนและการตัดสินใจร่วมของคนในท้องถิ่นกับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่น ได้อย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น

ในกรณีของการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่ม เมื่อมีการคืนข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมแก่ชุมชน และมีการทดลองใช้แผนที่ทำให้เกิดการเห็นคุณค่ามรดกทางด้านวัฒนธรรมของคนในชุมชน และเกิดกระบวนการตัดสินใจร่วมกันที่จะพัฒนาพื้นที่ทางด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในแผนที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม พื้นที่รอบเขาน้อยได้รับมิตรร่วมกันให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชน พัฒนาเส้นทางเรียนรู้รอบโบราณสถานเขาน้อย

นอกจากนี้ยังมีการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมของบ้านน้อยสำหรับการพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการระบุแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมแหล่งต่างๆลงในแผนที่ และได้รับการพัฒนาเป็นเส้นทางเดินชุมชนเรียนรู้วัฒนธรรมบ้านน้อย และขยายต่อยอดไปเป็นตลาดบ้านน้อยร้อยปีในที่สุด

ส่วนแผนที่ทางวัฒนธรรมยางน้ำกัลได้ สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่การจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวยางน้ำกัลได้โดยจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติตามพิกัดและเส้นทางที่ปรากฏในแผนที่

จากข้อมูลดังกล่าวมาแสดงให้เห็นว่า แผนที่ทางวัฒนธรรมมีประโยชน์และเป็นเครื่องมือที่ช่วยรักษาวัฒนธรรมสำคัญต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปาริชาติ อ่อนทิมวงศ์ (2559 : 5-6) ที่กล่าวว่าแผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Safeguard Cultural Diversity) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ผู้คนจึงเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งเป็นการช่วยเสริมสร้างสำนึกอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยัง

ส่งเสริมความตระหนักถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและคุณค่าร่วม (Core Value) ในการปกป้องรักษาจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชนต่อไป

3. แนวทางในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

บุญทวรรณ วิงวอน (2556 : 201) ได้กล่าวว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินงานให้เกิดการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม และเมื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมแล้วทั้ง 5 ชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จะพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม จากการใช้ระบบกลไกในการสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมทำให้เห็นถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวคิดของแมค คอสกี ซี เอฟ (Mc Closkey C.F. , 2006) ที่ว่า

1. เป็นผู้ตื่นตัวกับโอกาสที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยทางทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน โดยทั้ง 5 ชุมชนต่างก็ตื่นตัวกับโอกาสที่จะพัฒนาพื้นที่โดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ชุมชนบ้านน้อยก็ได้ร่วมมือกันรวมกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าชุมชนวัฒนธรรม ชุมชนยางน้ำกลัดใต้เกิดการรวมกลุ่มผู้ประกอบการชมรมท่องเที่ยวยางน้ำกลัดใต้ ชุมชนหนองจอกมีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าหนองจอก บ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่มมีการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนชุมชนวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มประชาคมชุมชนเหล่านี้มีผลสำคัญให้เกิดการขับเคลื่อนงานด้านวัฒนธรรมและผู้ประกอบการด้านวัฒนธรรมของชุมชน

2. มีความคิดสร้างสรรค์จากแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่เห็นว่าแต่ละชุมชนได้พยายามต่อยอดต้นทุนทางวัฒนธรรม เช่น ชุมชนยางน้ำกลัดใต้ได้ก่อตั้งชุมชนโฮมสเตย์สัมผัสวัฒนธรรมกะเหรี่ยงโดยใช้ที่พักโฮมสเตย์เป็นสื่อในการให้ผู้เข้าพักได้เรียนรู้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงยางน้ำกลัดใต้ และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงให้เป็นสินค้าที่ตอบรับวิถีชีวิตปัจจุบันด้วย ชุมชนบ้านน้อยพัฒนาพื้นที่ให้เกิดเป็นตลาดวิถีชุมชนบ้านน้อยร้อยปี และมีการรื้อฟื้นขนมพื้นถิ่นโบราณให้กลับมาเป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของผู้ซื้อในฐานะขนมของชุมชนบ้านน้อยร้อยปี ชุมชนบ้านหนองแก้ว – ไร่หัวลุ่มพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้วัฒนธรรม ตำนาน ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตพื้นถิ่น เป็นต้น

3. มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายทางวัฒนธรรมในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันได้ โดยแต่ละชุมชนได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายทางวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่น เช่น ทั้ง 5 ชุมชนได้มีโอกาสลงพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละชุมชน มีการแบ่งปันข้อมูล แนวทางในการดำเนินงานของตน รวมถึงให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการแก่ชุมชนอื่นๆที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันด้วย

4. มีทักษะโน้มน้าวใจทำผู้อื่นเกิดความสนใจและมีส่วนร่วม (เช่น อาสาสมัคร) และสามารถสร้างกองทุนที่จำเป็น การหาแหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานจากภายนอก และการบริจาคและสิ่งอื่นๆ หลังจากการขับเคลื่อนชุมชนแล้ว แต่ละชุมชนได้พยายามที่จะต่อโดยการเข้าหาแหล่งสนับสนุนอื่นๆ เช่น ชุมชนหนองจอกมีการรับความร่วมมือกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนบ้านน้อยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันองค์กรพัฒนาชุมชนและขับเคลื่อนร่วมกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรี ชุมชนนาพันสามร่วม

ดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมชุมชนกับกลุ่มลูกหว่านาพันสามซึ่งรับงบประมาณสนับสนุนจาก สสส. ชุมชนยางน้ำกลัดได้ร่วมมือกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีในการพัฒนาเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม ร่วมมือกับอำเภอบ้านลาด องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหาด ในการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนชุมชนวัฒนธรรมบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม และชุมชนมีมติในที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านให้ใช้งบประมาณไทยนิยมในการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบแหล่งเรียนรู้เขาน้อย

5. มีความรอบคอบ เชื่อมั่นในตนเอง และคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมพร้อมร่วมมือกับการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเพื่อความยั่งยืนในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่หลายชุมชนคำนึงถึงความยั่งยืนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความยั่งยืนด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่นชุมชนหนองจอกได้พยายามที่จะรักษาแหล่งน้ำและพื้นที่พื้บัวหลวงราชินีให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชน รักษาวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เช่น ชุมชนกะเหรี่ยงยางน้ำกลัดได้กู้รื้อฟื้นเครื่องดนตรีของชนเผ่า ตลอดจนการละเล่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การจัดการเพื่อความยั่งยืนในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ชุมชนบ้านหนองแก้ว-ไร่หัวลุ่ม มีมติร่วมกันในการรักษาซุ้มประตูปูนปั้นสมัยต้นรัตนโกสินทร์หน้าอุโบสถเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นเครื่องแสดงความภาคภูมิใจของชุมชน

การดำเนินกิจกรรมที่มาจากต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนดังที่ได้กล่าวมา สามารถที่จะสร้างพัฒนาต่อยอดสร้างรายได้ให้กับชุมชนในฐานะชุมชนทางวัฒนธรรมจัดการตนเองไปสู่ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ในกระบวนการคัดเลือกนักวิจัย ควรมีนักวิจัยจากหลากหลายสาขามาร่วมในการทำงานวิจัย ซึ่งจะทำให้กระบวนการทำวิจัยได้รับการขับเคลื่อนจากนักวิจัยที่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้าน

2. การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ในการทำงานวิจัยลักษณะนี้ควรได้รับการสนับสนุนของผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัย กล่าวคือ การทำการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีไม่มีรองอธิการบดีเป็นหัวหน้าโครงการทำให้การประสานงานกับนักวิจัยและหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยเป็นไปด้วยความลำบาก

3. การคัดเลือกพื้นที่วิจัยจำนวนมากถึง 5 พื้นที่ ทำให้ต้องใช้กระบวนการที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกัน ประเด็นในการเชื่อมโยงพื้นที่ค่อนข้างยาก

รายการอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2558). ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง
จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ตาม
หลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2557. เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มีนาคม
2558. เข้าถึงได้จาก <http://stat.bora.dopa.go.th/>
- กัณท์ลี ศรีสะอาด และคณะ. (2558). รายงานการวิจัยเรื่องปราชญ์ชาวบ้านในตำบลนาพันสาม
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- กิตตินันท์ การะเกตุ และคณะ. (2559). รายงานการวิจัยเรื่องศาลาประชาพิทักษ์อันทรงคุณค่า หมู่ที่ 3
บ้านท่า-นาโหนด ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. สาขาวิชาการพัฒนา
ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- แก่นแก้ว พลายงาม. (สัมภาษณ์). 17 ธันวาคม 2559.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อุษาคเนย์.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์. (2558). การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่าน
กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
มหาสารคาม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จริยา พูนคล้าย. (2559). รายงานการวิจัยเรื่องเปิดตำนานวัดร้าง (สำนักสงฆ์บ้านดอนแดง) ในหมู่ที่ 9
บ้านดอนแดง ตำบลนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- ใจ บัวสะอาด. (สัมภาษณ์). 17 ธันวาคม 2559.
- เจริญพร สถาพล. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.
- เจือ คล้ายทิพย์. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.
- ฉัตรยาพร เสมอใจ. (2558). การจัดการธุรกิจขนาดย่อม. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชุมพล รอดแจ่ม. (2556). เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี.
กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- ญาณดา พรประเสริฐ. (2557). การเป็นผู้ประกอบการและการสร้างผู้ประกอบการ. เอกสารประกอบการ
สอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ญาณดา พรประเสริฐ. (2557). เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2560. เข้าถึงได้จาก

http://www.teacher.ssru.ac.th/yalada_po/

ณัฐรสร จิระสกุลศักดิ์. (2553). “ข้อมูลชุมชนโบราณและวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก เวียงลอ

เวียงกาหลง เวียงสรอง และเวียงวรรณคร (พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน).”

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพะเยา

ดอกไม้ คนบุญ. (สัมภาษณ์). 17 ธันวาคม 2559.

ดำรงค์ ฐานดี. (2557). การสร้างผู้ประกอบการ กรณีศึกษา ไทยกับเกาหลีใต้. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
เกาหลีศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทองใบ แท่นมณี และคณะ. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเพชร. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.

ทองเปลว น้อยแสง. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2554). ชุมชนศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นนทวัชร อนันต์พรจินดา. (2555). “ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ประกอบการที่มีศักยภาพจากฐานการ
ดำเนินงาน โครงการเสริมสร้างผู้ประกอบการใหม่ (NEC).” วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี 181. 4,
1 (มกราคม-เมษายน 2555).

นภาพรณ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2549). เรียนรู้กระบวนการสร้างทุนทางสังคมของชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นวัตกรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

น้อย เดชเพชร. (สัมภาษณ์). 17 ธันวาคม 2559.

นิยพรรณ วรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุญทวรรณ วิงวอน. (2556). การเป็นผู้ประกอบการยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญเยี่ยม นิตสพันธ์. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.

ประสงค์ หมูศิริ. (สัมภาษณ์). 12 พฤศจิกายน 2559.

ปลีก ฉิมพาลี. (สัมภาษณ์). 8 มกราคม 2560.

พระครูปลัดชะลอ ขนติโก. (สัมภาษณ์). 7 มกราคม 2560.

พระครูพิศาลวัชรกิจ. (สัมภาษณ์). 12 กุมภาพันธ์ 2560.

พิทยา อินทร์มี. (2553). ผ้าทอกระเหรี่ยง. หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ

วัฒนธรรม สารหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

โรงเรียนบ้านยางน้ำก่ดใต้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 1.

มณีวรรณ ชาตวนิช. “การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี.” วารสาร

กระแสวัฒนธรรม. 13 , 24 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555).

มัน สังข์ด้วง. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.

ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

ศรีพน นาเคเวช. (สัมภาษณ์). 8 มกราคม 2560.

สมจิต พุนเสน. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.

สมบุรณ์ แก่นตะเคียน. (2525). **สมุดเพชรบุรี**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

สมพร ประกอบชาติ และคณะ. (2558). **ภูมิลักษณะ**. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.

สมร จันทะทัง. (สัมภาษณ์). 17 ธันวาคม 2559.

ล้วน ระหว่างบ้าน. (สัมภาษณ์). 8 มกราคม 2560.

(นายชัชวาล แก้วโกสุม, 2560 : สัมภาษณ์.)

(นางทิน เรื่องศิลป์ , 2559 : สัมภาษณ์)

(นางทรัพย์ สังข์ประเสริฐ, 2559 : สัมภาษณ์.)

(นางบุญล้น อรุณแย้ม , 2559 : สัมภาษณ์.)

(นายบุญส่ง มณีตัน , 2559: สัมภาษณ์.)

(นายรังสี อร่ามศรี, 2560 : สัมภาษณ์.)

(นายสายัณ จ่องาม , 2559 : สัมภาษณ์.)

(นายมณี ม่วงทอง, 2559 : สัมภาษณ์.)

(นางอุ่ม มณีตัน , 2559 : สัมภาษณ์.)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร:

กระทรวงวัฒนธรรม.

สำนักงานสถิติจังหวัดเพชรบุรี. (2559). **รายงานสถิติจังหวัดเพชรบุรี 2559**. มปท.

สุทธิณี สุทธิโชติ. (สัมภาษณ์). 26 พฤศจิกายน 2559.

สุนันท์ นิลพงษ์ และคณะ. (2558). **ภูมิปัญญา**. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.

สุพัตรา สุภาพ. (2531). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุมาลี สังข์ศรี. “แนวทางการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้.” วารสารศึกษาศาสตร์

มธธ. 2 , 6 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556).

สุวิทย์ เปียผ่อง และคณะ. (2558). **ภูมิประชา**. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.

แสนประเสริฐ ปานเนียม. (2560). **เพชรนิลส์,คอลัมน์เก็บเล็กประสมน้อย**. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์.

หมู่บ้านผ้าทอกะเหรี่ยง. เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560. เข้าถึงได้จาก

<https://www.touronthai.com/article/167>

องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม. (2559). เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2559. เข้าถึงได้จาก

<http://www.napansam.go.th/>

องค์การบริหารส่วนตำบลนาพันสาม. (2560). เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2560. เข้าถึงได้จาก

<http://www.napansam.go.th/>

องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้. (มปป). **สภาพทั่วไป-องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำกลัดใต้**.

เข้าถึงได้จาก http://www.yangtai.go.th/site/index.php?option=com_content&view

=article&id=48&Itemid=56

อติธา สุนทรโทก. “แนวคิดวัฒนธรรมของเลสลี ไวท์.” วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. 21 , 1

(มกราคม-ธันวาคม 2545).

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2553). “วัฒนธรรม” ในแนวความคิดพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม. เชียงใหม่:

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอื้องฟ้า ถาวรรัช. (2555). **การอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านชาวกะเหรี่ยง “รำตง” อำเภอ**

ศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

กาญจนบุรี.

Arjo Khamer. (2011). **Cultural entrepreneurship**. Published online: 3 February 2011.

Springerlink.com

Longenecker, J.G. Moore C. W., Petty, W.J. and Palich, L.E. (2006). **Small business**

management : An Entrepreneurial Emphasis. International ed. Ohio: Thomson.

South-Western. McCloskey, D. (2006). **Bourgeois virtues**. Chicago: University of Chicago Press.

ภาคผนวก

ข้อมูลนักวิจัย

หัวหน้าโครงการ

นายแสนประเสริฐ ปานเนียม
ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้า ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 081-0089968
E-mail sanprasert027@hotmail.com

นักวิจัยร่วมโครงการ

1. ดร.วิฑูรย์ คุ่มหอม

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เลขที่ 38 หมู่ 8
ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 096-6834554
E-mail : win_981@hotmail.com

2. นางสาวณัฐกานต์ ผาจันทร์

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
สาขาการจัดการท่องเที่ยวสองภาษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 093-3287922
E-mail : say_hi_nuttakan@hotmail.com

3. นางสาวทิพย์วรรณ จุลิ์ชนิกร

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 081-7481792
E-mail : waney_juli@yahoo.com

4. นายทนงศ์ จันทมาตย์

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
 ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาุ้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
 หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 081-0537926
 E-mail : thanong009@gmail.com

5. นายจตุพร บุญประเสริฐ

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
 ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาุ้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
 หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 089-9868481
 E-mail : jab_t@hotmail.com

6. ดร.พัชรินทร์ สุริยวงศ์

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
 ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาุ้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
 หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 089-9198495
 E-mail : ppl2522@gmail.com

7. นางสาวอุบลวรรณ สอนมาลี

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8
 ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาุ้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000
 หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 086-6135275
 E-mail : nuiubol@gmail.com

8. นางสาวจิณห์จุฑา สุวรรณคัมภีระ

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)

สาขาวิชานาฏดุริยางศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8

ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000

หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 081-7182422

E-mail : chinchutha.s@gmail.com

9. นายธีรศักดิ์ สุขสันติกมล

ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 38 หมู่ 8

ถนนเพชรบุรี – หาดเจ้าสำราญ ต.นาวัน อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000

หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 087-3242972

E-mail : teerasak_bonn@hotmail.com

10. นายอุดมเดช เกตุแก้ว

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้สื่อข่าว,คอลัมนิสต์

กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เพชรภูมิและนิตยสารเพชรนิวิส์

80 หมู่ 4 ถนนเพชรเกษม ต.บ้านหม้อ อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000

หมายเลขโทรศัพท์มือถือ 061-9591935

E-mail : rooms79@hotmail.com